

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**İNSAN HAKLARI VE MEDYA:
ABD ELİT MEDYASINDA TÜRKİYE'YE
İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABERLERİNDE
SÖYLEM İNŞASI;
THE NEW YORK TIMES GAZETESİ ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
HEDİYE ESRA ARCAN
2502030092**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ASLI YAPAR GÖNENÇ**

İSTANBUL, 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Gazetecilik Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2502030092 numaralı Hediye Esra ARCAN'ın hazırladığı "İnsan Hakları ve Medya: ABD Elit Medyasında Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Söylem İnşası: The New York Times Gazetesi Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca 04.10.2010 Pazartesi günü saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*kabulü*.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (*)	İMZASI
PROF. DR. SUAT GEZGİN	<i>kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. MURAT ÖZGEN	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. AHMET ORKAN	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. ASLI YAPAR GÖNENÇ	<i>kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ. DR. VELİ POLAT	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>

**İNSAN HAKLARI VE MEDYA: ABD ELİT MEDYASINDA TÜRKİYE'YE
İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABERLERİNDE SÖYLEM İNŞASI;
THE NEW YORK TIMES GAZETESİ ÖRNEĞİ**

H. ESRA ARCAN

ÖZ

Çalışma New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin söylemsel stratejilerini incelemektedir. Bu amaçla, içerik analizi ve eleştirel söylem analizine tabii tutulan haberlerin, anlamsal makro yapıları ve bölümsel anlamları ile söylemsel stratejileri analiz edilmiştir. Verilerin ışığında haberlerin anlamsal makro yapılarının ve bölümsel anlamlarının Avrupa merkezci zihinsel modelleri yansıttığı tartışılmaktadır. Yanı sıra, New York Times' da kullanılan söylemsel stratejilerin Türkiye'yi Avrupa dışı adlandırmalarla Orta Doğululaştırdığı ve insan haklarının ihlal edildiği bir ülke olarak inşa ve temsil ettiği, bu çerçevede haberlerde Türk kimliğinin Avrupalı (Batılı) kimliğinin 'öteki' olarak inşa edildiği üzerinde durulmaktadır.

Öte yandan bu çalışma, bir ülkenin uluslar arası insan hakları performans derecesi ile o ülkeye ilişkin insan hakları haberleri arasındaki bağıntıyı açığa çıkartmayı amaçlayan bir ölçek geliştirme girişimini içermektedir. Bu girişim kapsamında İnsan Hakları Performans-Haber Bağntı Ölçeği geliştirilerek, ölçek New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerine uygulanmaktadır. Bu ölçüm CIRI ve PTS Türkiye insan hakları performans ölçümü verileri ile ayrıştırılmış haklar bazında New York Times haberlerinde yer alan hak bahis sayısının bağıntı (korelasyon) analizine tabi tutulması ile elde edilmiştir. Deneysel bir ölçümlene girişimi olan bu çaba öneri niteliğindedir ve New York Times gazetesinde inşa edilen gerçekliğin Türkiye'ye ilişkin deneyimlenen insan hakları gerçeğini yansıtmaya kapasitesini tanımlamak ve tartışmak için yararlı veriler sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İnsan Hakları, Medya, Eleştirel Söylem Analizi, Söylemsel Stratejiler, İnsan Hakları Performans-Haber Bağntı Ölçeği

**HUMAN RIGHTS AND THE MEDIA: DISCOURSE
CONSTRUCTION OF HUMAN RIGHTS NEWS RELATED TO TURKEY IN
USA ELITE MEDIA; THE CASE STUDY OF THE NEW YORK TIMES
NEWSPAPER**

H. ESRA ARCAN

ABSTRACT

This study examines the discursive strategies of human rights news reports related to Turkey in The New York Times. After a content analysis and critical discourse analysis, semantic macro structures (global meanings), local meanings and discursive strategies are examined. In light of the data, it is argued that semantic macro structures and local meanings of the news texts reflect Eurocentric mental models. Besides that, discursive strategies that have been employed by The New York Times construct Turkey as non European and Middle Eastern country where human rights are violated and Turkish identity as 'other' of European identity.

On the other hand, this study attempts to form a scale that aims to state correlation between international human rights performance grades of a country and human rights news related to the same country. The scale that is called Human Rights Performance-News Correlation Scale is formed by using CIRI and PTS human rights performance grades of Turkey and human rights news related to Turkey in the New York Times. This is an experimental and tentative attempt that gives useful data to define and discuss the capacity of the New York Times to reflect daily life experienced human rights reality of Turkey.

Key Words: Human Rights, Media, Critical Discourse Analysis, Discursive Strategies, Human Rights Performance-News Correlation Scale

ÖNSÖZ

İnsan hakları ve medya arasındaki özgün ilişki, ne yazık ki yalnızca ülkemizde değil, dünyada da üzerinde çok az çalışma yapılmış bir konudur. Bu nedenle, bu türden, yeni çalışma alanlarında yoğunlaşma çabası destek ve dayanışma gerektirir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde gerek akademik yönlendirmeleri, gerekse cesaretlendirici tutumları nedeniyle teşekkür borçlu olduğum hocalarımla ve dostlarımla katkıları büyüktür.

İnsan hakları alanında çalışmam için beni cesaretlendiren ve çalışmamı yurt dışında zenginleştirme imkânı bulmam için beni yönlendiren hocam Prof. Dr. Suat Gezgin'e teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında pozitif enerjisiyle danışma oturumlarımızın verimliliğini artıran danışmanım, Doç. Dr. Aslı Yapar Gönenç'e teşekkür ederim.

Cesaretlendirici bir üslupla titiz bir eleştirelliği bir araya getirerek çalışmanın yönlendirilmesine katkı sağlayan Prof. Dr. Murat Özgen'e teşekkür ederim.

Bir araştırmacı olarak çalışmaya bakış açımı derinleştiren, yorumlarıyla çalışmanın zenginleşmesine katkı sağlayan Prof. Dr. Ahmet Orkan'a teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında, değerli birikimlerini benimle paylaşarak destek veren, Doç. Dr. Veli Polat'a ve çalışmada ilk kez kullanılan İnsan Hakları Performans-Haber Bağlantı Ölçeği oluşturma tahayyülümü gerçeğe dönüştürmem için, araştırma ve istatistik bilgisi ile bana yol gösteren Sayın Ali Gizer'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİK LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
I. İNSAN HAKLARI.....	8
1.1. İnsan Haklarının Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi.....	8
1.2. İnsan Hakları'nın Tarihi Ve Felsefi Kaynakları.....	9
1.2.1. Antik Yunan'da İnsan Haklarının Felsefi Kaynakları.....	11
1.2.2. Roma Çağında İnsan Haklarının Hukuki Kaynağı: Doğal Hukuk	14
1.2.3. Ortaçağ: İnsan Haklarının Karanlık Çağı	17
1.2.4. Aydınlanma Çağı ve İnsan Haklarının Doğuşu	20
1.2.4.1. Burjuva Devrimleri, Liberalizm ve Bireysel İnsan Hakları: Sivil ve Politik Haklar	26
1.2.4.2. Endüstri Devrimi, Sosyalizm ve Kolektif İnsan Hakları: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Haklar	31
1.2.4.3. Sömürgecilik, Ulus Devlet Milliyetçiliği ve Grup Hakları: Azınlık Hakları.....	35
1.3. Faşizmin Yükselişine Demokratik Yanıt: Çağdaş İnsan Hakları Yaklaşımı	39
1.3.1. Birleşmiş Milletler Uluslararası İnsan Hakları Koruma Sistemi.....	39
1.3.2. Bölgesel ve Hükümetlerarası İnsan Hakları Koruma Sistemleri.....	42
1.3.3. Bireysel, Kolektif ve Grup Haklarının Güncel İçeriği ve Türkiye'nin Yükümlülükleri.....	43
1.3.3.1. BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi Çerçevesinde Bireysel Hakların İçeriği	45
1.3.3.2. BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi Çerçevesinde Kolektif Hakların İçeriği	47

1.3.3.3. BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri Çerçevesinde Grup Haklarının İçeriği	48
1.4. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Uluslararası İlişkiler ve İnsan Hakları	50
II. MEDYA VE İNSAN HAKLARI	54
2.1. Medya ve Demokrasi	54
2.1.1. Medyanın Toplumsal İşlevi: Normatif Haber- Medya Sistemleri.....	55
2.1.2. Demokratik Rejimlerde Dördüncü Güç Olarak Medyanın Rolü	60
2.1.2.1. Demokrasi ve Liberal Medya Yaklaşımı	63
2.1.2.2. Demokrasi ve Eleştirel Medya Yaklaşımı	66
2.1.3. Medya ve Demokrasi İlişkisinin İnsan Hakları Haberleri Açısından Önemi	69
2.2. Medya ve Toplum: Gerçeğin Toplumsal İnşası	73
2.2.1. Kitlelerin Temel Bilgi Kaynağı Olarak Medya	73
2.2.2. Gerçeğin Toplumsal İnşa Aracı Olarak Medya.....	74
2.2.2.1. Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Haberin Rolü.....	76
2.2.2.2. Haber Metninin İnşası: Dil, Temsil ve Bilinç.....	78
2.2.2.3. Haber, Söylem ve İdeoloji	79
2.2.2.4. Toplumsal Gerçeğin Medyada Sunumu: Haber Çerçeveleme	82
2.2.2.5. Gerçeğin Toplumsal İnşasında Haber Seçimi ve Haber Faktörleri	84
2.2.2.5.1. Seçme- Dışlama Stratejisi; Medyada Görünürlük- Görünmezlik	85
2.2.2.5.2. Haberin Seçimini Etkileyen Mesleki Ölçüler ve Haberin Seçimi	90
2.2.2.5.3. Medya İçeriğinde Tarafı Görünürlük; Tarafı Temsil.....	93
2.3. İnsan Hakları Söyleminin İnşasında Medyanın Rolü	95
2.4. Medya ve İnsan Hakları Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	98

III. ABD ELİT MEDYASINDA TÜRKİYE'YE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABERLERİNDE SÖYLEM İNŞASI: THE NEW YORK TIMES ÖRNEĞİ	103
3.1. Araştırmanın Amacı	103
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği	104
3.3. Araştırma Veri Kaynağının Seçimi	105
3.4. Veri Toplama Esasları ve Veri Kapsamı.....	109
3.5. Araştırmada Kullanılan Yöntemler	111
3.5.1. İçerik Analizi Yöntemi ve Bu Yöntemle İncelenecek Hipotezler.....	111
3.5.1.1. İçerik Analizi Stratejileri	114
3.5.2. Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ve Bu Yöntemle İncelenecek Hipotezler	117
3.5.2.1. Eleştirel Söylem Analizi Yaklaşımları Üzerine.....	121
3.5.2.1.1. Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım	122
3.5.2.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım.....	124
3.5.2.1.2.1. Söylem Tarihsel Yaklaşımında Veri Niteliğinin Değerlendirilmesinde Metodolojik Prensiptir	125
3.5.2.1.2.2. Söylem Tarihsel Yaklaşımında Analiz Stratejisi: Söylemsel Stratejinin Analizi.....	126
3.5.2.1.3. Sosyobilışsel Yaklaşım	128
3.5.2.1.3.1. Sosyobilışsel Yaklaşımın Temel Kavramı: Zihinsel Modeller	129
3.5.2.1.3.2. Sosyobilışsel Yaklaşımında Analiz Stratejisi.....	131
3. 6. Bulguların Değerlendirilmesi	134
3.6.1. Nicel Bulgular	134
3.6.2. Nicel Bulguların Yorumu.....	149
3.6.2.1. New York Times Gazetesinde Türkiye'ye İlişkin Genel ve İnsan Hakları Haberlerinin Yer Alma Sıklığı	149
3.6.2.2. New York Times'da Yayımlanan Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Hakların Bahis Sıklığı	150
3.6.2.3. New York Times Haberlerinde Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Gerçeğinin İnşası	152

3.6.3. Nitel Bulguların Yorumu.....	156
3.6.3.1. New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Avrupamerkezci Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri..	156
3.6.3.1.1. 1977 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri	156
3.6.3.1.2. 1987 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri	159
3.6.3.1.3. 1997 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri	161
3.6.3.1.4. 2007 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri	166
3.6.3.2. New York Times Haberlerinde Türkiye ve Türk Kimliğinin Söylemsel İnşasında İnsan Haklarının Kullanımı	168
3.6.3.2.1. Kimlik İnşası Üzerine	172
3.6.3.3. New York Times Haberlerinde Kullanılan Adlandırma ve İma Stratejilerinin Analizi	173
3.6.3.3.1. New York Times Haberlerinde Türkiye ve Türk Kimliğinin Öteki Olarak İnşası	173
3.6.3.3.2. Türkiye'nin İnsan Hakları İhlalcisi Olarak İnşası	178
3.6.3.4. Argümantasyon Stratejisi Olarak İnsan Hakları	179
SONUÇ	184
KAYNAKÇA.....	188
EK : NYT TÜRKİYE'YE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABER LİSTESİ	207
(HABER – TARİH – BAŞLIK – HABERCİ LİSTESİ)	
ÖZGEÇMİŞ	212

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1.	İletişimin Amacı, İletişimin Unsuru, İletişimin Sorusu, İletişimin Kullanımı Aracılığı ile İçerik Analizi Stratejileri	115
Tablo 3.2.	Söylem-Tarihsel Yaklaşımın Söylemsel Stratejileri	127
Tablo 3.3.	1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı (Geçerli Yıl İçerisindeki Bahis Yüzdesine Göre	140
Tablo 3.4.	CIRI Türkiye İnsan Hakları Ölçüm Verileri	144
Tablo 3.5.	PTS (Political Terror Scale) Türkiye İnsan Hakları Ölçüm Verileri ..	144
Tablo 3.6.	CIRI ve PTS Ölçüm Verileri İçin Dönüştürme Sistemi.....	145
Tablo 3.7.	Kullanılan Uluslararası İnsan Hakları Ölçüm Verileri.....	146
Tablo 3.8.	Türkiye’de İnsan Haklarına Saygı Puanı ve Haber Bahis Yüzdeleri ..	148

GRAFİK LİSTESİ

- Grafik 3.1. İnsan Haklarına İlişkin Haber Sayılarının ve Diğer Haber Sayılarının Yıllara Göre Değişimi 134
- Grafik 3.2. İnsan Haklarına İlişkin Haber Yüzdesinin Yıllara Göre Değişimi .. 135
- Grafik 3.3. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı 136
- Grafik 3.4. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Bireysel Haklar İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı 137
- Grafik 3.5. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Kolektif (İşçi) Haklar İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı 137
- Grafik 3.6. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Grup Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı 138
- Grafik 3.7. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Uluslararası İhtilaf İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı 139
- Grafik 3.8. Bahis Sayılarının Yıllara Göre Oranı ve Değişimi 143
- Grafik 3.9. Bahis Sayılarına İlişkin Yüzdelerin Yıllara Göre ve Değişimi 143
- Grafik 3.10. İnsan Haklarına Saygı Puanı ile Türkiye’nin İnsan Haklarına İlişkin NYT’de Haber Bahis Yüzdesi Arasındaki İlişki 146

KISALTMALAR

ACJ	:	Afrika Birliği Adalet Mahkemesi
BM	:	Birleşmiş Milletler
CIRI	:	Cingranelli-Richards İnsan Hakları Veri Seti
DIY	:	Diyalektik İlişkişel Yaklaşım
EİHB	:	Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi
ESA	:	Eleştirel Söylem Analizi
ESC	:	Eleştirel Söylem Çalışmaları
IACHR	:	Amerikan Ülkelerarası İnsan Hakları Komisyonu
NYT	:	The New York Times Gazetesi
PTS	:	Politik Terör Ölçüm Skalası (Political Terror Scala)
SBY	:	Sosyobilışsel Yaklaşım
STY	:	Söylem Tarihsel Yaklaşım
USPHS	:	BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi

GİRİŞ

Yirmi birinci yüz yılın, içinde olduğumuz ilk yıllarında, öne çıkarak toplumsal yaşamı en çok etkileyen kavramlar arasında medya ve insan hakları günümüzde özel ilgi konusu olmuştur. İletişim teknolojilerindeki gelişmelerin baş döndürücü hızı sayesinde medya her zamankinden farklı ve güçlü bir nitelik kazanmıştır. İnsan hakları ise artık demokratikleşmenin ön koşulu olarak toplumsal kabul görmüş ve gerek uluslar arası ilişkilerde, gerekse çok sayıda ülkenin iç işlerinde öncelikli bir önem ve güç kazanmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte 1990'larda başlayan süreçte insan hakları söylemi uluslar arası ilişkilerde geçmişe oranla daha güçlü bir yer edinmiştir. Sadece devletlerarası ilişkiler yönünden değil, küreselleşme koşullarındaki yeni bin yılın yönetsel ilkeleri olarak da insan haklarının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle, Soğuk Savaş sonrası küreselleşen dünyada insan hakları, yenedünya düzeninin, söylem boyutunda bile olsa öne çıkardığı kavramların başında yer almıştır. 1993 yılında BM tarafından Viyana'da gerçekleştirilen ve 171 ülkenin katılımı ile kabul edilen Viyana Bildirgesi ve İnsan Hakları Dünya Konferansı Eylem Programında insan haklarının ve temel özgürlüklerin saygı görmesi ve yaygınlaştırılması tüm devletler için bir yükümlülük olarak tanımlanmış, bu hak ve özgürlüklerin evrensel karakterinin sorgulanamaz olduğu belirtilmiştir.

Bütün bunların sonucunda yeni yüz yıla damgasını vuran medya ve insan hakları kavramları ulusların ve bireylerin yaşamlarında etkin bir yer almış, aynı zamanda bir birleri üzerinde de etkili olmuşlardır. Yanı sıra, insan hakları ve medyanın varoluşsal bir bağla birbirlerine bağlı oldukları, biri olmadan diğerinin var olamayacağı gerçeği de hatırlandığında, medya ve insan hakları arasındaki etkileşimin özel konumu özel bir ilgiyi hak etmektedir. Çünkü insan hakları ve medya arasındaki bu etkileşim yeni yüzyılın toplumsal yapısını anlamamız açısından yeni olanaklar sunmaktadır.

İletişim teknolojisindeki gelişmelerin kazandığı olağan üstü ivme, medyayı tüm dünyanın başat bilgi kaynağı haline getirirken, medyayı da gerçeğin başat inşa mekânı haline getirmiştir. Medya, artık, temel söylem üreticisi olarak olgu ve olaylar, ulus ve halklar hakkındaki egemen söylemlerin de en etkin yeniden üreticisi ve temsil alanı olmuştur. Bu noktada medyada çağın en önemli kavramlarının başında gelen insan hakları söylemi ne ölçüde yer bulabilmektedir ve bu söylem nasıl inşa edilmektedir soruları önem kazanmaktadır.

Öte yandan, insan haklarına saygı ilkesi, araçsallaştırılmış olsa da, uluslar arası ilişkilerde de etkin bir konum kazanmaktadır. İnsan haklarının ihlal edildiği ülkeler, uluslar arası eleştiri ve yaptırımlara maruz bırakılmakta ve insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışına davet edilmektedirler.

Bu çerçeveden bakıldığında insan hakları normlarının yeterli saygıyı görmediği ve uygulama alanı bulmadığı gerekçesi ile yoğun eleştiriye uğrayan ülkelerden biri de Türkiye'dir. Batı dünyasından yükselen bu eleştiriler Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin kaynağını oluşturmaktadır. Bu söylemin incelenmesi Türkiye'nin Batı dünyasında nasıl temsil edildiğine dair de bilgi verici niteliktedir.

Medya ve insan hakları arasındaki ilişki çok boyutlu bir etkileşim içerir. Medya, insan haklarının korunmasında olduğu gibi, ihlal edilmesinde de işlev görebilir. Habercilik tarihi, haberin ve habercilik yaklaşımlarının insan hakları üzerindeki olumlu ve olumsuz her iki işlevinin de örnekleri ile doludur. Mesleki faaliyetlerini yürütürken, insan hakları ihlallerinin haberleştirilmesi hala, habercilerin yaşamlarını tehdit etmektedir. İki yüz yirmi yıl önce, Thomas Paine'in 'İnsan Hakları' adlı kitabı yazdığı için karşılaştığı zorluklar, bu gün birçok ülkede insan hakları habercileri için ne yazık ki hala geçerlidir. İnsan hakları haberlerinin, iktidarların halklarına karşı yürüttükleri ihlalcı politikaları deşifre etme işlevi, bu nedenle, bazı ülkelerde hala güçlkle yerine getirilmektedir.

Diğer yandan, bütün güçlüklerine rağmen, insan hakları ihlallerinin medya aracılığı ile deşifre edilip, dünya kamuoyunun bilgisine sunulabildiğinde, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ne büyük bir destek sağlayabildiği de aşikârdır. İnsan hakları ihlallerinin izlenmesi ve belgelendirilmesi konusunda medyanın olumlu işlevi yaşanan pek çok örnekte kanıtlanmıştır. Ayrıca medya'nın insan hakları farkındalığı yaratmakta oynayacağı rol, başka hiçbir kurumun yaratacağı olumlu etki ile kıyaslanamaz ölçüde büyük olacaktır. Uluslararası bir gazetecilik örgütü olan İnsan Hakları İçin Gazeteciler Örgütü'nün sloganında belirtildiği gibi; 'Bir haber dünyayı değiştirebilir'. Ancak bunun için insan hakları haberlerinin etkin medyada kendine yer bulması yeterli değildir. Bu haberlerin nasıl ele alındığı ve bu haberlerde ne türden bir söylemin öne çıkarıldığı da özel bir önem taşımaktadır.

Bu gerçekten hareketle hazırlanan çalışma, insan haklarının önemine vurgu yaparak, Eleştirel medya yaklaşımı perspektifinden, The New York Times gazetesinde Türkiye'ye ilişkin üretilen insan hakları söyleminin inşasına odaklanmaktadır. Bir ülkeye ilişkin üretilen insan hakları söylemi, o ülke hakkında tanımlayıcı söylem olarak işlev görmekte ve dünyanın ilgili ülkeyi nasıl algıladığını da tanımlamaktadır. Bu nedenle günümüzde ülkelere ilişkin insan hakları söylemi, üzerinde çalışılmayı gerektiren, özel inceleme alanlarından biri olmayı hak etmektedir.

Bilindiği gibi, kültürel ve toplumsal çatışmalar hakkında kamusal tartışmanın yürütüldüğü öncelikli alan haber medyasıdır. Haber medyasında yürütülen kamusal tartışmalar da aslında her bir çıkar grubu tarafından, konuyla ilgili kendi yorumunun toplumsal kabul ve hâkimiyet kazanması için verilen mücadelelerdir. Sembolik anlam dünyası içinde verilen bu mücadelede medyanın gücü onun tanımlama yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Medya gerçekliği tanımlamakla onu belli bir perspektiften inşa eder ve seçilmiş olan tanımlama temsile dönüşerek, olay ve olgulara anlam verir. Anlamlandırma iktidar gerektirir ve iktidar ideolojisi ile

yakından ilgilidir. Modern toplumun en etkili ideolojik kurumlarından birinin iletişim araçları olduğu ve ideolojilerin büyük oranda iletişim araçları aracılığı ile yeniden üretilen ve yaygınlaştırılan söylem yoluyla edinildiği bilinmektedir. Toplumsal pratiklerin pek çoğunu topluma telkin eden egemen ideolojilerin söylem aracılığı ile dolaşıma girme gücü onun söylem içinde ürettiği gerçeklik inşasının gücü ile doğru orantılıdır. Bu noktada medyada inşa edilen gerçekliğin, günlük hayatta deneyimlenen gerçekle bağdaşıp bağdaşmadığı sorusunun da yanıtlanması gerekmektedir.

New York Times gazetesinin, Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde ürettiği gerçeklik ve söylemin nesnel ve tarafsız olup olmadığı yukarıda anılan nedenlerle önemlidir. Haberlerde egemen olan söylemin Türkiye'de deneyimlenen günlük yaşamın bir parçası olan insan haklarını hangi ideolojik perspektiften yansıttığı, bunu yaparken insan hakları söylemini her hangi bir çıkar gurubunun amaç ve çıkarları doğrultusunda araçsallaştırıp araçsallaştırmadığı, gazetenin insan hakları kavramına yaklaşımını açığa çıkaracak bilgilerdir. Bir gazetenin insan haklarını ilkesel bir perspektiften ele alması ile konjonktürel konumları temel alan bir perspektiften ele alması, sadece gazete hakkında değil, o toplum ve o toplumun egemenlerinin ideolojisi hakkında da bilgi vericidir ve bu itibarla gazetenin ve haberin konuya ilişkin pozisyonunu da ele verir.

Bu amaçla, çalışmanın birinci bölümü insan hakları kavramını tartışmakta ve onun tarihsel ve felsefi kökenlerini gözden geçirdikten sonra günümüz insan hakları anlayışı ve sistemi üzerine yoğunlaşmaktadır. Birinci bölüm insan haklarının günümüzde uluslar arası ilişkilerde oynadığı rolü değerlendirerek sona ermektedir.

Bu bölümde insan hakları kavramının Batı kültüründen kaynaklarını alan tarihi ve felsefi kökenine vurgu yapılarak, insan haklarının uzun erimli bir mücadele sürecinde Batı dünyasının değer ve normları arasındaki özgün yeri açıklanmıştır. Böylelikle, bu gün gelinen noktada, Batı dünyasının seçkin ve etkin bir gazetesinin inşa ve temsil ettiği söylemin bu gün artık Batı değeri olarak kabul gören ve evrensel

geçerliliği olduğu üzerinde uzlaşılan insan haklarının, özgün kökleri ile ne ölçüde ilişkide olduğunu değerlendirme imkânı vermektedir. Ayrıca, Batı dünyasının diğer ülkelerle ilgili insan haklarına ilişkin ilgisinin ne ölçüde otantik değerleri temsil ettiğini karşılaştırma fırsatı da elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü teorik çerçeveyi oluşturmakta olup, medya ve insan haklarına odaklanmaktadır. Bölüm medya ve demokrasi ilişkisini irdeleyerek ve bu ilişkinin insan hakları haberleri açısından önemini vurgulayarak başlamaktadır. Ardından demokratik ortamlarda medyanın Liberal basın yaklaşımı tarafından iddia edilen medya haberlerinde gerçekliğin nesnel ve tarafsız habercilik imkânları içinde yansıtıldığı tezi ile Eleştirel medya yaklaşımı tarafından iddia edilen medya haberlerinde gerçekliğin yeniden inşa edilen temsillere dönüşerek nesnellik ve tarafsızlıktan uzaklaştığı tezi karşılaştırılmaktadır. Ardından Eleştirel medya yaklaşımına uygun olarak gerçeğin medyada inşa edilme sürecinin insan hakları haberleri açısından değerlendirilmesi yapılarak, ilki 1993 yılında yapılmış olan insan hakları ve medya konusunda mevcut literatürün değerlendirilmesi ile sona ermektedir.

Bu bölüm de ele alınan konular özellikle medyanın geniş kitlelerin temel bilgi kaynağı olarak anlam inşa etmede ve anlam inşasının dolaşıma sokulduğu söylemlerin üretilmesi ve yaygınlaştırılmasındaki rolü tartışılmaktadır. Dilsel bir yapı olarak söylemin, dil ve bilinçle ilişkisi de bölümün bir diğer önem verdiği konudur. Gerçeğin toplumsal inşa aracı olarak, medyanın, kendisinden beslenen geniş kitlelerin bilincinde yarattığı ön yargı ve kalıp yargıların gerçeği tahrif etme gücü, dolayısıyla ideolojik işlevi bu tartışmalar ışığında yorumlanmaktadır. Gerçeğin inşası bağlamında haber, söylem ve ideoloji ilişkisi insan haklarının söylemsel yapısının arka planındaki motivasyonların açığa çıkarılmasında da bilgi vericidir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, önceki bölümlerde tartışılan Eleştirel teorik çerçeveye bağlı kalarak New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin inşasının incelenmesini içermektedir. Bu bölümde içerik

analizi ve söylem analizi yöntemleri aracılığı ile veri tabanını oluşturan haberlerde Türkiye ve Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin inşasının yapı sökülmesine uğratılması hedeflenmiştir. Bu amaçla insan hakları haberlerinin nicel ve nitel verileri değerlendirilerek haber metinlerinde okura iletilen mesajlar yorumlanmıştır. Nicel verilerin değerlendirilmesinde çalışmanın ana eksenlerinden biri olan Türkiye'ye ilişkin insan haklarının New York Times gazetesinde gerçekliğe uygun inşa edilip edilmediği deneysel bir girişim olarak nicel verilerle de ölçülmüştür. Bu ölçümü gerçekleştirmek amacıyla bu çalışma, bir ülkenin uluslar arası insan hakları performans derecesi ile o ülkeye ilişkin insan hakları haberleri arasındaki bağıntıyı açığa çıkartmayı amaçlayan bir ölçek geliştirme girişimini içermektedir. Bu girişim kapsamında İnsan Hakları Performans-Haber Bağıntı Ölçeği geliştirilerek, ölçek New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerine uygulanmaktadır. Ölçek CIRI ve PTS Türkiye insan hakları performans ölçümü verileri ile ayrıştırılmış haklar bazında New York Times haberlerinde yer alan hak bahis sayısının bağıntı (korelasyon) analizine tabi tutulması ile elde edilmiştir. Deneysel bir ölçümleme girişimi olan bu çaba öneri niteliğindedir ve New York Times gazetesinde inşa edilen gerçekliğin Türkiye'ye ilişkin deneyimlenen insan hakları gerçeğini yansıtmaya kapasitesini tanımlamak ve tartışmak için yararlı veriler sunmaktadır.

Bu ölçüm uluslar arası Türkiye insan hakları performans ölçümü ile ayrıştırılmış haklar bazında New York Times haberlerinde yer alan hak bahis sayısının korelasyon (ilgileşim) analizine tabi tutulması ile elde edilmiştir. Deneysel bir ölçümleme girişimi olan bu çaba öneri niteliğindedir. Çalışma, bulguların sonuçlarının değerlendirildiği bölüm ile sona erdirilmiştir.

Bu bölümde Türkiye'ye ilişkin insan hakları söylemini oluşturan söylemsel stratejiler çeşitli yönlerden incelenmiştir. Öncelikle nicel bulguların yorumlanması aracılığı ile Türkiye genel haber sayısı ile Türkiye'ye ilişkin insan hakları haber sayıları karşılaştırılarak New York Times gazetesinde genel olarak Türkiye'nin görünürlüğü ile Türkiye'ye ilişkin insan haklarının görünürlüğünün ölçülmesi

hedeflenmiştir. Öte yandan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde, birinci bölümde sınıflandırılan insan hakları gruplarına uygun olarak hangi hak ve hak gruplarının, haberlerde, ne ölçüde bahis konusu olduğu ve görünürlük kazandığı ölçülmüştür. Bu bilgiler ışığında New York Times gazetesinin insan haklarına ilgisinin otantik olup olmadığı ve Türkiye'ye ilişkin deneyimlenen insan hakları gerçeğini yansıtmaya kapasitesi tartışılmıştır. Bölümün önemle üzerinde durduğu bir diğer konu ise nitel bulguların yorumu olmuştur. Nitel bulguların yorumu aracılığı ile Türkiye'ye ilişkin insan hakları söylemini oluşturan söylemsel stratejiler değerlendirilerek, haberlerin anlamsal makro yapıları bir diğer değişle global anlamları ve bölümsel anlamları yani lokal anlamları açığa çıkarılmıştır. Yanı sıra haberlerde kullanılan adlandırma ve ima stratejileri üzerinde durularak, insan haklarının ne tür bir argümantasyon stratejisi ekseninde yapılandırıldığı tartışılmıştır.

Bu çalışmanın nihai hedefi uzun yüzyıllara yayılmış insanlık tarihinin değerli bir parçasını oluşturan insan hakları mücadelesinin bu gün gelinen noktada nasıl konumlandırıldığını ve bu konumlandırmada medyanın oynadığı rolü açığa çıkarmaktır. Bu çaba, Türkiye'nin Batı basını tarafından nasıl tanımlandığı ve temsil edildiği noktasından hareketle konuya yaklaşmakta ve böylelikle ülkemizin Batılı gözüyle nasıl resmedildiğine dair söylem yapılarını yapı bozumuna uğratmayı da içermektedir.

Elbette Batının veya dünyanın Türkiye'ye ilişkin insan hakları söylemini inşa ederken kullandığı söylemsel stratejiler bize Batılı perspektifi anlama imkânı vermenin yanı sıra eleştirel bakışı kendimize de çevirerek, öz eleştiri yapma imkânı vermesi açısından da önem taşımaktadır. Türkiye'nin insan haklarına ilişkin eleştirel bilgi dağarcığımızı katkıda bulunurken, öz eleştiri pratiğimizi artırması yönünde de bir işlev görmesi bu çalışmanın mütevazı hedefleri arasındadır.

I. İNSAN HAKLARI

1.1. İnsan Haklarının Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi

İnsan hakları, her kültür ve ülkede, insanları başta devlet ve kurumların istismarına karşı koruyan ve onların insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerini sağlayan, temel ahlaki garantilerdir. Ülke yetkilileri veya hukuk sisteminin bu hakları tanıyıp tanımadığına veya uygulayıp uygulamadığına bakılmaksızın, insan hakları herkesin doğuştan gelen, feshedilemez haklarıdır. Ahlaki dayanağı nedeniyle, insan hakları, hukuki haklardan farklı olsa da hukuk tarafından korunmalıdır. İnsan haklarının hayata geçirilmesi ile ilgili temel sorumluluk bireylere değil devletlere ve otoritelere aittir çünkü insan hakları fikrinin ortaya çıkma sebebi bireyi devletin keyfi tutum ve muamelesinden korumaktır. Ancak günümüzde bireylerin de sorumlu oldukları noktalar bulunmaktadır, örneğin ayrımcılık yapmama sorumluluğu bu kapsamda değerlendirilir.¹

İnsan haklarının felsefi meşruiyeti ile ilgili tartışmalar ‘Yarar Teorisi’ ve ‘İrade Teorisi’ olmak üzere iki temel yaklaşım üzerinde temellendirilmiştir.

Thomas Hobbes’dan başlayan, James Nickel, John Finnis gibi düşünürlerin katkısıyla gelişen yarar teorisine göre insan hakları insanın, insana yaraşır bir hayat yaşayabilmesi için gerekli koşulları güvenceye almak için uygun araçlardır ve bu temelde meşrudurlar. İrade teorisi ise insan haklarının meşruiyetini insanın özgürlük kapasitesine dayandırır. İnsanın ayırt edici özelliğinin özgürlük kapasitesi olduğu gerekçesi ile tüm hakların aslında ‘tüm insanların özgürlükte eşit olma hakkı’ olarak özetlenebileceği düşünülür. H. L. A Hart, Henry Sue, Alan Gewirth, Ronald Dworkin gibi düşünürlerin katkıları ile gelişen ‘irade teorisi’ hakları kişisel otonomi beyanı olarak da meşru bulurlar. Bu meşruiyet akli bir varlık olarak insanın eşitçe özgürlüğü hak ettiği ve bu nedenle insan haklarının meşru olduğu üzerinde durur.

¹ İnsan hakları tanımı için bkz: James Nickel, **Making Sense of Human Rights: Philosophical Reflection on the Universal Declaration of Human Rights**, Berkeley, University of California Pres, 1987, pp. 561–2

İnsan hakları kavramına yönelik eleştiriler ise ‘Ahlaki Görecelik’ ve ‘Epistemolojik Eleştiri’ yaklaşımlarında ifadesini bulur.

Ahlaki Görecelik yaklaşımı, ahlaki değer ve ilkelerin kültürden kültüre değiştiği bu nedenle evrensel olarak insan haklarının her kültür için geçerli olamayacağı iddiasıyla insan haklarının evrenselliği iddiasına karşı duruş geliştirir. Dünyadaki kültürel çeşitliliği dikkate almadan Batılı insan hakları değerlerinin tüm insanlığa dayatılmasını eleştiren bu yaklaşım kültürlerin ne ölçüde baskıcı ve hak ihlal edici olabileceklerini dikkate almamakla yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.

İnsan haklarına eleştirel bakan bir diğer yaklaşım olan Epistemolojik Eleştiri ise insan haklarının moral haklar olarak nesnel temele sahip olduğu varsayımına karşı çıkar. David Hume’dan başlayarak, Ludwig Wittgenstein ve Richard Rorty’nin temsil ettiği bu yaklaşım insan haklarının insanın akli bir varlık olmasına vurgu yaptığını ancak, insanlığın duygusallığının bir sonucu olduğunu öne sürer. Rorty’ nin çalışmalarında özellikle vurgulanan bu husus insan haklarının akılcı bakış açısıyla savunulamayacağını iddia etse de, insan haklarının varlığını her kesin yararına, iyi ve arzu edilir bulmaktadır. Bu yaklaşım insan duygusallığının da akılcı bir sürecin ve eylemin parçasıdır diyen ahlak felsefecileri tarafından eleştirilmiştir.²

1.2. İnsan Hakları’nın Tarihi Ve Felsefi Kaynakları

‘İnsan Hakları’ adlı kitabı yazarak, bu günlere dek süren bir mücadelenin öncüsü olan ve modern çağın ilk insan hakları teorisyeni ve savunucusu tanımlamasını hak eden gazeteci ve yazar Thomas Paine 1792 yılı aralık ayında Londra’ da “İnsan Hakları” adlı kitabı yazmaktan dolayı gıyabında “fitneci iftira” suçunu işlemekten yargılanıyordu. Özünde, yargılanan gazeteci Thomas Paine’in “İnsan Hakları” adlı kitabı ve insan hakları talepleri idi.

² İnsan hakları ile ilgili tartışmalar için bkz: R. Dworkin, **Taking Rights Seriously**, London, Duckworth, 1978; James Nickel, **Making Sense of Human Rights: Philosophical Reflection on the Universal Declaration of Human Rights**, Berkeley, University of California Pres, 1987; Richard Rorty, “Human Rights, Rationality, and Sentimentality”. Eds., S. Shute, S. Hurley, **On Human Rights: the Oxford Amnesty Lectures**, New York, Basic Books, 1993

“Londra’lı Thomas Paine... aşağılık, habis fitneci ve kötü bir kişi olup... Kralımıza ve de bu Krallığın Parlamentosuna karşı... fitneci iftiralar ihtiva eden ve adı İnsan Hakları olan eseri yazmış ve yayınlamıştır.”³

İddia makamını temsilen,17 yıl sonra çıldırmakta olan Kral III. George döneminde, İngiltere’nin 17. Başbakanı olarak hizmet edecek olan Portland Dükü Spencer Perceval’in ağzından dökülen bu sözler özünde insan haklarının yargılanmasıydı.

İlginçtir, savunma makamını temsilen, mahkemede Thomas Paine’i ve dolayısıyla insan haklarını savunan kişi ise dönemin Adalet Bakanı Thomas Erksine idi. Parlak hitabeti ile seçkin bir avukat olarak tanınan Erksine savunmasını “fitneci iftira suçunun İngiliz Anayasasının en temel ilkesi olan basın özgürlüğüne aykırı olması nedeniyle geçersiz olduğu” savına dayandırıyordu.⁴

Uzun ve etkileyici savunmalarıyla tanınan, Erksine 4 saat süren savunmasını, Keane’nin tarifi ile tombul, zengin ve saygın kişiler arasından seçilmiş olan “özel jüri” önünde tamamladığında imkânsız bir görev üstlendiğini ve bu görevi üstlenmekle sadece iddia makamı ve jürinin değil sayısız insanın da düşmanlığını kazandığını biliyordu.

Nitekim jüri sözcüsü Campbell, savcının konuşmasına gerek duymaksızın, kararını açıklamıştı; sanık Thomas Paine suçludur dendi, yazarın ‘İnsan Hakları’ adlı kitabı yasaklandı, yayıncı hapsedildi, ifade ve yayın özgürlüğünü kısıtlayan yasalar kabul edildi.⁵

Mahkeme bitmişti ancak asıl güçlük şimdi başlıyordu, mahkemede bulunan izleyiciler kararı yeterli bulmayıp protestoya başlayınca panik patlak verdi. Amerikan ve Fransız devrimlerine hizmet etmiş ve bu devrimlerin insan hakları alanındaki kazanımlarına emek vermiş olan Thomas Paine’i savunduğu için, Adalet Bakanı Erskine’in dostları onun hayatından endişe ediyordu. Erksine Thomas Paine’i

³ John Keane, **Medya ve Demokrasi**, Çev. Haluk Şahin, İstanbul Ayrıntı, 1993

⁴ A.e. s. 23

⁵ Keith S, Kornish, **Thomas Paine**, ‘çevrimiçi’ www.atheistfoundation.org.au/thomaspaine 02 05 2006

savunacağını açıkladığından beri, Fransız devrimi yanlısı olmakla suçlanıyor ve çok sayıda ölüm tehdidi alıyordu. Bu nedenle, o'nu mahkeme salonundan evine kadar sağ salim ulaştırmak bile çok zordu. Dostları endişe ile Erskine'i adliyenin merdivenlerine çıkarmayı başardıklarında yalnız olmadıklarını gördüler. Bir grup Londralı, basın özgürlüğünü savunan ve bu nedenle de kısa süre sonra makamından olacak olan adalet bakanını evine kadar sağ salim ulaştırmak için toplanmış Erskine'i bekliyorlardı. Erksine "yaşasın Erksine, yaşasın basın özgürlüğü" sloganları ile karşılandı, tezahüratlarla ve kulakları sağır eden alkış tufanı altında sağ salim evine ulaştırıldı.⁶

18 aralık1792 günü yaşananlar Aydınlanmacı aklın yorumuyla modern insan haklarının doğuşunun göstergesi olduğu gibi, insan hakları taleplerinin muktedirleri rahatsız ettiğinin de göstergesidir. Günümüze dek sürmüş olan ve gelecekte de sürecek olan bu mücadelenin uzun bir geçmişin ürünü olduğundan hareketle, insan haklarının çağlar boyunca geçirdiği evrimin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

1.2.1. Antik Yunan'da İnsan Haklarının Felsefi Kaynakları

Tarih boyunca, 4000 yıllık Hammurabi Kanunlarından, Antik Çağ Yunan düşünürlerinin çalışmalarına dek birçok metin insan haklarına ilişkin temel bazı kavramların varlığını ve tartışıldığını kanıtlamaktadır. Ancak bu dönemin insan hakları kavramı bugün anladığımız anlamda, modern insan hakları bağlamından çok uzaktır ve klasik çağ düşünürlerinin insan hakları kavramının ana kaynaklarından biri olduğu görüşü sorgulamaya açıktır.

Antik Yunan ve Roma düşünürleri ile birlikte kutsal metinler dönemin temel düşünsel referanslarıdır. Bu referanslara ilişkin entelektüel tartışmalar çeşitli perspektifleri içermekle birlikte, önemli ayırıcı özellikleri; köleliği, itaati, uzlaşmazlığı ve ırk ve cinsiyet ayrımcılığını meşrulaştıran nitelikleridir. Bu nedenle de, insan hakları değil insan hakları ihlalini meşrulaştıran metinler olarak da okunmayı hak ederler. Hint, Çin, Mezopotomya, Eski Yunan ve Roma, Eski Türk

⁶ J. Keane, a.e., s.25

uygarlıkları dâhil olmak üzere, eski uygarlıklar hukuk düzenlerinin hepsinde kölelik meşru bir kurum olarak tanınmıştır.⁷ Bu nedenle, Aydınlanma öncesi dönemi tarihsel bağlamına uygun olarak, köleci ve ayrımcı bir toplum olduğu gerçeğini unutmadan değerlendirmeliyiz.

Yunan ve Roma uygarlıklarının her ikisi de, yurttaş olanlar ve olmayanlar ile özgür olanlar ve olmayanlar temel ayrımı üzerine inşa edilmiştir.⁸ Bu inşanın söylem üreticileri arasında yer alan Platon'un (İ.Ö 427–347) Devlet Adamı (Statesman) adlı çalışmasında, köleleri tanımlayışındaki nefretçil ton ve iğrenme duygusu çok açıktır. "Köleler ev içinde bulundurulmuş hayvanlar statüsünde sayılırlar ve köle sınıfı, boyunduruğa koşulmuş ve pislik içinde debelenen hayvanlar gibidir." Köle ile köpek veya koyun arasında fark görmeyen düşünür, Devlet adlı çalışmasında, kadınla erkek arasında ise büyük bir yaradılış farkı olduğunu belirtir, tabii ki kadının aleyhine bir farktır bu.

Dönemin bir diğer etki yaratan düşünürü Aristo (İ.Ö 384–322) ise daha da ileri gitmiştir. Aristo, Politika adlı çalışmasında "Erkek ve kadın arasında, ilki (erkek) doğası itibarıyla üstün ve yönetici, sonraki (kadın) aşağı ve yönetilendir." demekle kalmamış, "Köleler ve hayvanlar özgür varlıklar değildir ve mutluluktan pay almazlar" demeyi de ihmal etmemiştir. Bütün bunları aktaran Ishay haklı olarak şunu vurgulamaktadır; "Kadınlar, köleler ve homoseksüellere daha şiddetli ceza ve daha az hak veren antik geleneğin, insan haklarının gelişmesine katkıda bulunduğu savını bazıları sorgulayabilir."⁹

Bu bağlamda benzer bir sorgulamayı anlamlı bulan Chun, söz konusu klasik doktrinlerin günümüzdeki insan hakları kavramlarıyla bağdaşıp bağdaşmadığı sorusu önemlidir demektedir ve bir diğer boyutu eklemektedir;

"Özellikle hiyerarşik (örneğin Konfüçyuscu itaat düzeni), dışlayıcı (örneğin Atina'da köleliğe dayanan yurttaşlık düzeni) ve uzlaşmaz (örneğin

⁷ G. Bozkurt'tan akt: M. Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 4. baskı, İstanbul, Beta, 2003, s. 5

⁸ Micheline R. Ishay, **The History of Human Rights**, Berkeley, University of California Press, 2004 pp. 32,33

⁹ Ishay, a.e., p. 54,55,56

kutsal savaşlara yol açan dinsel hoşgörsüzlük) geleneklerle ilgili zorluklar, hemen göze çarpıyor. Ancak şu nokta önemlidir: Bu geleneklerin her birinde, değerli hümanist öğeler göze çarpıyor ve bunlar, günümüzde benimsediğimiz insan hakları tasarımını etkileyen ya da onu temellendiren öğelerdir.”¹⁰

Zayıf olmakla birlikte, Antik Yunan ve Roma döneminde insan hakları tasarımını etkileyen temel öğeler, Stoacı ve Epikürcü okulun kurucuları Finikeli Zenon (İ.Ö 322–264) ile Epikuros’un (İ.Ö342–271) öğretilerinde ilk izlerini bırakmıştır.

Düşmanlarınca kendisine karşı kullanılmış olmasına rağmen, Epikuros, okuluna kölelerini ve odalıklarını da alarak ayrımcılıktan uzak eşit eğitim hakkını ilk tanıyan filozoftur.¹¹ Hakların ve özgürlüklerin yalnızca vatandaşlara tanınmasını eleştiren Epikürcü okula göre, toplum aslında yöneticilere bir dizi yetki, yönetilenlere de bu yetkileri kısıtlayan bir takım haklar sağlayan bir sözleşmenin ürünüdür.¹² Bu tanımlaması ve gerekse dünya devleti tahayyülü ile döneminin seçkin düşünürleri arasında yerini alan Epikur için yüz yıllar sonra Karl Marx, şöyle demiştir; “Epikuros, İlk Çağda, düşünceleri aydınlatmak isteyen tek kişi oldu”¹³

Helenistik Çağ Yunan düşüncesine damgasını vuran bir diğer okul olan Stoacılık öğretileri, Zenon’dan sonra Roma çağında da güçlü bir şekilde, kendisi de bir köle olan Epiktetos, dönemin en önemli hatibi Çiçero, düşünür Seneca ve İmparator Marcus Aurelius tarafından geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bir imparator ve bir kölenin aynı felsefi öğretilerden beslenmesine şaşmamalı. Çağı için görece insan hakları duyarlılığına sahip bir öğreti olmasıdır belki bunun sırrı. Nitekim Semih Gemalmaz da bu okulun insan hakları düşüncesinin tarihsel serüvenini izlerken, döneminin en önemli düşünce okulu olduğunu belirtmektedir. Tanrı babamızdır ve biz hepimiz kardeşiz Romalı ya da Atinalı değil evren yurttaşıyız diyerek Plâtoncu ve Aristotelesci adalet anlayışına insanların eşitliği

¹⁰ Lin Chun, İnsan Hakları ve Demokrasi İlişkisini Açıklığa Kavuşturma Denemesi, **Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları** Ed., İonna Kuçuradi, Bülent Peker, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2004, s. 173

¹¹ Bertrand Russel, **Batı Felsefesi Tarihi**, C. I, İstanbul, Say Yayınları, 2002, s.391

¹² Gemalmaz, , **A.g.e.**, 4.baskı, Beta Basım, İstanbul s. 10

¹³ akt; Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, C 1, İstanbul, Say Yayınları, 1984, s.402

anlayışını ekleyen Zenon ve ardıllarının Stoa öğretisi Roma çağında doğal hukuk ve doğal hak kavramına giden düşünce yolunun ilk taşlarını döşemiştir.

Buradan da Thomas Paine'nin İnsan Haklarını dayandırdığı doğal haklar kavramına giden yol açılmıştır. 18. yüz yılda Thomas Paine'nin yargılanmasına ve mahkûm olmasına neden olan İnsan Hakları adlı kitabının temel argümanı olan doğal hak kavramının köklerini Stoa öğretilerinde bulabiliriz.

1.2.2. Roma Çağında İnsan Haklarının Hukuki Kaynağı: Doğal Hukuk

“İster aydın ister cahil kesimlerden gelsin, yaradılışa ilişkin bütün tarihler, bütün geleneksel rivayetler bir takım düşüncelerinde, ya da özel inançlarında değişik olsalar bile bir noktada insanın birliği noktasında tamamen hemfikirdirler. Bununla; insanların tümünün eşit düzeyde olduklarını; sonraki kuşakların doğum yoluyla değil de yaradılış yoluyla varlıklarını sürdürdüğünü, önceki kuşakların, sonraki kuşakları sadece tarihe taşıdığını, bu şekilde de herkesin eşit şekilde, eşit doğal haklara sahip olarak doğduğunu kastediyorum... Doğal haklar insana varlığının hakları olarak aittir: Bütün akli ya da fikri hakları, aynı zamanda, başkalarının doğal haklarına zarar vermeyen, rahat ve mutluluğu için serbestçe hareket etme hakları bu cinstendir... Her uygar hak bir doğal haktan doğar.”¹⁴

Bu sözleriyle Thomas Paine' in insanın insan olarak doğması nedeniyle, doğuştan elde ettiği haklar şeklinde formüle ettiği doğal hakların, Roma dönemine uzanan kökleri, özellikle imparatorluk döneminin değişen sosyo- ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir.

Plato ve Aristo da dâhil olmak üzere hiçbir Yunanlı düşünür, adalet dışında hak (right) kelimesine karşılık olabilecek bir kelime kullanmamışlardır.¹⁵

İngilizcede *right* olan hak sözcüğü Germanik kökenli olup Latince *ius-iura* teriminden gelmiştir. Hak, doğru ve ödev anlamlarının yanı sıra hukuk anlamını da

¹⁴ Thomas Paine, **İnsan Hakları**, İstanbul, Belge Yayınları, 1985 s. 89–92

¹⁵ H. A. L. Hart, akt; Anthony Pagden, “Human Rights and Europe's Imperial Legacy” **Political Theory** Vol. 31, No: 2 April 2003, p.172

içermekte idi. Yurttaşlar hukuk sistemi içinde hak-ius iddia edebilirlerdi ancak yine Yunanlılarda olduğu gibi Romalılarda da insan hakları kavramı mevcut değildi.¹⁶

6. yüz yılda İmparator Justinianus tarafından isimlendirilen, doğal hukuk kavramı, her ne kadar bu günkü anladığımız anlamda bir doğal hak ve hukuk içeriğine sahip olmasa da, Stoacı “koinos nomos” kavramının hukuksallaştırılmış versiyonudur ve bu gün insan hakları denilen kavramlar Roma hukukçularının ve düşünürlerinin doğal haklar dediği kavramın evrimleşmesi sonucunda oluşmuştur. “Doğal haklar doğal hukuku oluşturan merkez unsurdur.”¹⁷

Cumhuriyet dönemi Roma’sında geliştirilen doğal hukuk (tabii hukuk) kavramı aslında yurttaşla devletin hesaplaşma sürecinin ürünüdür ve “Tabii hukuk, geçerlik iddiası gereği devletin üstünde yer alır. Onun hukuk olma vasfı, devlet tarafından tanınmaya ve güvence altına alınmaya bağlı değildir. Kaynağı itibarıyla devlet dışıdır, geçerliğini devleti aşan bir güçten alır. Bu güç tanrı, doğa veya akıl olarak belirtilmiştir.”¹⁸

İnsan onurunu korumak amacıyla egemenlerin gücünün bazı ilkeler çerçevesinde kısıtlanmasını amaçlayan doğal hukukun kaynağı insanın doğasıdır. Bu konudaki en önemli kaynaklardan biri Roma konsülü ve hukukçu Çiçero’ nun çalışmalarıdır. Döneminin ilerisinde bir eşitlik anlayışı ile her yerde, her çağda geçerli olacak evrensel bir hukuk tasavvur etmiş olan Çiçero De Republica adlı yapıtında şunları yazar;

“Gerçek (doğal) hukuk, doğaya uygun doğru akıldır ve o değişmez, sona ermez ve evrensel olarak uygulanabilir niteliktedir... Bu hukuku değiştirmeye çalışmak günahdır, ne de her hangi bir bölümünün feshedilmesine veya ortadan kaldırılmasına izin verilemez... Senato veya halk tarafından onun yükümlülüklerinden azat edilemeyiz... Atina’da ve Roma’da farklı yasalar veya şimdi ve gelecekte farklı yasalar olmayacaktır, aynı ebedi ve değişmez hukuk, her zaman tüm uluslar için geçerli olacaktır

¹⁶ Michael Freeman, **Human Rights**, Cambridge- UK, Polity Pres, 2002, s.17

¹⁷ Pagden, **a.g.e.**, s.171

¹⁸ Mithat Sancar, “Hukukun Oluşturulmasında İnsan Haklarının Rolü”, **Elli Yıllık Deneyimlerin İşığında**. Ed: Kuçuradi, Peker, **a.g.e.** s. 306

ve yalnız bir sahip ve yönetici olacaktır ki o, Tanrı ve O'nun uygulanabilir yargısıdır.”¹⁹

Marasinghe, yukarıda alıntıladığımız pasajın tamamen Yunan felsefesinden ödünç alınmış fikirler içerdiğini belirterek, bugünün insan haklarının korunmasına ilişkin en keskin fikirlerin bir kaçına değindiğini vurgulamaktadır. Bunların ilki, paragrafın doğal hukukla akli eşitlediğini, ikinci olarak, Çiçero'nun doğal hukukun değişmezliğini, fesih ya da ilga edilemezliğini vazettiğini, böylelikle doğal hukukun temel yapı olarak ilan edildiğini, doğal hukuka; evrensel ölçüde uygulanabilirlik, değiştirilemezlik ve ebedilik atfedilerek insan hakları kavramıyla ilişkilendirildiğini belirtir. Marasinghe'nin dikkat çektiği üçüncü nokta ise, Çiçero'nun senato veya halk referandumu yoluyla bile, doğal hukukun ilgasına yönelik yasama yetkisini ortadan kaldıran sözleridir.²⁰

Gerek Çiçero'nun özgün metni, gerekse metne ilişkin yorumdan da görülebileceği gibi, günümüz insan hakları kavramının temel prensipleri, doğal hukuk ve doğal haklar tanımlamasıyla, Roma Stoacılarının etkin olduğu Roma Hukuku tarafından içerilmiştir. Hal böyle iken, Roma Stoacıları arasında özgün bir yeri olan filozof Epiktetus'un köleliğini nasıl açıklayabiliriz. Bir yandan, Çiçero ve çağdaşları doğaya uygun doğru akıl olarak, evrensel doğal hukuk'un her zaman ve her yerde geçerli olması gerektiğini vazetmektedirler, ancak yaşadıkları köleci bir toplumdur ve bu yasalar yalnızca özgür Roma yurttaşları için geçerlidir.

İsa'dan önce 106- 43 yılları arasında yaşamış ve yukarıdaki paragrafı İ.Ö 60 yılları civarında kaleme almış olan Çiçero, Ödevler (De Officiis) adlı çalışmasında, Stoacı düşünüşe uygun, Aristo ve Platon'dan farklı olarak doğası icabı köleliğin olmayacağını belirtmekte, köleliği bir çeşit kader olarak açıklamakta ve kölelere adil davranılmasını önermektedir. Yine aynı çalışmanın 2. kitabında kendisiyle çelişkiye düşerek, gerekli olduğunda denetim altında tutmak için efendilerin kölelere şiddet uygulayabileceğini belirtmiştir.

¹⁹ akt: Lakshman Marasinghe, “The Genesis of Human Rights in the Bedrock of Natural Law” **International Relations in a Globalising World**, Vol. 1, No 2 2005 s. 259

²⁰ Marasinghe, a.g.m, s.259-260

Çiçero'nun ölümünden yaklaşık 100 yıl sonra doğmuş olan Epiktetos (İ.S 60 - 100) Çiçero'nun meşru gördüğü böylesi bir şiddet sonucunda topal kalmıştı.²¹ Neron'un bakanı Epaphroditos'un kölesi olan Epiktetos'un yaklaşımını Gemalmaz şu sözlerle aktarır;

“Epiktetos Kitap 1’ de ‘insanların, neden kendilerini evrenin bir parçası, yurттаşı olarak görmediklerini; insanı yaratan onun babası ve koruyucusu olan tek bir Tanrının evlatları olarak addetmediklerini’ sorar ve insanların tümünün doğaları gereği kardeş olduklarını’ belirtir. Ayağına pranga vurulan köle efendisine şunu hatırlatır: ‘Gerçekten de Zeus’un kendi öz oğlunu bir köle haline getirmek isteyebileceğini düşünüyor musun?’ ‘Hiç kimse, bir diğer insanın/adamın efendisi olamaz’.”²²

Stoacıları diğer düşünce akımlarından farklı kılan özellikleri, akıl ve iyi yargı kapasitesinin yalnızca özgür vatandaşlara ait bir özellik olmadığı, ırk, statü, sınıf farkı olmaksızın tüm insanların akıl ve iyi yargı kapasitesine sahip olduğuna ilişkin açık iddialarıdır²³ diyerek Roma stoacılarının öncülerinden farkını ortaya koyan Ishay’ın sözlerine eklemek gerekir ki; ne yazık ki, egemenler köleler gibi düşünmüyordu ve henüz insanın insana kulluğunun devam ettiği köleci bir toplum olan Roma’da felsefi anlamda doğal hukuk veya insanların eşitliği fikri, bir argüman olmaktan öteye geçmemektedir. Öyle bile olsa, Marx’ın dediği üzere, tarihin tekerlekleri geri döndürülemeyeceğinden, doğal hukuk kavramsallaştırması insan hakları kavramsallaştırmasına dönüşebilmek için yüz yıllar sürecek olan karanlık ortaçağı aydınlatacak olan Aydınlanmayı beklemek zorundaydı.

1.2.3. Ortaçağ: İnsan Haklarının Karanlık Çağı

Roma imparatorluğunun çöküşü ile İ.S 476’da ilk çağın sona erdiği ve ortaçağın başladığı ve 1492’de Amerika kıtasının keşfedilişine dek 10 yüz yıl sürdüğü kabul edilir. Bu sürecin karakteristiği din egemenliğidir. Batıda Yahudi-Hıristiyan gelenek doğuda İslam ile Hindu ve Konfüçyüsçü gelenek düşünce ikliminin temel belirleyenleridir. Bertrand Russel, Batı Felsefesi Tarihi adlı çalışmasında, bu durumu şöyle ifade eder; “Bizim üzerinde durduğumuz türden bir

²¹ Russel, a.g.e., C. I, s.413

²² Gemalmaz, a.g.e., s.15

²³ Ishay, a.g.e., s. 25

düşünce tarihinin orta çağa rastlayan sayfaları ister istemez tek taraflı olacaktır. Çünkü çağın düşünce yaşamına katkıda bulunan herkes kilise adamıdır. İstisnası azdır bunun.”²⁴

Dönemin insan hakları yaklaşımını değerlendirmek için, Yunan ve Roma çağında olduğu gibi, geleneklerin, kölelik ve eşitlik hakkındaki, söylemleri ve uygulamaları bize gerekli verileri sağlayacaktır.

Yahudi- Hıristiyan geleneği, her ne kadar, İsa'nın havarisi Paul' ün ağzından, Galatyalılar suresinde “Yahudi ya da Yunanlı, köle ve özgür kişi, kadın ve erkek, diye bir şey yoktur. Hazreti İsa'nın gözünde hepiniz birsiniz” dese de, İshay söylem ve pratik arasındaki çelişkiyi şöyle eleştirmektedir;

“Paul de dâhil olmak üzere erken Hıristiyan liderlerin kölelerin azat edilmesine yönelik açık bir çağrılarını olduğunu söylemek zordur. Daha da kötüsü, Roma dünyasının erken Hıristiyanlık döneminde Yahudiliğin koşullara bağlı olarak yabancı olmayan kölelere tanıdığı azatlık hakkı da tümünden inkâr edilmiş ve köleler sahiplerinin mutlak kontrolü altında olacak şekilde konumlandırılmışlardır. Kölelik kurumunun kabulü, ayrıca, açıktır.”²⁵

Öte yandan, durum kadınlar açısından daha da ağır bir eşitsizlik sergilemektedir. Bir kadının tanıklığı, bir başka tanık tarafından teyit edilmedikçe kabul edilemezdi ve ölenin, kadının kocası olması dışında hiç kimse, bir kadının şikâyeti/başvurusu üzerine adam öldürmekten sanık olarak tutuklanamaz ve hapsedilemezdi. Daha da kötüsü cadılık suçlamasıyla kadınların ölüm cezasına çarptırılması, geç ortaçağda olağandı.²⁶ Yine, Batıda kadının mülk edinme hakkı 1882 yılına dek tam olarak sağlanmamıştır.²⁷

Erken ortaçağda, Hıristiyanlığın henüz mazlumların dini olduğu, sonraki dönemde egemenlerin dini olacağını ve din adına korkunç engizisyon işkencelerinin insan hayatını tehdit edeceği günleri de dikkate alarak, Batıda, ortaçağ boyunca,

²⁴ Russel, a.g.e. C II, s.10

²⁵ İshay, a.g.e. s.26

²⁶ Gemalmaz, a.g.e. s. 18

²⁷ Bertay, Fatmagül , “Kadının İnsan Hakları” **İnsan Hakları**, Ed. Oktay Uygun, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Cogito Dizisi no: 98, 2000 s. 353

evrensellik hariç, dinin insan hakları kavramının gelişimine bir katkıda bulunmadığını belirtebiliriz. Evrensellik kavramının Roma Stoacılarının dilinde evrensel hukuk ve etik kodların her yerde her kes için geçerli olduğu fikrinden beslendiği ve Hıristiyan dünya görüşü tarafından da tahkim edildiği açıktır. İnsan haklarının evrensel olup olmadığı, bu gün de canlı bir tartışma konusudur.

Feodal üretim ilişkilerinin hâkim olduğu ortaçağda, Orta Asya ve Orta Doğuda da durum farklı değildi.

İslam'ın açıkça reddetmediği fakat daha insani koşullarla muamele tavsiye ettiği kölelik kurumunun kabulü ve varlığı, iki kadının tanıklığının bir erkeğin tanıklığına eşit olması, miras hakkında kadının aleyhine olan eşitsizlik, Hıristiyanlık ve Yahudilik dışındaki din mensupları ile dinsizlerin hoşgörü alanının dışında tutulması, Orta Doğu'da dönemin genel karakteristiği idi.

Uzak Asya da ise, Hindu geleneğinin katı kast sistemi ve Dokunulmazlar olarak isimlendirilen toplumdaki dışlanan sınıfın varlığı, kadınların, ölen kocalarıyla birlikte yakılması gibi geleneksel uygulamalar çağın karakteristiğine ışık tutucudur. Konfüçyüsçü-Budist Çin geleneğinin ortaçağı ise Semih Gemalmaz'ın tanımıyla düşüncenin gelişimi bakımından karanlık bir çağdır, tıpkı Batı gibi.

Batıda Ortaçağın insan ve hakları bakımından karanlık despot niteliğinin temel belirleyeni, feodal sistemin derebeyleri ve kralları ile iktidara tanrı adına ortak olan veya çoğu kez tek başına hâkim olan Papalık kurumudur. 1075 yılında Papa VII. Gregorius tarafından yayımlanan Papanın Emirleri (Dictatus Papae) başlıklı bildirin birkaç maddesinin incelenmesi konuya açıklık getirecektir.²⁸

Bildiri, Roma Kilisesi, tek başına Tanrı tarafından kurulmuştur (md.1), yalnız Roma kilisesinin başı gerçekten evrenseldir (md.2), ifadesi ile papalığın tanrı adına evrensel hâkimiyetini deklare etmektedir. İmparatorluk mührünü sadece Papa kullanabilir (md.8), ayağı bütün krallar tarafından öpülen tek insan Papadır (md.9),

²⁸ Metnin, Semih Gemalmaz tarafından a.g.e. s. 21 de yer alan Türkçeleştirilmiş versiyonu kullanılmıştır.

diyerek Papalığın mutlak hâkimiyetini ilan eder. Bildiri, Papa imparatorları azletme yetkisine sahiptir (md.12), sözleri ile de tanrıdan aldığı meşruiyetini dünyevi iktidara tahvil etmekte ve evrensel imparatorluğunu ilan etmektedir. Siyasal ve dini iktidarının meşruiyetini Tanrıya atfeden Papalık böylelikle kendisini, Ortaçağ insanının tek efendisi olarak ilan etmektedir. Bunu yapmakla, Vatikan, doğal hukuku dinin vesayeti altına almakta, yönetme erkinin otokratik-monarşik mutlaklığını da meşrulaştırmakta idi.

Bütün bu karanlık ve despotik koşullara rağmen, Ortaçağda insan haklarına ilişkin önemli bir gelişme yaşanmış ve İngiltere Kralının yetkilerinin derebeyleri lehine kısıtlanmasını sağlayan Magna Karta (1215) anlaşması imzalanmıştır. Yurttaş ve devlet ilişkisinde mutlak egemen olan kralın yetkilerinin kısıtlanması ve bir anlamda devlet-kral-yurttaş arasındaki ilişkilerin yurttaş lehine düzenleyici bir belge olması nedeniyle Magna Karta önemli bir dönüm noktasıdır. Michael Freeman'a göre Magna Karta 'erkeğin hakkı' (Jus suum; his right) terimini kullanmakla hakların tanındığı öncü bir metin olarak kabul edilmeyi hak etmektedir. Freeman, 39. maddenin içeriğinin bu günkü hak kavramına yakınlığını buna örnek olarak ileri sürer; Hiçbir özgür erkek ülke hukukuna uygun bir şekilde yargılanmaksızın, tutuklanamaz, sürgüne gönderilemez, hapsedilemez, mallarına el konulamaz veya herhangi bir yolla perişan edilemez.²⁹ Modern insan hakları anlayışının çağımızda kapsadığı adil yargılanma hakkının öncülü olan bu madde ortaçağın insan hakları anlayışında Magna Karta'nın öncü rolünü kanıtlaya bile Freeman'ın dediği gibi ortaçağın 'hak' (ius) konsepti ile modern hak konsepti arasında direk bir bağlantı yoktur.³⁰ Ancak 63 maddelik Magna Karta'nın ezici çoğunlukla İngiliz soylularının ve derebeylerinin mülkiyet haklarının düzenlenmesi ile ilgili olduğu da bir gerçektir.

1.2.4. Aydınlanma Çağı ve İnsan Haklarının Doğuşu

Amerika kıtasının keşfi ile başlayan Yeniçağ, doğal hukuk ve insan hakları kavramının yeni bir anlayışla ele alınmasını tetikleyen bir süreci de başlatmış oldu.

²⁹ Freeman, a.g.e., s. 17

³⁰ Freeman, A.e, s 18

Doğal hukuktan kaynaklanan, insan haklarının tanrı'dan ve devletten bağımsız olarak bireylerin insan olarak doğmakla elde ettikleri temel haklar olarak tartışılması ise gerçek anlamda 17. ve 18. yüz yılda mümkün olmuştur.

Amerikanın keşfi ardından gelen kıtanın ele geçirilişi ve İspanyolların yerli halka uyguladığı zulüm, doğal hukuk ve insanların eşitliği tartışmalarını yeniden alevlendirdi. Çiçero gibi doğal hukuk ve insanların kardeşliği fikrine tutkuyla bağlı bir düşünür olan Bartelome Las Casas (1484–1576) Amerikan yerlilerinin yanında yer alarak, 1550–51 yılları boyunca gerçekleşen tartışmaları, İngilizce'ye “Yerlilerin Yok Edilmelerinin Bir Özet Bilançosu”³¹ adıyla çevrilen çalışmasında kaleme almıştır. Kitapta yerlilerin köleleştirilme süreçleri, kitlesel katliamlar, insanların hayvan gibi damgalanması ve benzeri birçok bilgi aktarılırken bütün bunların kendisi adına yapıldığı söylenen İspanya Kralına hitaben, Las Casas, yerlilerin de “Her biri en az kendisi ya da Kral kadar özgür kişiler sayılmaları”³² gerektiğini vurgulamıştır.

Amerikanın sömürgeleştirilmesi sürecinde yerli halkı İspanyollara karşı savunan ve bu sürecin ahlakiliğini sorgulayan bir diğer isim ise, Las Casas'ın çağdaşı İspanyol Francisco de Vitoria'dır (1480–1546). İlginçtir, Vitoria, Kutsal Engizisyonun bir uzmanıdır ve Rotterdamlı Erasmus'u suçlu bulanlar arasındadır. O' Erasmus ki, “Deliliğe Övgü” adlı eserinde krallara, yöneticilere, din adamlarına, tüccarlara yönelttiği eleştirilerle yerleşik değerleri sarsmaktan çekinmemiştir. Vitoria ve Las Casas için ana sorun Yerlilerin, Aristo'nun tanımıyla “doğal (doğuştan) köle” olup olmadıkları ve bir efendiye ihtiyaçları olup olmadığıdır. Bu sorulara her ikisinin de yanıtı hayırdır. Vitoria, tanrı tarafından verilmiş olan ve tümüyle doğal haklar olan mülkiyet ve yönetim hakkının tüm insanlara ait olduğu iddiasıyla Amerikan Yerlileri'ni savunurken, Las Casas, şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde doğal haklar perspektifinden Yerlileri savunur. Antikçağ felsefesi uzmanı olan, Prof. Richard Sorabji'nin Las Casas'ın İspanyolca yazdığı Yerlileri Savunurken³³ adlı

³¹ Bartolome De Las Casas, *A Short Account of the Destruction of the Indies*, çev. ve der. Nigel Griffen, London, Penguin Books, 1992

³² akt; Gemalmaz, *a.g.e.*, s.303

³³ Bartolomé de, L as Casas, *In Defense of the Indians*, çev: Stefford Poole, Dekalb, Northern Illinois University Press, 1974, p. V. 48

eserinin 48. bölümünden aktardığı, Çiçero'nun Hukuk Üzerine (On Law) adlı çalışmasından yapılmış alıntı, Roma hukukçularının doğal haklar perspektifinin 1600 yıl sonra yeniden ses bulduğunu açıkça göstermektedir; "Tüm insanlar birbirine benzer. Ve onların tek bir tanımı vardır. Hepsi akılcıdır."³⁴

Richard Sorabji, Stoacı filozofların insana yönelik kavramsallaştırmalarının insani adalet teorisi olduğunu fakat insan hakları teorisi olmadığını belirtir ve ekler;

"Eğer, doğal hukuk veya milletler hukuku fikrinin insan hakları kavramıyla ilişkilendiği bir nokta varsa, bu muhtemelen, Güney Amerika Yerlileri'nin egemenlik altına alınması üzerine 16. yy da İspanya'da yürütülen tartışmalardır... Onların değil, bizim dilimizle söyleyecek olursak; Vitoria ve Las Casas insan haklarını tanımışlardır... ve her iki düşünür de doğal hakların her bir bireye ait haklar olduğunda ısrar etmişlerdir."³⁵

Bir yandan doğal haklar tartışılırken, bir yandan da hak sahipliğinin gerekçesi olarak insanın akli yeteneklerinin temel alınması dönemin güçlenen bir diğer argümanıydı. 1600' ün ilk yıllarında, Hollanda Doğu Hint Şirketi'nin Doğu Hindistan'daki yayılmacı savaşının hukuki savunmasını yapmak üzere şirket adına çalışan, bir yandan, kölelik, ölüm cezası gibi konularda tutucu bir hümanist olan Hugo Grotius (1583–1645) "İnsanoğlu, doğal olarak, hak sahibidir." diyerek bu tartışmaya katılmaktadır. Grotius, Tanrıdan ve İncil'den bağımsız olarak, doğal hukuk ve doğal hak savunusunu akılcılık temelinde yükseltmektedir.³⁶ Benjamin Strauman, Grotius'un klasik geleneği çağdaş koşullara uyarlaması nedeniyle bir devrimci olarak selamlandığını ve özünde modern düşünceye ait olan, öznel doğal haklar teorisinin yaratıcısı olduğunu vurgulamaktadır. İki açıdan haklı bir övgüdür. İlki Hugo Grotius'un hakları yalnızca bir toplumun kendi üyelerine değil tüm insanlığa borçlu olduğu savıyla insan haklarının evrenselliğine yaptığı vurgudur. Grotius'un ikinci katkısı doğal hukukun içerdiği hakların, yalnızca Tanrı' ya

³⁴ Sorabji, Richard, Grisham College Lectures (22 May 2002) seminer metni " **When Was the Idea of Human Rights Invented and Do We Need It**", s.4, 'çevrimiçi' www.gresham.ac.uk/event.asp?PageId=3988&EventId=78, 2 Mayıs 2006

³⁵ Sorabji, a.g.e., s.5

³⁶ Benjamin Strauman, "Ancient Caesarian Lawyers in a State of Nature" **Political Theory**, Volume: 34, No: 3 June 2006, s.344

inananlara değil inanmayanlara da ait olduğu yönündeki mantıksal yürütmeyi destekleyen tavrı böylelikle insan haklarının seküler teorik temelini de oluşturmuştur.

Ancak, ne yazık ki, insan haklarına ilişkin bazı başlıklar dönemin yenilikçi, aydınlanmacı düşünürlerince, elitlerce teoride tartışılabilir, henüz yurttaşların günlük yaşamına olumlu etkide bulunacak güce sahip değildir. Dönemin günlük yaşam pratiği insan hakları ihlalleri ile doludur.

18. yüzyılın başında Avrupa ülkelerinde, insan hakları düzeyinin genel görünümüne örnek olabilecek, bedensel cezalandırmaya ilişkin hukuksal uygulamalar hakkında Lynn Hunt'ın tespitleri şöyledir;

“18. yüzyılın başında, birçok Avrupa ülkesinde yürürlükte olan ceza yasası rejimi altında, insan bedeni işkence dokunulmazlığından uzaktı. Foucault'un dediği gibi, insan bedeni, kamuya açık cezalandırmanın korkutucu gösterisinin odağında idi. Örneğin Fransa'da Eski Rejim Fransız hukuku uyarınca, beş değişik ölüm cezasına maruz kalınıyordu: atların dört taraftan çektiği vücudun parçalanması, kazığa bağlayıp yakarak öldürmek, tekerlek üzerine bağlayıp kemikleri kırmak, asmak ve kafa kesmek.”³⁷

Türkçe'deki, cezalardan ceza beğen anlamında hala yaygın olarak kullanılan *kırk katır mı kırk satır mı* değimi de benzer cezalandırmanın bizim kültürümüzde de bilindiğini gösterir. Hunt, bedensel şiddet ve işkence içeren cezalandırma yöntemlerinin yalnızca ölüm cezalarına özgü olmadığını, damgalama, demir tasma giydirme, kırbaçlama, dudak, dil ve el kesme gibi cezaların da yaygın olarak uygulandığını belirtmektedir. Bedensel eziyet, yalnızca mahkeme kararı sonrası bir ceza olarak uygulanmamakta, mahkeme öncesi işkence yoluyla suçu itiraf ettirmek de dönemin yaygın bir uygulamasıdır.³⁸

Günlük hayat pratiği böylesine ağır ihlallerin baskısı altındayken, insan haklarını dillendiren sesler de yükselmektedir. Adli amaçlı işkenceye ve zalimane cezalandırma yöntemlerine karşı yükselen ilk eleştiri İtalyan Cesare Beccaria'dan gelmiştir. Fransız Aydınlanma düşüncesine bağlı 26 yaşındaki hukukçunun 1764

³⁷ Lynn Hunt, “The 18th Century Body and The Origins of Human Rights” *Diogenes* 203: 41–56, 2004, s.44

³⁸ Lynn Hunt, *a.g.m.* s.44

yılında yazdığı “Suç ve Ceza Üzerine” (Dei delitti e penne) adlı çalışması dönemin Fransız ve İngiliz düşünürleri üzerinde derin etki yarattı. Bu çalışmasıyla Beccaria (1738–1794) işkence ve zalimane cezalandırmaları insan hakları bağlamında mahkûm etti. Suç ve cezanın birbiriyle orantılı olması gerektiğini belirterek, ıslaha yönelik cezalandırma ve para cezası gibi ceza reformları önerdi, ölüm cezası ve işkenceye karşı çıkmamanın yanı sıra, duruşmaların halka açılmasını ve kararların kanıtlar üzerine temellendirilmesini savundu.³⁹ Hunt tarafından aktarılan, kitabın Fransızca çevirisinden yapılan alıntıda, Beccaria’nın ölüm cezası karşısında aldığı tutumu açıkça gösteren sözleri şöyledir;

“İnsanoğlunun haklarını ve yenilmez gerçeği destekleyerek, tiranlığın şanssız bir kurbanını ölüm ızdırabından kurtarmaya katkıda bulunacak... ve kendimi şanslı addedeceğim.”⁴⁰

Baskı ve şiddetin yaygın bir toplumsal durum olduğu 18. yüzyılın başında, diyalektik yasa uyarınca her durum kendi karşıtını da üretmekte, nitekim insan haklarının en ağır ihlallerinin yaşandığı bu yüzyılda bu günkü kullandığımız anlamda insan hakları kavramı batı dillerinde ortaya çıkmakta ve toplumsal etki yaratan metinlerde yer almaktadır.

İnsan hakları tanımının, bu gün kullandığımız anlamda, ilk kez İngilizce söz dağarcığına girmesi Stephen Sedley’ e göre, 1649 yılında, John Warr tarafından, İngiliz iç savaş yıllarında yazılan bir broşürle olmuştur. Thomas Paine’ nin İnsan Hakları adlı kitabının yayınlanmasından yaklaşık 150 yıl önce, Warr, yazısında “*halkın hakları*” (people’s rights) tanımlamasını kullanmaktadır.⁴¹ Fransız dilinde ise, insan hakları (droits de l’homme) kavramı ilk kez 1762 yılında Jean Jacques Rousseau (1712–1778) tarafından yazılan Toplum Sözleşmesi adlı kitapta kullanılmıştır.⁴² 1764 yılında yazılan Baccaria’nın metninde kullanılan İtalyanca insan hakları (i diritti degli uomini) kavramı da bize 18. yüzyılın insan hakları

³⁹ Bkz. Cesare Beccaria, **On Crimes and Punishments**, çev: Henry Paolucci, Bobbs-Merrill Publishers, Indianapolis 1963

⁴⁰ Lynn Hunt, **a.g.m.**, s. 48

⁴¹ Stephen Sedly, Gresham College Lectures (22 May 2002) seminer açış konuşma metni, “ When Was The İdea of Human Rights İnvented, and Do We Need İt ” s,4, (çevrimiçi): www.gresham.ac.uk/event.asp?PageId=3988&EventId=7802052006

⁴² Lynn Hunt, **a.g.e.**, s. 46

kavramının bugünkü anlayışa temel oluşturan, batılı köklerini, modernleşme ve aydınlanma ile yakın ilişkisini göstermektedir.

18. yüzyılda, İnsan Hakları ve Tarımsal Adalet (Rights of Man–1791 ve Agrarian Justice) kitaplarıyla Thomas Paine, Özgürlük Üzerine (Essay on Liberty–1859) adlı kitabıyla John Stuart Mill ve Sivil İtaatsizlik (Civil Disobedience–1849) adlı kitabıyla Henry David Thoreau’ nun öncülüğünde, insan hakları kavramı, bir daha çıkmamak üzere felsefe ve siyaset tartışmalarına girmiştir.

18. yüzyıl felsefesinin akılcı ve aydınlanmacı karakterini sembolize etmesinin yanı sıra insan haklarını akılcılık temelinde yükseltmiş olan bir diğer önemli isim ise Immanuel Kant’dır (1724–1804). Kant doğal hukuk birikiminin devamcısı bir düşünür olarak, hakların değişmez niteliğini öne çıkarmıştır. Kant’ ın politika teorisi felsefi olarak insanın politik özgürlük hakkını meşrulaştırmıştır. Kant, Almanya’da, Köninberg Üniversitesinde *Hak Teorisi* üzerine ilk seminer dersini 1767 yılında vermiş ve 12 kez bu dersleri tekrarlamıştır.⁴³ İnsanın temel haklarını *özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık* olarak tanımlayan Kant⁴⁴, hukuk önünde her yurttaşın eşitliğini, her yurttaşın oy verme ve yasama hakkını, ne hizmetkâr ne işçi ne de bilim adamı olarak kimsenin bir efendiye bağımlı olmadan kendini idame hakkını savunmuştur. Kant, bir yandan, feodal ayrıcalıkları ve köleliği reddederken, diğer yandan, oy hakkını *bağımsız aktif* vatandaşlar için savunmuş, doğal olarak, kadınlar aktif vatandaş tanımlaması içinde yer almamış ise de, yasalardan doğacak tüm haklardan, sanki aktif vatandaşlarımışçasına, tüm *bağımlı pasif* vatandaşların da yararlanmasını savunmuştur.⁴⁵ Çünkü Kant’a göre, “yeryüzündeki tek akıllı yaratık olan insan aklını kullanarak doğal kapasitesini geliştirebilecek tek türdür”.⁴⁶ İnsanın aklına ve akılcılığına olan güveniyle, insanın kendine yaraşan bir düzeni ancak hukuk düzeni içinde garanti altına alabileceğinin farkında olan erken aydınlanma dönemi düşünürü,

⁴³ Hans Reiss, **Kant: Political Writings**, Cambridge, Cambridge University Press, 2nd edition 1990, s.15

⁴⁴ Booth, William James, “ The Limits of Outonomy :Marx’s Kant Critique” **Kant & Political Philosophy** Ed. by. Beiner, Ronald & Booth, William James, Yale University Press, New Haven & London 1993, s. 259

⁴⁵ Hans Reiss, **a.g.e.**, s. 27

⁴⁶ A.e. , Kant Immanuel, “ Idea for a universal History with a Cosmopolitan Purpose” s.42

Kant, adeta, Amerikan ve Fransız devriminin gelişini öngörmüşçesine, Hak Teorisinin, Kamusal Hak başlıklı ikinci bölümünde hukuk devleti, anayasa, cumhuriyet üzerine düşüncelerini şöyle gerekçelendirmiştir;

“Bir hak devleti oluşturmak için, evrensel bir biçimde kamusal olması gereken hakların tümü kamusal hakları oluşturur... Haklarından yararlanabilmeleri için insanlar bir anayasaya gereksinim duyarlar... Devlet, hak devletinde yaşayan herkesin ortak çıkarına uygun olarak yaratılmış bir birlik şeklini aldığı için cumhuriyet olarak adlandırılır (res publica latius sic dicta)...Yalnızca politik haklar değil, uluslar arası haklar (ius gentium) da Kamusal Hakkın genel konsepti içinde yer almalıdır.”⁴⁷

Kant'ın anayasal devlet, güçler ayrılığı, cumhuriyet, haklara dayalı devlet, uluslar arası haklar gibi kavramlara getirdiği yeni yorumların ve özgürlük, eşitlik çağrısının etkileri, Amerikan Anayasasında (1776) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Deklarasyonunda (1789) açıkça görülebilir. Bu durum, her ne kadar, Kant, yazılarında devrimler hakkında çekimser hatta olumsuzlayıcı bir dil kullansa da onun, Rousseau, Jefferson, Paine gibi devrimcilerle düşünsel bağına açıkça göstermektedir.

1.2.4.1. Burjuva Devrimleri, Liberalizm ve Bireysel İnsan Hakları: Sivil ve Politik Haklar

Devrimler çağının ve Rönesansla başlayan Hümanizm anlayışının Aydınlanma çağının aklı ile buluşması insan haklarını bu gün anladığımız anlamda modern içeriğine yakınlaştırmıştır. İnsan hakları kavramı ilk kez Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi ile birlikte devrim hükümetlerinin yayınladığı bildirimlerle deklare edilmiş ve hükümet uygulamaları için bağlayıcı nitelik kazanmıştır. Kronolojik olarak bu bildirimlerin tümünün öncülü 1689 İngiliz Haklar Bildirgesidir (English Bill of Rights 1689). Bunun bir uyarlaması olan Haziran 1776'da George Mason tarafından kaleme alınan Virginia Haklar Bildirgesi (ABD) ve 4 Temmuz 1776 tarihli Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirgesi (U.S Declaration of Independence) Amerikan Haklar Bildirgesi (Bill of Rights) ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesine kaynaklık etmiştir.

⁴⁷ Kant, A.e. s. 136, 137

Bu önemli gelişmeler insan hakları kavramlarını geliştirirken, bir yandan da devrimlerin burjuva niteliği dolayısıyla, burjuvazinin temel hak anlayışı ile sınırlıdır. Bugün birinci kuşak haklar olarak da sınıflandırılan bu haklar liberal nitelikli ve bireysel içeriklidir. Bireyin devletin ceberut uygulamalarına karşı korunmasını temel almaktadır ve öne çıkardığı haklar *mülkiyet hakkı* başta olmak üzere, *yaşam hakkı*, *hukuk önünde eşitlik* ve *politik katılım hakları* ile sınırlıdır. Bu nitelikleri itibarıyla, Bireysel-Liberal teorinin kökleri Locke ve Hobbes'e dayandırılır.

16. yüzyılda yeniden gündeme gelen ve 17. yüzyılda güçlenen doğal hukuk tartışmalarının bir diğer önemli ismi Thomas Hobbes'tir. Hobbes' in (1588-1679) pozitif hukuk bağlamında yükselttiği doğal hukuk ve doğal haklar tartışması özellikle Devlet/Leviathan (1651)adlı çalışmasında devlet ve birey ekseninde konunun billurlaşmasına katkıda bulunmuştur. Hobbes, devleti, bireyler arası bir toplumsal sözleşme bağlamında yetkilendirilmiş bir erk olarak konumlandırır. Bireyin, yaşam hakkı başta olmak üzere vazgeçilemez ve devredilemez haklarını gündeme getirmesi ona insan hakları tarihinde özgün bir yer kazandırır. Yaşama hakkının korunması için direnme ve itaatsizlik özgürlüğünü öne süren Hobbes doğal hakların tanrısal kaynaklı olduğu ve bu nedenle hiçbir insan veya devlet tarafından ihlal edilemeyeceğini ve ortadan kaldırılamayacağını belirtmekle, bu haklar üzerinde tanrı da dahil hiçbir makama tasarruf hakkı tanımamıştır.⁴⁸

18. yüzyılın başında 1704' de öldüğü halde 18. yüzyılı en çok etkileyen düşünür John Locke ise, devrimler çağıının düşünsel hazırlayıcısı olarak insan hakları kavramsallaştırmasına Kant'la birlikte özel bir katkıda bulunmuştur.

Jack Donnelly, insan haklarına Batılı liberal yaklaşımın öncüsü sayılan Locke' tarafından yazılan *Two Treatises of Government* (Siyasal Yönetim Üstüne İki İnceleme) adlı eserin 1689' da yayınlanmasıyla, politika hakkında tam olarak geliştirilmiş, liberal doğal haklar görüşünün, İngiliz siyasal tartışmasının ana akımı içinde iyice kök saldığını belirtmektedir. Donnelly, Locke' un anılan eserinin başında

⁴⁸ Gemalmaz, a.g.e., s 53-54

insanların doğal dönemde “ tam Özgürlük Durumunda ve aynı zamanda bir Eşitlik Durumunda” olduklarını iddia ettiğini belirtmektedir.⁴⁹

“İlk olarak, İnsanların Hayatları ve Servetleri üstünde mutlak Keyfilik yoktur, mümkün de olamaz... En uzak Hudutları itibarıyla (yasama) Gücü, Toplumun genel iyiliği ile sınırlıdır. O, korumaktan başka bir amacı bulunmayan ve dolayısıyla Vatandaşları yok etmek, köleleştirmek veya kasten yoksullaştırmak hakkına asla sahip olmayan bir Güçtür. (135.4-5, 19-23).”⁵⁰

1689 yılında yayınlanan kitabında, Locke, yukarıdaki sözleriyle devletin vatandaşla ilişkisinin sınırlarını açıkça çizen ve devleti vatandaşını yok etme, köleleştirme ve yoksullaştırmaktan men eder. Yaşadığı dönem dikkate alındığında, Donelley’ in belirttiği gibi, Locke devrimci bir başkaldırı önermektedir. Ancak, bu “devrimci niteliği, aynı zamanda Locke’un projesinin özgül tarihsel sınırlarını-büyük ölçüde, burjuva siyasi devriminin sınırlı amaçlarından kaynaklanan sınırları-da gösterir.”⁵¹ Locke’in yukarıda anılan kitabının yayınlandığı 1689 yılının aynı zamanda bütün insan hakları bildirgelerinin öncülü olan İngiliz Haklar Bildirgesinin (English Bill of Rights-1698) yayınlandığı yıl olması bir tesadüf değil dönemin ruhunun, siyasi ve felsefi yaklaşımının da göstergesidir.

C.B. Mcpherson, her iki düşünüründe içinde buldukları burjuva toplumun taleplerini dile getirdiklerini onların hak tanıdıkları insanın ’burjuva insan’ olduğunu belirtir ve ekler;

“Locke’nin doğa durumunun sosyal bir durum/devleti, doğal insanın ise sosyal insanı işaret ettiği sıklıkla söylenmektedir. Belirtilmesi gereken şudur ki, o’nun doğal insanı, kullanabileceğinden daha fazla servete sahip olma arzusunu sosyal olarak edinmiş bir insandır... Onun akılcı insanı, sermaye biriktirme eğiliminde olan bir insandır.”⁵²

Hobbes, Locke ve Kant’ın ortak özellikleri politik bireysel haklara yaptıkları vurgudur. Bu gün, *Bireysel nitelikli Sivil Politik Haklar, Birinci Kuşak Haklar,*

⁴⁹ Jack Donelly, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, çev; M. Erdoğan, L. Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s. 99

⁵⁰ Donelly, A.e., s.108

⁵¹ Donelley, A.e.,s.113

⁵² Macpherson, C.B. “Natural Rights In Hobbes and Locke” *Political Theory and The Rights of Man*, Ed. by. D.D. Raphael, 6th print, London, Macmillan&Co Ltd 1967, s.9

Negatif Haklar olarak isimlendirilen bu haklar bireyle devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemeye yöneliktir ve bireyi sosyal bir varlık olmaktan çok atomize bir varlık olarak tasavvur eder. Devletin, bireyin politik haklarını ve kendini idame etmesini engelleyici tutumda bulunmaması gerektiğini vaaz eder. Bu anlamda, devletin sorumluluğu engelleyici bir tutum takınmamak ve belki daha açık bir ifade ile hiçbir şey yapmamaktır. Bu nedenle bu haklar, *negatif haklar* olarak ta adlandırılır. Günümüz insan hakları teorilerinde çokça tartışılan bu kavramlar devrimler çağının mirasıdır.

Devrimler çağının mirası olan bireysel liberal haklar sivil ve politik haklar olarak tanımlanan hak gurubudur. Mülkiyet hakkı, yaşam hakkı, basın ve ifade özgürlüğü, politik katılım hakkı, bireyin ruhsal ve bedensel bütünlüğü hakkı (işkencesiz hayat hakkı), din ve vicdan özgürlüğü, hukuki süreçlerden kaynaklanmayan her türlü kısıtlamaya karşı güvence altına alınmıştır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) Virjinya Haklar Bildirgesi ve hemen ardından yayınlanan Haklar Bildirgesi (1791) ile ABD Anayasasına bir dizi kanun değişikliği ekleyerek din, basın, ifade ve toplanma özgürlüğü, gerekçesiz arama ve el koymaya karşı korunma, kendine suç isnat etmeme hakkı, ve adil yargılanma hakkı başta olmak üzere temel bireysel haklar ABD de güvenceye alınmıştır.⁵³

Fransa'da ise 1789 Devrimi ile ilan edilen Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesi ile güvence altına alınan haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme hakkını içermektedir. Hukuk önünde eşitlik, keyfi tutuklamanın engellenmesi, suçluluğun ispatına dek masumiyet varsayımı, ifade ve din özgürlüğü, bir başkasına zarar vermedikçe istediğini yapma özgürlüğü ve mülkiyet hakkı güvence altına alındı.

Freeman'a göre Fransız Bildirgesi, Amerikan Bildirgesine kıyasla daha evrensel ve eşitlikçi niteliktedir. Fakat bu eşitlikçi teorinin eşitsiz bir toplumda uygulanması ana problemdir. Yine de, gerek kadın sorunu gerekse kölelik sorunu

⁵³ Freeman, a.g.e., s.23

karşısındaki tutumları dikkate alındığında, Fransız hak yaklaşımının daha eşitlikçi olduğu aşikârdır.⁵⁴

Burjuva devrimleri ve burjuvazinin sınıfsal özellikleri, dönemin insan hakları bildirilerinin tümüne damga vurmuştur. Bu damga dönemin haklarda eşitlik kavrayışının sorunlu olması şeklinde kendini gösterir. Öyleki, özel önemlerini azaltmamakla birlikte, gerek Fransız, gerekse Amerikan, her iki bildirinin de insan hakları kavramsallaştırması kadınlar ve siyah ırk başta olmak üzere köleleri içermediği için toplumsal cinsiyet ve ırk eşitsizliği ile maluldür. Daha uzun yıllar, ABD’de kölelik sürecektir, ABD ve Fransa’da kadınların hakları görmezden gelinecektir. Gerek İngilizce (man) gerekse Fransızca (l’homme) insan hakları anlamında kullanılan kelimelerin tam çevirisi aslında ‘*erkeğin hakları*’dır. Nitekim Bildirilerin bu cinsiyetçi dili ve içeriği, Fransa’da Olympe de Gouge ve İngiltere’de Mary Wollstonecraft adlı öncü kadınlar tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir. Fransa’da devrimden bir yıl sonra, de Gouge Kadın Hakları Bildirisi (The Declaration of the Rights of Woman–1790) başlığı ile alternatif bir Kadın Hakları Bildirisi yayınlamış, Fransız devriminin kadın haklarına yönelik yetersizliğinin yanı sıra Fransa’nın sömürgeci olan adalarda yerlilere yönelik zulme de karşı çıkmıştır. Nihayetinde Gouge, 16. Lois’ in giyotine gönderilmesine karşı çıkması nedeniyle giyotinle başı kesilerek can vermiştir, birçok öncü insan hakları savunucusu gibi. Wollstonecraft ise Kadın Hakları (The Rights of Woman–1792) metnini kaleme alarak İngiltere’deki erkek egemen hak söylemine kadınlar lehine itirazı dile getirmiştir.

Dönemin egemen insan hakları yaklaşımının kadın gibi köleleri de dışlamasına karşı tavır alarak kölelik karşıtı tutumu ile öne çıkan isim ise yine Thomas Paine’dir. 1775’ de yayınladığı ‘Amerika’da Afrikalı Köleliği’⁵⁵ adlı makalesine Amerikalılara seslenerek başlar ve kölelik sistemini, köle ticaretini mahkûm eden ağır bir dille eleştirir. Kölelerin haklarının olmamasını eleştirirken,

⁵⁴ Freeman, a.g.e., s. 25

⁵⁵ Bkz. Thomas Paine, “African Slavery in America” *Pennsylvania Journal and Weekly Advertiser*, 8 March 1775

kölelerin özgür bırakılması çağrısında bulunur. Bunu yaparken, ‘Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nin yazarı devrimci ve düşünür Thomas Jafferson’un bile çok sayıda köleye sahip olduğunu dikkate alırsak, Pain’in bu çağrısının anlamı daha da önem kazanır. Paine’i insan hakları düşünürleri içinde ayrıcalıklı kılan özelliklerinden biri de liberal-bireysel hakların ötesinde, bu gün, *Kolektif-Sosya/Ekonomik Haklar, İkinci Kuşak Haklar, Pozitif Haklar* olarak isimlendirilen hakları da çağının çok ötesinde bir anlayışla, gerçek bir eşitlik ve adalet tutkusuyla savunmasıdır.

1.2.4.2. Endüstri Devrimi, Sosyalizm ve Kolektif İnsan Hakları: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Haklar

Monarşilerin yok edildiği veya gücünü yitirdiği yerini cumhuriyet rejimlerine veya parlamenter rejimlere bıraktığı devrimler çağından sonra, aklın egemenliğinin sağladığı olanaklarla bilimsel keşif ve gelişmelerin arttığı 19. yüzyıla makineleşme ve kitlesel üretim yani endüstriyelleşme hâkim oldu. Feodal düzenin yerini kapitalist üretim ilişkilerinin aldığı bu çağda yeni hâkim sınıf burjuvazinin sınırsız mülkiyet hakkı, insan hakları mücadelesinde yeni bir çelişkiyi açığa çıkarıyordu. Mülksüzlerin insan hakları olarak da adlandırılabilir olan bu çelişki, çağının ötesinde bir anlayışla Thomas Paine tarafından gündeme getirilmiştir. Ancak, mülksüzlerin insan hakları sistematik olarak, başta Karl Marx (1818–1883) olmak üzere 19. yüzyılda sosyalistler tarafından gündeme getirilmiş ve savunulmuştur.

Ishay’ın sözleriyle;

“Endüstriyelleşme ile bağlantılı kentlerdeki sefaletle yanıt olarak Avrupa’da sosyalistler alternatif bir insan hakları kavramı geliştirdiler. Mülkiyet haklarının sınırsız korunmasının zaten avantajlı olanların dışında kimsenin yararına olmadığı, liberalizmin avukatlığını yaptığı evrensel politik eşitliğinde engellendiği üzerine tartışmalar sürdürüldü. Bu nedenle sosyalistler o dönemde kapitalizm tarafından güvenceye alınmamış olan hakları kucakladılar: evrensel sağlık ve eğitim hakkı, kadının kurtuluşu, çocuk emeğinin yasaklanması, fabrikalarda sağlık ve güvenlik önlemlerinin sağlanması ve kadınlarda dâhil olmak üzere her kes için evrensel oy hakkı.”⁵⁶

⁵⁶ Micheline R. Ishay, *The Human Rights Reader*, London, Routledge, 1997 s. xxv.

Bu nedenle ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ortaya çıkması ve yaygınlaşması sürecinde sosyalist düşüncenin Marksist sınıf yaklaşımı özel bir önem taşımaktadır.

Liberal hak kavramının temel düşünürleri olarak kabul edilen Locke, Hobbes ve Kant'ın çalışmalarında⁵⁷ da görülebileceği gibi bireysel haklar temelinde özellikle mülkiyet hakkı savunulmuştur. Bu nedenle 20. yüzyılın insan hakları teorisyenlerinden C.B.Macpherson bireysel liberal insan hakları yaklaşımının çıkmazlarını Locke'nin çalışmalarını temel alarak şu şekilde eleştirmektedir; "Locke'un doğal insanı burjuvadır: onun akılcı insanı sermaye birikimi eğilimindeki insandır... Çünkü onlar yalnızca yaşamlarını korumak ve rahatlık içinde sürdürmek değil, böyle bir yaşamın gerektirdiği miktarın ötesinde mülk biriktirenlerdir."⁵⁸ Bu nedenle 19. yüzyılın sosyalist düşünürlerinin insan hakları yaklaşımı yeni ortaya çıkan mülksüz işçi sınıfı ile sermayedarlar arasındaki uzlaşmaz çelişkiye vurgu yapan sınıf mücadelesi perspektifini öne çıkardı.

Fransız sosyalist anarşistlerinden Pierre-Joseph Proudhon'un (1809–1865) amansız mülkiyet eleştirisi, Alman düşünür Karl Marx'ın enternasyonalizmi, Marx ve Alman düşünür Frederich Engels'in liberal insan haklarının tarih dışı karakteri, aile ve kadın sorununa yönelik eleştirileri ve Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucusu August Bebel'in kadın haklarının geriliği ve kadının statüsüne yönelik kınamaları, sosyalist insan hakları yaklaşımını biçimlendiren temel argümanlar olmuştur.

Aydınlanmanın eşitlik idealine bağlı olan sosyalistler, mülkiyetçi-kapitalist sistemin eşitlik anlayışının endüstri çağının yarattığı yeni sınıf olan işçi sınıfı için bir anlam ifade etmediğini tespit ederek, açıkça eleştirirken yeni bir insan hakları anlayışı önermişlerdir.

⁵⁷ Bakınız; : J. Locke, *Two Treatises of Government*; I. Kant, *Metaphysics of Moral / Theory of Right: Part II* – T. Hobbes, *Leviathan*.

⁵⁸ C.B Macpherson "Natural Rights in Hobbes and Locke", s. 9 *Political Theory and the Rights of Man*, Ed. by. D.D Raphael, London: MacMillian Press, 1967.

Marx, Sosyal Demokrat İşçi Partisi ile Alman İşçileri Genel Sendikasının ortak program oluşturmak üzere bir araya geldikleri Gotha şehrindeki toplantılarda, taslak programın burjuva karakterini eleştirirken, aslında liberal-burjuva hak anlayışını da eleştirmektedir;

“Eşit hak, hala prensipte burjuva hak anlayışı olduğu için... bu eşit hak burjuvazinin sınırlaması nedeniyle hala sürekli engel oluşturmaktadır... Bu eşit hak, eşit olmayan emek için eşitsiz haktır... Diğer bütün haklar gibi, içeriğinde, eşitsizliğin hakkıdır... Hak, asla toplumun ekonomik yapısından ve onun kültürel gelişmesinden daha yüksek olamaz”⁵⁹

Bu sözlerle Marx insan haklarının varolan sosyo-ekonomik koşullar tarafından belirlendiğini bu nedenle de emek sermaye çelişkisinde egemen olan burjuvazinin hak anlayışının eşitsizlik doğası ile malul olduğunu ifade etmektedir.

Dönemin gerçekleriyle uyumlu olan bu tespitlerin yansıra sosyalistler ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güvence altına almaya çalışırken bazı sivil ve politik hakların gelişmesine de katkıda bulunmaktadırlar. Haklar arasındaki diyalektik ilişkinin farkında olmaları nedeniyle örneğin bugün demokratik yaşamın, sivil politik hakların önemli bir parçası olan herkese eşit oy hakkı ve kadın hakları alanında önemli katkılar sağlamışlardır. O dönemde sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle hakların herkes için geçerli olması için mücadele etmişlerdir. Örneğin temel insan hakları beyannamelerinden birinin anavatanı olan ABD’de oy hakkına sahip olmak belli oranda malvarlığı ve okuryazarlık şartına bağlanmıştı. Toprak sahibi olmayan beyaz ırka mensup Amerikalılar 1856 yılına, beyaz olmayanlar 1876 yılına, kadınlar 1920 yılına, Amerikan yerlileri 1924 yılına kadar oy kullanma hakkından yoksun bırakılmışlardır. Bu durum yalnızca ABD için bir istisna olmayıp Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri için de geçerli olmuştur.

Oy verme hakkının mülkiyet ve okuryazarlık koşuluna bağlanmasının, mülksüz ve eğitimsiz işçi sınıfının ve Avrupalı olmayan ırkların aleyhine işlediği sürece sosyalistler ekonomik ve sosyal haklar çerçevesinde ücretsiz eğitim ve eğitim reformu taleplerini yükselttiler. Marx bizzat, Komünist Manifesto, Gotha

⁵⁹ Bkz: Karl Marx, “The Communist Manifesto”, **Karl Marx Selected Writings**, ed.Lawrance. H Simon, Hackett Publishings, 1994, p.176.

Programının Eleştirisi (1875) gibi ana metinlerinde ve Cenevre Konferans Delegelerine sunuşunda ve Birinci Enternasyonalde Uluslar arası İşçi Derneğinin açılış konuşmasında kısaca her platformda "...bütün çocuklar için kamu okullarında ücretsiz eğitim, mevcut haliyle çocuk ve kadın emeğinin fabrikalarda sömürüsüne son... Endüstriyel üretimle kombine edilmiş eğitim"⁶⁰ talebini dile getirmiş ve evrensel oy hakkının da seçkin savunucularından biri olmuştur.

Yalnızca Marx değil, dönemin sosyalist hareketleri tarafından da savunulan bu haklar çalışma saatlerinin kısaltılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışanların sağlık hizmetinden yararlanması gibi birçok cephede yürütülmüştür. I. Enternasyonal de bizzat Marx tarafından müjdelenen Çartist hareketin İngiltere'de elde ettiği çalışma süresini günde 10 saatle sınırlayan hakkın daha da geliştirilmesi amacıyla II. Enternasyonal de Bizzat Engels 1 Mayıs gününün her yıl günlük çalışma süresinin 8 saate indirilmesi için mücadele günü olarak belirlendiğini açıkladı.⁶¹

Bir diğer sosyalist, İngiliz düşünür Robert Owen çocuk ve işçi hakları mücadelesinin öncüleri arasında yer almış ve bugün bize akıldışı görünebilecek bir talebin savunuculuğunu yaparak, çocukların 12 yaşından önce, eğitimlerini tamamlamadan işe kabul edilmemelerini savunmuştur. Bu mütevazı talebin 7 yaşındaki yoksul çocukların okulları değil fabrika ve atölyeleri doldurdukları 19. yüzyıl İngiltere'sinde oldukça ilerici bir talep olduğunu hatırlamalıyız.

19. yüzyıl boyunca gelişen sosyal ve ekonomik haklar 20. yüzyılın başında özellikle 1917 Bolşevik Devrimi ile kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin tarih sahnesine çıkması ile yeni gelişim çizgisine girdi. Ekonomik ve sosyal hakların sosyalist perspektifle ele alındığı herkese iş, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetinin garantilendiği bu yeni sistem Avrupalı sosyalist ve komünist partilerin de çabalarıyla sosyal demokrat partilerin programlarında özel bir vurgu kazanmış ve Batı'nın sosyal-refah devleti konseptinin ana bileşenleri arasında yer almıştır.

⁶⁰ Bkz: Karl Marx, "The Communist Manifesto", **Karl Marx Selected Writings**, ed.Lawrance. H Simon, Hackett Publishings, 1994, p.176; Gota Programının Eleştirisi, İnter yay. İstanbul 1999; Enternasyonal I ve II 'çevrimiçi' <http://www.marksist.com/> (12 10 2007)

⁶¹ Enternasyonal I ve II a.g.e. internet sitesi

Marx'ın ve sosyalist hareketlerin önemle üzerinde durduğu bir diğer husus kölelik karşıtı tutumları ve bu bağlamda ileriki yıllarda güçlenerek gelişecek olan sömürgecilik karşıtı hareketinde katkısıyla tanımlanan Kültürel Grup Haklarıdır. Marx'ın Kapital'de *köle* ve *efendisi* arasındaki ilişkinin *işçi* ve *patronu* arasındaki ilişkide yeniden üretildiğini vurguladığı sözleri onun çağında da hala yakıcı bir sorun olarak gündemde olan kölelik karşıtı tutumunu açıkça ifade eder.⁶² Öte yandan Marx dönemin ABD Başkanı Abraham Lincoln'e gönderdiği mektupta kölelik karşıtı tutum ve tavrını açıkça ifade eder.⁶³

Yine kölelik kurumuna karşıt tavrı ile de insan hakları mücadelesinde seçkin ve saygın bir yere sahip olan T. Paine'in kölelik karşıtı tutumu daha önceki sayfalarda ifade edildiği gibi çağının ilerisinde bir insan hakları anlayışının ürünüdür ve günümüz azınlık hakları yaklaşımının da öncülü bir anlayışın temsilcisidir.

1.2.4.3. Sömürgecilik, Ulus Devlet Milliyetçiliği ve Grup Hakları: Azınlık Hakları

Uluslar arası insan hakları terminolojisi azınlıkları sayısal olarak veya iktidar gücü olarak çoğunluk arasında yer almayan dini, dilsel veya etnik gruplar olarak tanımlamaktadır. Azınlık hakları veya grup hakları olarak isimlendirilen haklar politik katılım hakkı gibi bireysel haklar veya ekonomik haklar gibi kolektif haklar veya dilsel, din- vicdan özgürlüğü gibi belli dilsel veya dini gruplara özgü hakların bir azınlık mensupları perspektifinden ele alınmasını içerir. Bu niteliği ile diğer haklardan ayrılırlar.

Ulus Devletler öncesi dönemde özel bir önem atfedilmeyen etnik veya dilsel gruplar kral veya sultanın tebaası olup inanç ekseninde ayrılır ve hakları tanımlanırken, Fransız Devrimi ile buldukları ülkelerin eşit yurttaşlarına dönüştürüldüler. Bu dönüşüm süreci özellikle ulus devletin yapılandırılması amacıyla homojen ulusal yurttaşın inşası sürecinde bireysel insan haklarının tanınmasını

⁶² Karl Marx, *Capital*, vol. I, s. 1033.

⁶³ (çevrimiçi) <http://www.marxists.org/history/international/iwma/documents/1864/lincoln-letter.htm> (17 11 2007)

onaylayan ancak azınlık grup haklarını inkar eden bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşım 1789 yılında Fransız Ulusal meclisinde Kont Clemont- Tonnerre tarafından şöyle formüle edilmiştir; “Ulus olarak Musevilerin talep ettiği her şey reddedilmelidir fakat birey olarak onlara her hak verilmeli yurttaş haline getirilmelidirler.”⁶⁴ Ancak bu yaklaşım bir azınlık gurubunu ulusa dâhil etmeye izin verirken yeni bir toleranssızlığı da tahkim etmiştir. Bednarczyk, özellikle milliyetçiliğin yükselişinin yarattığı eşitsizliğin “azınlık hakları sorununu Avrupa gündeminin en önemli sorunu” haline getirdiğini belirtmektedir. İmparatorlukların çöküşü ve milliyetçi ekseninde ulus devletlerin ortaya çıkması ile yakıcı bir sorun olarak Avrupa'nın gündemine giren azınlık hakları günümüzde de canlı tartışmalara konu olmaktadır.

Azınlık haklarının sistematik bir şekilde ele alınması ve uluslar arası ilişkilerde özel bir önem kazanması Avrupa ve Osmanlı tarihinin kesişme noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1856 yılında Paris Konferansı ile azınlık sorunları uluslararası sorunlar arasında bu gün de işgal ettiği yeri almış ve uluslar arası ilişkilerin bir parçası olmuştur. Paris Barış Anlaşması ve ardından 1878 de Berlin Kongresi ile sivil ve politik özgürlükler, din özgürlüğü, kamusal ilişkilerde ayrımcılığın yasaklanması gibi azınlıkların yararlanabileceği haklara saygının gerektirdiği kuralların belirlenmesine çalışılmıştır.

Eide' ye göre yukarıda anılan bütün bu kongre, konferans ve anlaşmalar aracılığı ile Osmanlı tebaası Hıristiyan yurttaşların haklarının korunması amacıyla Avrupa Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler azınlık sorunu ve azınlık haklarının sistematikleşmesinde bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁵ Batı devletlerinin Osmanlı'nın yeni bir azınlık sistemi oluşturması yönündeki ısrarına değinen Sigler, aslında o dönemde bile Osmanlı'nın Millet sistemi olarak adlandırılan gelişmiş bir azınlık hakları sistemine sahip olduğunu belirterek, Osmanlı azınlık sisteminden övgüyle söz etmekte ve şunları söylemektedir;

⁶⁴ Boguslawa Bednarczyk, “Preventing Ethnic Conflicts and Protecting Minority Rights” (Nato Araştırma Programı 1996/1998 çıktısı.) Krakow, Jagiellonian University 1998

⁶⁵ Eide Asbjorn , “ The Framework Convention in Historical and Global Perspective”, **The Rights of Minorities in Europe**, eds., Marc Weller. 2005, New York: Oxford University Press. p. 31.

“Sınırları içindeki gayri Müslim nüfusun yerleşik olduğu bölgelerde sorun çıkarmaksızın yaşamalarını sağlamak için çaba harcayan ilerici sultanların politikaları sayesinde, dini ve etnik azınlıklara ilişkin sorunları çözmek amacıyla Osmanlılar bir sistem geliştirmişlerdi. Birçok açıdan gayri Müslimler sayısal olarak çoğunluk olsalar da azınlık statüsünde idiler. Osmanlı hukuk sistemi içinde İslami hukuk sistemi sultanın bölünmüş olan tebaasını örgütsel ve temsili temelde belirlemişti. Gayri Müslimler, eğitim, din, adalet ve ayrı okullar, hasta haneler, oteller, huzurevleri ve yoksul evleri dâhil kendi dini hukuklarını uygulama ve kurumlarını oluşturma hakkına sahipti. Din temelinde oluşturulmuş grup hakları olarak etkileyici bir örnek olan Osmanlı Millet sistemi 15. yüzyılda, Osmanlı gücünün yükseliş çağında Sultan II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet çn) tarafından kurumsallaştırıldı ve 20. yüz yıla kadar sürdü.”⁶⁶

Ancak 20. yüzyılın hemen öncesinde yani I. Dünya Savaşını hazırlayan günlerde Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macar İmparatorluğu ve Prusya Krallığının dağılma süreci birçok yeni ülkenin doğmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda birçok etnik grup kendisini yapay ulus devlet sınırları içinde azınlık olarak bulmuşlardır. Ansızın Macarlar kendilerini Romanya veya Çekoslovakya yurttaşı, Almanlar Polonya yurttaşı, Türkler Yunanistan, Bulgaristan, Irak yurttaşı ve Kürtler kendilerini Türkiye, İran, Irak yurttaşı etnik azınlıklar olarak buldular.⁶⁷

Preece’e göre, Avrupa bir yandan yeni doğan ulus devletlerin azınlıklara yönelik yükümlülüklerini garanti altına almaya çalışırken, bir yandan da savaşın mağlupları olan Avusturya- Macar ve Osmanlı ve (daha sonra Türkiye ç.n) Devletlerine de ulusal azınlık haklarının garanti edilmesini barış koşulu olarak empoze etmektedir.⁶⁸

Azınlık hakları kavramı bütün bu gelişmeler sonucunda I. Dünya Savaşı sonucunda kavramsallaştırılmış ve Milletler Cemiyetinin (Cemiyet-i Akvam) azınlık politikasına dönüşmüştür. Ancak Siglerin belirttiği gibi uluslar arası ilişkilerde konunun gerçekten ciddiye alınıp alınmadığı bir büyük soru işareti taşırken,

⁶⁶ Jay Sigler, **Minority Rights: A Comparative Analysis**. Connecticut, Greenwood Press. 1983 p. 70

⁶⁷ Sürece ilişkin detaylı okuma için bkz; Jennifer J.Preece, **National Minorities and the European Nation-States System**. Oxford, Clarendon Pres, 1998

⁶⁸ Preece, A.e., s. 68

araçsallaştırıldığına ve diğer ülkeleri zorlayıcı bir unsur olarak kullanıldığı da bir gerçektir.⁶⁹

Marx ve Engels kendi çağlarının tanıkları olarak azınlık sorununu ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı çerçevesinde işçi sınıfının enternasyonalizmi perspektifinden tartışmıştır. Ancak onların ardılları olan Sosyalist Hareketin iki önemli ismi Bolşevik Devrimin mimarı Vladimir İliç Lenin ve dönemin seçkin kadın düşünürlerinden Rosa Lüksemburg arasında yürütülen tartışma ile bu yaklaşım değişmiştir. Lenin ve Lüksemburg'un tartışmalarında konu, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı (self determinasyon) ve bu çerçevede sömürgecilik ve çok dinli, çok dilli, çok kültürlü toplumlarda azınlıkların konumları kültürel haklar çerçevesinde değerlendirilerek, insan hakları perspektifinden ele alınmıştır.

Ancak bu konudaki en belirgin katkı Austro-sosyalistler olarak da bilinen Avusturya Marxistleri'nden gelmiştir, kavramsal çerçevenin insan hakları perspektifinden belirlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Avusturya Marksistlerinin ana fikri, ulusların bütün kültürel, yönetsel ve hukukî organlarıyla yasal halk korporasyonları biçiminde örgütlendikleri çok-uluslu bir devletin sınırları içinde kültürel özerkliği. Bütün politik sorunlarda olduğu gibi, ulusal sorun konusundaki öğretileri de reformla devrim, milliyetçilikle enternasyonalizm arasında kalan bir 'merkeziyetçilik'le tanımlanıyordu. Avusturya Marksistleri hem ulusal azınlıkların haklarını tanımak, hem de Avusturya-Macaristan devletinin birliğini korumak istiyorlardı.⁷⁰ Konuyla ilgili olarak Karl Renner'in Devlet ve Ulus (1889) adlı çalışması konuyu hukuki alana çekerken, Otto Bauer'in Ulusal Sorun ve Sosyal Demokrasi (1907) adlı çalışması konuyu kültürelci alanda irdelemekte ve konunun psikolojik bağlamını belirginleştirmiştir. Lenin'in çalışmaları ise azınlık sorununu ve ulusal sorunu gerçek zemini olan politik alana yerleştirilmiş ve çözüm önerileri üretmiştir. Löwy, Lenin'in fikirlerindeki 'çarpıcı tazeliği' ve diğer yaklaşımlardan farkını şöyle tanımlamaktadır;

⁶⁹ Sigler, a.g.e., p. 74

⁷⁰ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Michael Löwy, "Marksistler ve Ulusal Sorun" **70'lerin Birikimi**; Sayı 23, İstanbul, Birikim Yayınları,

“Ulusal sorun konusunda pek çok Marksist yazar sorunun yalnız ekonomik, kültürel ve ‘psikolojik’ boyutunu görürlerken Lenin, ulusların kederlerini belirlemesi sorununun “bütünüyle doğrudan doğruya politik demokrasi ile ilgili olduğunu”, yani ulusların politik olarak ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı ile ilgili olduğunu açıkça belirtiyordu. Üstelik Lenin bu iki şey arasındaki farkların yöntemsel bir temeli olduğunu çok iyi biliyordu: “özerk” bir ulus ile “egemen” (hükümlen) bir ulusun yararlandıkları haklar eşit değildir... Lenin, politik sürecin görece özerkliğini anladığı için, ulusal sorunu irdelerken öznellikten de, ekonomizmden de kurtulmayı başarmıştı.”⁷¹

Lenin’in milliyetçiliğe ödün vermeyen demokratik mücadele ve işçi sınıfının devrimi amacına yönelen yaklaşımı ABD Başkanı Woodrow Wilson’un devlet milliyetçiliği ekseninde tanımlanmış liberal ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı yaklaşımından tamamen ayrılmaktadır. Nitekim Lenin bu perspektifiyle Türkiye’nin Ulusal Kurtuluş Savaşını ve ulusal kaderini tayin hakkını desteklemiştir.

1.3. Faşizmin Yükselişine Demokratik Yanıt: Çağdaş İnsan Hakları Yaklaşımı

Lynn Hunt’ın değişiyle “60 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan ve barbarlığın yeni bir dönüm noktası olan”⁷² II. Dünya Savaşı ile ortaya çıkan Avrupa’nın karanlık yüzü Nazi Almanya’sı ve Faşist İtalya’nın yüzlerce yıllık Avrupa insan hakları birikimini tahrip eden uygulamalarında kendini göstermiştir.

Carruthers’in belirttiği rakamlarla; II. Dünya savaşının yol açtığı yıkım 55 milyon cana mal olmuştur. 20 milyon yurttaşının kaybıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği en büyük insan kaybına uğrarken, çoğunluğu Orta Avrupalı olmak üzere 6 milyon Yahudi Nazi temerküz kamplarında yok edilerek soykırıma uğradı. Nazi gaz odaları, ABD’nin Nagazaki ve Hiroşima şehirleri olmak üzere Japonya’ya karşı kullandığı Atom bombasıyla II. Dünya savaşı en büyük kitlesel kıyımların yaşandığı savaş olarak 20. yüzyılın ortasında Avrupa’da gerçekleşmiştir.⁷³

1.3.1. Birleşmiş Milletler Uluslararası İnsan Hakları Koruma Sistemi

⁷¹ Löwy, a.g.e., s. 9

⁷² Lynn Hunt, *Inventing Human Rights*, Norton Company, New York, 2007, p. 201

⁷³ Susan Carruthers, *The Media at War*, St. Martin’s Pres, New York, 2002, p. 1

II. Dünya Savaşı boyunca Nazi ve Faşist cephenin Yahudi ve Roman etnik guruba, sosyalist-komünist politik gruba ve eşcinsel toplumsal cinsiyet grubuna yönelik soykırımının insanlık dışı acımasızlığı, savaş sona erdiğinde insan hakları kavramını güçlendirerek yeniden politik arenaya uluslararası boyutta taşımıştır. 1933–1945 yılları arasında süren bu savaşla “Devlet aygıtının öldürme makinesine dönüşebileceği”⁷⁴ açıkça görülmüş ve yurttaş-bireyi devletin zulmüne karşı korumak amacıyla uluslar arası bir insan hakları rejimi oluşturulması yönünde çabalar arttırılmıştır. Bu süreçte öncü rolü, savaşın yarattığı kaos ortamının 1939 yılında çokerttiği Milletler Cemiyeti’nin yerine yılında kurulan Birleşmiş Milletler (BM) üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 1 Ocak 1942 tarihli bildirmede, Müttefik Devletler, açıkça II. Dünya Savaşına yol açan faşizme karşı zaferin “adaleti ve insan haklarını korumak için esas olduğu”nu belirtmişlerdir.⁷⁵

1945 yılında San Francisco’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Konferansı’nda Birleşmiş Milletler Sözleşmesine (1945)⁷⁶ insan haklarını korumaya yönelik bazı maddeler eklenmiştir. Önsözde, “insan onuru ve değerine, kadın-erkek eşitliğine, büyük-küçük ulusların eşitliğine ve temel insan haklarına inancın tekraren doğrulanması örgütün ana amaçlarından biri” olarak belirtilmiştir. Yanı sıra sözleşmenin 1. maddesinde BM’nin temel amaçlarından birinin “uluslararası işbirliğine ulaşmak için insan hakları ve temel özgürlüklere saygının yaygınlaştırılması ve cesaretlendirilmesi” olduğu vurgulanmıştır. Sözleşmede insan haklarına vurgu bununla kalmamış ABD’nin itirazına rağmen Çin’in önerisiyle 55. madde de insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının, *ırk, cinsiyet, dil ve din* ayrımı yapmaksızın evrensel ölçülerde uygulanmasının yaygınlaştırılması ve gözlenmesi, 62. maddede ise bu amaçlarla tavsiyelerde bulunmak BM’nin görevleri arasında zikredilmiştir. Böylelikle kölelik ve sömürgecilik sürecinin mirası olan ayrımcılık karşısında ilk kez uluslar arası düzeyde tavır alınmış ve insan haklarının evrenselliği yüksek sesle ifade edilmiştir. Gerçi bu tutum, günümüzde halen insan

⁷⁴ Christien O’Muschat, **Human Rights: Between Idealism and Realism**, Oxford University Pres, Oxford, 2003, s.22

⁷⁵ Michael Freeman, **Human Rights**, USA, Polity Press, 2005, s.33

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Şöleşmesi tam metni, (çevrimiçi) <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=290> 12 01 2008

hakları alanının temel tartışmalarından biri olan evrensellik-kültürel görecelilik kamplaşmasını da başlatmıştır. İleriki sayfalarda göreceğimiz gibi bu kamplaşmada Batı dünyası evrenselci (universalist) insan hakları yaklaşımını benimserken, özellikle Asya, Ortadoğu ve bazı Afrika ülkeleri kültürel görecelik üzerine temellenen (cultural relativist) bir insan hakları yaklaşımını benimsemiştir.

İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı temelinde kendini konumlayan BM'nin en önemli katkısı ise 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin (EİHB) onaylanarak kabul edilmesidir. Bu çaba, II. Dünya Savaşında çok yara almış olan, Devrimler Çağında Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'da yükselen insan hakları perspektifinin yeniden ve bu kez evrensel bir çerçevede yükseltilmesi anlamında özel bir dönüm noktası olmuştur.

EİHB, insan hakları alanlarını o güne dek en geniş şekilde kapsayan bir belge olarak kaleme alınmış ve bireysel, kolektif haklar geniş bir şekilde ve grup hakları kısıtlı bir çerçevede içerilmiştir. EİHB zaman içinde gelişen ve genişleyen insan hakları alanlarına ilişkin bağımsız sözleşmelere kaynaklık etmiştir. Bunların önemli olanları arasında, BM Soykırım Suçunun Cezalandırılması ve Önlenmesi Sözleşmesi (1948), bireysel haklara ilişkin BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (1966), kolektif haklara ilişkin BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (1979), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (1990) ile grup haklarına ilişkin BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildirge (1993) yer almaktadır. Bu bildirgeler yukarıda yer alan başlıklarıyla yürürlüğe girmiş ve BM rejimi ile insan haklarının korunmasında yeni bir sistem inşa edilmiştir.

İnşa edilen sisteme BM'nin kurucularından olan Türkiye de dâhildir. BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildirge hariç Türkiye yukarıda anılan sözleşmelerin tamamını imzalamış ve hukuki yükümlülük altına girmiştir.

Bu sistem, diğer birçok insan hakları sözleşme ve bildirgesinin yanı sıra çalışmamızda 3 temel kategori olarak konu edilen bireysel/sivil-politik,

kollektif/ekonomik-sosyal-kültürel, grup/azınlık hak alanlarının çağdaş içeriğinin tanımlanmasında temel referans noktası olarak alınmıştır.

BM üye ülkeleri bu sözleşmeleri imzalayıp onaylamaya teşvik eder. Sözleşmeleri imzalayıp onaylayan ülkeler sözleşmeye taraf ülkeler olarak anılırlar ve sözleşme içeriği bağlayıcıdır.

1.3.2. Bölgesel ve Hükümetlerarası İnsan Hakları Koruma Sistemleri

Birleşmiş Milletler insan hakları koruma rejimi tek uluslararası rejim olmakla birlikte müteakiben Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarında sırasıyla Avrupa Komisyonu, Amerikalılar arası ve Afrika Birliği gibi bölgesel insan hakları rejimleri de oluşturulmuş, sorunları ve yetersizlikleri olmakla birlikte, bölgesel sistemler belli ölçülerde işlerlik kazanmıştır.

Avrupa Konseyinin insan haklarına ilişkin sözleşmeleri, tavsiye kararları ve direktifleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin etkin icraatı bu alanda Avrupa bölgesel insan hakları koruma rejimine haklı bir ün kazandırmıştır. Öte yandan Amerikan Ülkelerarası insan hakları koruma sistemi ise Kosta Rika'daki Amerikan Ülkelerarası İnsan Hakları Mahkemesi ve ABD'nin başkenti Washington'daki Amerikan Ülkelerarası İnsan Hakları Komisyonu (IACHR) olmak üzere iki organla çalışmalarını sürdürmektedir. Afrika'da insan hakları koruma rejimi Afrika Birliği'nce gerçekleştirilen çalışmalar kapsamındadır. Afrika Birliği diğer bölgesel sistemlerden farklı yalnızca insan hakları değil, halkların haklarını da bu sistem içinde değerlendirerek özel bir önem vermektedir. Afrika Birliğinde doğrudan insan hakları mahkemesi olmamakla birlikte Afrika Birliği Adalet Mahkemesi (ACJ) insan hakları konulu davalarda etkinliğini artırma çabasıdadır. Ayrıca yürürlükteki çeşitli sözleşmelerle Afrika Birliği, tüm kıtada insan ve halkların haklarının korunması yönünde henüz yeterince güç kazanamamış olsa da çabalarını sürdürmektedir.

Orta Doğu'da dâhil Asya kıtasında bölgesel bir insan hakları koruma rejimi kurulması yönünde bir irade olmaması ve kültürel göreceli insan hakları

yaklaşımının yaygınlığı düşündürücü olduğu kadar kaygı verici de bir gelişmedir. İslam Konferansı Örgütünce 1990 yılında yayınlanan İslam'da İnsan Hakları Kahire Bildirgesi, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine karşı kültürel göreceli yaklaşımı temel alan bir yanıtıdır. Böyle olsa bile Bildirge İslam coğrafyasındaki insan hakları savunucuları için şimdilik tek dayanaktır.

İnsan haklarına ilişkin bir ikinci kaygı ve tartışma konusu ise insan haklarının uluslar arası ilişkilerde güçlü ülkelerin hegemonyasını artırmak amacıyla araçsallaştırılmasıdır. Bu nokta Türkiye'de dâhil birçok Asya, Afrika, Amerika ve Ortadoğu ülkesince sıklıkla Batı'ya yönelik bir eleştiri olarak dile getirilmektedir.

1.3.3. Bireysel, Kolektif ve Grup Haklarının Güncel İçeriği ve Türkiye'nin Yükümlülükleri

Türkiye 1945 yılında BM'e üye olmakla, prensipte BM'nin insan hakları koruma sistemini de kabul etmiştir. Ancak BM insan hakları koruma sisteminin ana araçları arasında yer alan, hukuki bağlayıcılığı olan BM Sözleşmeleri ile politik ve etik bağlayıcılığı olan BM Bildirgelerini imzalamak, onaylamak ve daha da önemlisi onları uygulamak konusunda yeterince özenli ve insiyatifli olmamıştır. Bunun göstergelerini Türkiye'nin bireysel, kolektif, grup haklarının güncel içeriğini belirleyen üç BM Sözleşmesine karşı tutumunda görebiliriz. Günümüzde bireysel hakların çerçevesi BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (USPHS) tarafından belirlenmiş olup, sözleşme 1966 yılında hazırlanmış ve imzaya açılmış ve 1976 yılında hukuki nitelikli bir belge olarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye 2000 yılına dek sözleşmeyi imzalamamış, 2000 yılında imzaladığı sözleşmenin TBMM tarafından onaylanması ise 2003 yılında mümkün olmuştur. Türkiye, BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966) karşısında da aynı tutumu göstermiş olup, bu sözleşme de nihayet 2003 yılında TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. İlginçtir, tüm insan hakları örgütlerinin raporlarında işkence uygulamaları nedeniyle kınadığı Türkiye, BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesini yürürlüğe girdiği 1987 yılından hemen bir yıl sonra 1988 yılında imzalamış iki ay dolmadan da

onaylamıştır. Ancak sözleşmenin hukuki yükümlülüklerine rağmen, Türkiye yıllarca karakol ve hapishanelerinde işkence yapılan bir ülke olarak insan hakları örgütlerinin kara listeye aldığı ülkeler arasında yer almıştır.⁷⁷ Bunun izleri günümüzde hala kendini göstermektedir. Örneğin, 2009 yılında açıklanan Uluslararası Af Örgütü İnsan Hakları Raporunda 2008 yılında Metris Cezaevinde bulunduğu sırada işkence sonucu yaşamını yitiren Engin Çeber'in ölümü Türkiye' de işkenceye örnek olarak gösterilmiş ancak, Adalet Bakanlığının Çeber'in ailesinden özür dilemesinin diğer ülkelere örnek bir adım olduğu belirtilmiştir⁷⁸. 2009 yılı ABD İnsan Hakları Raporunda ise Türkiye'de işkence ve tacizin sürdüğü belirtilmiştir.⁷⁹

2009 yılı insan hakları raporları Türkiye'nin geçmişe oranla insan hakları sicilinde bir iyileşme sağlamakla birlikte hala çok temel insan hakları koruma mekanizmalarının yerleşiklik kazanmadığını yani Türkiye'de insan haklarını koruma çabasının gecikmeli olduğu ve sistematik bir nitelik kazanmadığını göstermektedir. Bunun bir diğer göstergesi ise Türkiye'nin yakıcı sorunlarından birini oluşturan ve uluslar arası ilişkilerde sıklıkla sorun olarak karşısına çıkan azınlık sorunlarının mevcudiyetine rağmen, grup haklarının düzenlendiği (hukuki bağlayıcılığı olmayan) 1992 tarihli BM Ulusal, Etnik, Dinsel veya Dinsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Hakkı Bildirgesinin Türkiye tarafından imzalanmayıp görmezden gelinmesidir. Daha da vahimi grup haklarını düzenleyen hukuki bağlayıcılığı olan tek düzenleme olan BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi 27. Madde Türkiye'nin rezervasyonu nedeniyle işlerlik dışı bırakılmıştır.

Oysa Türkiye, aşağıda içeriğini açıklamaya çalıştığımız küresel geçerliliği nedeniyle bu çalışmada temel alınan BM'ce oluşturulmuş, bireysel (sivil-politik), kolektif (ekonomik, sosyal, kültürel,) grup (azınlık) haklarının ana metinlerine uyum konusunda göstereceği özenle gerek uluslar arası ilişkilerin olumlu yönde geliştirilmesine gerekse uluslar arası camiada Türkiye'nin olumlu algılanmasına

⁷⁷ Bkz: Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Derneği, Helsinki Watch, International Amnesty (Uluslar arası Af Örgütü) vb. ulusal ve uluslar arası insan hakları örgütleri ile AB raporları ve ABD Dışişleri Bakanlığının yayınladığı ABD İnsan Hakları Raporları ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporları.

⁷⁸ **Açık Gazete**, 28 05 2009, (çevrimiçi) acikgazete.com. 20 Nisan 2010

⁷⁹ **Milliyet Gazetesi**, 12 Mart 2010

zemin hazırlayabilecektir. Ayrıca Türkiye imzalamış olduğu uluslar arası ve bölgesel sözleşmelerin hukuki bağlayıcılığı nedeniyle aşağıda içeriği açıklanmış bireysel haklar ve kolektif hakların korunması yükümlülüğünü layığı ile yerine getirmeli, grup hakları ile ilgili olarak kendisini Lozan anlaşması ile sınırlayan yaklaşımını da değiştirmelidir. Bu yaklaşım bugün hala Kürtler başta olmak üzere çeşitli azınlıkların inkârı politikasının sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır.

1.3.3.1. BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi Çerçevesinde Bireysel Hakların İçeriği

Bireysel hakların bu günkü içeriğine esas teşkil etmiş olan BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (USPHS) ilginçtir, 1. maddede temel grup haklarından biri olan, halkların kendi kaderlerini tayin hakkını tanıyarak başlar. 2. maddede sözleşmeye taraf devletlerin kendi yetkisine tabii herkese hiçbir nedenle ayrımcılık uygulayamayacağını belirtir ve ayrımcılık durumunda etkili başvuru yollarını sağlamayı devletin görevi olarak tarif eder. 3. Madde sözleşmeden kadın ve erkeklerin eşit şekilde yararlanması gereğini belirtir. 4. ve 5. Madde sözleşmenin kısıtlanabileceği halleri belirtirken 6.madde *yaşam hakkı* ve ölüm cezasına ilişkin kuralları düzenler. 7. Madde bir diğer bireysel hak olan işkencesiz yaşam hakkını içerir ve zalimane, insanlığa aykırı ve onur kırıcı muamele ve cezayı yasaklar. Madde 8 kölelik, köle ticareti ve angaryayı yasaklarken, Madde 9. kişisel güvenlik ve özgürlük hakkını düzenler ve tutukluların özgürlükten mahrum bırakılma koşullarını açıklar. Madde 10 ve 11 tutuklu ve hükümlülerin haklarını tanımlar. Madde 12 ülke içi serbest dolaşım, kendi yurduna giriş ve terk kurallarını belirler, Madde 13 ise yurt dışı edilme kurallarını düzenler. Madde 14, 15 ve 16 adalet önünde eşitlik ve cezalandırılma durumuna ve hukuk önünde tanınmaya ilişkin hakları belirler. 17. Madde özel hayatın gizliliği hakkını, Madde 18 ise düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkını düzenler. 19. ve 20. Madde ise konumuzla doğrudan ilişkili olarak, aşağıdaki metinde belirtildiği şekliyle iletişim hakkının çerçevesini belirler:

“Madde 19.

1. Herkesin, müdahaleye uğramadan, kanaat edinme hakkı vardır.

2. Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak gerek sözlü, yazılı ya da basılı ve sanat eseri şeklinde, gerekse seçilen diğer herhangi bir yoldan, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, her türlü haber ve düşünceyi araştırma, alma ve verme özgürlüğünü içerir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması bazı ödev ve sorumlulukları da içerir. Bu nedenle belli kısıtlamalara konu olabilirler; ancak bunlar kanunun öngördüğü ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

a) Başkalarının haklarına veya itibarına saygı

b) Ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin veya kamu sağlığı ya da ahlakının korunması

Madde 20.

1. Her türlü savaş propagandası kanunla yasaklanır.

2. Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması kanunla yasaklanır.” Diyerek iletişimin içeriğinin nefret beyanı ve benzeri çatışmacı dilden arındırılmasını vazedir.

21. Madde toplanma özgürlüğü, 22. Madde örgütlenme özgürlüğünün prensiplerini belirlerken 23. Madde ailenin korunmasını 24. Madde Çocuk haklarını düzenler. 25. Madde siyasi hakları belirlerken 26. Madde hukuk önünde eşitliği vazedir.

BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi her ne kadar bireysel hakların çerçevesini çizen bir sözleşme olsa da onun yetkinliğinin bir göstergesi de azınlıkların kültürel, dini ve dilsel haklarının korunmasını düzenleyen 27. Maddenin varlığıdır. Günümüzde halen küresel ölçekte hukuki bağlayıcılığı olan tek azınlık hakları koruma ölçütü 27. Maddedir. 28. Maddeden 45. Maddeye kadar olan bölüm Sözleşmenin uluslararası uygulama hükümlerini belirlerken 46. Ve 47. Maddeler Sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin prensipleri belirler. 48. Maddeden 53. Maddeye

dek olan son bölüm ise imza, onay, katılım, yürürlüğe girme gibi uygulama prensiplerini açıklar.

Görüleceği gibi BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi her ne kadar bireysel haklara ilişkin çerçeve sözleşme olsa da kadın erkek eşitliği, çocuk hakları, azınlık hakları gibi kolektif ve grup haklarına ilişkin madde ve ilkeleri de içeriğinde barındırmaktadır.

1.3.3.2. BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi Çerçevesinde Kolektif Hakların İçeriği

BM Uluslar arası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi önsözünde bu hakların insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onurundan kaynaklandığını belirtir. Devamında Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine referansla, korkudan ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğünü kullanabilen özgür insan idealinin, kişisel ve siyasal haklarla birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını da kullanabildiği şartların yaratılması halinde gerçekleşebileceğini vurgular. 1. Maddeden 6. Maddeye kadar BM Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi ile aynı ilkeleri paylaşarak, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, ayrımcılık yasağı, cinsiyet eşitliği ve hakların kısıtlanabileceği durumlara ilişkin prensipleri belirtir. Bu maddelerin sosyal, ekonomik, kültürel hakların yanı sıra grup hakları sınırlarını da içerdiği dikkatten kaçmamalıdır. 6. Madde çalışma hakkını belirlerken, 7. Madde dinlenme hakkı da dâhil, adil ve uygun işte çalışma hakkı ve koşullarını düzenler. 8. Madde sendikal haklar, 9. Madde sosyal güvenlik hakkının ilkelerini içerir. 10 Madde ailenin, anneliğin, çocuk ve gençlerin korunma hakkı çerçevesinde ücretli doğum izni, çocuk bakım ve eğitim yardımı ve çocuk emeğinin sömürsünün engellenmesi de dâhil sosyal ve ekonomik hakları içerir. 11. Madde yaşama standardı hakkı kapsamında beslenme, barınma, giyinme hakkı, 12. Madde ise sağlık standardı hakkını, 13. Madde ise eğitim hakkının ilkelerini belirler. Eğitim hakkının eğitimin hoşgörü ve barışın korunması perspektifini güçlendirecek şekilde içeriklendirilmesini de vurgular, 14. Madde ise zorunlu ilköğretim eğitimini sağlama yükümlülüğünü devlete yükler. 15. Madde kültürel yaşama katılma ve yararlanma hakkını düzenler.

Sözleşmenin uygulama esasları Madde 16 ile 25 tarafından düzenlenirken, 26. Madde ile 31 madde arasındaki hükümlerse son hükümler olarak Sözleşmeye katılım hükümlerini düzenler.

1.3.3.3. BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri Çerçevesinde Grup Haklarının İçeriği

Çerçevesi BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri (1993) tarafından çizilen grup hakları BM kurulduğu günden bu yana uzun tartışmalara ve BM'nin konuyla ilgili gerekli insiyatifi göstermekte sakınlı davranmakla eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştirinin haklılığının ipuçları daha ilk bakışta grup haklarına ilişkin çerçeve metnin isim ve karakterinde mevcuttur. Öncelikle metnin bir sözleşme yerine ahlaki ve politik bağlayıcılık dışında hukuki bağlayıcılığı olmayan bir bildirge olarak düzenlenmesi önemli bir eksikliğin göstergesidir. İkinci olarak Bildirgenin adının, grup hakkı kavramını baştan yok sayan ulusal, etnik, dinsel, dilsel azınlıklara mensup 'bireylerin' haklarına indirgeyen bir dil kullanımı konuyla ilgili tartışmaların yerindeliğine işaret eder. Bu hakların bireysel haklar ya da grup hakları temelinde ele alınması öncelikle grup haklarının korunmasının hukuki yeterliliği açısından önemlidir. Öte yandan konunun birde politik boyutu vardır ki, azınlık gruplarının devletleri nezdinde tanınıp tanınmadığına ilişkin politikaların meşruiyeti açısından önem taşır.

Arsava konuyla ilgili hukuki boyutu şöyle açıklamaktadır;

"Bireysel insan haklarının ulusal grup haklarının himayesi için kullanılması hiçbir şekilde yanlış değildir. Zira ulusal grup haklarının en önemli dayanaklarından biri, kendileri bakımından herhangi bir zarar doğmaksızın münferit bireylerin kendilerini belli bir gruba mensup olarak açıklama hakkıdır (Peter Pemthaler, "Der Schutz der ethnischen Gemeinschaften durch individuelle Rechte," 1964). Ancak bireysel hakların spesifik ulusal grup haklarını himaye etmeye yetmeyeceği de açıktır. Bu nedenle aşağı yukarı 10 yıldan beri DH (Devletler Hukuku)

literatüründe ulusal grup ve ulusal grup haklarına yeniden dönüş ulusal grup hakları konusunda gelişmeler gözlenmektedir.”⁸⁰

Orgeneral İlker Başbuğ’un grup haklarına itirazını ifade ettiği cümlelerle, konunun politik boyutunu ortaya koymaktadır; “Azınlık hakları bireysel haklar olup, bu hakların ilgi alanı kültürel alandır. Diğer bir deyişle, azınlık haklarını grup haklarına dönüştürmek ve ilgi alanını siyasal alana yaymak”⁸¹ olacaktır ki, bu nokta devletler hukukundaki grup haklarına yönelik talep ve gelişmeleri tehlikeli bulan erklerin kendi politikalarını meşrulaştırmak yönünde yaygınlaştırmak istedikleri bir söylemin parçasıdır.

Yaygın kullanımı ile azınlık hakları, doğru kullanımı ile grup hakları daha önce değinildiği gibi bireysel ve kolektif haklara ilişkin BM sözleşmesinin ve diğer çeşitli sözleşmelerin içeriğinde yer almakla birlikte hiç biri BM Ulusal veya Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildiri kadar kapsamlı değildir.*

Bildiri önsözünde, BM Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesinden esinlendiğini ifade eder ve ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin, içinde yaşadıkları Devletin siyasal ve sosyal istikrarına katkıda bulunacağını dikkate aldığını belirtir. Devamla bir bütün olarak toplumsal gelişme içinde ve hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik bir yapıda bütünleyici bir parça olarak ulusal veya etnik, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup olan kişilerin haklarını sürekli bir biçimde geliştirmenin ve gerçekleştirilmenin halklar ile Devletlerarasında dostluğu ve işbirliğini güçlendirmeye katkıda bulunacağını vurgular. Diğer bildirge ve sözleşmelere oranla 9 maddeden oluşan yapısıyla bildirge oldukça sadedir.

⁸⁰ A. Füsün Arsava, “Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler” (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5181.pdf> 22 04 2010

⁸¹ Akt: Murat Yetkin, Köşe yazısı, **Radikal Gazetesi**, 03 11 2004

* Konuyla ilgili olarak bölgesel bir metin olmakla birlikte Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme hem içeriği hem de sözleşme olmasından doğan hukuki bağlayıcı özelliği ile konuyla ilgili anılmaya değer bir diğer belgedir. AB adayı Türkiye bu belgeyi de imzalamamıştır.

Madde 1 azınlıkların korunmasını, Madde 2 azınlıklara mensup kişilerin kültürel, dini, dilsel, ekonomik, kamusal haklarını belirtir. Madde 3 Örgütlenme özgürlüğünü, Madde 4 devletin azınlıkların eşitliğini sağlama, kültür, din ve dillerini koruma, ana dilde eğitim de dâhil yaşatma ve ekonomik katılım yönündeki yükümlülüklerini belirler. Madde 5 ulusal politikalar ve planlarda azınlık mensuplarının meşru menfaatlerinin korunması esasına uygunluk kuralını düzenler. Madde 6 ve 7 devletlerin azınlık haklarını korumak amacıyla işbirliğini vazederken, madde 8 bildirgede sözü edilen hakların evrensel ve uluslar arası sözleşmelerden doğan haklarla birlikte kullanımının sağlanması ve hak kaybının önlenmesini düzenler. Madde 9 ise BM'nin bildirgede belirtilen hakların kullanımına katkı görevini belirtir.

1.4. Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Uluslararası İlişkiler ve İnsan Hakları

Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı gibi II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Yahudi Soykırımının yarattığı şok dünyada sıra dışı bir entelektüel değişime yol açtı ve ulusların kendi topraklarında kendi yurttaşlarına karşı tutumu o ülkenin iç egemenlik hakkı çerçevesinde algılanmaktan çıkarak uluslar arası ilişkiler alanına girdi. İnsan haklarına yönelik yeni bir algı filizlenmekte iken, II. Dünya Savaşı sonrası sosyalist ve kapitalist ülkeler arasında yoğun ideolojik mücadelenin etkisiyle bu algı ve duyarlılık zayıflayarak kesintilere uğradı. Zaman içinde ABD'nin soğuk savaş sürecinde hegemonyasını pekiştirme amaçlı girişimlerinin de etkisi ile uluslar arası ilişkilerde insan haklarının korunması öncelikli konu olmaktan çıktı. Latin Amerika'dan Afrika'ya, Filipinlerden Türkiye'ye ABD tarafından desteklenen askeri darbeler sonucunda ortaya çıkan askeri rejimler ve türevi otoriter, anti demokratik hükümetler yoğun insan hakları ihlallerine yol açtı. Bütün bu olumsuz koşullar ve atmosfere rağmen 20. Yüzyılın ikinci yarısı yine de Batılı Ülkeler öncülüğünde insan haklarının *evrensel* bir norm olarak kabul edilmesi çabalarının yoğunlaştığı, bu amaçla yukarıda bir kısmı anılmış olan çok sayıda uluslar arası ve bölgesel hak sözleşmeleri ve bildirgelerin yayımlandığı bir dönem olmuştur.

Ancak Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte 1990'larda başlayan süreçte insan hakları söylemi uluslar arası ilişkilerde geçmişe oranla daha güçlü bir yer edinmiştir. Sadece devletlerarası ilişkiler yönünden değil, küreselleşme koşullarındaki yeni bin yılın yönetsel ilkeleri olarak da insan haklarının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle Soğuk Savaş sonrası küreselleşen dünyada insan hakları yeni dünya düzeninin söylem boyutunda bile olsa öne çıkardığı kavramların başında yer almıştır. 1993 yılında BM tarafından Viyana'da gerçekleştirilen ve 171 ülkenin katılımı ile kabul edilen Viyana Bildirgesi ve İnsan Hakları Dünya Konferansı Eylem Programında insan haklarının ve temel özgürlüklerin saygı görmesi ve yaygınlaştırılması tüm devletler için bir yükümlülük olarak tanımlanmış, 'bu hak ve özgürlüklerin evrensel karakterinin sorgulanamaz'⁸² olduğu belirtilmiştir. Bu sorgulanamaz nitelikte evrensel karakter aynı zamanda bu hak ve özgürlüklerin tüm devletlerin kendi toplumları için bir norm ve değer olarak da algılanması ve yaygınlaştırılması yönünde bir çağrı içermektedir. Bu çağrının yanıtlanıp yanıtlanmadığını Barkin şu sözlerle yorumlamaktadır;

“Soğuk Savaş sonrası dünya insan haklarına daha çok önem vermektedir. Yurttaşlarının politik ve sivil haklarını güvenceye kavuşturmayan ülkeler, devletler topluluğu nezdinde meşruiyetlerini yitirme riski ile karşı karşıyadır. Aynı zamanda “uluslar arası uygulama açıklıkla bu yeni normatif yapı tarafından hâkimiyet altına alınmış değildir. Batılı liberal demokratik ana ülkeler dışında konu tartışmalıdır, hatta bu ana ülkelerde bile uygulama her zaman söylemi takip etmemektedir.”⁸³

Konuyla ilgili dikkate değer bir diğer bildirge ise 2000 yılında yüz ellinin üzerinde ülkenin BM Genel Konseyinde kabul ettiği Milenyum Bildirgesidir.⁸⁴ Bildirge 21. yüzyılda uluslar arası ilişkilerin özünü oluşturması beklenen 'belirli temel değerleri' tanımlamaktadır ki bunlar; özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü,

⁸² United Nations General Assembly (1993) **Vienna Declaration and Programme of Action**, A/CONF, 157/23.

⁸³ Barkin, J. Samuel(1998) *The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norms*, **Millennium: Journal of International Studies** 27: 229-52

⁸⁴ UN (2000) **United Nations Millennium Declaration**. Resolution 55/2 adopted by the General Assambly. New York, United Nations, 2000

doğaya saygı ve paylaşılmış sorumluluk gibi insan hak ve temel özgürlükleri ile doğrudan ilişkili kavramlardır.

Sıklıkla bildirge ve sözleşmelerde karşımıza çıkan, söylemsel olarak uluslar arası ilişkilerde gittikçe yaygınlık kazanan insan hakları kültürünün karakterini Bull, kitleler tarafından içselleştirilmediğine vurgu yaparak diplomatik veya elit kültür olarak tanımlar.⁸⁵ Öte yandan Hoffman insan haklarını savunmanın diğer tüm amaçların üzerinde olması gerektiğini belirtir.⁸⁶ Bütün bu tartışmalar sürerken, 79 ülkenin örnek alındığı yetkin bir çalışma göstermektedir ki, Soğuk Savaş sonrasında işkence, gözaltında kayıp, faili meçhul cinayet ve yargısız infazların sayısında herhangi bir azalma olmamış ise de politik tutukluların haklarına saygılı tutum geliştiren hükümetlerin sayısında dikkate değer bir artış görülmüştür.⁸⁷ Cingranelli ve Richards dünya ekonomisinin küreselleşmesinin Soğuk Savaşın sona ermesinde doğrudan etkisi olduğunun kuşkuya mahal vermeyecek kadar açık olduğunu belirterek, gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımların artması ile hükümetlerin sivil haklar ve politik özgürlüklere saygısının artması arasında anlamlı bir bağlantı olduğunu belirtirler.⁸⁸ Yazarların Carleton ve Petras gibi küreselleşmeye eleştirel bakan çalışmalara dayandırarak vurguladıkları bir diğer konu ise gelişmiş ülke ekonomilerinin küreselleşmesi yoluyla gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımların artmasının ekonomik ve sosyal hakların baskı altına alınması ile sonuçlandığıdır. “İnsan hakları ihlalleri ve baskının diğer çeşitleri aslında cesaretlendirilir, çünkü emeğin baskı altına alınması genellikle çok uluslu şirketler için yatırım ortamında kolaylık sağlar” diyen Cignarelli ve Richards insan haklarının korunmasında asıl gücün ne Soğuk Savaşın sona ermesi ne de ekonomik küreselleşme olmayıp, çözümün gerçek anlamda demokratikleşmeden geçtiğini ifade etmektedirler.⁸⁹

⁸⁵ Hedley Bull’dan aktaran: Georg Sorensen, “What Kind of World Order? The International System in the New Millennium”, *Cooperation and Conflict*, 2006; Vol: 41; 343-363

⁸⁶ Stanley Hoffman’dan akt: a.e., p. 351

⁸⁷ Cingranelli, David&David Richards, “Respect for Human Rights after the End of the Cold War” *Journal of Peace Research*, 1999, Vol: 36, no; 5, s. 511-534

⁸⁸ A.e., s. 516

⁸⁹ A.e., s. 516

Ancak Soğuk Savaş sonrası küreselleşme koşullarında insan haklarının uluslar arası ilişkiler alanında ana akım söylemlerden biri haline geldiği de dikkate alınmalıdır. İnsan haklarının söylemsel düzeyde görünür olması, insan hakları ihlallerine karşı direniş söyleminin de kendine yer bulmasına fırsat verir. Böylelikle insan hakları söyleminin, insan haklarını yok sayan veya ihtiyaç olduğunda kendi çıkarları için araçsallaştıran egemen söylem karşısında varlık göstermesi ve yaygınlaşması olanağı ortaya çıkar.

II. MEDYA VE İNSAN HAKLARI

2.1. Medya ve Demokrasi

Demokratik ve eşitlikçi bir toplumun yaratılmasında temel önceliklerden biri insan haklarına saygılı bir toplum ve yönetim sisteminin inşa edilmesidir. İnsan haklarının toplum tarafından doğru algılanması ve iktidarlar tarafından insan haklarına saygılı bir sistemin yürürlükte olması halinde bir toplumun demokratik ve eşitlikçi olması mümkün olabilir. Bu ise ifade özgürlüğüne sahip özgür bir basına sahip olmakla mümkündür. Bu nedenle insan hakları ve demokrasi karşıtı bütün diktatörlerin, otoriter ve totaliter rejimlerin halklarından esirgediği ilk şeyin ifade ve basın özgürlüğü olması tesadüf değildir.

İnsan hakları ve medya çok özel bağla birbirine bağlı iki kavramdır. İnsan haklarının olmadığı durumda ifade özgürlüğü ve iletişim hakkından söz edilemeyeceği için iletişim çalışanının çalışma sınırları insan haklarına dayanan bir toplumsal sistem içinde olup olmadığı ile doğrudan ilişkilidir. Biri olmazsa diğerrinin varolmadığı karşılıklı bağımlılık ilişkisi medya ve insan hakları alanlarında olduğu kadar başka hiçbir alanda, böylesine çarpıcı bir etkileşim göstermez. Medya ve insan hakları arasındaki bu özgün karşılıklı bağımlılık aynı zamanda medya, insan hakları ve demokrasi arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağımlılığa da tekabül eder. Erasmus'un 1516 yılında yayınlanan Bir Hıristiyan Prensın Eğitimi adlı çalışmasında belirttiği gibi " Özgür bir devlette, diller de özgür olmalıdır".

Demokrasi ve Medya arasındaki ilişki, bir diğerr değışle medya ve iktidar arasındaki ilişkinin niteliğinin demokratik bir toplum yaratılmasına katkısı uzun zamandır önemle üzerinde durulan bir konudur. Konuyla ilgili olarak iki temel yaklaşım mevcuttur. Bunlardan ilki Liberal Medya Yaklaşımı ikincisi ise Eleştirel Medya Yaklaşımıdır. Liberal Medya Yaklaşımı temel sorunun sansürsüz tam ve eksiksiz bir basın özgürlüğünün sağlanmasıyla eksiksiz bir demokratik ortam sağlanabileceğini öne sürer. Eleştirel Medya yaklaşımı ise liberallerin istediği gibi tam ve eksiksiz bir basın özgürlüğü sağlansa bile bunun tam ve eksiksiz bir demokrasi yaratmaya yetmeyeceği, medyanın egemen sisteme ekonomik, politik,

ideolojik ve bilişsel bağımlılığının yaratılan demokratik ortam içinde anti demokratik rol oynamasını engellemeyeceği görüşündedir.

Ancak her iki yaklaşımında görüş birliği içinde oldukları tek konu medyanın her halükarda sansür, baskı gibi totaliter yöntemlerle susturulmaması gereğidir. Otoriter ve Totaliter rejimlerin medya politikalarında açıkça görülen bu nitelikler demokratik bir toplumun yaratılmasını engelleyen temel sistemler olarak her iki yaklaşım tarafından da eleştirilir. Liberal basın yaklaşımı ile Eleştirel medya yaklaşımı arasındaki temel fark medyanın demokratik sistem içindeki rolü hakkındadır.

2.1.1. Medyanın Toplumsal İşlevi: Normatif Haber- Medya Sistemleri

Çeşitli haber medya sistemlerini karakterize eden belirli modellerin altında yatan basın felsefeleri haber-medya sistemlerinin normatif sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli haber-medya sistemleri arasındaki temel farklılıklar onların içinde işlev gördükleri toplumsal yapı tarafından belirlenir. Siebert ve arkadaşları aşağıdaki konuya dikkat çekmektedir;

“Basın sistemleri arasındaki temel farklılıkları tam bir perspektifle görmek için basının içinde işlev gördüğü sosyal sistemlere bakılmalıdır. Sosyal sistemleri onların basınla kurdukları gerçek ilişkiyi görmek içinse insanın doğası, devletin ve toplumun doğası, devlet ve yurttaş arasındaki ilişki ve bilgi ve gerçeğin doğası gibi, toplumun sahip olduğu belirli temel inanışlara ve varsayımlara bakılmalıdır.”⁹⁰

Siebert ve arkadaşlarının 1956 yılında yayınladıkları ve konuyla ilgili öncü ve en etkileyici çalışma olan Basının Dört Teorisinde, haber-medya sistemleri arasındaki farklar basın ve hükümet arasındaki ilişkiye odaklanarak yapılan sınıflandırmada dört mevcut haber-medya sistem teorisi tanımlanmıştır; Otoriteryan Teori, Sovyet Teorisi, Liberteryan Teori, Sosyal Sorumluluk Teorisi. Gittikçe yoğunlaşan eleştirilere rağmen anılan çalışma uzun yıllar temel başvuru kaynağı ve temel sınıflandırma olmaya devam etmiştir.

⁹⁰ Fred Siebert v.d, **The Four Theories of the Press**, Urbana, University Illinois Press, 1956, p.2

Otoriter teori, Plato'nun devletin, insan yaşamının idaresindeki önemine ve devletin bireye üstünlüğüne vurgu yapan argümanına dayanan uzun bir geçmişe sahiptir. Sıradan halkın çıkarlarını, kendisi buna muktedir olmadığı için en iyi iktidardaki seçkinlerin (aristokrat, teknokrat, asker v.b seçkinler) koruyabileceğine inançla, medyanın devletin iyiliği ve bekası için devletin veya hükümetin kontrolünde olması esastır. Otoriter sistemde medya devlet ve hükümetin hizmetinde bir propaganda aracıdır ve iktidarın temel kaygısı kendi yönetiminin meşruiyetini sorgulayan muhalefeti bastırmak olduğu için medya da bu amaçla devletin hizmetine koşulur. Hitlerin Almanya'sı, General Pinochet'nin Şili'si, General Franco'nun İspanya'sı veya 12 Mart ve 12 Eylül'ün Türkiye'si medyayı sosyal kontrolü elinde bulunduran iktidar seçkinlerinin, sosyal kontrol amaçlı eğitim ve propaganda aracı olarak konumlandırır.

Otoriter rejimler amaçlarına ulaşmaya çalışırken anti demokratik, hukuk dışı ve insan haklarını ihlal eden uygulamalara başvurdukları için medyayı kontrol altında tutmak halkı ve muhalefeti bastırmak için zorunludur. Neuman⁹¹ otoriter ve totaliter rejimlerin tanımlayıcı özelliğinin medya üzerinde uyguladıkları sıkı hükümet kontrolü olduğunu belirtir ve seçilmeksizin iktidarı ele geçirmiş olan ve halka hesap vermeyen politik seçkinlerin amaçlarına ulaşmak için sınırsız ve pervasız güçlerini medya üzerinde baskı kurmak amacıyla kullandıklarını belirtir. "Bu hesap vermez elitler sadece politik gündemi belirlemekle kalmaz, aynı zamanda elit olmayanların tutum ve davranışlarını biçimlendirmek ve manipüle etmek için "kukla medyalari" aracılığı ile iletilecek olan enformasyonu da dikkatle yapılandırırılar."⁹² Juan Linz'in klasik tipolojisine göre otoriter rejimler ve yöneticiler öncelikli olarak, kendilerini iktidarda tutarken, halkın kendilerine karşı harekete geçmesini önlemek ve gerektiğinde onları baskı altında tutarak politik ve sosyal düzene muhalefet etmesini önlemeyi hedefler.

⁹¹ Akt: Richard Gunther&Anthony Mughan, Introduction, **Democracy and the Media**" ed. by. Richard Gunther&Anthony Mughan, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 4

⁹² Richard Gunther&Anthony Mughan, A. e.

Medya ve rejim ilişkisinin İspanya’da General Franco’nun askeri diktatörlüğü altında nasıl yaşandığına ilişkin bir tespitle örneklersek, “İlk otuz yılı boyunca medyanın politika üzerindeki etkisi tamamen rejim destekçisi konumundaydı. Özel sektöre veya devlete ait olup olmadığına bakmaksızın, rejim iletişim medyasını devletin hizmetinde propaganda aracı olarak kullandı.⁹³ Şili’de General Pinochet’nin askeri rejimi altında medyanın konumu ise ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, enformasyonun akışının ve içeriğinin rejim tarafından kontrol edilmesini sağlayan mekanizmaların kullanıldığı rejimin sıkı kontrolü altında olan bir iletişim ortamına işaret etmektedir.⁹⁴ Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Ne yazık ki yurdumuz Türkiye’de 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1972 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde olmak üzere üç kez askeri darbe sürecini yaşamış ve bu nedenle medya-otoriter rejim ilişkisi ileriki bölümlerde detaylandıracağımız gibi diğer örneklerden farksız olmuştur.

Yine Siebert v.d’nin dört basın teorisine göre, *Sovyet Teorisi* ise, devlet ve halkın bir ve aynı şey olduğu, insanın gerçeğe ulaşması için partinin, devletin öncülüğüne ihtiyaç duyduğu fikrinden hareket eder ve bu sistemde basının rolü devletin bir parçası olarak, ortak toplumsal amaca hizmet etmek olarak tanımlanır. Medya halkın ve işçi sınıfının ortak çıkarlarına hizmet edecek sosyal-devrimci amaçlara sahiptir. Politik liderler, radikal bir şekilde dönüştürmeyi amaçladıkları topluma uygun “yeni insanı” yaratmak için medyayı elit olmayanların kalbini ve aklını yeniden biçimlendirmek amacıyla maniple ederler.⁹⁵ Devlet ve hükümet liderleri, halkın karar mekanizmalarına katılımından ziyade halk adına parti tarafından alınan kararların halka iletilmesi amacıyla medyayı bir propaganda aracı olarak kullanırlar.

Liberteryan Teori ise insanın akılcı bir yaratık olarak, gerekli bilgiyle donatılması halinde gerçeği bulmaya ve buna uygun davranmaya muktedir olduğu fikri üzerine temellenmiştir. Ve önceki bölümde açıklanan uzun bir mücadelenin sonucunda elde edilen basın özgürlüğü, düşünceyi ifade özgürlüğüne saygılı bir

⁹³ Richard Gunther v.d, Spain, **Democracy and the Media**” s. 28–84.

⁹⁴ Eugenio Tironi& Guillermo Sunkel, The Modernisation of Communications: The Media in the Transition to Democracy in Chile, **Democracy and the Media**, pp.165–194.

⁹⁵ Juan Linz akt: **A.e.**, s.4

sistemde halkın bilgilenmesi sağlandıkça demokratik bir toplumun yaratılabileceği ve medyanın “dördüncü güç” olarak hükümetin olumsuz icraatlarının takipçisi (watchdog) olacağı varsayılır.

Sosyal Sorumluluk Teorisi ise Siebert v.d nin tanımladığı dördüncü haber-medya sistemi olup, demokrasinin halka her türlü bilginin özgürce iletilmesine bağlı olduğu bu imkân sağlandığında halkın kendisi için en uygun olan kararı verebileceği konusunda liberal teori ile uyumludur. Ayrıldıkları nokta basın özgürlüğünün otomatik olarak demokrasinin iyi işlemesi için gerekli bilgiyi sağlamaya yeterli olmadığı, basının hak ve özgürlükleri kadar ödev ve sorumluluklarına da vurgu yapmasındadır. Kamusal iyiliğin ancak basının sorumlu davranması ile mümkün olabileceği bu teorinin temel yaklaşımıdır.

Uzun süre etkin olan Dört Basın Teorisi zamanla artan eleştiriler ışığında revize edilmiş, 1971 yılında Merrill, Otoriter eğilimli ve Liberal eğilimli devlet-basın ilişkisi olmak üzere iki temel kavramın altını çizmiştir.⁹⁶ Lowenstein ise yine Merrill’ le birlikte 1979 yılında geleneksel otoriter ve liberteryan teorilere ek olarak Sovyet ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin basın sistemlerini açıklamak için *Sosyal Merkezci* teoriyi geliştirmiştir.⁹⁷ Hachten ise, Dört Basın teorisini 1960 ve 1970lerde üçüncü dünya ülkelerinde gözlenen ulusal kalkınma girişimlerini dikkate alarak revize etmiş ve beş temel kavramlaştırma yapmıştır. Liberteryan teori ve sosyal sorumluluk teorisini *Batı* konsepti adı altında birleştirmiş yanı sıra *Devrimci* ve *Kalkınmacı* basın konseptlerini eklemiştir. Devrimci basın yaklaşımı Bolşevik Devriminin Lideri Lenin’in haber –medya sisteminin baskıcı hükümetleri veya işgalci yabancı yöneticileri iktidardan kovmak amacıyla kullanımını öneren argümanlarına dayanır. “Devrimci basın halkın kendi çıkarlarını gözetmediğine ve iktidardan uzaklaştırılması gerektiğine inanan halkın basınıdır.”⁹⁸ Bu günkü kavramlaştırma ile yer altı basını olarak da tanımlanabilecek devrimci basın

⁹⁶ John C. Merrill & Ralph Lowenstein, *Media, Messages and Man*, New York, David McKay, 1st print, 1971, s. 175

⁹⁷ John C. Merrill & Ralph Lowenstein, *Media, Messages and Man*, New York, Longman, 2nd print, 1979, s. 163–169

⁹⁸ William Hachten, *The World News Prism: Changing Media, Clashing Ideologies*, Ames, Iowa State University Pres, 4th print, 1986, s. 6

kavramlaştırması kalkınmacı basın konseptinin de bir anlamda öncüsüdür. Kalkınmacı basın iletişimin özellikle haber medyasının sosyo- ekonomik kalkınmayı güçlendirerek artırmak amacıyla olan ulusların kullanımından esinlenerek Daniel Lerner, Wilbur Schramm gibi Batılı düşünürler tarafından, sosyalist düşünce ile kalkınma prensiplerinin birleşimi olarak geliştirilmiştir. Bu kavramsallaştırmaya göre; “Tüm kitle iletişim araçları, hükümet tarafından, ulus inşası, yoksullukla mücadele ve okuryazarlığın artırılması, politik bilincin artırılması, daha da ötesi ekonomik kalkınmanın sağlanması için seferber edilmelidir.”⁹⁹ Öte yandan Altschull, dünya haber medya sistemlerini “birinci”, “ikinci”, “üçüncü” dünyanın ekonomik ve politik sistemleri uyarınca *Pazar Sistemi*, *Marksist Sistem* ve *İlerlemeci Sistem* olarak sınıflandırmıştır. Ancak, gerçek ve sosyal sorumluluğun her üç sınıflandırmada da ana hedef olmasına rağmen tüm haber-medya sistemlerinde haber medyasının politik ve ekonomik gücü elinde tutanların etki alanı altında olduğunu özellikle vurgulamıştır.¹⁰⁰ Picard’ın bu alandaki katkısı ise Hachten’in beş konseptine ek olarak *Demokratik Sosyalist* yaklaşımı Batı konseptinin bir alt kategorisi olarak eklemiş olmasıdır. Sosyal sorumluluk teorisine benzerlikle, haber medyasının esas görevinin tüm farklı seslerin duyulmasını sağlamak olduğunu, fakat devletin medya sahipliği ve ekonomisini düzenleme yetkisiyle medyanın tarafsızca yurttaş hizmetinin sağlanabileceği önerilir. “Demokratik sosyalist teoride medya halkın aracı olarak görülür. Halkın devlete ve topluma yönelik esinleri, görüşleri, övgüleri ve eleştirileri, halkın yararına yaygınlaştırılabilir.”¹⁰¹

Yukarıda gözden geçirilen bütün medya sistemlerinde görüldüğü gibi temel farklılık iki noktada toplanmaktadır. Bunların ilki insanın kendi başına gerçeği kavrama potansiyeline sahip akılcı bir varlık olup olmadığı, ikincisi ise medyanın herhangi bir kontrole tabi tutulmadan, kendi başına bırakıldığında otomatik olarak halkın bilgi ihtiyacını karşılamak için gerekli tüm perspektifleri içeren görüşleri sunup sunamayacağıdır.

⁹⁹ Gunilla Faringer, *Press Freedom in Africa*, New York, Praeger, 1991, s. 91

¹⁰⁰ Herbert Altschull, *Agents of Power: The Role of the News Media in Human Affairs*, New York, Longman, 1984

¹⁰¹ Robert Pickard, *The Pres and the Decline of Democracy: the Democratic Socialist responses in Public Policy*, Westport- Connecticut, Greenwood Pres, 1985 s. 68

İlk soru ancak, insanın demokratik rejime ulaşmak için verdiği mücadelenin tarihsel perspektifi içinden bakılarak yanıtlanabilir. Çünkü bütün bir insanlık ve düşünce tarihi, dolayısıyla insan hakları mücadele tarihi, insanın akılcı bir canlı olduğu bu nedenle doğuştan gelen eşit haklara sahip olması gerektiği üzerine inşa edilmiştir. Demokrasiye giden yolu döşeyen zorlu mücadele birinci soruyu yanıtlamıştır. Ancak ikinci soruya verilecek yanıt demokrasi medya ilişkisini yani demokratik rejimlerde medyanın rolünü yeniden tartışmayı zorunlu kılmaktadır.

2.1.2. Demokratik Rejimlerde Dördüncü Güç Olarak Medyanın Rolü

Devrimler çağının demokrasi tartışmaları, demokratik bir sosyal düzenin güçler ayrılığı ile mümkün olabileceği üzerinde yükselmiştir. Dönemin düşünürleri, Locke, Montesquie v.d çalışmalarında, yasama yargı ve yürütme erklerinin ayrılarak, tüm güçlerin devletin elinde toplanmasının, böylelikle devletin yetkilerini kötüye kullanmasının ve her hangi bir kurumun toplum üzerinde hükümranlık kurmasının engellenmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu noktada medyanın rolü, fonksiyonu ve konumu seçilmiş hesap verebilir hükümetlerin halk adına kontrolünü sağlayan bir araç olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede “İngiliz ve ABD anayasal düzeni, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükleri güvence altına almıştır.”¹⁰² Bu anayasal güvencenin uygulanıp uygulanmadığının devletin güç kullanımının adil ve dengeli olup olmadığının kontrolü ise ilk kez Fransa’da, yasama, yargı ve yürütme erkinin dışında “dördüncü güç” olarak tanımlanan basının işlevi olarak tanımlanmıştır. Fransız devrimi sonrasında İngiliz Avam Kamarası Basın Salonuna bakarak “ İşte şurada dördüncü güç oturuyor ve onlar diğer üç güçten çok daha önemlidir.” diyen İngiliz düşünür ve devlet adamı Edmund Burke bu sözleriyle, basının yeni ve en önemli işlevini de tanımlamıştır. Bu gün basının bu işlevi, batıda, demokrasinin bekçi köpeği (watchdog) olarak da isimlendirilir.

¹⁰² Douglas Kellner, “The Media and the Crisis of Democracy in the a.g.e. of Bush-2”, *Communication and Critical/Cultural Studies*, Vol. 1, No. 1, March 2004, s. 29

Demokrasi, çek ve denge mekanizmalarının yanı sıra politik eylemlilik için gerekli ve yeterli bilgiye sahip seçmenleri de gereksinir.¹⁰³ Demokrasinin temel niteliklerinden biri olan seçim işlemi kaçınılmaz olarak seçmenin kamusal meseleler hakkında bilgi edinmesini ve bu bilgi ışığında yürütme erkini, yani politik iktidarı kendisini temsilen yönetecek kişileri seçmesini gerektirmektedir. Bu anlamda da medya temel bilgi kaynağı ve temel kamusal tartışma platformu olarak özgün bir rol oynar. Basının özgürce, her kesimin düşüncesini ifade edebildiği bir kamusal alan olarak işlev görmesi, toplumların ekonomik, politik veya askeri müktedirlerin etkisinden azade olmasını sağlayabilecek yegâne mekanizmadır da.

Bütün bu nedenlerle basın özgürlüğünün demokrasilerde yaşamsal önem taşıdığı uzun yıllar önce kabul edilmiştir. Uzun mücadelelerden sonra, 20. yy ın ortasında BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Uluslararası Sivil Politik Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmelerinde açıkça belirtildiği gibi ifade özgürlüğü temel bir hak olarak kabul edilmiş, yurttaşların özgürce bilgi edinme hakkı, yani kamunun bilme hakkı uluslar arası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. 1948 yılında yayınlanan BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi öncesinde yüz yılı aşkın süreyle devam eden insan hakları mücadelesinde özel bir yeri ve önemi olan ifade ve basın özgürlüğü ilk kez Amerikan ve Fransız devriminin insan hakları bildirgelerinde ve onların öncüllerinde yer almış ve yazılı güvenceye kavuşturulmuştur.

Bu sürecin gelişiminde Avrupa'da öncü metin olan 26 Ağustos 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 11. Madde ile ifade özgürlüğü ve iletişim hakkını ve sınırlama koşullarını düzenlemiştir; "Düşüncelerin ve inançların serbest iletimi insanın en değerli haklarındanıdır. Bu nedenle her yurttaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ve yayınlatabilir, ancak bu özgürlüğün yasada belirlenen kötüye kullanılması hallerinden sorumlu olur."

Öte yandan, ABD'de 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirgesi basın özgürlüğüne özel bir vurgu yaparken, Pennsylvania Haklar Bildirgesi konuşma-ifade

¹⁰³ Agm, s. 29

özgürlüğünü içermiştir. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası ise birinci düzeltmesinde (first amendment) kongrenin ifade özgürlüğünü ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yasa yapamayacağını belirtmiştir. Bu nedendir ki, pek çok Amerikalı, Amerikan yönetim sisteminin ifade özgürlüğü prensibi üzerine inşa edildiğine inanır. Bildirgelerden yıllar önce 1735 te John Peter Zenger'in işgalci İngiliz Kraliyet Hükümetini eleştirdiği bir yazısını gazetesinde yayınlaması nedeniyle 'isyana teşvik edici yalan haber yayınlamakla' suçlanması anayasada düzeltmeye gidilmesinin somut nedenlerinden biri olmuştur.¹⁰⁴ O günlerde temel ilkeleri belirlenen, demokrasi, iyi yönetim ve medyanın dördüncü kuvvet olarak demokratik işleyişteki rolü, günümüz gelişmiş ülkelerinde halen önemini korumaktadır.

Günümüzde konuya ilişkin yaklaşımı göstermesi açısından, Amerika'da basın davalarında dönüm noktası olarak anılan Pentagon Belgeleri davası¹⁰⁵ konuyla ilgili ilginç bir örnektir. Amerikan Savunma bakanlığının o dönemde savaş halinde olduğu Vietnam'a ilişkin hazırlamış olduğu 7000 sayfalık yüksek derecede gizli bir rapordan alıntılanmış bazı bilgilerin 13 Haziran 1971 tarihli New York Times gazetesinde yayınlanması nedeniyle gazete 14 Haziran tarihinde Adalet bakanı tarafından uyarılarak yayın yasağına maruz bırakılmıştır. Bunun Üzerine New York Times'ın Yüksek Mahkemeye başvurduğu önemli davada yargıç, Hugo Black, anayasanın birinci düzeltme maddesine referans yaparak bir gazetecinin bilgiye erişim hakkı engellendiğinde kamunun bilme hakkının da engelleneceği belirtilmiştir. Devamında, Birleşik Devletlerin kurucularının Anayasanın birinci düzeltme maddesinde özgür basını koruma altına almasının basının demokrasinin korunmasında temel olan hükümeti eleştirme görevini yerine getirebilmesi için şart olduğu ifade edilmiştir. Yargıcın sözleriyle "yalnızca özgür ve kısıtlanmamış basın hükümetin yanlışlarını açığa çıkarabilir." Bu gerekçeyle, New York Times davayı kazanarak Pentagon Belgelerini yayınlamaya devam edebilmiştir.

¹⁰⁴ Raine J. Baroody, **Media Access and Military**, New York, University Press of America Inc, 1998, s. 20-21

¹⁰⁵ Detay bilgi için bkz: (çevrimiçi) <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB48/> 11 Şubat 2008

Amerikan Yüksek Mahkemesinin yanı sıra, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de basın özgürlüğünün demokratik bir toplumun olmazsa olmaz koşulu olduğunu birçok kararı ile teyit ede gelmektedir. Örnek nitelikteki bu kararlardan birinde (Handyside/Birleşik Krallık Davası) açıkça belirtilmiştir;

“İfade özgürlüğü, sadece lehte olduğu kabul edilen yada zararsız yada ilgilenmeye değmez görünen bilgi ve düşünceler için değil, aynı zamanda devletin yada nüfusun bir bölümünün ‘aleyhine olan’, ‘şok eden’, ‘rahatsız eden’ düşünceler için de uygulanır. Bunlar ‘demokratik toplumun’ olmazsa olmaz unsurlarından olan; çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir.”¹⁰⁶

Özgür ve kısıtlanmamış basının kitlelerin temel bilgi kaynağı olduğu aşikardır ve fakat ne kadar özgür ve kısıtlanmamış olduğu tartışılmaya muhtaçtır. Bu tartışma aslen 20. yüz yılda Liberal felsefeye dayanan basın anlayışı ile Marksist felsefeye dayanan eleştirel medya anlayışı arasındaki tartışma sürecinde billurlaşmıştır.

2.1.2.1. Demokrasi ve Liberal Medya Yaklaşımı

İfade özgürlüğü düşüncesi liberal siyasal yaklaşım ve onun insan hakları anlayışıyla gelişmiş olup, kökleri özellikle İngiliz ve Amerikan düşünce tarihine dayanır. Çoğulcu Liberal düşünce basını, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç ve iktidarların “bekçi köpeği (wach dog)” olarak tanımlamıştır. Hükümetlerin uygulamalarını denetlemek ve halkı olaylardan haberdar ederek hükümetleri demokratik sınırlar içinde tutmak basının temel görevi olarak değerlendirilmiştir. Temel politik haklardan biri olan örgütlenme hakkını özgürce kullanacak olan yurttaşların örgütlenerek oluşturduğu baskı guruplarının medya aracılığı ile seslerini duyuracakları varsayılarak medyanın çoğulcu demokrasinin temel kamusal forumu olabileceği düşünülmüştür. Bunun mümkün olabilmesi için basının bir ayna gibi, gerçeği aynen, olduğu gibi nesnel ve tarafsız bir şekilde yansıtması mesleki bir norm olarak benimsenmiş ve nesnellik ve tarafsızlık gazeteciler için profesyonel ve etik bir kural olarak öne çıkmıştır.

¹⁰⁶ İlgili kararın detayları için “Handyside v. United Kingdom”, 1976, AİHM

ABD medyasının dünyaya kazandırdığı belki en önemli gazetecilik katkısı olduğu düşünülür,¹⁰⁷ medyada, özellikle habercilikte ‘nesnellik’, uzun bir tartışma ve değerlendirme konusudur. Bilimsel gelenekte nesnellik keyfi ve öznel olmayan ölçütlerin uygulanmasıyla elde edilen gerçeklerin, doğal dünyada olduğu gibi, geçerli bir şekilde tanımlanması olarak tarif edilir.¹⁰⁸ Pozitivist bilimsel yaklaşım temelli bu tarif tıpkı fen bilimlerinde olduğu gibi gazetecilikte de nesnel ve tarafsız bir şekilde yapılacak gazetecilik aracılığı ile alımlayıcının gerçeğin bilgisine ulaşabileceğini vaaz eder. Nesnelliğin gazetecilik uygulamasının bir normu olarak 1850’lerin ortasında ABD’ de popüler basının (penny press) ortaya çıkışının ticari zorunluluklarından kaynaklandığını belirten Glasser, nesnellik iddiası ile basının aslında, geçmişte yaygın olan, ne politik partilere ne de iş dünyası elitlerine bağımlı olduğunu vurgulamak istediğini ve bunun ideolojik bir tutum olduğunu ifade eder.¹⁰⁹ Telgrafın yaygınlaşması, buhar gücünün kullanımıyla değişen baskı teknikleri ve metropol kentlerin ortaya çıkışıyla, çeşitli teknik ve sosyal değişimlerin birbirini takip ettiği 1850’lerin ortasında yeni kitle basınının ortaya çıkması nedeniyle basının etkin bir şekilde işleyeceği bir pazar ortamına duyulan ihtiyaç da bu ideolojik adımın desteklenmesini kolaylaştırmıştır. Aynı dönemlerde ortaya çıkan Associate Press gibi uluslar arası haber ajanslarının yalnızca ‘çıplak gerçek’i haber olarak servis ettiklerini iddia etmeleri de kolaylaşmıştır. Böylelikle 1919’ da Holmes’un Liberal piyasa anlayışının ‘bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler’ özdeyişi ile özetlenen yaklaşımını basın dünyasına uyarladığı, John Milton’dan ödünç alınmış olan ‘Fikir Pazarı’ kavramı için uygun bir ortam oluşturulmuştur. Bu ortamda, Glasser’in ifadesiyle basın organı sahipleri “Pazar ortamında yarışmak ve ayakta kalmanın kendilerinin anayasal ayrıcalıkları olduğunu ve bunun Anayasanın birinci düzeltmesi tarafından kendilerine tanınmış olduğunu savundular.”¹¹⁰ Böylelikle “basın özgürlüğünü pazardaki ticari çıkarlarını korumakla kalmadılar bilimsel kökenli

¹⁰⁷ Jay Rosen, (1999) *Beyond Objectivity*, Nieman Report 1993, Boston, Harvard University Press, s. 48–53

¹⁰⁸ H. Longino, *Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990, s.62

¹⁰⁹ Theodore I. Glasser, *Objectivity and the Ideology of News*, Washington, US Department of National Institute of Education-Educational Resources Information Centers (ERIC) Press, No: ED232201, s. 3

¹¹⁰ Glasser, a.g.e., s. 5

nesnellik kavramını ve onun kabul görmüş kurallarına dayanarak, nesnel habercilik kuralını da haklılaştırıp, meşrulaştırdılar.”¹¹¹

İnal’ın vurguladığı üzere;

“Haberciliğin örgütlenme biçimi profesyonel gazetecilik normlarının dolayımı ile gerçekleşti. Başını “nesnellik” ilkesinin çektiği bu kurallar haberin tarafsız ve dengeli olması gerektiğini vurguluyordu. “Tarafsızlık ve “nesnellik” bir paranın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz iki ilke iken dengeli (balance) habercilik hakkaniyet (fair) anlayışını beraberinde getirdi... Profesyonel gazetecilik ilkeleri (nesnellik, olay ve yorum ayrımı gibi) gerek haber üretiminin örgütlenmesini gerekse haber metinlerinin dilini biçimlendirdi.”¹¹²

Önceleri bu biçimlenen dilin nesnel ve tarafsız olduğu ve ifade özgürlüğü veya halkın gerçeği bilme hakkının karşısındaki tek tehlikenin, otoriter rejimlerde olduğu gibi, devlet ve devletten gelecek sansür ve benzeri engellemeler olacağı düşünüldü. Köklerini 19. yy da bulabileceğimiz bu yaklaşım 20.yy ın uzun bir bölümüne de damgasını vurdu ve haberin, basın ve giderek medyanın topluma toplumu yansıtan bir “ayna” olduğu görüşü hâkimiyetini korudu.

Liberal basın yaklaşımı demokratik bir toplumda medyanın ifade özgürlüğünün sağlanması halinde nesnel haber üretimi ile tüm yurttaşların medya aynasından ülkeleri ve hükümetleri hakkındaki gerçeklere ulaşabileceği ve böylelikle iktidarlarını kontrol edilebileceğine, karar mekanizmalarına katılarak, demokrasinin korunabileceğine inanıldı. Ancak Keane’nin dediği gibi “özgür basının o dönemdeki savunucuları bireylerin her şeyi bilen özneler değil, ‘konumlandırılmış yorumcular’ olduklarını anlayamamışlardı. Bu yorumcular her yerde ve her zaman medya yapıları gibi iletişim pratikleri tarafından biçimlendirilirler; gündemleri belirleyen, olası anlamların dış çizgilerini çizen ve böylece bireylerin günlük yaşamlarında düşündüklerini, tartıştıklarını ve yaptıklarını yönlendiren bunlardır.”¹¹³

Ancak özellikle 20 yy ın ikinci yarısından sonra yoğun olarak 1970- 1980 sonrası Marksist Eleştirel yaklaşımın etkisi ile Eleştirel Medya Anlayışı çerçevesinde

¹¹¹ Glasser a.e,

¹¹² Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996, s. 17-8

¹¹³ John Keane, a.g.e., s. 51

gelişen çalışmalar medya ve iktidar arasındaki ilişkilerin demokratik toplumlarda da sanıldığı gibi nesnel bir şekilde ve şeffaf bir ortamda oluşmadığını açığa çıkardı.

2.1.2.2. Demokrasi ve Eleştirel Medya Yaklaşımı

“Liberalizm, ifade özgürlüğünün korunmasında kitle iletişim araçlarının vazgeçilmez bir rolü olduğunu öne sürerken Marksizm, buna, bu araçların eşitsiz toplumsal ilişkilerin, ideolojik toplum imgelerinin ve temsillerinin biçimlenmesine destek oldukları şeklinde bir karşılık vermiştir. Bu anlamda Marksizm’in gücü, mülkiyet meselesi ile medya ürününün kültürel içeriği arasında bir bağlantı olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanır. Marksistler haklı olarak, sınıf egemenliği koşullarında fikirlerin serbest mübadelesinin gerçekleşebileceğini varsayan liberal açıklamaları eleştirmişlerdir.”¹¹⁴ Liberal çoğulculuk ve Marksizm arasında açıktan bir hesaplaşmanın ürünü olan Eleştirel Medya Yaklaşımı özellikle Frankfurt Okuluna, İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolüne ve Fransız Yapısalcılığına çok şey borçludur. Ayrıca İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü tarafından adeta yeniden keşfedilerek temel bir izlek haline getirilen Gramsci’nin hegemonya kavramsallaştırmasını da içeren Marksist Eleştirel Teori mirasından beslenmiştir.

Çalışmamızı ilgilendiren boyutuyla Eleştirel Teori, toplumsal olaylara temel olarak 1) Ekonomi- Politik, 2) Kültürel, 3) Metinsel açıdan eleştirel yaklaşır. Eleştirinin temel işlevi, çeşitli gurupların baskı altında yaşadığı toplumun eylemlerini ve sembollerini inceleyerek gizli yapılarını açığa çıkartmaktır. Böylelikle toplumsal yapıyı değiştirmek ve dönüştürmek amaçlanmaktadır.

Eleştirel Medya teorisine kaynak oluşturan Eleştirel Teori, Marks’ın çalışmalarında kapitalist toplum eleştirisi ile başlamıştır.¹¹⁵ Klasik Marksist Eleştiri olarak da adlandırılabilir olan bu süreçte, Komünist Manifesto’da Marks ve Engels tarafından üretim biçiminin toplumsal yapıyı belirlediği vurgulanarak, toplumsal altyapı-üst yapı ilişkiselliği açıklanmıştır. Kurumlar ve düşünceler de dâhil

¹¹⁴ Nick Stevenson, **Medya Kültürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, Çev: Göze Orhon & Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008, s.25

¹¹⁵ Karl Marks ve yoldaşı Frederich Engels’in ortak ve bağımsız çalışmaları arasında yer alan Komünist Manifesto, Ekonomi Politğin Eleştirisi bu geleneğin öncülleri olarak anılır.

olmak üzere tüm toplumsal yapı içinde belirleyici olan ekonomik alt yapıdır. Kar tarafından yönlendirilen Kapitalist sistemin ekonomi politiği anlaşılmadıkça sosyal yapının da anlaşılmasının mümkün olmadığından hareketle bir toplumu anlamının yolunun onun ekonomi politiğinin eleştirisini ile mümkün olabileceğini belirten bu yaklaşım Ekonomi- Politik Eleştiri olarak tanımlanmıştır. Ekonomi-politik Eleştirinin medyaya uygulanması, medyanın ekonomi politiğinin eleştirisini aracılığı ile medyanın somut, kurumsal yapısını da eleştiriye tabi tutmuştur. Medya üretiminin ekonomik dinamiklerinin kamusal söylemi egemen söylemin yörüngesinde tutan, egemen sınıfın çıkarlarına uygun kamusal söylemin kapitalist ideolojiyi yaygınlaştırıcı ve meşrulaştırıcı bir işlev görmesinin kapitalizm açısından yaşamsal önemi üzerinde de durmuşlardır. Küreselleşen ileri kapitalizm koşullarında medyayı, yoğunlaşmış sermaye ortamında endüstriyel yapılar olarak ele alan eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre;

“Diğer işlevlerinin yanı sıra, medya kendisini denetleyen ve finanse eden güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet eder ve onların lehine propaganda yapar. Bu çıkarların temsilcilerinin öne çıkarmak istedikleri önemli gündemleri ve ilkeleri vardır, ve medya politikasının şekillendirilmesi ve dayatılması açısından oldukça elverişli bir konuma sahiptirler. Normal olarak bu, kaba müdahale ile değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi ve editörlerin ve çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber-değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde olur.”¹¹⁶

Oysa Liberal yaklaşımın “...nesnellik tezine göre, değerlendirme sadece dış dünyanın tasviri içinde kalır, kişisel değerlendirmeler yoktur. İletişimcinin iletiği(örneğin haber) dış dünyanın, bir oluşumun, bir olayın olduğu gibi, kişisel yorum katılmadan anlatılmasıdır. Sunumda kişisel olmayan gerçekler konuşur, çünkü iletişimci tarafsızdır.”¹¹⁷ Erdoğan’ın da belirttiği gibi bu iddia gerçek dışıdır. Yine Erdoğan’a göre;

“Kitle iletişimi özgürlüğü sorununda devletin kontrolü kamu sahipliği ve sansür en büyük problem değerildir... Basın özgürlüğünün en büyük düşmanı basının kendisi, kendi örgütlenme biçimidir. Kapitalist

¹¹⁶ Naom Chomsky, E. S. Herman, **Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, ev: Dr. Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2006, s. 15

¹¹⁷ İrfan Erdoğan, **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 278

medya profesyonelizmi ve pratikleri basın özgürlüğünü belli bir sınıfın özgürlüklerinin ifadesi yapar.”¹¹⁸

1850’lerde başlayan bu tartışmalar özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Yeni Sol (New Left) ve Yeni Marksizm (Neo Marxism) akımları tarafından yeniden gündeme getirildi. Klasik Marksizm’in ekonomik indirgemeci bir tutum içinde olduğu, oysa sosyal yapı içinde ekonominin yanı sıra birçok farklı faktörün de etkileşim içinde olduğu ve hesaba katılması gerektiği eleştirileri ile Yeni Marksistler, ekonomi-politikten, kültürel eleştiri ve metin eleştirisine yönelmiştir.¹¹⁹ Ancak 1980 sonrası gelişen küreselleşme ve serbest piyasa övgülerine eşlik eden Neo- Liberal politikalar sonucunda medyanın ekonomi politiği yeni bir ilgi konusu olmuştur.

Kültürel Eleştiri çalışmalarında ana iki akım, Fankfurt Okulu ve İngiliz Kültürel Çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalarda Marksist yaklaşımın etkisiyle politik perspektif ve stratejiler çerçevesinde kültür endüstrisi, araçsal akıl, işçi sınıfı, direniş, devrimci bilinç, sınıf bilinci, ideoloji, hegemonya, karşı ideoloji gibi kavramsallaştırmalar aracılığı ile kapitalizm ve egemen ideolojinin eleştirisine yoğunlaştılar ve kültürel bağlantılarını ortaya koydular. Bu dönemde Hall¹²⁰ ve onun Frankfurt ekolünden etkilenmiş çalışmalarında da açıkça görüldüğü gibi egemen medyanın işçi sınıfının kapitalizme eklemlenme sürecinde gerici bir rol oynadığı temel tezini savundular. Özellikle kapitalizm tarafından pompalanan tüketim kültürü ile tüketici haline getirilen kitlelerin medya aracılığı ile yeni bir kapitalist hegemonya inşa ettiği savunuldu.¹²¹ Kültür ve ideolojinin karşılıklı etkileşiminde ideoloji eleştirisini eleştirel kültürel çalışmaların merkezine aldılar.¹²² Eleştirel yaklaşımclar, kültürün, hegemonya ve egemen ideolojinin yeniden üretimi ve meşrulaştırılmasındaki önemini vurguladılar ve kültürel formların, bireyleri kapitalist

¹¹⁸ A. e, s. 279

¹¹⁹ bkz: Raymond Williams ve Richard Hoggart’ın çalışmaları

¹²⁰ Hall, Critcher, Jefferson, Clarke, Roberts tarafından 1970’lerde gerçekleştirilen bir dizi araştırma sonucuna yer veren “Policing the Crises” (1978 yılında Londra, Macmillan yayınevinde yayınlanmıştır) adlı çalışma alanının öncü çalışmaları arasındadır.

¹²¹ Feminist eleştirel medya çalışmaları kapsamında yaptığı analizlerde “özgürleşen kadına dair yeni kültürel klişe, kapitalist ekonominin meta piyasasına hizmet etmesi için imal edilmiştir” sonucuna varan Baehr’in “ The liberated Women in Television Drama”adlı çalışması özellikle kapitalist tüketim ve medya metinleri açısından kadının konumunu sorgulayan ilginç bir çalışmadır.

¹²² Bkz: Terry Eagleton, **İdeoloji**, Çev: Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı yay. 1996

toplumun sosyal şartlarına adapte etme yönünde, düşünce ve davranışlarını şekillendirmede yardım edici etkisi üzerinde durdular.¹²³ Genelde kültürel özelde medya ürünlerinin içeriğine yönelik bu eleştirel tutum, zaman içinde Marksizm'in sınıfsal yaklaşımı gereği çokça üzerinde durmadığı etnik ve toplumsal cinsiyet bağlamında da yorumların üretilmesine kapı araladı. Etnik çalışmalar ve feminist çalışmalar¹²⁴ da medya eleştirisine önemli katkılarda bulundu. Bu çalışmalar aracılığı ile medya ürünlerinin nasıl kodlandığı ve bu kodların alımlayıcı tarafından nasıl bir kod açımı sürecine tabi tutularak okunduğu önemli çalışma konularını oluşturdu.

Detaylarına ileriki sayfalarda yer verilecek olan eleştirel yaklaşım gerek ekonomi politiği açısından gerekse içerik-ideoloji ilişkisi açısından medya ile politik ve ekonomik muktedirlerin ilişkilerine yönelen analizleri aracılığı ile kitlelere iletilen mesajların ideolojik ve hegemonik çıkarlara uygun, gerçeklik yanılsaması ürettiğini gösterdiler. Böylelikle gerçeklik yanılsamasının medya aracılığı ile çok daha karmaşık bir süreçle kitlelere iletildiği ve kitlelerin gerçeklik algısının rıza üretmeye yönelik sosyal olarak inşa edilmiş yapılar olduğu tespit edildi.

2.1.3. Medya ve Demokrasi İlişkisinin İnsan Hakları Haberleri Açısından Önemi

James Carey'nin özlü sözü ile özetlenirse; 'Ne gazetecilik olmaksızın demokrasi, ne de demokrasi olmaksızın gazetecilik var olabilir.'¹²⁵ Bu gerçekten hareketle, insan haklarına saygının esas olduğu demokrasinin varlığı, temel bireysel haklar arasında yer alan basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün varlığına bağlıdır. Ancak basın özgürlüğünün olduğu ülkelerde gazeteciler yaşamlarını riske etmeden insan haklarına ilişkin haber yapabilirler ve bu haberler medyada yer bulabilir.

¹²³ Bkz: James Curran & Michael Gurevitch, *The Audience, Mass Communication and Society* Block 3, Milton Keynes, Open University Press, 1977 adlı çalışmada sadece alımlayıcı açısından değil medya çalışanı açısından da bu etki ele alınmakta ve egemen ideolojinin gazetecinin düşünce ve davranışlarını dolayısıyla taraflılığını belirleyici bir faktör olduğu vurgulanmaktadır.

¹²⁴ Leslie Steeves'e göre, yayın medyasını inceleyen feminist kültürel çalışmalar arasında Hobson'un "Housewives and the Mass Media" araştırması hem alımlayıcıya hem metinlere yoğunlaşması açısından eşsiz olduğu düşünülür.

¹²⁵ James Carey, *In Defence of Public Journalism, The Idea of Public Journalism* Ed.by. Theodore Glasser, New York, Guilford Press, 1991, s. 51

Bilinmektedir ki anti demokratik veya yarı demokratik rejimlerde insan hakları ihlalleri demokratik ülkelere oranla çok daha fazladır, ancak o ülkelerin medyasında bu gerçek yer almaz. Gerek CIRI İnsan Hakları Veri Seti, gerekse yıllık Political Terror Scala (PTS- Politik Terör Ölçeği) listelerinde bu gerçeği doğrulayan yeterli veri her yıl yayınlanmaktadır. İnsan haklarına ilişkin haberlerin, özellikle ihlal haberlerinin medyada kendine yer bulması toplumların demokratikleşme düzeylerine ve bu düzeye bağlı olarak var olacak insan hakları kültürünün yaygınlaşmasına bağlıdır. Çalışmanın ilk bölümünde örneklediğimiz gazeteci ve insan hakları savunucusu Thomas Paine'in mahkemede 'iftiracı, fitne, hain' olarak suçlanması, hapse mahkûm edilmesi ve kitabının yasaklanması çağımız insanların da yabancı olmadığı bir durumdur. Aradan geçen 200 yılı aşkın süreye rağmen Thomas Paine'nin yaşadıklarına benzer engellemeleri halen birçok ülkede birçok gazeteci ve insan hakları savunucusu yaşamaktadır. Bu engellemelerin başında insan hakları haberleri yapan gazetecilerin yaşamlarını yitirmeleri gelmektedir. Günümüzde anti demokratik veya yarı demokratik toplumlarda insan hakları haberciliği yapmanın bedelini gazeteciler hala yaşamları ile ödemektedirler.

IFJ Uluslar arası Gazeteciler Federasyonu Ölüm Haberleri 2007 raporunda¹²⁶ 2007 yılında 135 e ulaşan gazeteci cinayetlerinin rekor düzeye eriştiği belirtilmektedir. Dünyanın dört bir yanında cinayete kurban giden gazetecilerin bölgelere göre sayısı aynı raporda şöyle belirtilmektedir;

Afrika'da Kongo (2), Eritre (2), Gana (1), Somali (8), Zimbabwe (1) olmak üzere toplam 14 gazeteci hayatını yitirirken, Latin Amerika'da bu sayı 19 olmuştur. 19 gazeteci cinayetinin ülkelere göre dağılımı ise Brezilya (2), Kolombiya (1), El Salvador (1), Guatemala (2), Haiti (3), Honduras (1), Meksika (6), Paraguay (1), Peru (1), USA (1) şeklindedir. Asya'da ise gazeteci cinayetleri daha da artarak Afganistan (4), Bangladeş (1), Burma (1), Çin (1), Hindistan (3), Pakistan (8), Filipin (5), Nepal (2), Sri Lanka (6) olmak üzere toplam 31 gazeteci cinayete kurban

¹²⁶ Detay bilgi için bkz: **Deadly Stories 2007 Killings of Journalists** Touch Record Level, (2008) International Federation of Journalists, Brussels; **Killing the Messenger: Report of the Global Inquiry by the International News Safety Institute into the Protection of Journalists**, 2007, Brussel

gitmiştir. Avrupa’da bu sayı nispeten düşük olup, Türkiye, Rusya, Kırgızistan’da birer gazeteci olmak üzere toplam 3 gazeteci cinayete kurban gitmişlerdir. Ne yazık ki, 2007 yılında gazeteci cinayetlerinin doruğa ulaştığı bölge batılı “demokratik” ülkelerin neden olduğu haksız savaş ve işgallerin kana buladığı Orta Doğu olmuştur. Irak (65) ve Filistin (3) gazeteci cinayetiyle toplam 68 gazetecinin hayatını kaybettiği bölge ülkeleridir.

Bu cinayetlerin gazetecilerin insan haklarına ilişkin haberleri ile ilişkisi Türkiye örneği ile gösterilebilir. Yukarıda anılan raporda belirtilen Türkiye’de cinayet kurbanı gazeteci Hrant Dink’tir. Hrant Dink’in insan hakları, azınlık hakları ve Türkiye’nin demokratikleşmesine ilişkin çaba ve taleplerinin ölümüyle ilişkisi yargılama sürecinde ortaya çıkarılmıştır.

Benzer cinayetlerin 2010 yılında da devam ettiğini gösteren birkaç örnekle insan haklarına ilişkin ihlal ve sorunları medyaya taşımamanın gazeteciler için büyük bir risk olduğunu kanıtlamak mümkündür.

Son yıllarda yaşanan üzücü örneklerden biri 2009 yılında Sri Lanka’da insan hakları ihlalleri haberlerini gündeme taşıdığı için uzun süredir ölüm tehditleri altında yaşayan Lasantha Wickramatunga’nın öldürülmesidir.¹²⁷ Bir diğer örnek Honduras’ta 2009 Haziran 2010 Mart tarihleri arasında insan hakları ihlalleri ile ilgili haberler yapan 5 gazetecinin¹²⁸ yaşamlarını yitirmesidir. 2010 yılı başında Meksika’nın Oaxaca eyaletinde yaşananlar yine benzer nitelikte bir örnektir. Uluslararası gözlemcilerin de aralarında bulunduğu gruba yapılan saldırıda bir Finlandiya, bir Meksika yurttaşı iki insan hakları savunucusu öldürülmüş ve iki gazeteci yaralanmıştır. Yaralanan gazeteciler saldırıya uğradıkları sırada insan haklarına ilişkin haberler yapan bir diğer gazetecinin öldürülmesine ilişkin bir haber üzerine çalışmakta idiler.¹²⁹ Bütün bunlar insan hakları haberlerini medya

¹²⁷ Detay bilgi için (Çevrimiçi): (<http://blog.amnestyusa.org/iar/outspoken-journalist-killed-in-sri-lanka/>) 28 Mayıs 2010

¹²⁸ Article 19 Global Campaign for Free Expression 29 Mart 2010 Basın Bülteni

¹²⁹ IFEX International Freedom of Expression Exchange: The global network for free expression, Communique 12 May 2010 (12 Mayıs 2010 Bülteni)

gündeminde görünür kılmaya çalışan gazetecilerin ülkemiz de dâhil yer küremizin doğusundan batısına tehdit ve risk altında olduklarının göstergeleridir.

Daha öncede Cignarelli ve Richards'dan yapılan alıntıyla belirtildiği gibi insan haklarının yaygınlaşması ve korunması demokratikleşme ile mümkündür. Ancak bu toplumların medyasında insan hakları haberleri yer bulabilmekte, insan hakları ihlallerini medyanın ve dolayısı ile toplumun gündemine taşımak cinayete kurban gitmeden yapılabilmektedir.

Konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan birinde, Apodaca, iletişim kapasitesi ve kabiliyetinin geniş, medya sınırlamasının az olduğu ortamlarda insan haklarının daha kolay korunabildiğini göstermektedir. Aşikâr ki, bu ortamlar demokratik ortamlardır. Araştırma sonuçları açıkça göstermektedir ki demokratik ortam, medyaya erişim ve basın özgürlüğü ile insan hakları ihlallerinin düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.¹³⁰

Öte yandan medya erişimi imkânına sahip olmanın yalnızca medyada insan hakları haberlerinin yer alması açısından değil, medya söylemini kontrol etme gücü açısından da özel önem taşıdığı van Dijk'in çalışmalarında özellikle vurgulanır.¹³¹

Kısaca insan hakları haberlerinin medyada yer alması ve dolayısı ile insan hakları söyleminin gerçeğe uygun bir şekilde inşası, konuya önem veren gazetecilerin ifade özgürlüğü haklarını koruyabildikleri demokratik ortamlarda teorik olarak mümkündür. Bu noktada demokratik ülke medyalarında yer alabilen ve az sayıda olduğu bilinen insan hakları haberlerinin nasıl inşa edildiği özel bir önem kazanmaktadır. Çünkü haberlerin inşası devam bölümlerinde detaylandırılacağı gibi insan hakları söylemini ve kültürünü yaygınlaştırmada ya da sınırlamada kullanılan en önemli araçlardan biridir.

¹³⁰ Apodaca, Clair "The Whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media" **The Journal of Human Rights** Vol:6, Issue: 2, 2007, pp. 147-164

¹³¹ Bkz: Van Dijk, Teun. "The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?" **Javnost/The Public** (Ljubljana), 2(2), 1995, pp. 27-45.

2.2. Medya ve Toplum: Gerçeğin Toplumsal İnşası

2.2.1. Kitlelerin Temel Bilgi Kaynağı Olarak Medya

1822 yılında Madison, Barry'ye yazdığı mektupta bilgiye erişim ve demokrasi ilişkisini şu sözlerle açıklıyordu;

“Halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetimi olsa olsa bir komedinin ya da trajedinin, belki de ikisinin birden, önsözü olabilir. Bilgi her zaman cehaleti yönetir: Kendi kendisini yönetmek isteyen bir halkın da kendisini bilgiden gelen güçle donatması şarttır.”¹³²

Temsili demokrasilerde halkın kendisini hakikatin bilgisiyle donatmasının temel ihtiyaç olduğu gerçeğinden hareketle sayısız çalışma medyanın temel bilgi kaynağı olarak toplum üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Keane nin de dediği gibi demokrasinin bilgili yurttaşlara ihtiyacı var. Onların demokratik araçlar sayesinde akli başında anlaşmalara varma yeteneği ancak farklı fikir kaynaklarına eşit ve açık erişim sağlayabilmeleri ile mümkün olabilir.¹³³

Medyanın kamuoyu oluşumu üzerindeki etkilerini açıklamadan önce, kamuoyu oluşumunda medyanın bireyler üzerindeki etkileri üzerine yapılmış çalışmaları gözden geçirmek gerekmektedir. Birçok çalışma göstermektedir ki, haber medyası hem kullanımı hem de içeriği ile sosyal gerçekliği ve kamuoyunu oluşturmada etkin bir faktördür.¹³⁴ Günter ve Mutz gibi bilim insanlarının yaptıkları çalışmalar kanıtlamaktadır ki, bireyler gerçekte toplumun düşünce iklimini medya aracılığı ile kavrar. Yanı sıra, haber medyasının kullanımı, politik katılımın öngörülmesinde dikkate değer ölçüde etkilidir.¹³⁵

İletişim alanında çalışma yapanların ayrıntılı olarak belgelediği gibi, toplumda, çoğunluğun bilgi kaynağı medyadır¹³⁶ ve bilgi edinme dürtüsü dışsal

¹³² akt: Keane, a.g.e. s. 157

¹³³ Keane, a.g.e, s. 157

¹³⁴ Bkz kaynakça: Christen & Gunter, 2003, Noelle-Neuman, 1999, Mutz 1998, Davison, 1983

¹³⁵ Bkz kaynakça: Eveland & Scheufele, 2000, Moy, 2004

¹³⁶ Bkz kaynakça: Mutz 1998, Huckfeldt & Sprague, 1995

politik çevre tarafından teşvik edilir.¹³⁷ Mutz ve Martin'in de çalışmalarında gösterdikleri gibi, medya daha çok ve değişik bakış açısından bilgiye kaynaklık ederken, tek yanlı mesaj kaynağı olması nedeniyle bireyleri kişiler arası bilgi alışverişinde yaşanabilecek çatışmalardan koruması da bireylerde bilgi kaynağı olarak medyanın tercih edilmesi eğilimini artırmaktadır.¹³⁸ Shamir'in sözleriyle özetlersek, kamuoyunun algılamasında "...anahtar, bilgi atmosferinin doğasıdır. Zaman ve belirlenimler karşısında değişiklikler gösterdiği için, bilgi atmosferinin doğası kamuoyu eğilimlerinin yapılanmasında sosyal karşıtlıkların ağırlığını geniş ölçüde belirler."¹³⁹ Bütün bu nedenlerle, "gerçeğin toplumsal inşası"¹⁴⁰ medya araçları dolayısıyla ve onun içeriğinin etkisi altında gerçekleşir.

2.2.2. Gerçeğin Toplumsal İnşa Aracı Olarak Medya

Laswell, medyanın üç temel rolünü; dünya olaylarını izlemek, bu olayları yorumlamak ve bireyleri kendi çevrelerinde sosyalleştirmek olarak tanımlar.¹⁴¹ Medyanın bu üç rolü aynı zamanda medyanın insan hakları alanındaki işlevini de tanımlar. İnsan haklarına ilişkin olayların izlenmesi ve yorumlanması da bu kapsam içindedir. Özellikle insan hakları ihlallerini dünyanın gözünden uzakta tutmak isteyen iktidarların ihlallerin üstünü örtme konusundaki ustalığı da dikkate alındığında insan hakları ihlal ve gelişmelerini izleyen ve yorumlayan haberlerin kapsanması medyanın temel demokratik işlevleri ve görevleri arasında sayılmalıdır. Schultz'un saptamasıyla ifade edecek olursak;

"Medya kendi bakış açısıyla politik olayları aktörleri, konuları ve politik iddia, destek ve kararları yorumlamakta ve değerlendirmektedir. Politik eylemlerin temelini oluşturan, yapay olay ve gerçeklik

¹³⁷ R.Huckfeldt, J Sprague, **Citizens, Politics, and Social Communication**, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, p 42

¹³⁸ Bkz: D.C. Mutz-P.S. Martin, "Facilitating Communication Across Lines of Political Difference: The Role of Mass Media" **American Political Science Review**, No: 95, 2001, pp. 97-114

¹³⁹ Joseph Shamir, "Information Cues and Indicators of the Climate of Opinion: The Spiral of Silence Theory in the Intifada", **Communication Research**, No: 23, 1995, pp.1-22/4

¹⁴⁰ Kavram ve detaylı bilgi için bkz W. P. Jr. Eveland, C. J. Glynn, (In Press). "The Theories on the Perception of Social Reality", **Handbook of Public Opinion Research** eds., W Donsbach, M. Traugott, London Sage, t.y.

¹⁴¹ Harold Laswell, "The Structure and Function of Communication in Society", **Processes and Effects of Mass Communication**, (2nd edit.) eds., Schramm, Roberts, Illinois, University of Illinois Press, 1971, s.117

yaratmaktadır. Bu nedenle medyatik gerçeklik tasarımlarının etkisi, politik stratejilerin esaslı bir parçasıdır.”¹⁴²

Bu işlevleri aracılığı ile Linsky'nin de belirttiği gibi “Basın, politikaların oluşmasında ve politik karar üretiminde güçlü ve özel bir etkiye sahiptir.”¹⁴³ Bu etki aracılığı ile hükümetlerin insan hakları politikalarının değiştirilmesi mümkün olabilmektedir. Bu etkinin görüldüğü olumlu örneklerden biri ABD senatosunun Kamboçya'ya yaptığı 5 milyon dolarlık insani yardım kararının verilmesinde ABC televizyonunun Kamboçyalı çocukların ne ölçüde kötü yaşam koşulları içinde olduğunu anlatan belgeseldir. Belgesel Kamboçya'da çocuk haklarının zalimce çiğnendiğini gözler önüne sermiştir. Belgeselin politik karar mekanizmaları üzerinde oynadığı olumlu rol Mc Grory'nin¹⁴⁴ çalışmasında açıkça gösterilmiştir.

Cohen'in de belirttiği gibi, medyanın izleme ve izletme işlevinin ötesinde politik süreçte aktif bir katılımcı rol üstlendiği de bir gerçektir.¹⁴⁵ Bu süreçte karar vericilerin medya'ya bilgi ve yeni yaklaşım kaynağı olarak da ihtiyaç duyduğu ve ondan yararlandığı bilinmektedir.¹⁴⁶ Rubin'in ifadesiyle; her ne kadar çoğu kez yetkililer kabul etmese de, medyanın politik karar süreçlerindeki etkisi başyazarların ve köşe yazarlarının yazılarında ve haber içeriklerinde bulunabilir.¹⁴⁷

Medyanın kitlelerin temel bilgi ve haber kaynağı olması medyanın nesnel bir şekilde ‘gerçeği temsil ettiği’, ‘gerçeği yansıttığı’ iddiası nedeniyle de özel bir önem taşımaktadır. Mayers ve Caniglia'nın da belirttiği gibi;

“Bu bir gerçektir ki, hem görüntülü hem yazılı medya haber üreticisi ve haber kaynağı olarak toplumsal dünyayı nasıl anladığımız ve hayatımızı nasıl yaşadığımız üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir... Haber kaynakları hususiyetle çevremizdeki dünyayı anlamamıza yardım etmekte

¹⁴² Winfried Schultz, akt: Füsün Alver, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul, Der Yayınları, 2003, s. 231

¹⁴³ Martin Linsky, **Impact: How to the Pres Effects Federal Policymaking**, New York, WW Norton, 1986 s. 203

¹⁴⁴ Mc Grory, akt: Michael Haas, **Cambodia, Pol Pot, and the United States: The Faustian Pact**, Abingdon, Priager, 1991, s. 106

¹⁴⁵ Bernard Cohen, **The Press and Foreign Policy**, New Jersey, Princeton University Pres, 1963, s.134–135

¹⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz: A.e, s. 219–220

¹⁴⁷ Rubin Barry, “International News and the American Media”, **International News: Freedom Under Attack**, Ed. by. Dante Fascell, Beverly Hills, Sage, 1979,s.210–211

çok iş görür. Gerçekte ülkemiz veya yurt dışındaki sosyal ve politik koşullar hakkındaki bilgimizin çoğu dolaylı ya da dolaysız olarak medyadan bize ulaşır.”¹⁴⁸

Bu niteliği itibarı ile medya, özellikle haber, gerçekliği inşa eden temel araçtır. Böylesine etkili olan medyanın gerçekten tarafsız ve nesnel olup olmadığı 20. yy ikinci yarısı ve sonrasında özel bir önem kazanmış ve Eleştirel Medya Çalışmaları bu sorulara cevap aramıştır.

2.2.2.1. Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Haberin Rolü

Bilgi sosyolojisi veya toplumsal inşacı bilgi üretimi yaklaşımı gerçekliği “sosyal olarak inşa edilmiş gerçeklik olarak kavrar” ve “çoklu gerçeklikler arasında kendini *par excellence* (en üstün-ç.n) gerçeklik olarak sunan bir gerçeklik vardır. Bu, gündelik hayat gerçekliğidir” .¹⁴⁹ Gündelik hayat gerçekliğine ilişkin temel bilgi kaynağı ise yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi medya tarafından topluma iletilen haberlerdir. Bilgi sosyolojisi yaklaşımı kamusal iletişimin mevcut bir konu hakkındaki bilginin rekabet halindeki bireylerin ve çıkar gruplarının toplumsal ağları içerisinde üretilmiş bilgi olduğunu bu nedenle rekabet halindeki her bir grubun kültürel, sosyal, ekonomik, politik egemen bakış açısının yarattığı kendi “gerçeklik” versiyonunu yansıtmaya girişiminde olduğunu belirtir. Toplumsal inşacı bilgi kuramına göre “toplumsal düzen olarak tanımladığımız yapı geniş anlamda toplumsal-sembolik inşalardır”,¹⁵⁰ çünkü bilgi sistemi ve yapıları özünde bir dil sistemi ve yerleşik iletişim sistemidir. Bu nedenledir ki mevcut durumun gerçeği olarak tanımlanan “gerçek” birey veya grupların çıkarlarıncaya koşullandırılmış belirli bir görüşü yansıtır ve bu görüşün kamusal iletişim aracılığı ile yaygınlaşıp meşrulaşmasını sağlamayı amaçlar. İnsan haklarının meşrulaşması veya insan hakları savunucularının suçlaştırılması da aynı mekanizma içinde kurgulanır.

¹⁴⁸ Daniel Myers & Beth Caniglia, “ All the Rioting That’s Fit to Print: Selection Effects in National NewsPaper Coverage of Civil Disorders, 1968–1969” *American Sociological Review*, 2004 Vol.69 (August: 519–543) s. 519

¹⁴⁹ Peter L. Berger, Thomas Luckman, *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, Çev. Vefa Saygın Ögütler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2008, s. 272- 34

¹⁵⁰ R. C. Smith &P.K. Turner, “A Social Constructionist Reconfiguration of Methapor Analysis: An Application of ‘SCMA’ to Organizational Socialisation Theory” *Communication Monographs*, 1995, 62 (2) s. 152, 153

Bu görüşü pekiştiren bir diğer yorum ise Fowler'dan gelir ve onun yorumuna göre tüm anlamlar toplumsal olarak inşa edilir ve tüm söylemler sosyal ürünlerdir, bir diğer deyişle;

“...Politik, ekonomik ve toplumsal olarak konumlanmış sunumu ve haberleştirilmesi nedeniyle tüm haberler, daima belli bir açıdan haberleştirilir... Dünya hakkında söylenen ya da yazılan her şey belli bir ideolojik pozisyon tarafından incelikle oluşturulmuştur: dil, şeffaf bir yansıtıcı değil inşa eden kırılma yaratan bir araçtır... Tüm haberler yanlıdır.”¹⁵¹

Bu koşullar altında insan hakları haberlerinin de haber medyasının ideolojik pozisyonu tarafından yanlı bir şekilde inşa edilmiş olması beklenmelidir.

Hunter ve Nelkin gibi araştırmacıların dikkat çektiği gibi kültürel ve toplumsal çatışmalar hakkında kamusal tartışmanın yürütüldüğü öncelikli alan haber medyasıdır. Kamusal meseleler hakkındaki tartışmalar hangi yorumun hâkim olacağı üzerine yapılan sembolik bir mücadele olarak da değerlendirilebilir.¹⁵² Türkiye’de özellikle AB üyeliği süreciyle ivme kazanan insan hakları tartışmaları da son yılların önemli kamusal tartışmalarından biridir ve sembolik mücadele alanı da medyadır.

Bu sembolik mücadelede medyanın gücü Eleştirel Kültürel Okulun etkin bir üyesi olan Hall’a göre onun tanım yapma yeteneğinden kaynaklanır, çünkü medya gerçekliği yalnızca yeniden üretmemekte aynı zamanda tanımlamaktadır.¹⁵³ Tanımlamanın önemi ise gerçekliği seçilmiş bir tanımlamanın temsiline dönüştürmesinde yatmaktadır ve temsil etme yansıtmadan çok farklıdır. “Temsil etme, aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eder. Yalnızca zaten varolan anlamı aktarma değil, ama daha aktif bir şekilde, şeylere anlam verme işini ima eder. Söz konusu olan bir anlam pratiğidir, anlam üretimidir.”¹⁵⁴ Açıktır ki haberde anlam üretimi sözlü veya görsel sembollerle ama

¹⁵¹ Roger Fowler, *Language in the News: Discourse and Ideology*, London, Routledge, 1991, s. 10

¹⁵² William Gamson, Andre Modigliani, “Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructivist Approach”, *The American Journal of Sociology*, Vol: 95, 1989, pp.1-37

¹⁵³ Stuart Hall, *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı altında Tutulanın Geri Dönüşü, Medya İktidar İdeoloji*, Der. Ve Çev. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 1994, s. 67

¹⁵⁴ Stuart Hall, a.e, s.67-8

daha çokta sözcüklerle gerçekleşir. Dilin diğer tüm toplumsal kurumlarda olduğu gibi medyanın anlamlandırma pratiğinde de özel bir önemi vardır.

2.2.2.2. Haber Metninin İnşası: Dil, Temsil ve Bilinç

Roger Fowler, Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf ve M. A. K. Halliday gibi dilbilimcilerin çalışmaları göstermektedir ki dilin semantik yapısı ile biliş arasında nedensel bir bağlantı vardır ve bu bağlantı dolayısı ile dil, düşünceyi etkiler. Dilin yapısı dünyaya ilişkin bilişsel deneyimlerimizi etkileyen başlıca faktörlerden biridir. Televizyon ve gazete ya da internet haberlerinde olduğu gibi haber de dilsel bir yapıdır.

“ Haber dünyanın dilsel olarak sunumu ve temsidir. Çünkü dil bir semiyotik koddur ve temsil edilenin özünde sosyal ve ekonomik kökeni olan bir değerler bütünü empoze eder. Bu nedenle de diğer bütün söylemler gibi kaçınılmaz olarak haber, sözünü ettiği olguyu inşa yoluyla modeller. Haber insanın bu anlamıyla temsidir; gerçeğin değerden bağımsız bir yansıması değildir... Bu noktada şunu varsayabiliriz ki, metinde yer alan dilsel ifadenin her bir hususi formu- sözcük seçimi, sentaks seçimi- bir neden taşır. Her zaman aynı şeyi söylemenin değişik yolları vardır ve bu yollar tesadüfi değildir. İfadedeki farklılıklar ideolojik ayrımlar (bu nedenle de temsil farklılıkları) taşır... Dilsel yapının benzer nitelikte diğer özellikleri de bilinçaltı yollarla gazetenin ideolojik uygulamasının temsili olarak iş görür... Mevcut medya bilim çalışanlarının standart pozisyonları haberin toplumsal ve semiotik yaklaşımıyla anlaşılması gereken bir inşa olduğu şeklindedir ve her kes dilin bu inşa sürecindeki önemini kabul etmektedir.”¹⁵⁵

Fowler ifadedeki farklılığın ideolojik farklılığa tekabül ettiğini bazı örneklerle gösterir; Bu örneklerden birinde Doğu Avrupa sınırının açılmasının “Kızıllar Batıya Yönelmiş” şeklinde başlıklandırılması ile “Binler Batı Almanya Sınırından İçeri Girdi” şeklinde başlıklandırılmasının arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirtmektedir. Van Dijk ise haberde anlamlandırmanın sözcük seçimleri dolayımı ile bir temsil yarattığını ve bu temsilin ideolojik bir işlev üstlendiğini şu sözlerle belirtir; “Birisine ‘özgürlük savaşçısı’, ‘isyancı’, ya da ‘terörist’ deyim demememiz böyle bir insan hakkındaki düşüncemize oldukça bağlı olan sözcüksel seçimimizle ilgilidir. Konuya ilişkin düşüncemiz de sırasıyla ideolojik konumumuza ve o kişinin ait olduğu grup

¹⁵⁵ Roger Fowler, *Language in the News: Discourse and Ideology*, London, Routledge, 1991, s.4-5-7

hakkındaki tutumlarımıza bağlıdır.¹⁵⁶ Bütün bunlar göstermektedir ki sözcüksel seçimlerimiz ve onların yarattığı anlamlar aynı zamanda ideolojik bakış açılarının ürünü ve yeniden üreticisidirler. Bu nedenle bu çalışma insan hakları haberlerinin başlıklandırılmasına ve başlıkların inşa ettiği söylemin analizine ve söylemin anlamlandırılmasında sözcük seçimine özel bir önem vermektedir.

2.2.2.3. Haber, Söylem ve İdeoloji

Anlamlandırmanın iktidar gerektirdiği ve iktidarın ideolojisi ile yakından ilişkili olduğunun açığa çıkması ile Eleştirel Medya Çalışmaları ideoloji ve ideolojik söylemlere özel bir önem vermiştir. Modern toplumun en etkili ideolojik kurumlarından birinin kitle iletişim araçları olduğu ve ideolojilerin büyük oranda söylem yoluyla edinildiğinin açığa çıkmasıyla toplumsal pratiklerimizin pek çoğunun ideolojiler tarafından telkin edildiği ve söylemler dolayımı ile egemen ideolojinin dolaşıma girdiği üzerinde durulmuştur. Althusser, Gramsci ve Foucault bu çalışmaların temel izleklerini belirlemiş düşünürlerdir.

İlginçtir, yukarda değinildiği gibi insan hakları ve medya çok özel bağla birbirine bağlı iki kavram olduğu gibi söylem ideoloji ve insan hakları da birbirleriyle özel etkileşim içindedirler ve özellikle Foucault'un söylem çalışmaları 68'lerin politik olarak aktif Paris günlerinde onun insan hakları eylemcisi olarak yoğun bir şekilde çalıştığı dönemlerin ürünüdür. Başta politik tutukluların politik hakları, işçilerin sosyo-ekonomik hakları, Cezayir'in bağımsızlığı mücadelesi veya diğer bir deyişle, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı gibi çok yönlü etkin hak mücadelesi sürecinde söylem çalışmalarına yoğunlaşmıştır.

Althusser in olağan üstü kavrayıcı tanımıyla ideoloji "bireylerin gerçek varoluş koşulları ile aralarındaki imgesel ilişkilerin bir temsilidir."¹⁵⁷ Althusser'de ilişkinin imgesel karakteri ve temsili niteliği, ideolojinin tahrif edici ve aldatıcı niteliğine gönderme yapar. Ancak özelde Althusserin bu ideoloji tanımı genelde

¹⁵⁶ Teun Van Dijk, "Söylem ve İdeoloji", *Söylem ve İdeoloji*, Çev. , Barış Çoban vd. İstanbul, Su Yayınları, 2003, s. 55.

¹⁵⁷ Louis Althusser, *Ideology and State*, London, New Left Books, 1971, s.53

Marksist Fransız yapısalcıların yanlış bilinç olarak ideoloji kuramsallaştırmaları Foucault için sorunludur ve çalışmalarında ideoloji yerine söyleme yönelmiştir. Bu tutumun bugün de kültürel ve eleştirel kuramcılar için geçerli olduğunu belirten Sara Mills bunun politik bakışla ilgili olduğunu belirtir; “Foucault’nun söylem üzerine çalışmalarının çoğu ideoloji terimiyle diyaloga ve tartışmaya açıktır ve bir anlamda söylem terimi ideolojiyle bir diyalog içerisinde ve ideolojinin tanımına tepki veren bir şekilde tanımlanır.”¹⁵⁸ Bu nedendir ki Foucault, yanlış bilinç olarak ideolojiyi tanımlamanın doğru bilinç olabileceği yanılması yaratacağını oysa bütün bilginin toplumsal, kurumsal, söylemsel baskının bir bileşkesi tarafından belirlendiğini bu bilginin bir kısmının baskın söylemlere meydan okuyacağını bir kısmının onlarla işbirliğine gideceğini öne sürer. Yapısalcı Marksist Althusser ile Post yapısalcı Foucault arasındaki temel yaklaşım farkı Özne ve Devlet kurgusundadır. Althusser için Devlet en üst belirleyendir ve iktidar ilişkilerinin kaynağıdır. ‘Devletin baskı aygıtları’ olan ordu, polis ve mahkemeler ‘zor kullanarak işlerken, ‘devletin ideolojik aygıtları’ olan medya, aile, okul, kilise ise ideolojiyi kullanarak işlev görür.¹⁵⁹ Oysa Foucault iktidar ve güç ilişkilerinin Devlet’in sınırlarından öteye uzandığı ve insanlar arasındaki her bir etkileşimde uzlaşmış, günlük hayatın her alanında dolaşımında olduğu görüşündedir.¹⁶⁰

Alt yapının üst yapıyı belirlediği iddiasındaki yapısalcı kuramın altyapıdaki değişikliklerle üst yapı yani ideolojik kurgunun da değişebileceğini ve doğru bilince ulaşılabilirliğini, baskılara direnip kendi eylemlerini denetleyebilen özne-insanın buna muktedir olduğu yargısına karşılık, Foucault kapitalizmi değişmez bir vermişçesine aldı ve kapitalizm içindeki iktidar ilişkilerinin söylemsel çözümlemesine yöneldi. Bu noktada iktidarın toplumlar üzerindeki gücünü ‘hegemonya’ kavramıyla açıklayan İtalyan Komünist Partisinin kurucusu Gramsci’nin eleştirel çalışmalara katkısı da özellikle İngiliz Kültürel Çalışmalar ekolünü etkilemiştir. Gramsci, toplumu ve kültürü rekabet halindeki ideolojilerin

¹⁵⁸ Sara Mills, *Söylem ve İdeoloji*, Çev. , Barış Çoban vd. İstanbul, Su Yayınları, 2003, s. 113

¹⁵⁹ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 35

¹⁶⁰ Michel Foucault, *Söylemin Düzeni*, Çev: T. Ilgaz, İstanbul, Hil Yay. 1987

egemenlik mücadelesinin temel alanı olarak tanımlamış ve hegemonyanın okul ve mahkeme gibi ideolojik etki mekanizmalarının aracılığı ile kurulduğunu savunmuştur.¹⁶¹ Hayat karşısında nesnel bir tarafsızlığın mümkün olmadığını bunun özellikle entelektüeller için geçerli olduğunu belirten Gramsci'nin entelektüelin devletin egemen ideolojisini yeniden üretmedeki rolü, medyayla ilişkili olarak eleştirel okul tarafından yeniden ele alınmıştır. Bourdieu'nun ifadesiyle bu noktada medyayla 'suç ortaklığı' yapan entelektüellere, sermayedarlara ve her iki grupta da bağlantılı olan gazetecilere güvenilemez.¹⁶² Bütün bu kavramsal çerçeve Eleştirel Medya Çalışmalarının iktidar, hegemonya, direniş gibi temel izlekler çerçevesinde ideoloji ve söylem çalışmalarına odaklanmasında temel teşkil etmiştir.

Althusser ve Foucault'nun yaklaşımlarında billurlaşan söylem-ideoloji ayrımı esasen yapay bir ayırım olup, egemen söylemin egemen ideolojiyle doğrudan ilişkisini örtücü niteliktedir. Bu nedenle bu çalışma ideolojik söylem tanımına başvurmakta ideoloji ve söylem arasındaki doğrudan bağı kabul etmektedir. Böylelikle söylem çözümlemesinin ideolojik işlevine vurgu yapılabilecektir. Çünkü Van Dijk'm da belirttiği gibi ideolojiler büyük oranda söylem yoluyla edinilir ve söylemi dolaşıma sokan temel kurum kitle iletişim araçlarıdır. Daha ötesi Van Dijk kamusal söylemin ideolojik boyutunun pek çok sözlü olmayan pratikler, örgütsel yapılar ile firmaların ya da kurumların diğer nitelikleri tarafından da biçimlendiğini ifade eder ve ekler;

“ Örneğin haber sunmanın ideolojisi yalnızca haber bülteninin tarzı ve içeriği ile sınırlı değildir, aynı zamanda haber toplama, kaynaklarla ilişkilendirme, diğer gazetecilerle ve haberde rolü olan kimselerle etkileşim ve gazetecilerin profesyonel etkinliklerinin (toplantılar, son teslim tarihleri, v.s) düzenlenmesini de telkin eder. Gazetecilerin hem profesyonel hem de diğer toplumsal (cinsiyet, etnik, sınıf, yaş, v.b) ideolojileri temel olarak kimin araştırılacağını, gözleneceğini, dinleneceğini, kiminle görüşme yapılacağını ya da kimden söz edileceğini düzenler. Bu nedenle, günlük haberleri ve gazete ya da televizyonda program yapmayı tanımlayan bir yığın etkinliğin kendisi ideolojik dayanaklı olabilir. Ve çeşitli toplumsal

¹⁶¹ Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri Seçmeler**, Haz: Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yay. 1978

¹⁶² Şermin Tekinalp & Ruhdan Uzun, **İletişim Araştırmaları ve Kuramları**, İstanbul, Beta Yay., 2006, s. 174

grupların üyeleri olarak yer alan toplumsal aktörlerden temel olarak etkilenebilir.”¹⁶³

Chomsky ise haber sunma ideolojisinin gazeteci ve editörün kurumun ideolojisinden bağımsız bir tutum geliştirmesini olanaksız kılan niteliğini şu sözlerle açıklamaktadır;

“Sistem içine giren gazetecilerin, genel olarak değerleri içselleştirerek bu ideolojik baskılara uyum sağlamadıkları sürece başarılı olmaları olasılık dışıdır... Uyum sağlayamayanlar benzer mekanizmalarla eleneceklerdir.”¹⁶⁴

2.2.2.4. Toplumsal Gerçeğin Medyada Sunumu: Haber Çerçeveleme

McQuail kitle iletişim çalışmalarının tamamının medyanın dikkate değer bir etki gücü olduğu fikrinden kaynaklandığını belirtir ve medyanın toplum üzerindeki etkisine ilişkin araştırmaların dört aşamaya ayrılacağını belirtir.¹⁶⁵ İlk aşama, 19. yüzyılın sonundan 1930’ların sonuna dek sürmüş olup, 1. Dünya Savaşının stratejik propaganda deneyiminin de etkisiyle medyanın toplumsal tutumlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğu kabul edilmiştir. 1960’larda sona eren ikinci aşamada ise, güçlü medya etkisi yaklaşımı gözden geçirilmiş ve kişisel etkinin tutum değişikliği üzerindeki etkisi temel alınmıştır. Klapper’ in bulgularına dayanan bu yaklaşım medyanın bireyler üzerindeki etkisinin minimum olduğunu ve tutum değişikliğine yol açmadığını ancak, mevcut tutumları takviye edici etkisi olduğu düşünülmüştür. 1970’lerde gelişen üçüncü aşamada medya araştırmaları yeniden güçlü etki yaklaşımına geri dönerek, Noelle-Neumann, Beniseger&Gusekin gibi araştırmacıların çalışmalarında gösterilen medyanın bilişsel etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. 1980’ lerde başlayıp günümüzde sürmekte olan dördüncü aşama ise, “ toplumsal inşacılık” aşaması olmuştur. Güçlü ve sınırlı etki yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı bu aşamada, kitle iletişimnin, kalıplaşmış ve tahmin edilebilir

¹⁶³ Teun Van Dijk, a.g.e, s.47

¹⁶⁴ Naom Chomsky, **Medya Gerçeği**, İstanbul, Tümm zamanlar Yayınevi, 1993, s.21

¹⁶⁵ Denise McQuail, **Mass Communication Theory: An Introduction**, Thousand Oaks, CA, S a.g.e.,1994, s. 327,331

bir şekilde gerçeğin imajlarını çerçeveleyerek, toplumsal gerçekliği inşa ederek toplum üzerinde güçlü bir etki yarattığı düşünülmüştür.

Tuchman'a göre, medya aktif olarak alımlayıcıların kamusal olayları yorumlayıp tartışmalarında kullandıkları çerçeveleri belirler.¹⁶⁶ Neumann, Just, ve Craigler ise haber çerçevesinin haberin omurgasını yapılandırıldığını belirtir.¹⁶⁷ Haberin çerçevelenmesi "toplumsal inşa" temelinde ele alınmalıdır. Çerçeve olmaksızın, olayların anlaşılabilir bir söz yığına dönüşeceğini vurgulayan Tuchman çerçevenin tanınmaz oluşumları veya amorf konuşmaları anlaşılabilir hale getirdiğini vurgulayarak, "Haber çerçevesi gündelik gerçeği organize eder ve onun bir parçası ve bölümüdür...(çerçeve) haberin özsel niteliğidir."¹⁶⁸ Bu niteliği ile "çerçeve çelişkinin ne hakkında olduğunu ve meselenin özünün ne olduğunu"¹⁶⁹ tanımlayan inşadır.

Haberde anlamı inşa eden çerçeve bireyin konuları nasıl anlamlandıracağını belirleyen temsil yapılarıdır. Medya çerçeveleri gibi her bir alımlayıcının da konular hakkında, konuları anlamlandırmak için bireysel olarak kullandıkları mevcut çerçeveleri vardır. Yapısalcı Medya Etkisi Modeline göre, alımlayıcılar haberin bilişsel düzeyde işlenmesi sürecinde, kişisel deneyim, emsalleriyle etkileşim ve kitle iletişiminin çerçeveler aracılığı ile yorumlanmış seçkilerinden inşa edilmiş gerçekliğin bir versiyonuna bel bağlarlar. Medya içeriği ve alımlayıcı birey arasındaki bu karşılıklı etkileşim gündelik gerçeğin inşa sürecinin temel mekanizmasıdır. Bu nedenle bireyler ve kurumlar kendi söylemlerinin egemen olduğu medya çerçevelerinin kurulması için mücadele ederler. Unutulmamalıdır ki, Husselbee ve Eliot'un dikkatimizi çektiği gibi "alımlayıcının kamusal sorun ve kaygıları anlaması ve farkındalık kazanmasında, meselelerin kitle medyasında temsil

¹⁶⁶ Gaye Tuchman, **Making News: A Study in the Construction of Reality**, New York, Free Press, 1978, s. ix

¹⁶⁷ R.W. Neuman vd, **Common Knowledge: News and the construction of political meaning**, Chicago, Chicago University Press, 1992, s. 120

¹⁶⁸ Tuchman, **a.g.e.**, s. 193

¹⁶⁹ Gamson & Modigliani, "The Changing Culture of Affirmative Action", **Research Political Sociology** (Vol:3) Eds. , Braungart and Braungart, Greenwich, CT: JAI Pres, s. 143

edilme biçimlerinin önemli bir etkisi vardır.”¹⁷⁰ Aynı zamanda alımlayıcı bir birey olarak, gazetecinin kendisi de aynı medya etkisi altında oluşturduğu çerçeveleri kullanır ve diğer alımlayıcılara ek olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde onları yaygınlaştırır. İşte tam da bu nedenle “ Medya, çeşitli sosyal grupların, kurumların ve ideolojilerin, toplumsal gerçekliğin inşası ve tanımı üzerine mücadele ettikleri bir alan olarak görülmelidir.”¹⁷¹ Gazeteci de bu mücadelenin kontrol mekanizmasında yer alan aktör olarak bağımsız karar verici değildir, içsel, dışsal, yapısal ve diğer faktörlerden de etkilenir.

2.2.2.5. Gerçeğin Toplumsal İnşasında Haber Seçimi ve Haber Faktörleri

Bütün bunlar göstermektedir ki medyanın ideolojisi ve söylemi, çok katmanlı ideolojik-bilişsel ve ekonomi politik-yapılara tabiidir ve söylemi oluştururken bu yapıların uygun bulunduğu konu ve tarzları seçip ve uygun olmayanları dışarıda bırakmak suretiyle seçilmiş konuları gündeme getirir veya gündemde tutarlar. Bu nedenle seçme ve dışarıda bırakma stratejilerinin özellikle insan hakları gibi gündemde nadiren yer bulabilen, yani seçilmeyen, yer bulsa bile içeriği açısından çoğunlukla sorunlu olan konuların haberleştirilmesindeki işleyişe yakından bakılmalıdır.

Haberin Liberal anlayışın iddia ettiği gibi gerçeğin olduğu gibi yansıtıldığı nesnel bir metin olmadığı, bir inşa sürecinin ürünü olduğunu ve bu inşa sürecinin önemli bir boyutunu neyin haber olacağına dair seçme işlemi tarafından belirlendiği yukarıda belirtilmişti. Tekrar edecek olursak haberde ‘gerçek’ in seçilmiş tanımları temsil edilmektedir. Artık “ Gerçek, gerçeğin belirli bir tarzda kurulmasıydı.” Gerçek yansıtılan değil temsil edilendir. Temsil etme ise “aktif bir seçme ve sunma yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eder.” Kısacası seçme ve seçileni temsil

¹⁷⁰ L. P. Hesselbee, L. Elliott, Looking Beyond Hate: How national and regional Newspapers Framed Hate Crimes in Jasper, Texas and Laramie, Wyoming”, **Journalism and Mass Communication Quarterly**, 2002, 79 (4), pp. 833–852

¹⁷¹ Gurevitch&Levy’ den aktaran; Michael Ryan, “ Framing the War Against Terrorism”, **Gazette**, Vol. 66 (5) pp. 363–382.

etme bir anlamlandırma pratiğidir ve “Medya bir anlamlandırma failidir.”¹⁷² Nitekim Entman “ Haberi çerçevelemek, algılanan gerçeğin bazı boyutlarını seçerek onları iletişim metni içinde görünür kılmaktır. Böylelikle, hususi bir sorun tanımı, nedene dair yorumlar, ahlaki değerlendirme ve/veya çözüm önerileri öne çıkarılır”¹⁷³ diyerek çerçevelemenin seçim ve seçilenin görünür kılınmasıyla alımlayıcıyı gerçeğin algılanmasında nasıl yönlendirdiğinin ipuçlarını verir.

2.2.2.5.1. Seçme- Dışlama Stratejisi; Medyada Görünürlük- Görünmezlik

Seçme- birleştirme- dışarıda tutma haber üretiminde gerçeğin inşa edilmesinde kullanılan temel stratejilerdir. Sassure ve diğer yapısal dilbilimciler seçme ve birleştirmeyi anlam üretiminin iki temel mekanizması olarak tanımlamıştır.¹⁷⁴ Seçme ve dışlama stratejisi aracılığı ile seçilenin belli konularla birleştirilmesi ile anlamlar inşa edilirken, anlamlandırma ideolojik bir işlev görür. Çünkü “İdeolojiler, imgelerin ve kavramların bir örgütlenişini ve işlev görmelerini belirleyen kurallar dizisidir. İdeoloji, belirlenmiş bir kodlar halindeki mesaj değil, gerçekliğin kodlama sistemidir.”¹⁷⁵

Seçme ve dışlama stratejilerinin devletin egemen ideolojisiyle ilişkisini ve haber üretimindeki rolünü Propaganda Modelinde detaylı olarak inceleyen Chomsky, A.B.D medyasında ABD hükümetinin dış politikasına uygunluğunu örnekleriyle belgelemektedir. Bu örneklerde Latin Amerika’da ABD hükümetinin desteklediği kontrgerillaların ABD medyasında çok sayıda habere olumlu sunumla konu olduğu, ancak yol açtıkları yoğun insan hakları ihlallerinin medyanın dışlama stratejileri ile haberlerde görünmez kılındığı açıkça görülmektedir. Nikaragua örneğinde Chomsky ABD medyasının tutumunu şöyle tanımlar;

¹⁷² Stuart Hall, “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı altında Tutulanın Geri Dönüşü”, *Medya İktidar İdeoloji*, Der-Çev: Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 1994, s. 67-8.

¹⁷³ Robert Entman, “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”. *Journal of Communication*, 43 (4), 1993, pp. 51 – 58

¹⁷⁴ Bkz: Ferdinand De Sassure, *Course in General Linguistics*, New York, McGraw-Hill, 1996

¹⁷⁵ Stuart Hall, a.g.e., s. 77

“Kontralar hakkındaki 33 haberden yalnızca birisi insan haklarıyla ilgiliydi ve o sıralarda dikkat çekici boyutlara ulaşmış olan vahşet eylemlerine tek tük değiniliyordu. Dış İşleri Bakanlığı ile Kongre gibi medya da insan hakları savunucularının ‘kasıtlı göz yumma’ dedikleri tavrı tercih ediyordu.”¹⁷⁶

Çalışmalarında ABD ana akım medyasının insan haklarını sunma biçimlerine ilişkin çok sayıda inceleme bulunan Chomsky, seçme ve dışlama stratejisinin ideolojik boyutunu gözler önüne seren birçok çarpıcı örnek sunar;

1984 yılında Sosyalist Polonya’da polislerce (polisler hemen tutuklanarak yargılanmış ve hapsedilmiştir), bir rahibin öldürülmesi ABD ana akım medyasında geniş yer bulmuştur. Oysa Latin Amerika’da yüz önde gelen rahibin ve San Salvador Başpiskoposunun ABD’nin desteklediği kontralarca öldürülmesi ve yine aynı kişiler tarafından dört ABD yurttaşı rahibinin tecavüze uğraması medyada yer bulamamıştır. Polonya’daki münferit insan hakları ihlaline basınun gösterdiği ilgi Latin Amerika’daki sistematik insan hakları ihlallerinden esirgenirken aslında medya ABD’nin Latin Amerika ülkelerindeki ihlalcı hükümetlere verdiği desteği de görünmez kılmakta ve gerçeği tahrif etmektedir. Chomsky’nin dikkatimize sunduğu taraflı haber seçimi ve dolayısı ile “gerçeklik”in toplumsal inşasına bir diğer örnek ise serbest bırakılan Sosyalist Kübalı tutuklu Vallardes’in anılarının ABD medyasında büyük sansasyonlara neden olup tüm medyada Sosyalist Küba hükümetinin büyük insan hakları ihlali olarak haberleştirilirken, El Salvador’daki İnsan Hakları Komisyonu (COHES) üyelerinin çoğunluğunun Başkan Herbert Anaya ile birlikte tutuklanıp işkenceye uğraması ABD medyasında haber olmaya değer görülmemesidir. Oysaki Anaya ve arkadaşları, La Esperanza (Umut) Hapishanesinde, ABD desteğindeki güvenlik güçlerinin yaptıkları işkencelerin kesin ve ayrıntılı anlatımlarını içeren 430 politik tutuklunun tanıklıklarıyla 160 sayfalık bir rapor hazırlamıştır ve bu tanıklıklar ABD askerlerinin de yer aldığı korkunç işkencelerin ayrıntılarını içermektedir. Chomsky’nin ifadesiyle 460 kişinin tanıklığını içeren rapor “Tam da Vallardes’in anılarının uyandırdığı öfkenin ortasında bir videokasetle kaçırıldı ve ABD medyasına ulaştırıldı. Ama medyadan hiçbir ilgi

¹⁷⁶ Naom Chomsky, a.g.e, s.124

görmedi... Ulusal medyada tek bir sözcükle bile yer verilmeden bütünüyle görmezlikten gelinmişti.”¹⁷⁷ Öte yandan Vallardes, ABD Başkanı tarafından İnsan Hakları Gününde Beyaz Sarayda kabul edilip insan hakları mücadelesine katkıları nedeniyle madalyaya layık görülürken Anaya'nın adı anılmamış hatta faili meçhul bir cinayete kurban gittiğinde bile medyanın sessizliği medyanın çifte standardını gözler önüne sermiştir.

Chomsky'nin medyanın haberleştirmeye değer bulduğu olayların daha çok ABD dış politikası ile uyumlu bir ideolojik perspektiften seçilmiş olaylar olduğu tespitleri başka araştırmacıların çalışmaları ile de uyumludur. Konuyla ilgili benzer sonuçlara ulaşan bir diğer çalışma Caliendo ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiş olan, Basılmaya Değer Tüm Haberler? (All the News That's Fit to Print?, ki bu başlık aynı zamanda New York Times gazetesinin sloganıdır.) adlı çalışmadır. ABD basınının insan hakları haberlerine en çok yer veren gazetesi New York Times'ın insan hakları haberlerinin kapsamını inceleyen bu çalışmanın sonuçları çarpıcıdır. 1985 yılında ABD'nin stratejik müttefiki İsrail ile ilgili 110 haberden yalnızca ikisi (%1,8), 1995 yılında ise 60 haberden yalnızca birinin (%1,7) insan hakları ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Oysa 1985 yılında Sovyetler Birliği işgali altındaki Afganistan'la ilgili haberlerin % 57,6 sı insan hakları ile ilgilidir. 1995 yılında ise ABD tarafından desteklenen Taliban yönetimi altındaki Afganistan'la ilgili haberlerin yalnızca %11,8 i insan hakları ile ilgilidir. Her iki yılda da Bağımsız İnsan Hakları Örgütlerince Afganistan, Political Terror Score (PTS) listesinde insan hakları ihlallerinin en yüksek olduğu ülkeler listesinde yer almıştır. Bu dönemde insan hakları sorunları daha da ağırlaşmışken medyada Afganistan'ın insan hakları siciline ilişkin haberlerin %46 oranında azalmasının açıklaması ancak ABD ile yeni Afgan iktidarının ittifakının medya üzerindeki ideolojik etkisi olsa gerektir. 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırısı ile Aynı Afganistan'ın ABD' nin Irakla birlikte bir numaralı düşmanı olmasının haberlere nasıl yansıdığı konusunda henüz bir çalışma olmamakla beraber böyle bir çalışmanın ilginç sonuçlar içereceği aşikârdır. Benzer çalışmaların işaret ettiği gibi ABD

¹⁷⁷ Chomsky, a.g.e., s. 210–11

Hükümetlerinin ve insan hakları ile ilgili dış politikasının doğru orantılı olarak ABD medyasına yansımaları insan haklarının araçsallaştırıldığı, açık bir çifte standart uygulamasını gözler önüne serer. Benzer çifte standart Türkiye ana akım medyası için de geçerlidir.

Bu örneklerden de görülebileceği gibi medyanın habere değer bularak seçtiği olaylarla habere değer bulmadığı dışladığı olaylar çoğu zaman hükümetlerin politikaları ile doğrudan ilişkilidir. Medya elitleri ile politik elitlerin ittifakı ile yoğun insan hakları ihlalleri veya diğer anti demokratik hükümet uygulamaları medyanın sessizliği içinde görünmez kılınır ve kitlelerin bilgi alanının dışında tutulur. ABD Senatörü William Fullbright'ın gözlemiyle söyleyecek olursak; “ Çok ilginçtir ki, önde gelen gazetelerimizin çoğu hükümetin neredeyse ajanları ya da uzantıları haline gelmişlerdir; hükümet politikasına karşı çıkmamakta, onunla ilgili soru bile sormamaktadırlar.”¹⁷⁸ Bu da medyanın, iktidarın ideolojisini yeniden üretici ve devletin söylemini meşrulaştırıcı bir araç olarak gördüğü işlevi ve bu niteliği ile Liberal görüşün dayandığı dördüncü güç olarak medyanın hükümet politikaları üzerindeki eleştirel rolünün ne denli sorunlu olduğunu göstermektedir.

Oysaki Liberal basın yaklaşımının iddia ettiği gibi, iktidarların çıkarlarından bağımsız olarak medyanın insan hakları konularını dışlamadan yer vermesi halinde medya insan hakları standartlarının yükseltilmesine güçlü bir katkı sağlayabilir. İnsan hakları haberlerinin basında yer alması Ovsiovitç'in de dediği gibi “kamuoyunu biçimlendirir, politikaları etkiler ve ihlallerin gayri resmi anlamda belgelendirilmesine hizmet eder.”¹⁷⁹ Apodaca ise insan hakları ihlalleri, medyaya erişim ve basın özgürlüğü arasında gerçekten anlamlı bir ilişki olduğunu belirtir. Medyanın ihlallerin azaltılmasında oynayabileceği rolü Apadoca şu sözlerle vurgular; “ Kitle medyası, insan hakları istismarlarını baş sayfadan vererek, onları

¹⁷⁸ akt; Naom Chomsky, a.g.e., s. 119

¹⁷⁹ Jay Ovsiovitç, News Coverage of Human Rights, *Human Rights Quarterly*, 18 (4), pp. 705–747

manşete çıkararak, normal yayın akışını kesip onları son dakika haberi olarak canlı sunarak, hükümetin davranışlarını etkileme gücüne sahiptir.”¹⁸⁰

Global bilgi paylaşımı etkin kullanıldığında insan hakları ihlallerinin engellenmesini veya en azından sorumluların hesap vermesini sağlayabilir. Cassara ABD dış politikasının demokrat-liberal Carter döneminde hükümetin Latin Amerika’daki insan hakları ihlallerine daha çok yer verirken sağcı-muhafazakâr Reagan döneminde hükümetin politikaları paralelinde insan hakları ihlallerine çok daha az yer verildiğini belirtmektedir. Çalışmasında “ABD hükümetlerinin dış politikaları ile insan hakları haberlerinin medyada seçilerek yer verilmesinin doğrudan ilişkili olduğunu” göstermektedir. Bu ilişki Carter yönetiminin tesis ettiği Dış İşleri Bakanlığına bağlı İnsan Hakları İnisyatifinin etkin olduğu 1980 yılında ABD medyasında insan hakları haberlerinin önceki yıllara oranla % 40a varan oranda artış göstermesiyle kanıtlanmıştır.¹⁸¹ Her geçen yıl medyanın kapsadığı insan hakları haberlerinin miktarında bir artış olduğu bir gerçektir.¹⁸² Ancak yinede çalışmalar, aşağıda açıklanacağı gibi, insan hakları haberlerinin haber değeri taşıyan niteliğine oranla medyada çok az yer bulabildiğini göstermektedir.

Oysa insan hakları ihlalleri ve mücadelesi ne kadar çok medyada yer alırsa dünya insan hakları koruma ve geliştirme çabalarının o ölçüde artacağı bir gerçektir. Bunun ilginç bir örneği olarak Arjantin’de başlayan bir hareketin Türkiye’ye etkisinde kendini göstermektedir. “Gözaltında Kaybedilen” çocuklarının akıbetini öğrenmek amacıyla Arjantin’de küçük bir grup annenin başlattığı Plaza Del Mayo annelerinin hareketi zaman içinde güçlenip dünya basını aracılığı ile diğer ülkelerde de duyurulduğunda Türkiye’de dâhil (Cumartesi Anneleri) birçok ülkede aynı durumda olan annelere de ilham vererek onların mücadelelerine de öncülük etmiştir. Arjantin’de gelişen demokratikleşme süreciyle bazı sorumluların yargılanması sağlanabilmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki görünür ve bilinir olmak medyada

¹⁸⁰ Clair Apodaca, “The whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media”, *Journal of Human Rights*, 2007, Vol: 6, pp. 147-164

¹⁸¹ Catherine Cassara, U.S Newspaper Coverage of Human Rights in Latin Amerika, 1975-1982, *Journalism and Mass Communication Quarterly*, Autumn 1998; Vol.75, No, 3, pp. 478-486

¹⁸² Bkz: Jay Ovsiovitich, a.g.e. ve Caliendo v.d, “All the News That’s Fit to Print? The New York Times Coverage of Human Rights Violations”, *Press/Politics*, 4 (4): 48-69.

görünmek ve medya aracılığı ile bilinmekle mümkündür ve bir toplumun insan hakları standartlarının yükselmesi medyada doğru temsil edilmiş görünürlük sayesinde yaratılacak farkındalıkla mümkündür. Çünkü bilgi içselleştirme çalışmalarının da gösterdiği gibi insanların dikkati seçicidir, hakkında bilgi sahibi oldukları konulara öncelikle ilgi gösterirler. Iyengar ve Kinder bunun sonucunda “kişinin yargısının her ne nedenle ve en kısa sürede erişilebilen, aklına gelen bilgiye bağlı” olduğunu belirtir.¹⁸³ Bu şartlar altında, Caliendo ve diğerlerine göre;

“Eğer insan hakları ihlalleri hakkında erişilebilir bilgi yoksa insanlar bu türden konuların önemsiz olduğu yargısına varacaklardır ve eğer insan hakları kamu için önemsiz ise politik seçkinler de konuya dikkate değer bir zaman ayırmayacaktır.”¹⁸⁴

İnsan hakları açısından haber kapsamının içinde olmak veya dışında kalmak bir diğer açıdan da önemli ve anlamlıdır. Medya haber kapsamına alınan insan hakları ihlalleri aynı zamanda, gayri resmi de olsa devletlerin insan hakları sicilinin belgelenmesi işlevini de görür. Nitekim ulusal ve uluslar arası İnsan Hakları Örgütlerinin izleme raporlarında medya sıklıkla kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2.5.2. Haberin Seçimini Etkileyen Mesleki Ölçüler ve Haberin Seçimi

“Basılmaya değer tüm haberler” The New York Times gazetesinin bu meşhur sloganı basılmaya değer tüm haberlerin kapsandığını eğer gazetede yer almayan bir haber varsa basılmaya değer olmadığından imasını taşır. Bu slogan aslında medyanın bilincimizi biçimlendiren önemli bir işlevini “haber seçimi” işlevini meşrulaştıran bir slogandır da aynı zamanda. Gazetecilik ve medya çalışmaları haber seçimi konusunda çok çeşitli yaklaşımları içermektedir. Niçin bazı olaylar haber olarak medyada yer alırken, bazıları yer alamaz? Haber neye göre seçilerek medyada yer alır? Haber değeri teorisine göre yüksek haber-değeri taşıyan olayların medyada haber olma şansı diğerlerine göre daha yüksektir. Haber değerinin çeşitli nesnel

¹⁸³ akt: Caliendo v.d, a.e. p. 69

¹⁸⁴ Caliendo v.d, A.e. s. 49

haber faktörlerine bağlı olduğu görüşü, 1965 yılına dek Galtung ve Ruge'un ünlü 12 faktörü içeren haber değeri eleştirisine dek tartışılmadan kabul edildi.¹⁸⁵ Daha 1922 yılında Lippman haber değerleri kavramını ortaya atmış ve haber seçiminde haber değerlerinin nesnel seçim faktörleri olması gerektiğini belirtmiştir. "Tartışmasız bir şekilde batı demokrasilerinde bugün mevcut olan kriz, gazetecilik krizidir"¹⁸⁶ diyecek kadar çok gazeteciliğin demokrasinin gelişmesinde dördüncü güç olarak önemine inanan Lippman, gazeteciliğin bu rolünü ancak haber seçiminde nesnel kurallara sadık kalarak gerçekleştirebilirdi. Böylelikle objektif gazetecilik yapılabilir ve ideolojik ya da çıkarıya bağlı olarak hareket etmeyen, haberleri nesnel kriterlere göre seçen, pasif haber ileticisi olmaktan başka rolü olmayan gazeteciler ve basın yaratmak mümkün olabilecekti. Basının gerçekliği kendine göre inşa ettiğinin ve bunun da önemli mekanizmalarından birinin basmakalıplaştırılmış (stereotip) sunumlarla gerçeği tahrif ettiğinin farkında olan Lipmann, böylelikle basının kendine özgü bir gerçeklik değil nesnel bir gerçeklik inşa edebileceğini düşünmektedir.¹⁸⁷ Lipmann tarafından formüle edilen bu yaklaşım Galtung ve Ruge tarafından haber seçim ölçütlerinin nesnel olmadıkları, kültürel algıya bağımlı oldukları nedeniyle eleştirilirken, Staab gibi düşünürler tarafından da tarafsız olmayan, öznel değer yargıları ile yapılan haber seçimlerinde, haber değerlerinin kolayca araçsallaştırıldığı ve gazetecinin pasif haber ileticisi olamayacağı nedeniyle eleştirildi.¹⁸⁸

Teorik olarak, haber, haberdeğeri ölçülerine uygunluğu oranında medyada kendisine yer bulur. Ancak, Galtung ve Ruge tarafından belirlenen haber değerleri tarafsız olmaktan ziyade kültürel olanı yansıtır ki bunlar; sıklık, büyüklük-yoğunluk, anlamlılık-önem, kültürel-coğrafi-durumsal yakınlık, gizem-tuhafılık, beklentilere uygunluk, beklenmediklik, ender görünürlük, olumsuzluk, seçkin ulus-halk-kişilere referanstır.

¹⁸⁵ Galtung ve Ruge'nin konuya ilişkin ilk eleştirileri 1965 yılında yayımlanan "Dış Haberlerin Yapısı" (The Structure Foreign News) adlı makaleleri ile tartışmaya açıldı.

¹⁸⁶ Akt: Scott Horton, *Harper's Magazin* 26 Kasım 2007

¹⁸⁷ Füsun Alver, *a.g.e.*, s.204

¹⁸⁸ Akt: Tony Harcup, *Journalism: Principles and Practices*, (2nd Edition), London: Sage, 2004, s.44

Galtung ve Ruge'a göre özellikle seçkin ulus-halk-kişilere referans, olumsuzluk, anlam-önem gibi birçok haber değeri kültürel ve etnosentrik kavramlar olup, bu nitelikleri ile de biz-öteki karşıtlığı üretmeye teşne, ayrımcı bir dil üretmeye yatkın tehlikeli bir ideolojik yaklaşım taşımaktadır.¹⁸⁹

Konuyla ilgili olarak Shoemaker ise yaygın varsayımlardan birinin haberin haber değeri olan olay ve bilgilerden oluştuğu ve haberle haberdeğerinin (newsworthiness) aynı şey olduğu, bir olayın habere konu olmasının haberdeğerine sahip olmasının göstergesi olarak algılandığını ve bu varsayımların yanlış olduğunu belirtir. Nitekim Cohen ve Shoemaker yaptıkları çalışmalarla gerçekte haberdeğeri ile haberin ayrı şeyler olduğunu göstermektedir. Haber sosyal bir inşa, somut bir şey, bir ticari meta iken haberdeğeri bilişsel bir inşa ve zihinsel bir yargıdır diyerek haber değerinin öznel niteliğine vurgu yaparlar.¹⁹⁰

Fowler da benzer yaklaşımı benimser ve belirtir; “haber değerleri öznellikler arası zihinsel kategoriler olarak addedilirler... bilişsel psikoloji ve semantik çalışmalarında ‘çerçeve’, ‘değerler dizisi (paradigma)’, ‘kalıpyargı (steryotip)’ taslak- şema, klişe tip olarak anılırlar... Haberler medya tarafından inşa edilmiş ve okuyucuda mevcut olan zihinsel kategoriler üzerine yapılandırılmışlardır.”¹⁹¹

Başta Glasgow Üniversitesi Medya grubu ve Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezince gerçekleştirilen çalışmalarla gazetecilik pratiği ve bu pratiğin nesnelliği, yansızlığı ve dolayısıyla gerçeği temsil etme kapasitesi pek çok yönden eleştirilerek yeniden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde hangi haberin medyada kapsanacağına gerçekte onun önemi ve haber değerinin bir yansıması olmadığı, yapay olarak oluşturulmuş karmaşık bir süreçte düzenlenmiş bir dizi seçim ölçütlerine göre haberlerin gazetede yer aldığı üzerinde durularak, haberin gerçekliğinin sosyal bir inşa olduğuna vurgu yapılmıştır. Haber bir pratik olarak aynı zamanda bir söylemdir ve bu niteliği ile Berger ve

¹⁸⁹ Flower, a.g.e, s. 13-14

¹⁹⁰ Pamela Shoemaker, “News and Newsworthiness: A commentary”, *Communications* Vol. 31, Issue 1, 2006, s.105-111.

¹⁹¹ Fowler, a.g.e, s. 17,19

Luckman'ın gerçeğin sosyal inşası diye adlandırdıkları sürecin müdahalesine uğrar, sosyal gerçeği ve tecrübeye dayanan gerçeği yansız olarak yansıtmaktan uzaktır.

Hall “Medya “doğal olarak kendi içinde haber değeri olan olayları basitçe ve şeffaflıkla haberleştirmez. Haber toplumsal olarak inşa edilmiş kategoriler setine göre sistematik sınıflama ve seçme ile başlayan karmaşık bir sürecin nihai ürünüdür.”¹⁹² derken, benzer bir yaklaşımla Merten iletişimin özünde seçime bağlı bir tasarım olduğunu belirtmekte ve gerçekliğin nesnel değil, öznelliğe bağımlı olarak tanımlanmış, seçilerek tasarlanan gerçeklik biçiminde kavranmasını önerir.¹⁹³

2.2.2.5.3. Medya İçeriğinde Tarafı Görünürlük; Tarafı Temsil

Medyada görünür olmak tek başına anlamlı ve yeterli değildir, konuların *nasıl* görünür kılındığı da önemlidir. İnsan hakları ve medya ilişkisinde sorunlu alanlarından biri olan azınlıkların medyada temsili medyada tarafı görünürlüğüne açıkça tespit edilebileceği örneklerle doludur.

Postman ve Powers'ın Liebnig'den aktardığı bir örnek bize haber ve gerçeklik ilişkisi hakkında çok şey anlatır. Aynı gün içinde hem Wall Street Journal'de hem de World Telegram and Sun'da Moskova sokaklarında temizlik hakkında birer haber yer alır. Wall Street Journal muhabiri, haberde, faraşlı süpürgeli ve el arabalı bir kadın ordusu sayesinde Moskova sokaklarının temiz tutulduğunu ve bütün Moskova'da bir tane bile mekanik sokak yıkayıcısı görmediklerini bildirmektedir. World Telegram and Sun muhabiri ise dört yıl öncesine kadar yüzlerce kadının süpürerek temizlediği Moskova sokaklarının artık dev fırçalama ve su püskürtme makineleri ile temiz tutulduğunu ve artık sokakları el emeği ile temizleyen kadınların sayısının bir düzine olduğunu ve seyrek olarak sokakta görüldüklerini bildirmektedir. Haber de ortak olan bilgi Moskova sokaklarının temizlendiğidir ancak nasıl temizlendiği makine ile mi el emeği ile mi meçhuldür, sokaklarda temizlik yapan ordu oluşturacak kadar çok sayıda mı yoksa

¹⁹² Fowler, a.g.e, s. 13

¹⁹³ Füsun Alver, a.g.e, s 229

nadiren bir düzine civarında mı kadının görüldüğü de. Postman ve Powers sorar; “Moskova’da sokakları temizleyen makineler var mı, yok mu? Nasıl olurda iki eğitilmiş gazeteci olayları bu denli farklı görür?”¹⁹⁴ Yazarlar yanıtın medya kurumunun ideolojisinde ve gazetecinin içselleştirdiği kurumsal ideolojide aranması gerektiğini işaret ederler. Wall Street Journal için çalışan gazeteci tarafından sunulan ilkel el emeği ile temizlenen Moskova temsilinin gazetenin yayın politikası gereği “ilkel Rus ekonomisi ile sofistike Amerikan ekonomisinin çelişkilerini vurgulamak” amacıyla gerçeğin taraflı ve öznel bir şekilde tahrif edildiği bir görünürlüğe büründürülmesi sadece medyada görünür olmanın değil, gerçeklerin okura nasıl gösterildiğinin de bir o kadar önemli olduğunu kanıtlayan önemli bir örnektir.

Teun van Dijk bu konuda görüşlerini şöyle ifade eder;

“Diğer iktidar elitlerinin hiçbiri, özellikle politik elitler ve onların söylemleri basın, radyo ve televizyonun aracılığı ve pekiştirici fonksiyonu olmaksızın şu an sahip oldukları kadar etkili olamazdı. Çoğu insanın politikacılar, bilim adamları ve üst düzey şirket yöneticileri hakkında bildikleri medya tarafından inşa edilmiş olan onların kırılarak yansıtılmış temsilleri üzerine temellenmiştir.”¹⁹⁵

Schudson’a göre “haber kültürüdür.”¹⁹⁶ Haberin enformasyon ya da ideoloji olarak kavranmasını yanlış bir fikir olarak değerlendirir. Kültür olarak haberin üzerinde uzlaşmış kamusal bilgi niteliğini vurgular ve ekler;

“Amerikalıların haberlerde edindikleri şey çoğunlukla bir birey olarak gazetecinin bireysel yorumu veya gazetenin kendine özgü yorumu değildir. Az ya da çok, gedikli politika muhabirlerinin ortak görüşünden kaynaklanan üzerinde uzlaşmış bir yorumdur. Bu muhabirler ki, politik partiler tarafından kendilerine yetkin kavrayış sağlayacak bakış açısının kazandırılmadığı bir kamusal alana adım atmış olan muhabirlerdir.”¹⁹⁷

Benzer bir yaklaşım Gaye Tuchman’ın “ haberin kamusal karakteri, haberin temel özelliklerinden biridir”¹⁹⁸ sözlerinde de yankılanmaktadır. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde haberlerden çıkarsanan ve toplum tarafından paylaşılan bilgi

¹⁹⁴ Nail Postman, Steve Powers, *Televizyon Haberlerini İzlemek*, İstanbul, Kavram, 1970, s. 36

¹⁹⁵ Teun van Dijk, “Elite Discourse and Racism” *Sage series on race and ethnic relations*, Vol.6 London: Sage, 1993. s.241

¹⁹⁶ Michael Hudson, *Power of News*, Cambridge, Harvard University Press, 1995, s.31

¹⁹⁷ A.e. s. 31

¹⁹⁸ Gaye Tuchman, *Making News*, New York, Free Press, 1979, s. 193

kültürün özsel bileşenlerinden de biridir ve bu niteliği ile toplumda eylemlilik uyandırma rolü oynayabilir. İnsan Hakları haberleri açısından haberin kamusal bilgi niteliği özel bir önem kazanmaktadır. İnsan hakları haberlerinin doğru bir bağlam, içerik ve çerçeve içinde kamuya sunulması toplumsal kültürün insan hakları lehine bir ivme kazanmasını da beraberinde getireceği aşikârdır.

Bütün bunların ötesinde Michael Schudson haberin ne çıkardan azade ne de özet olmadığını ısrarla vurgulamakla yetinmez haber profesyonellerinin ürettiği ve yeniden ürettiği çıktının toplumun verili gelenekleri ve yapısı ile uyumlu çıktılar olduğunu belirtir. “Medya profesyonelliği, profesyonel doğruluğun bazı soyut ölçülerine göre değil, bazı politik yapıların ve toplumun verili politik kültürü ile ilişkili olarak tanımlanır.” Bu yorumdan da görüleceği gibi Schudson’un haber tanımı, haberi “değerlerin ve gerçeklerin radikal bir şekilde ayrıldığı fikrine dayandırılmış şekilde dünya hakkındaki uzlaşsallıkla kabul görmüş beyanlar”¹⁹⁹ olarak nitelendiren ve dolayısı ile haberi nesnel gerçeklerin temsili şeklinde kavramamızı isteyen liberal, kurumsal ve mesleki tanımlardan daha yetkin ve çok katmanlıdır. Haberde taraflı temsilin kaynağının toplumsal yapı ve egemen sistem olduğuna işaret eden bu yaklaşım haber ve gerçeklik ilişkisini değerlendirmekte yol göstericidir.

2. 3. İnsan Hakları Söyleminin İnşasında Medyanın Rolü

Çalışma boyunca çeşitli açılardan insan hakları söyleminin inşasında medyanın rolünün belirleyici olduğunu gösteren çeşitli bulgulara yer verildi. Medya ve demokrasi ilişkisinin insan hakları haberleri açısından önemini tartıştığımız bölümde belirtildiği gibi, günümüzde hala devletlerin yol açtığı insan hakları ihlallerini medya aracılığı ile kamuoyunun gündemine taşıyan ve ihlallerin duyurulmasını, tartışılmasını ve engellenmesini sağlamaya çalışan gazetecilerin hayatları tehlikededir. Bu gerçek gazetelerde insan hakları haberlerinin neden yeterince yer alamadığı sorusunun cevaplarından biridir. Ayrıca, belirtilmelidir ki;

¹⁹⁹ Michael Hudson, *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*, NewYork, Basic Books, 1978, s.122.

tüm gazetecilerin hayatlarını tehlikeye atarak insan hakları haberleri yapma çabasında olduğunu söylemekte mümkün değildir. Buna bazen sansür ve benzeri yasaklamalar neden olurken, bazense gazete yönetimlerinin haber seçim ölçütleri olur.

Gazeteci Hasan Cemal'in Türkiye Medyasına ilişkin olarak, 'Eğer biz gazeteciler, 12 Eylül döneminde Diyarbakır Cezaevi'nde yaşananları tam anlatsaydık, bu ülkede belki bazı şeyler değişirdi' diyor.²⁰⁰ Bugün artık tüm açıklığı ile ortaya çıkmış olan 12 Eylül sonrası Diyarbakır Cezaevinde yaşananların on yıllar boyunca bilinmezliği ve görünmezliğinin sorumlularından birinin konuyu medya gündeminden dışlayarak görünmezliğe mahkûm eden medya ve gazeteciler olduğunu gazeteci Hasan Cemal böyle dile getirir. Ergun Babahan'ın 'Hasan Cemal Kürtler kitabını yazana kadar, biz, Diyarbakır cezaevinde olup bitenlerden bile habersizdik.'²⁰¹ sözleriyle Türkiye'de yaşanan yoğun insan hakları ihlallerinin gazetecilerin gündemine bile ancak 20 yıl sonra girebildiğinin de itirafıdır.²⁰² Oysaki haberdeğeri açısından bakıldığında tüm özellikleri ile haber değeri taşıyan bu sistematik insan hakları ihlalleri medyada görünürlük kazanmak, kamuoyunun gündemine taşınmak bir yana medyada görünmez kılınmıştır. Medyada mevcut olmayan veya kendisine çok az yer bulabilen insan haklarının bir 'gerçek' olarak inşası böylelikle 'gerçek alanı' nın dolayısı ile 'söylem alanı'nın dışına sürülmüştür. Böylece insan haklarının ihlal edildiği gerçeği yok edilmiştir.

Bu sorun yalnızca Türkiye için geçerli değildir, daha önceki bölümlerde örneklediğimiz ABD medyası ile de sınırlı değildir. Medyada insan hakları sorunlarının görünürlüğü veya taraflı görünürlüğünü çarpıcı bir şekilde özetleyen İsraili saygın muhalif gazeteci Gideon Levy'nin İsrail medyasının İsrail hükümetlerince uygulanan insan hakları ihlalleri karşısındaki tutumunu 'suç ortaklığı' olarak değerlendirdiği sözleri konuyu bütün vuruculuğu ile özetlemektedir;

²⁰⁰ Neşe Düzel, Selim Dindar'la Söyleşi, **Radikal gazetesi**, 23 06 2003

²⁰¹ Neşe Düzel, Ergun Babahan'la Söyleşi 2. Bölüm, **Taraf gazetesi**, 16 03 2010

²⁰² Diyarbakır Cezaevindeki yoğun işkence ve insanlık dışı muameleler 12 Eylül askeri darbesi sonrasında 1980lerin başından itibaren uygulanmışken, Hasan Cemal'in konuyu basının gündemine taşıyan kitabı 2003 yılında yayınlanmıştır.

“İsrail medyasının büyük çoğunluğu işgalin en büyük suç ortağı. Dökme Kurşun Operasyonu sırasında İsraili bir köpeğin öldürüldüğünü ilk sayfada, aynı gün onlarca Filistinlinin öldürüldüğünüyse 16. Sayfadaki iki satırda bulabilirsiniz.”²⁰³ Gideon’un belirttiği gibi bazen görevi hak ihlallerini ifşa etmek olan medya kendisini hak ihlalcisinin suç ortağı haline getirebilir.

Daha önceki bölümlerde detaylandırıldığı gibi, güç ilişkileri içinde gazetecinin aldığı pozisyon, medya kurumunun politikaları ve sermaye yapısı, egemen ideoloji ve söylemin insan haklarını meşrulaştıran veya gayrimeşrulaştıran hatta suçlaştıran tonu medyada insan hakları söyleminin inşasının arka planını oluşturur. Bu nedenledir ki, geçmişte pek çok kez pek çok ülkede insan hakları ihlalleri ilgili ülke veya dünya medyasında suskunluk sarmalı ile karşılanmıştır.

Bütün bunlar da göstermektedir ki, haberin seçimi ve haber faktörleri toplumun ideolojik süzgeçlerinin izin verdiği ölçü ve içerikte mümkün olabilmektedir. Öte yandan bu anti demokratik koşullar altında insan hakları gerçeğinin nasıl bir söylemle inşa edileceği de nasıl bir bilinç yaratılacağı da aynı ideolojik sınırlılık ve kısıtlamalarla malul olacaktır.

İnsan haklarına ilişkin haberlerin medyada kendine sınırlı sayıda yer bulabilmesi önemli bir sorundur. Aynı ölçüde önemli olan bir diğer sorun ise bu haberlerde dil kullanımı, temsil kodları, haber çerçevelerinin seçimidir ki insan hakları gerçekliğinin ve söyleminin nasıl inşa edildiğinin asıl ipuçları buradadır. III. Bölümde NYT örneği ile detaylandırılacak olan Türkiye’ye ilişkin haberlerde insan hakları söyleminin inşası ABD’de medyasında ve dolayısı ile kamuoyunda Türkiye’de insan haklarının nasıl konumlandırıldığını anlamamıza yardımcı olacağı gibi ABD kamuoyundaki Türkiye algısını da daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

²⁰³ Maria Vargas Llosa’nın Gideon Levy ile Röportajı, İsrail işgalinin sürmesinin en büyük suç ortağı medya, **Radikal Gazetesi**, Yorum sayfası, 03 06 2010

2.4. Medya ve İnsan Hakları Üzerine Yapılan Çalışmalar

“Bana kalırsa, iletişim teorisyenleri ve uygulamacıları tarafından en acil şekilde ciddi analizlerle ele alınması ve tartışılması gereken konu insan hakları ve medyadır.”²⁰⁴ Jeess Hamelink, bu çarpıcı sözlerle, insan hakları ve medya ilişkisinin iletişim bilim perspektifinden ciddi bir şekilde incelenmesine ihtiyaç olduğunu tespitini yapmakta ve iletişim bilim çalışanlarını acil göreve çağırılmaktadır. Bu çağrının haklılığı tartışılmaz bir gerçek olmakla birlikte çağrının gerekli yerlere ulaşarak yanıtlandığını söylemek mümkün değildir. İletişim bilimcilerden çok insan hakları alanında veya çeşitli sosyal bilim alanında çalışanlar tarafından konuya bilimsel ilgi gösterilmektedir. Bu ilginin de yetersiz ve sınırlı olduğu bir gerçektir. Önemli sınırlamalardan biri çalışmaların çoğunun insan hakları haberlerinin medyada kapsamına (coverage) odaklanmış olmasıdır. Bu çalışmaların tamamı da kapsamın içeriğine dair nicel verilerin çeşitli açılardan değerlendirilmesine ilişkindir veya bazı başka alanlara ilişkin çalışmalarda yer alan anekdot nitelikli değinmelerdir. İnsan hakları ve medya ilişkisi üzerine yapılmış ve tamamı insan hakları haberlerinin medyada görünürlüğüne, dolayısı ile kapsamına ilişkin özgün çalışmalar çok az sayıda olup, dikkate değer örnekleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Doğrudan bu haberlerin söylem stratejileri veya söylem- anlamlandırma inşaları üzerine yapılmış çalışma bulunmamaktadır ancak van Dijk ve Wodak gibi ırkçılık üzerine çalışan eleştirel söylem bilimcilerin veya işçi sınıfının temsiline ilişkin çalışmalarında Glasgow Grubunun çalışmaları yol gösterici niteliktedir.

İnsan haklarının medyada kapsamı ile ilgili ilk kapsamlı çalışma J. Ovsiovitç tarafından gerçekleştirilmiş olup sonuçları ‘*News Coverage of Human Rights*’ (1993)²⁰⁵ adlı makalede yayınlanmıştır. Çalışma insan hakları haberlerinin NYT, Time Dergisi ve CBS Akşam Haberlerinde kapsamını 10 yıl süreyle izlemiş ve bu kaynaklarda insan hakları haberlerinin nicel kapsamının 10 yıl içinde gösterdiği artış ve azalışını gösteren ampirik verileri odak noktasına almıştır. Konuya

²⁰⁴ Cees J. Hamelink (2001) “Media Freedom and Human Rights” *Criticalarte*, Vol:15, No:1-2, pp. 3-11

²⁰⁵ Ovsiovitç, a.g.e.

ilişkin ilk çalışma olmasına rağmen kapsamlı ve iddialı karakteri çalışmanın hala temel başvuru kaynakları arasında seçkin bir yer edinmesini sağlamaktadır. Çalışma, yetersiz olmakla birlikte 1978–1988 yılları arasında medyada insan hakları haberlerinin kapsanmasında önemli bir artış eğilimi olduğunu tespit etmiştir. Yanı sıra, çalışmada haber içeriklerinin hangi hakları kapsadığı analiz edilerek sivil ve politik haklara yoğunlaşan haberlerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları nadiren gündeme getirdiği gösterilmiştir. Çalışmada insan hakları ve medya ilişkisinin coğrafi kapsamı açısından dikkate değer bulgu ise haberlerde en çok kapsanan ülkelerin Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri olduğudur.

Bir diğer zikredilmeye değer, Caliendo&Gibney& Payne tarafından gerçekleştirilen çalışma ise *'All the News That's Fit to Print? The New York Times Coverage of Human Rights Violations'* (1999)²⁰⁶ adıyla yayınlanmış olup, insan hakları araştırmacılarının insan haklarının en çok ihlal edildiğini belirttikleri 50 ülke hakkında NYT gazetesinde yer alan haberleri incelemiştir. Sonuçlar, politik terör şiddeti derecelendirmesinde (Political Terror Scala- PTS derecelendirmesi) en üst sırada yer alan ülkelerin haber kapsamında da makul bir doğru orantı ile yer bulunduğunu göstermektedir. İnsan hakları ihlallerinin en çok görüldüğü, dolayısı ile haberlere konu olan ülkelerin, soğuk savaş sırasında ABD ile politik ilişkisi araçsallık kazanmış, ABD'nin iç işlerine müdahil olduğu ülkeler olduğu çalışmanın bir diğer önemli tespiti olmuştur. Yine 1999 yılında yapılan bir diğer çalışma Fan&Ostini tarafından yayınlanan *'Human Rights Media Coverage in Chinese East Asia'* (1999)²⁰⁷ olmuştur. Çalışma her ne kadar Batılı bilim insanları tarafından yapılmış olsa da diğerlerinden farklı olarak Doğu Asya'da yer alan ve Çince konuşulan Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan, Hong Kong, Singapur olmak üzere dört bölgenin medyasında insan hakları haber kapsamını incelemiştir. Bu çalışmada da haberlerde hangi insan haklarına sıklıkla yer verildiği araştırılmış ve bölge gazetelerinin batıyla ilişkilendirilen sivil ve politik haklara ilişkin haberlere daha çok, sosyal ve ekonomik haklara daha az odaklandığı tespit edilmiştir. Bir diğer önemli

²⁰⁶ Caliendo, et. all. a.g.e.

²⁰⁷ Fan, David & Jennifer Ostini, "Human Rights Media Coverage in Chinese East Asia", *ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, November 1999, s. 566

araştırma sonucu ise insan hakları teriminin kullanıldığı haberlerin içeriğinin haklara ilişkin incelikli düşünsel bir içerikten daha çok Batı dünyasından gelen eleştirilere karşı geliştirilmiş retoriksel yanıtları içerdiği olmuştur.

Cassara tarafından gerçekleştirilen ve Latin Amerika medyasına yoğunlaşan bir diğer çalışma ise 'U.S Newspaper Coverage of Human Rights in Latin Amerika' (1998)²⁰⁸ başlıklı çalışmadır. Çalışma ABD Başkanı Jimmy Carter'ın insan haklarını dış politikasının temel önceliklerinden biri olarak ilan etmesinin ardından ABD medyasında Latin Amerika'ya ilişkin insan hakları haberlerinin kapsanmasının % 40 civarında artış gösterdiğini ve haber içeriği kalitesinin ölçülebilir miktarda arttığını bulgulamıştır. Bu da hükümet politikaları ile medya gündeminin bir biri ile yakın ilişkisini kanıtlayan bir bulgu olarak dikkate değerdir.

Konuyla ilgili dikkate değer bir diğer çalışma ise Ramos & Ron & Thoms tarafından gerçekleştirilen '*Shaping the Northern Media's Human Rights Coverage, 1986–2000*' (2007)²⁰⁹ adlı çalışmadır. Bu çalışma da daha önce belirtilenler gibi medya kapsamı (coverage) odaklı olmakla birlikte insan hakları örgütlerinin, insan hakları haberlerinin medya tarafından kapsanmasında etkileri ve hangi koşullarda daha etkili oldukları üzerine yaptığı tespitlerle alandaki çalışmalara yeni bir pencere açmıştır. Çalışma insan hakları haberlerinin kapsanmasına ilişkin can alıcı sorunlara ve yetersizliklere değinse de, önemli bir olumlu tespiti de açığa çıkarır; Kuzey medyası gösterdiği duyarlılıkla insan hakları ihlalleri ile mücadele etmek üzere iyi bir müttefik olma potansiyelini barındırmaktadır. Medya kapsamı araştırması dışına çıkan bir diğer önemli çalışma Claire Apadoca tarafından gerçekleştirilen '*The Whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media*' (2007)²¹⁰ başlıklı çalışmadır. Çalışma insan hakları mücadelesinin başarısında haber üretimine erişim ve basın özgürlüğünün etkileri üzerine odaklanmıştır. Geniş iletişim kapasitesi ve

²⁰⁸ Catherine Cassara, U.S Newspaper Coverage of Human Rights in Latin Amerika, 1975–1982, **Journalism and Mass Communication Quarterly**, Autumn 1998; Vol.75, No, 3, pp. 478–486

²⁰⁹ Ron, James, Howard Ramos & Oskar Thoms, "Shaping the Northern Media's Human Rights Coverage, 1986–2000." **Journal of Peace Research**, 2007, Vol, 44, no. 4, pp. 385–406

²¹⁰ Apodaca, Clair "The whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media", **Journal of Human Rights**, 2007, Vol: 6, s. 147–164.

kabiliyetinin olduğu az sayıda medya sınırlamasının olduğu ortamlarda insan haklarının daha kolay korunabileceğini göstermektedir. Araştırma sonuçları açıkça göstermektedir ki medyaya erişim ve basın özgürlüğü ile insan hakları ihlallerinin düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Basın özgürlüğü ve medyaya erişimin gelişkin olduğu toplumlarda insan hakları ihlallerine daha az rastlanmaktadır. Çalışma bu niteliği ile özgür medya ve insan hakları ilişkisinin ne ölçüde iç içe olduğunu ve birbirinden koparılamaz kavramlar olduğunu göstermektedir. Van Dijk'ın sözleriyle özetleyecek olursak "Medya özgürlüğünün ölçüsü aynı zamanda (muktedirlerin) iktidarının da ölçüsüdür."²¹¹

Apadoca'nın çalışmasının da gösterdiği gibi medya, ifade özgürlüğü ve insan hakları diğer tüm kavramlardan farklı olarak bir birlerine varoluşsal bir bağla bağlıdır. İnsan haklarının olmadığı yerde ifade özgürlüğü ve özgür medyadan söz edilemeyeceği gibi, özgür medyanın olmadığı yerde insan haklarının korunması ve insan hakları kültürünün geliştirilmesinden söz edilemez. Hamelink'in de belirttiği gibi;

"Hala insan hakları kültürünü kurumsallaştırmış olmaktan çok uzağız... Bu nitelikte bir kültür yaratma çabasında çeşitli düzeylerde insan hakları savunusunu konu edinmesi nedeniyle medya temel öneme sahiptir. İnsan hakları hakkında bilgi ve farkındalık yaratarak, medya, yoksul hak sahiplerinin beslenme, barınma, sağlık, çevre gibi sorunlarının birçoğunun insan hakları sorunu olduğunu göstererek ve hak taleplerinin dile getirilmesi, hakları çiğnenmiş olanların yasal çözüme kavuşmasına da destek sağlar. Ayrıca, hakların varlığının tanınması bu hakları ihlal edenlerin hesap vermesini de sağlar."²¹²

İnsan hakları ve medya ilişkisi, üzerinde önemle durulması ve çalışılması gereken bir alan olarak önümüzde durmaktadır. Bu alanda yapılmış olan medya kapsama araştırmaları bize medyanın insan haklarını ne ölçüde görünür kıldığının bilgisini verebilir ancak bu görünürlüğü yeterli ya da yetersiz oluşunun ötesine geçerek mevcut insan hakları haberlerinin nasıl inşa edildiği, bu inşanın gerçeklikle

²¹¹ Van Dijk, Teun, The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity? *Javnost/The Public* (Ljubljana), 2(2), 1995, 27-45.

²¹² Cees J. Hamelink (2001) "Media Freedom and Human Rights" *Criticalarte*, Vol:15, No:1-2, pp. 3-11

uygunluğu üzerinde durulması ve çalışılması gereken, eksikliği hissedilen, önemli bir diğer boyuttur. İnsan haklarının medyada inşasının incelenmesi ise kapsama çalışmalarının yanı sıra insan haklarına ilişkin haberlerde kullanılan dil ve söylem stratejilerinin de açığa çıkarılması ile mümkündür ve alışma III. Bölümde bunu sağlamayı amaçlamaktadır.

III. ABD ELİT MEDYASINDA TÜRKİYE'YE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABERLERİNDE SÖYLEM İNŞASI: THE NEW YORK TIMES GAZETESİ ÖRNEĞİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Yirmi birinci yüz yıla damgasını vuran iki önemli kavram medya ve insan hakları olmuştur. Teknolojik yeniliklerin başdöndürücü hızı elektronik erişimin de katkısıyla iletişim alanında büyük yenilikler yaratmış ve medya bir önceki yüz yılda tahayyül edilemeyecek bir önem ve toplumsal etki gücü kazanmıştır. Öte yandan yeni yüzyılın öne çıkardığı bir diğer kavram olan insan hakları uluslararası ilişkilerden, bireyin günlük hayatına kadar daha önce tahayyül edilemez bir biçimde önem ve toplumsal etki gücü kazanmıştır. Bu nedenle insan hakları ve medya ilişkisinin dinamiklerini aşığı çıkarmaya çalışan her çaba yeni yüzyılı daha doğru anlamamıza katkıda bulunacaktır. Özellikle Türkiye gibi insan haklarının bir sorun alanı olduğu ülkeler için bu tür çabalar önemli ve gereklidir.

Bu noktadan hareketle, araştırma günümüz insan hakları anlayışını tarihsel bir perspektif içinde değerlendirmeyi bu değerlendirme ışığında eleştirel medya teorisi perspektifinden ABD elit medyasında Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin inşasını yapışökümüne uğratarak incelemek ve değerlendirmek amacındadır. İnsan hakları mücadelesinin tarihsel gelişimi bu gün anladığımız anlamda insan haklarının Batılı bir değer olarak doğup geliştiğini göstermektedir. Ancak günümüz Batı toplumlarının kendi kültürlerine ait olmasıyla övündükleri bu değere karşı bu gün tutumları nasıldır ve bu tutumun arka planındaki ideolojik yaklaşımın dinamikleri nelerdir sorularının sorulması ve konuya ilişkin yeni bir okuma yapılması da zorunludur. Bu nitelikte bir yeniden okuma çabası için en verimli araştırma alanlarından biri Batı medyasıdır. Onun aracılığı ile dolaşıma sokulan yeni insan hakları söyleminin incelenmesi bu soruların yanıtlarına yaklaşmamıza imkân verecektir.

Bu nedenle elit Batı basınının etkin bir örneği olan New York Times gazetesinin insan hakları söyleminin Türkiye bağlamında eleştirel bir okumaya tabi tutulması araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Böylelikle mevcut ana akım insan hakları söyleminin ana akım medyada yer alış biçimleri ve konuya ilişkin mesajların arka planları açığa çıkarılarak söylemsel deşifresi mümkün olabilecektir. Bu deşifrenin rehberliğinde Türkiye'ye ilişkin insan haklarının nasıl inşa edildiğini, insanın gerçekliğe ne ölçüde uygun olduğunu göstermek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın bir diğer mütevazı amacı ise medya ve insan hakları bağlamında dünyada yapılmış sınırlı sayıdaki kapsama (coverage) çalışmasına ilişkin literatürü derleyerek gelecekte bu alanda çalışmak isteyen araştırmacıların yararlanımına sunmaktır. Öte yandan medyada insan hakları söyleminin inşasına ilişkin üzücü ölçüde cılız, hatta mevcut olmayan literatüre katkıda bulunmak ve bu alandaki çalışmaları cesaretlendirmek de araştırmanın mütevazı amaçları arasında yer almaktadır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği

Araştırmanın kapsamı New York Times Gazetesinde 1977, 1987, 1997, 2007 yıllarında yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberleri ile sınırlıdır. Araştırmanın sorunsal olarak belirlediği temel alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları inşasının söylemsel yapısının inşa stratejileridir. Bu kapsamda, teorik çerçeve aşağıda belirtilen üç sorunun yanıtlanması üzerine temellendirilmiştir.

- 1) Mevcut literatüre göre insan hakları nedir?
- 2) Mevcut literatüre göre tanımlanan insan hakları ile medya arasındaki mevcut ilişki nasıldır?
- 3) Bu ilişki bağlamında Batı basınında Türkiye'ye ilişkin insan hakları söylemi nasıl inşa edilmektedir?

Belirtilen soruların yanıtlanması için gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda kuramsal çerçeve belirlenmiş ve bu çerçevenin rehberliğinde mevcut söylemin aşağıda belirtilen özelleştirilmiş sorunsallarına yanıt aranmıştır.

- Söylem kapsamında Türkiye ve Türkiye'ye ilişkin insan hakları nasıl adlandırılmaktadır?
- Söylem kapsamında sosyal aktörlere, olgulara, olaylara ve süreçlere ne tür nitelik ve karakteristikler atfedilmektedir?
- Söylem kapsamında ne tür argümanlar kullanılmaktadır?
- Söylem kapsamında adlandırma, ima ve atıflar hangi perspektife dayandırılarak ifade edilmektedir?

3.3. Araştırma Veri Kaynağının Seçimi

Çalışmanın araştırma veri kaynağı ABD elit medyasının seçkin kabul edilen New York Times gazetesidir. Niçin yazılı basın? Niçin New York Times? Bu soruları yanıtlayarak araştırmanın veri kaynağının seçimindeki temel ölçütleri ortaya koymak yararlı olacaktır.

Gazetelerin, gazeteciliğin mesleki normları için kaynak ve model oluşturma gücünün hala görsel medyadan daha yüksek olduğu gerçeğinden hareketle, çalışma bir gazeteye odaklandı. Araştırma sorunsallarını incelemek amacıyla 'seçkin' veya 'ciddi' olarak tanımlanan, Batı gazeteciliğinin model oluşturma kapasitesine sahip, en iyi örnekler arasında gösterilen bir gazetenin seçilmesi amaçlandı. 'Seçkin' veya 'ciddi' olarak tanımlanan gazetelerin okuyucudan karar vericilere kadar uzanan uluslar arası etki gücü özellikle dikkate alınmıştır. Görsel medya yerine yazılı basına odaklanılmasının bir diğer nedeni ise görsel basına oranla yazılı basının dış haberlere daha çok yer vermesidir. Konumuz itibarı ile bir ABD gazetesinde Türkiye'ye ilişkin haberler dış haberler kapsamında olduğundan bu husus da dikkate alınmıştır. Çalışmaya temel oluşturacak haber verilerinin bilimsel kıstaslara uygun koşullarda

elde edilmesi açısından gazete haberlerinin temin edilmesindeki kolaylık da Türkiye’de çalışan bir araştırmacı için dikkate değer bir diğer etkendi.

Araştırma kapsamı açısından en uygun gazete örneğinin seçimi için dikkate alınan ölçütler, Tunstall’ın ifadesi ile gazeteler içinde dünya çapında rol model teşkil eden, alanında ‘seçkin’, ‘kıdemli’ ve ‘öne çıkan’ bir gazete olarak New York Times (NYT) gazetesini en uygun veri kaynağı haline getirmiştir.²¹³ Hem iletişim anlamında hem de bilgi kaynağı olarak NYT’ a sıklıkla atıf yapılması ve okuyucularının seçkin iyi eğitilmiş bir profil içermesi gazetenin elit niteliğinin diğer göstergeleridir.²¹⁴ İnsan hakları ve medya konusundaki çarpıcı çalışmaları ile dikkat çeken Ovsiovitç’in de belirttiği gibi NYT hem başkent Washington’da hem de gazetecilik camiasında özel önem atfedilen bir gazetedir.²¹⁵ Ovsiovitç’in Gans’dan aktardığı şekliyle ifade edilirse “gazetecilik camiası NYT’a “mesleki standartları belirleyen bir kurum muamelesi yapar”. Bu nitelikleri itibarı ile NYT aynı zamanda karar vericiler üzerindeki etkisi yüksek bir gazetedir.

NYT’ın bu gücünün uluslararası kamuoyu üzerindeki etkisini deneyimli gazeteci Cengiz Çandar ‘uluslar arası karar vericilere ve kamuoylarına ayar verici’ sözleriyle nitelemekte ve eklemektedir;

“Siyasi etki olarak Amerikan New York Times..., diğerleri arasında sivrilir(ler). Bu yayın organları ve benzerlerinde Türkiye ile ilgili makaleler ve değerlendirmeler, ABD ve Avrupa’daki siyasi karar verici ve etkili çevrelerin Türkiye’yle ilgili algılamasını biçimlendirdiği ölçüde, bizim için de önem taşımak zorundalar.”²¹⁶

NYT’nin etkisini açıklayan bir diğer özelliği ise rakiplerini geride bırakan Pazar günleri bir buçuk, hafta arası bir milyonu aşan günlük satış rakamıyla, ulusal ve uluslar arası tartışmaların karakterini belirleyen güce sahip olmasıdır.²¹⁷

²¹³ Jeremy Tunstall, *The Media are American: Anglo-American Media in the World*. London: Constable, 1977, s.28

²¹⁴ Ovsiovitç, a.g.e. , s. 673

²¹⁵ Ovsiovitç, a.g.e. , s. 672

²¹⁶ Cengiz Çandar, “Obamayı Anlamak; Türkiye’yi Anlamak” *Hürriyet Gazetesi*, 14 Mart 2009

²¹⁷ The New York Times Investors Revenue and Circulation Data. (Çevrimiçi): www.nytc.com/investors-nyt-circulation.html (5 Kasım 2005)

Bütün bu olumlu özelliklerinin yanı sıra NYT'a yönelik eleştiriler de yok değildir. Örneğin, Bagdikian, NYT'ın en etkili uluslararası gazete olduğunu kabul etmekle birlikte 'seçkin kapitalist' bir gazete olarak işlev gördüğünü vurgularken,²¹⁸ Sweezy, NYT'ın incelikle işlenerek dolaşıma giren haberler aracılığı ile kapitalist ideolojiyi dolaşıma soktuğunu, politika ve sanayi elitleri arasındaki iletişimi tahkim ettiğini belirtir.²¹⁹

NYT gazetesinin seçimindeki önemli etkenlerden biri de birçok çalışmaya konu olmuş, özelde ABD'deki sivil haklar mücadelesine ilişkin haberlerin ele alınışında, genelde dünya'da insan hakları haberlerinin ele alınışındaki adil ve başarılı bulunan gazetecilik yaklaşımıdır.²²⁰ NYT'ın ABD içindeki insan hakları ihlallerine duyarlılığı ve özellikle sivil haklar hareketini haberleştirme sürecindeki özenli yaklaşımını açıklayan erken örneklerden biri sivil haklar mücadelesine ilişkin haberlerde dil kullanımına gösterdiği özendir. Freidman&Richardson'ın çalışmasında²²¹ Foster'dan aktarıldığı gibi ABD'de hala ayrımcı yasaların hüküm sürdüğü, sivil haklar hareketinin henüz olgunlaşmadığı, hatta henüz Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin mevcut olmadığı, II. Dünya savaşının hemen sonrası 1946 yılında, haberlerde merkezi bir önemi olmadıkça NYT ırksal kökenden söz etmemek konusunda bir inisiyatif geliştirmiştir. Özellikle hemen bütün gazetelerde egemen olan ırkçı haber dilinin bir göstergesi olan Afrika kökenli Amerikalıların 'Negro' gibi aşağılayıcı sözcüklerle tanımlanmasının meşru görüldüğü bir dönemde bu sözcüğü kullanmamayı tercih etmesi haber dilini ırkılıktan arındırma çabası olarak değerlendirilebilecek hassasiyeti, insan haklarına duyarlı bir medya kültürünün öncü örneklerinden biridir.

²¹⁸ Ben Bagdikian, *The Media Monopoly* (6. Baskı) Boston, MA: Beacon Press, 2000

²¹⁹ P. M. Sweezy, "The present as history: Essays and reviews on capitalism and socialism". *Monthly Review Press New York*, 1962, No: 4

²²⁰ Bkz: Clair Apodaca, (2007) "The Whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media", *Journal of Human Rights*, Vol: 6, s. 147-164; Jay Ovsiovitch, (1993) 'News Coverage of Human Rights', *Human Rights Quarterly*, 18 (4), s. 705-747

²²¹ B. Freidman, J. D. Richardson, " 'A National Disgrace' Newspaper Coverage of the Birmingham Campaign in the South and Beyond" *Journalism History*, Winter 2008; 33, 4, pp.. 224-232

Öte yandan araştırmacılar çalışmalarında NYT'ın öteden beri ülke içindeki sivil haklar ve insan hakları ile ilgili haberlerinde gerek dil kullanımı, gerek haber içeriğindeki gerçeğe bağlılık ve gerekse haberlere hak ettikleri öneme paralel yer vermesi ve konuyla ilgili fikri takip özelliği ile de NYT'ın gazetecilik yaklaşımı değerli bulunmuştur. Örneğin 1963 yılında Afrika kökenli Amerikalı Dr. Martin Luther King'in liderliğini yaptığı sivil haklar hareketinin ABD'deki ayrımcı politikaları protesto etmek amacıyla ırk ayrımcılığının en acımasız şekilde sürdüğü ABD'nin Güneyinde gerçekleştirdikleri protesto kampanyasının haberleştirilmesinde diğer ulusal ve yerel gazetelerle karşılaştırıldığında NYT'ın en dikkate değer gazete olduğu belirtilmiştir.²²² Bir diğer çalışma 1968 yılında ABD'nin Chicago kentinde 1968 yılında gerçekleşen Demokratik Kongre katılımcılarının hak taleplerini dile getirdikleri gösterilere ilişkin haberlerde diğer gazetelerden farklı olarak polisin aşırı güç kullanımı karşısında NYT'ın statükocu bir haberleştirme paradigmasını değil, dengeli bir haberleştirme paradigmasını öne çıkaran insan haklarına duyarlı perspektifi ile dikkat çektiğini belirtmektedir.²²³ NYT'da yer alan insan haklarına ilişkin haberlerin dengeliliğini gösteren bir diğer kanıt ise yabancı ülkelere ilişkin insan hakları ihlallerine dair haberlerde Politik Terör Derecelendirmesi (Political Terror Scale- PTS) listesinde²²⁴ politik şiddet ve terör derecesi yüksek olan ülkelerin gazetede daha çok sayıda habere konu olduğu belirlenmiştir.²²⁵

İnsan hakları haberlerinin içeriğinde gösterdiği özenin yanı sıra çalışmalar NYT'ın konuyla ilgili haberlere daha sık ve daha geniş yer vermesi açısından da diğer ABD ve Avrupa elit gazetelerinden önde olduğunu göstermektedir. Caliendo vd. nin haklı olarak belirttikleri gibi insan hakları haberlerinin medyada kapsanması ile ilgili olarak "şüphesiz en iddialı ve sistematik çalışma"²²⁶ J S. Ovsiovitç'in

²²² A.g.m. , s 229

²²³ Monica Brasted, "Framing Protest: The Chicago Tribune and the New York Times during the 1968 Demokratik Convention" *Atlantic Journal of Communication*, 2005, 13 (1), s.1-25

²²⁴ Political Terror Scale (PTS): 5 en üst derece olmak üzere her yıl ülkelerin politik şiddet ve terör ve insan hakları ihlal derecelendirmesini içeren bağımsız bir insan hakları ölçüm setidir. Birçok insan hakları projesinde veri tabanı olarak kullanılmaktadır. Detay bilgi için: www.politicalterroryscale.org

²²⁵ Caliendo, et. all. a.g.e.

²²⁶ A.g.e. p. 63

çalışmaları olup, bu çalışmalar, New York Times'ın 1978–1988 yıllarını içeren 10 yıllık insan hakları haber oranının Time Dergisi ve CBS (Evening News) *Akşam Haberleri* ile karşılaştırıldığında her ikisinin toplam insan hakları haberlerinin dört katını aşan haber sayısı ile öncü olduğunu göstermektedir. Benzer bir çalışma örneğin 1990lı yıllar boyunca NYT'da 14,496 insan haklarına ilişkin haber yayınladığını göstermektedir.²²⁷ Bu rakam insan haklarına ilişkin günde ortalama dört haberden fazla yayın yapıldığını göstermektedir. Bu rakamın da yetersiz olduğu üzerinde birçok uzman hem fikir olsa da ortak kanaate göre mevcut durumda insan hakları haberlerine yer vermede hem nicel olarak hem de nitel olarak NYT açık ara öndedir.

Öte yandan yukarıda anılan bütün gerekçelerin yanı sıra Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin NYT açısından dış haberler kapsamında yer almakta olması nedeniyle, NYT'nin dış haberler konusundaki haklı ünü de bu gazetenin seçilmesinde etken olmuştur. Görüldüğü gibi NYT'nin seçilmesinde gerek nicel gerek nitel çok yönlü özelliklere sahip olması rol oynamıştır.

3. 4. Veri Toplama Esasları ve Veri Kapsamı

Çalışmaya esas teşkil eden haberlerden oluşan verilerin temini konusunda temel ölçüt uluslar arası saygınlığa sahip, bilimsel araştırma verisi olarak kabul gören haber indekslerinde yer alan verilere ulaşmak olarak saptanmıştır. Bu amaçla uluslararası akademik camiada kabul gören Lexis-Nexis Akademik Haber İndeksi(Lexis- Nexis Academic News) veri tabanı kullanılmıştır. Lexis Nexis İndeksi çeşitli sayıda esnek araştırma seçeneklerini kullanarak tam metin haberlere erişim sağlayan bir veri tabanıdır. Hali hazırda İstanbul üniversitesi de dahil olmak üzere dünyada 1500'ün üzerinde üniversite kütüphanesine hizmet veren LexisNexis standart bir araştırma kaynağı olarak medya çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

²²⁷ J. Ron, H. Ramos, K. Rodgers, "Transnational Information Politics: NGO Human Rights Reporting, 1986–2000" *International Studies Quarterly*, 2005, No: 49, pp. 557–587.

Derlemeye temel oluşturan haber seçimi Nexis-Lexis Akademik İndexinde ‘insan hakları ve Türkiye veya Türk (Türkçe)’ (human rights and Turkey or Turkish) anahtar kelimeleri ile yapılan arama sonuçlarıdır. İlgili kelimeleri içeren tüm makaleler taranmış ve gözden geçirilmiş olup, konumuzla doğrudan ilgili olanlar araştırma verisi olarak değerlendirilmiştir. Eleme esaslarına uygun olarak genel Türkiye haberi verisi olarak 1253 haber tespit edilmiş, bunlar arasında doğrudan Türkiye’ye ilişkin insan hakları ile ilgili olduğu tespit edilen 103 haber araştırma verisini oluşturmuştur.

Araştırmamızın ana verisini oluşturan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberleri ile ilgili olarak yapılan anahtar kelime taramasında orijinal veri olarak 157 habere ulaşılmış olmasına rağmen bunların arasından 102 haber araştırma verisi olarak kullanılmıştır. Ancak elenen haberlerin bir kısmının İran, Afganistan, Çin gibi çoğunlukla doğu ülkeleri başta olmak üzere başka ülkelere ilişkin insan hakları haberleri olduğu ancak gerekli ve ilgili olmadığı halde Türkiye’ adının da bu haberlerde geçmesi dikkat çekici bir noktadır.

LexisNexis aracılığı ile ulaşılan NYT haberlerinde Türkiye ile ilgili ilk insan hakları konusunu içeren haber 24 Nisan 1975 tarihli “Ermeni Katliamı” anma töreni haberidir. Haberin tek adet olması nedeniyle çalışmanın bu yıldan itibaren başlatılması mümkün olmadığından araştırma veri derlemesi başlangıç tarihi tesadüfi olarak seçilen 1977 yılı olmuştur. 1977 yılından başlayarak 1977, 1987, 1997, 2007 yılları olmak üzere on yıllık aralıklarla seçilen dört yıl boyunca NYT’ de yayınlanmış ‘Türkiye’ye ilişkin insan hakları’ hakkındaki tüm haberler araştırmada içerilmiştir. On yıllık peridolarla bir yılın toplam haberleri üzerinden yapılacak çalışmanın 40 yıllık bir zaman dilimi içindeki 10’ar yıllık değişimi izleme fırsatını vereceği dikkate alınmıştır.

Bu perspektiften hareketle 1977 yılında NYT’da 1977 yılında Türkiye’ye ilişkin insan haklarını ele alan 8 haber-metin yer alırken, 1987 yılında bu rakam 15’e yükselmiş, 1997 yılında 53 haber-metin Türkiye’ye ilişkin insan hakları konularına odaklanırken, 2007 yılında bu rakam 26 olmuştur. 1977, 1987, 1997, 2007 yıllarında

NYT’da yayınlanan toplam 102 haber- metin araştırma verisi olarak değerlendirilmiştir.

Haber-metinler ana iki metin formunda olup 96 adetle araştırma verilerinin ezici çoğunluğunu haber formu oluşturmaktadır. Yanı sıra 1977 yılında 2, 1987 yılında 3, 1997 yılında 7, 2007 yılında 2 olmak üzere toplam 14 adet editöre mektup formunda yayınlanan metin de doğrudan Türkiye’ye ilişkin insan haklarına odaklanmış oldukları için çalışma verisi içinde yer almıştır.

3.5. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde derlenen veriler medya analizinde kullanılan içerik analizi ve söylem analizi yöntemleri aracılığı ile değerlendirilecektir. İçerik analizinde tekrarlama sıklığı tekniğine başvurularak verilerin nicel değerlendirme sonuçları sağlanırken, korelasyon analizi aracılığı ile ilişkisellik değerlendirmesi de gerçekleştirilecektir. Söylem analizinde, eleştirel söylem analizi (ESA) yöntemlerinden sosyobilişsel yaklaşım ve söylem-tarihsel yaklaşıma başvurularak verilerin nitel değerlendirme sonuçları elde edilecektir. Çalışmada esas olarak nitel araştırma verilerinin söylem analizi aracılığı ile yorumlanması hedeflenmekte, içerik analizi yorumsal değerlendirmeyi destekleyici yöntem olarak kullanılmaktadır.

3.5.1. İçerik Analizi Yöntemi ve Bu Yöntemle İncelenecek Hipotezler

İçerik analizi yöntemi ile NYT’da yayınlanan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haber-metinlerin sayısal verilerinin değerlendirilmesi ile yıllara göre toplam Türkiye ve Türkiye’ye ilişkin insan hakları haber sayısındaki değişim, yıllara göre haber-metinlerde en çok vurgulanan insan hakları grubunun tespit edilmesini sağlayacaktır. Çalışmada içerik analizi aracılığı yanıtı aranan ve sayısal verilerin tespitine dayalı sorunsallara ilişkin hipotezler şöyledir;

- H. 1: NYT'ta yayınlanan Türkiye'ye ilişkin genel haberlerin sayısı her 10 yıllık dilimde artmakta ve Türkiye, ABD elit medyasında daha görünür kılınmaktadır.
- H. 2: NYT'ta yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin sayısı her on yıllık dilimde artmakta ve Türkiye'ye ilişkin insan hakları sorunları ABD elit medyasında daha görünür kılınmaktadır.
- H. 3: NYT'ta yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin içeriğinde kolektif hakları oluşturan ekonomik ve sosyal haklar ihmal edilirken bireysel hakları oluşturan sivil ve politik haklar ile grup haklarını oluşturan azınlık haklarına ilişkin haberler daha çok vurgulanmakta ve görünür kılınmaktadır.
- H. 4: NYT'ta yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin içeriğinde hak ihlalleri kapsamı yalnızca Türkiyenin ülke içindeki insan hakları performansı ile sınırlı olmayıp Türkiye'nin uluslararası ihtilafları bağlamında dış ilişkiler performansı ile ilişkilendirilerek de sunulmaktadır.

İçerik analizi ilk kez Bernard Berelson'un 1952 yılında yayınlanan *Content Analysis in Communications Research*²²⁸ adlı kitapla dikkat çeken bir kavram olarak araştırma dünyasının gündemine girdi. Kitabın yayınlanmasını takiben, içerik analizi tanımı altmış yılı aşan bir geçmişe sahiptir. İlk kez 1961 yılında Webster Sözlüğünde (*Webster's Dictionary of the English Language*) "Açık beyanların ve örtük içerikli iletişimsel materyallerin (kitap ve film gibi) anahtar sembol ve temalarını muhtemel etki ve anlamlarını ortaya çıkarmak amacıyla sınıflandırma, cizelgelendirme, listeleme ve değerlendirme" faaliyeti olarak tanımlanmıştır. Ancak, Krippendorff'a göre içerik analizinin entelektüel kökleri insanlık tarihi kadar eski olup sembol ses ve özellikle yazının bilinçli kullanımı içerik analizinin de başlangıcıdır. Bu bilinçli kullanım dilin büyüklü kullanımı ile yer değiştirerek, felsefe, retorik ve kriptografi gibi antik disiplinler tarafından biçimlendirilmişse de içerik

²²⁸ Bernard Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, New York, Free Press, 1952

analizinin antik kökleri olan sembolik ve metinsel olguların analizi amaç ve metod yönünden günümüz içerik analizinden oldukça farklıdır.²²⁹

Günümüzde içerik analizi üç temel fark edilebilir özellik taşır;²³⁰

1. İçerik analizi ampirik temele sahip bir metot olup sürece ilişkin keşifçi bir araştırmadır ve öngörü veya sonuç oluşturma amacını taşır. Kavramsallaştırma yaklaşımı ve ampirik yönelimi ile içerik analizi, diğer metotları kullananlardan farklı olarak, eleştiri ve eylemler için pratik destek ve geçerli bilgi sağlayarak, basılı metin, imaj, veya seslerle insanlara neyin anlatıldığını neyin gizlendiğini anlaşılır kılmaya çalışırlar.

2. İçerik analizi geleneksel sembol, içerik ve amaç fikirlerini aşan bir yaklaşıma sahiptir.

3. İçerik analizi kendine özgü bir metodoloji geliştirmeye zorlanmıştır. Bunun üç nedeni vardır.

- İçerik analizi günümüzde çok daha geniş bağlama sahip veri ile karşı karşıyadır.
- Çok daha büyük sayıdaki araştırmacı geniş yelpazeye sahip içerik analizi takibinde işbirliğine ihtiyaç duymaktadır.
- Teknolojik gelişmeler sonucunda çok daha büyük miktarda veri nitel araştırmada değişik teknikleri zorunlu kılmıştır.

Metodun ilk kodlamasını yapan Lazarfeld ve Berelson'dan bu güne özellikle niteliksel gazete analizi ile başlayıp gazetecilik argümanlarına bilimsel temel sağlamak amacıyla kullanılan metot bu üç temel özellik nedeniyle gelişerek günümüzde içerik analizinin 'potansiyel olarak sosyal bilimlerde en önemli araştırma

²²⁹ Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An introduction to its methodology*, California, Sage Pub, 2004, p. xvii

²³⁰ A.e, p. xvii-xxi

tekniklerinden biri,²³¹ haline gelmesini sağlamıştır. 1941 de Berelson'un gazete ve gazetecilik kapsamındaki çalışmaları ile başlayan içerik analizi günümüzde bilgisayar kullanımı ve elektronik veri imkanlarının olağan üstü artışı ile başta iletişim ve medya çalışmaları araştırmacıları olmak üzere, psikolojiden tarihe, sosyolojiden edebiyata, siyasal bilimlere dek bir çok alanda yaygın olarak başvurulan bir araştırma metodu olmuştur. Bu metodun temelde nesnellik, sistemlilik ve genellik olmak üzere üç özelliğe sahip olması beklenmektedir.

İletişim paradigması, 'kim, kime, neyi, nasıl söyledi ve bunun etkisi ne oldu' soruları üzerine kurulmuştur, bu nedenle içerik analizinin amacı iletişimin altı temel ögesi olan 1) kaynak, 2) kodlama, 3) kanal, 4) alımlayıcı, 5) mesaj ve anlamı, 6) iletişimin nedeni olmak üzere altı temel öğeden biri ya da bir kaçına ilişkin çıkarsama yapmaktır. Buna uygun olarak bu araştırma yönteminin modelleri iletişim materyalinin (konuşma, yazı, görsel sembol vs.) özellikleri hakkında, iletişim ve materyalinin geçmişi hakkında ve iletişimin etkileri hakkında çıkarsama yapma ve hipotezleri deneme imkânı verir.

3.5.1.1. İçerik Analizi Stratejileri

Berelson tarafından oluşturulan ve ardından Holsti tarafından yenilenerek uyarlanan içerik analizi stratejisine ilişkin çıkış noktası olarak Holsti içerik analizinin 15 kullanımını açığa çıkarmak amacıyla verileri üç kategoriye ayırarak üç temel amaç belirler;

- İletişimin geçmişi hakkında çıkarsamalar yapmayı sağlayacak veriler
- İletişimin karakteristiğini tanımlayan ve hakkında çıkarsamalar yapmayı sağlayacak veriler
- İletişimin etkisi hakkında çıkarsamalar yapmayı sağlayacak veriler

Bu verilerin amaç, iletişim faktörü, soru ve kullanım açısından değerlendirilmesini önererek bir stratejik yaklaşım sunar

²³¹ A.e, p. xxiii

Aşağıdaki Tablo Holsti tarafından hazırlanmış olup, anılan stratejileri, amaç ve araçlarını açıklamaktadır²³²

Tablo 3.1.: İletişimin Amacı, İletişimin Unsuru, İletişimin Sorusu, İletişimin Kullanımı Aracılığı ile İçerik Analizi Stratejileri

Amaç	Unsur	Soru	Kullanım
İletişimin geçmişi hakkında çıkarsama yapmak	Kaynak	Kim?	<ul style="list-style-type: none"> Kaynağa ilişkin ihtilafı soruları yanıtla (yazarın kimliği) (müellif analizi)
	Kod açımı süreci	Niçin?	<ul style="list-style-type: none"> Politik ve askeri istihbaratı güvenceye al Bireylerin özelliklerini analiz et Kültürel açıları ve değişimleri çıkarsa Hukuki ve değerlendirmeye yönelik kanıtları sağla
İletişimin karakteristikleri hakkında çıkarsama ve tanımlama yapmak	Kanal	Nasıl?	<ul style="list-style-type: none"> İkna tekniklerini analiz et Stili analiz et
	Mesaj	Ne?	<ul style="list-style-type: none"> İletişimin içindeki eğilimleri (trend) tanımla Kaynakların bilinen karakteristiklerini ürettikleri mesajla ilişkilendir. İletişimin içeriğini standart örnekleriyle karşılaştır
	Alı(mlayı)cı	Kime?	<ul style="list-style-type: none"> Alımlayıcının karakteristiklerini onlar için üretilen mesajlarla ilişkilendir. İletişimde mevcut kalıp modelleri tanımla
İletişimin sonuçları hakkında çıkarsamalar yapmak	Kod açıklama süreci	Hangi etki?	<ul style="list-style-type: none"> Anlaşılabilirliği (okunabilirliği) ölç İletişim akışını analiz et İletişime verilen yanıtları değerlendir.

²³² İlk kez Berelson tarafından oluşturulan içerik analizi kullanım stratejisi Holsti tarafından geliştirilerek yeniden uyarlanmıştır. Akt: Klaus Krippendorff, Content Analysis: An Intraduction...

Araştırmanın amacı, araştırmanın iletişim unsuru, araştırma sorusu ve araştırma kullanımını yukarıda listelenen içerik analizinin temel karakterini oluşturan özellikleri nesnellik, sistematiklik, nitelik ve açık-beyan edilen içerik özelliklerinin açığa çıkarılmasıdır. Araştırmanın bu özelliklere uygun sonuçlara ulaşması için dört aşamalı bir araştırma süreci izlenmelidir;²³³

1. Aşama: Analiz edilecek içerik evrenini belirlemek (örneğin NYT gazetesi)

2. Aşama: Analiz edilecek örnekleme temin etmek (örneğin Türkiye'ye ilişkin insan hakları konulu NYT haberleri)

3. Aşama: Verileri kodlamak, (aşağıda belirtilen beş ana kayıt birimine uygun olarak) analiz birimlerini belirlemek

1. Tek kelime veya sembol
2. Tema, izlek
3. Karakter, aktör
4. Cümle veya paragraf
5. Haber, köşe yazısı gibi özel bölüm

4. Aşama: Nicelikselleştirme veya sayısallaştırma sistemini belirlemek

1. Yer ölçümü, sütun santim (yazılı materyal için)
2. Zaman ölçümü, süre uzunluğu (görsel, sözel materyal için)
3. Analiz biriminin varlığı veya yokluğu
4. Analiz biriminin yer alma sıklığı

Çalışmada yukarıda belirtilen hipotez 1. ve 2. ye uygun olarak örneklem, 3. aşamada veri kodlama analiz birimi olarak kelime (4,1) ve tema izlek (3,2) yönünden incelenecektir. 4. Aşama ile ilgili olarak ise analiz biriminin varlığı veya yokluğu (4,3) ile var olması halinde yer alma sıklığı (4.4) üzerinde durulacaktır.

²³³ Content Analysis 132 C Ders notu (Çevrimiçi):http://devcompage.files.wordpress.com/2007/12/17-content_analysis.pdf (27 082008)

3.5.2. Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi ve Bu Yöntemle İncelenecek Hipotezler

Çalışmada kullanılacak bir diğer analiz yöntemi ise söylem analizi yöntemidir. Derlenen verilerin değerlendirilmesinde Eleştirel Söylem Analizi (ESA) yaklaşımları arasında yer alan üç temel yaklaşım kullanılacaktır. Özellikle eleştirel söylem analizi alanında kurucu teorisyenler olarak önemli katkılarda bulunmuş Teun van Dijk'ın *Sosyobilişsel Yaklaşım* modeli (Sociocognitive Approach) ile Ruth Wodak'ın *Söylem-Tarihsel Yaklaşım* modeli (Discourse-Historical Approach) ve Norman Fairclough'un *Diyalektik-ilişkisel Yaklaşım* modeline başvurulacaktır. Bu modeller aracılığı ile haber başlıkları ve haber metinlerindeki egemen söylem kalıplarının ve söylem stratejilerinin açığa çıkarılmasına çalışılacaktır. Çalışmada ESA yönteminin kullanılmasının daha sonraki bölümde detaylandırılmaya çalışılan nedenlerinin yanı sıra özel bir nedeni bulunmaktadır. Van Dijk'a göre eleştirel söylem analizi (veya van Dijk'ın tercih ettiği isimlendirmeyeyle söylersek eleştirel söylem çalışmaları) ile insan hakları birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Aşağıda van Dijk'tan alıntılanan bölümün de gösterdiği gibi ESA söylemin insan haklarına uygunluğu veya aykırılığına özel önem veren bu nedenle de çalışmanın araştırma sorunsallarına doğrudan temas edebilen bir araştırma politikasını içermektedir.

“Eleştirel söylem çalışmaları (ESÇ) diğer tüm sosyal ve politik bilimlerde mevcut olanlara benzer her hangi bir toplumsal ya da politik araştırmadan farklı olarak temel önermesi metnin veya konuşmanın bazı biçimlerinin *adaletsiz* olabileceği gerçeği üzerine oturtulmuştur. ESÇ'nin görevlerinden biri bu tür *söylemsel adaletsizlikleri* haksızlıkları tanımlayacak ilkeleri formüle etmektir. ESÇ bu tür haksızlıkları açığa çıkarmak ve onlarla mücadele etmeye yardımcı olmayı amaçlar... Böyle bir araştırma politikası, toplumsal bir etkileşim olarak söylemin uluslar arası insan hakları ve sosyal haklar gibi bazı temel normlara göre meşruiyetten yoksun olabileceğine işaret eden ahlaki bir değerlendirme gerektirir... Bir ölçüt olarak biz, bu nedenle uluslar arası ölçeklerde tanınmış insan haklarının ihlal edilmesine ve sosyal eşitsizliğe katkıda bulunan her türlü söylemi *adaletsiz söylem* olarak adlandırırız. Sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üreten söylemler bunun tipik örnekleridir.”²³⁴

²³⁴ Teun A. van Dijk, “Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach”, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Ed.by. Ruth Wodak&Michael Meyer, London, Sage, 2009, s. 63

Çalışmada söylem analizi aracılığı ile yanıtı aranan ve dilbilimsel yapıların ve anlamların yorumuna dayalı sorunsallar ve ilişkin hipotezler şöyledir;

- H. 3: NYT gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde Türkiye'nin insan hakları koşullarına gösterilen ilgi özgün değil araçsaldır.

- H. 4: New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde kullanılan söylem stratejileri Türkiye'yi, rejimini ve yöneticilerini olumsuz özellik ve niteliklerle tanımlanmış 'öteki' olarak sunmaktadır.

- H. 5: New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde kullanılan söylem stratejileri 'Batı merkezci' argüman ve çerçeveler üzerine inşa edilmektedir.

- H. 5. A: New York Times gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde inşa edilen gerçeklik 'Batı merkezci ve taraflı' bir gerçekliktir.

ESA 1980'lerin sonlarında Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ve diğerleri öncülüğünde Avrupa söylem çalışmalarının program nitelikli gelişimi sonucunda ortaya çıkmış, o zamandan beri de alanın en etkili ve görünür analiz yöntemlerinden biri olmuştur.²³⁵ Van Dijk ise ESA'nin kolay olmaktan çok uzak olduğunu hatta disiplin içindeki en zorlu meydan okuma olduğunu belirtmektedir.²³⁶ Wodak, Kendall'la yaptığı bir söyleşide 1989'da, tesadüfen, Fairclough, van Dijk ve kendisinin eş zamanlı olarak ESA ile ilgili çalışmalarının yayınlandığını belirtmektedir. Sonrasında, van Dijk'in daveti ile 1991 yılında Amsterdam'da Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunter Kress, Theo van Leeuwen ve Ruth Wodak'ın

²³⁵ J. Blommaert, C. Bulcean, "Critical Discourse Analysis" *Annual Review of Anthropology*, Vol.29 (2000), pp. 447-466

²³⁶ Van Dijk, Teun, "Principles of Discourse Analysis", *Discourse&Society*, (1993) Vol. 4 (2), pp. 224-253

bir araya gelmesinin, ESA'nin resmi kurumsallaşmasının başlangıç noktası olarak tanımlandığını ifade etmektedir.²³⁷

Eleştirel Söylem Analizi (ESA) Fairclough'un tanımıyla, dili toplumsal pratiğin bir biçimi olarak gören, toplumsal ve politik tahakkümün metin ve konuşma aracılığı ile yeniden üretimine odaklanan disiplinler arası bir söylem çalışması yaklaşımıdır.²³⁸ Wodak ise ESA'ni dilin kullanımına eleştirel bakış açısıyla yaklaşan, disiplinler arası bir çalışma alanı olarak tanımlar ve metodolojik olarak analitik-tümden gelim geleneğinden çok yorumsamacı geleneğe yerleştirilmesi gerektiğini belirtir.²³⁹ Genelde ESA ekol olarak problem odaklı olup bu nedenle de teoride ve pratikte eklektik ve disiplinler arası bir karakterle tanımlanmaktadır.²⁴⁰ ESA'nin bir diğer karakteristik özelliği söylem içindeki ideolojinin açığa çıkarılmasına yönelik ortak ve yaygın ilgisidir. Bu nedenlerle eleştirel söylem analizi söyleme diğer söylem analizi yöntemlerinden farklı olarak güç-iktidar, ideoloji ve hegemonya gibi kavramları odağa alan eleştirel bir ilgi ile yaklaşır.

Van Dijk eleştirel söylem çalışmalarının aşağıdaki amaçları taşıması gerektiğini belirtir;²⁴¹

- ESA Toplumsal gücün kötüye kullanımı ve bunların yol açtığı sosyal eşitsizliklerin çeşitli biçimleri gibi, kamusal konuşma ve metinlerin neden olduğu veya daha da kötüleştirildiği ciddi sosyal problemlerin anlaşılmasına ve çözümlenmesine katkıda bulunmak amacıyla analiz edilmesini amaçlar.

- Bu analiz uluslararası insan haklarına uygun bir şekilde tanımlanmış normatif perspektife uygun olarak yürütülür ki bu özelliği onun ihlalci söylemsel

²³⁷ Anılan söyleşide Wodak, van Dijk, Fairclough ve kendi adını zikretse de, ("Forum:Qualitative Social Research" 2007, Volume 8, No.2 sayısında "What is Critical Discourse Analysis" başlığı ile yayımlanmıştır) daha sonra yayımlanan 'Methods of Critical Discourse Analysis' adlı kitabında bu isimlere Kress ve van Leeuwen'in adını da eklemiştir.

²³⁸ R. Wodak, M. Meyer, "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology", **Methods of Critical Discourse Analysis**, Ed.by. Ruth Wodak, Michael Meyer, London, Sage (2.nd ed), 2009, s. 27

²³⁹ A.g.e., s.28

²⁴⁰ A.g.e., s.3

²⁴¹ Teun A. van Dijk, "Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach", **Methods of Critical Discourse...** p. 63-4

pratiklerin eleştirel değerlendirmesini yapmasına, aynı zamanda meşru olmayan tahakküme direnme ve uygulamaya dönük müdahalelere rehberlik etmesine izin verir.

Daha önce de belirtildiği gibi bu amaçlar bir yandan ESA yönteminin neden insan haklarının ihlaline özel ilgi gösterdiğini açıklar, diğer yandan ise ESA'nin söylem içindeki ideoloji, hegemonya ve güç-iktidarın yeniden üretimini açığa çıkarma hedefiyle uyumludur.

ESA'nin genel prensipleri ise Wodak tarafından şöyle özetlemiştir;²⁴²

- ESA toplumsal problemlerle ilgilenir. - Dilin kullanımı veya dille ilgili olmayıp, toplumsal veya kültürel süreçlerin ve yapıların dilbilimsel karakteri ile ilgilidir.

- Güç-iktidar ilişkileri söylemle ilişkilidir ve ESA hem söylemin içindeki iktidar üzerinde hem de güç-iktidara ilişkin söylem üzerinde çalışır.

- Toplum ve kültür söylemle diyalektik ilişki içindedir: toplum ve kültür söylem tarafından biçimlenirken aynı zamanda söylemi kurar. Her bir dil kullanım girişimi güç-iktidar ilişkileri de dahil toplum ve kültürü yeniden üretir veya dönüştürür.

- Söylem analizi yorumsamacı ve açıklayıcıdır. Eleştirel analiz sistematik bir yöntem bilime ve metnin ve onun toplumsal koşullarının ideolojisinin ve güç-iktidar ilişkilerinin arasındaki ilişkiye işaret eder.

Fairclough ESA metodolojisini yukarıdaki tanım, amaç ve karakteristiklere uygun olarak dört aşamada formüle etmiştir.²⁴³

- 1. aşama: Dilsel göstergeler açısından bir toplumsal haksızlığa odaklan

²⁴² Akt: John E. Richardson, *Analysing Newspaper: An Approach from Critical Discourse Analysis*, New York: Pelgrave Macmillan, 2007, p. 26-7

²⁴³ Fairclough, Norman, "A Dialectical-Relational Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research", *Methods of Critical Discourse Analysis*, 2009 Ed.by. Ruth Wodak&Michael Meyer, London, Sage (2.nd ed), s. 167

- 2. aşama: Toplumsal haksızlığa işaret etmenin önündeki engelleri tanımla
- 3. aşama: Sosyal düzenin toplumsal haksızlığa 'ihtiyacı' olup olmadığını dikkate al
- 4. aşama: Engelleri aşmak için olası yolları tanımla

Görüldüğü gibi ESA amaçları, karakteristikleri ve metodolojisi ile başta adaletsizlik, haksızlık ve yanlışlar olmak üzere toplumsal sorunlara odaklanan, sorunun güç-iktidar hegemonya ve ideolojik boyutunu açığa çıkarmaya hedeflenmiş bütün bunları dil-toplumsal pratik ilişkisi bağlamında ele alan bir analiz yöntemidir. Eleştirel söylem analizinin bu özelliği nedeniyle ESA çalışanları, analizleri aracılığı ile söylemin toplumsal etkisini açığa çıkarırken sessizlere ses olmak, güçsüzlere güç vermek, iktidarın gücünü suiistimal edenleri teşhir etmek ve toplumsal haksızlıklara dur demek için toplumu harekete geçirmeyi de çalışmalarının bir boyutu olarak kabul etmişlerdir.²⁴⁴ Bu nedenle ESA açıkça değişim, güçlendirme ve uygulama-uyumlu çalışmalara bağlılık beyan eder. Örneğin Toolan daha da ileri giderek ESA çalışanlarının değişim için önerilerde bulunmasını ve hususi olarak bazı söylemlerin düzeltilmesi için katkıda bulunması gerektiğini belirtir.²⁴⁵

Nihai olarak ESA'nin başarısının etkililiği ve değişime katkısı ile ölçülebileceğini belirten van Dijk, bu başarının kanıtlarının sınıf mücadelesinde, sömürgecilik karşıtı harekette, Sivil Haklar Hareketi ve Kadın Hakları Hareketinde çok açıklıkla görülebildiğini hatırlatmaktadır.²⁴⁶

3.5.2.1. Eleştirel Söylem Analizi Yaklaşımları Üzerine

Bu gün gelinen noktada ESA altı temel söylem analizi yaklaşım modelini içerir.

²⁴⁴ Van Dijk, Teun, " Principles of Discourse Analysis", **Discourse&Society**, (1993) Vol. 4 (2), s. 252

²⁴⁵ Akt: J. Blommestein, C Bulcean, a. g. m. , s.449

²⁴⁶ Van Dijk, A.e. , s. 253

1. Fairclough tarafından kavramsallaştırılan ve Marksist gelenekten beslenen, Halliday'ın işlevsel dil teorisini ve Foucault'un çalışmalarını dikkate alan *Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım* toplumsal çatışmalara yoğunlaşır.

2. Van Dijk tarafından kavramsallaştırılan ve Moscovici'nin 'toplumsal yeniden temsiliyet' kuramını dikkate alan *Sosyobilişsel Yaklaşım* ise başta ırkçılık olmak üzere toplumsal eşitsizliklere odaklanır.

3. Wodak ve Reisigl tarafından kavramsallaştırılan, 'eleştirel teori' ve 'sembolik etkileşim' teorilerinden beslenen *Söylem-Tarihsel Yaklaşım* tarihsel bağlamda politik alana odaklanır.

4. Van Leeuwen tarafından kavramsallaştırılan yine 'eleştirel teori' kaynaklı *Toplumsal Aktörler Yaklaşımı* bireysel aktörlerin sosyal yapıyı yeniden üretimi üzerine yoğunlaşır.

5. Gerlinde Mautner tarafından kavramsallaştırılan *Dilbilimsel Külliyat Yaklaşımı* sayısal analiz araçları sağlamaya yönelir.

6. Siegfried Jager ve Florentine Maier tarafından kavramsallaştırılan, Foucault'nun yapısalıcı söylem fikrinden etkilenen *Dispositif Analiz Yaklaşımı* özne ve nesne arasındaki söylemsel dolayımına yoğunlaşır.

Yukarıda adı geçen altı temel yaklaşım arasında yer alan Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım, Sosyobilişsel Yaklaşım ve Söylem-Tarihsel Yaklaşım çalışma verilerinin değerlendirilmesinde yararlanılacak yöntemlerdir. Bu nedenle biraz daha yakından gözden geçirilmesinde yarar görülmektedir.

3.5.2.1.1. Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım

ESA ile ilgili ilk vurucu yayın Fairclough'un 'Discourse and Social Change'²⁴⁷ adlı çalışması olmuştur. Bu çalışma, söylemin sosyal teorisini açıklamış ve eleştirel söylem analizinin pratiğine ilişkin metodolojik ayrıntılı plan sağlamıştır

²⁴⁷ Norman Fairclough, *Discourse and Social Change*, Cambridge, UK, Polity, 1992.

Bu plan doğrultusunda diyalektik ilişkiyel yaklaşım (DİY) söylemi kavramsallaştırmak ve analiz etmek için üç boyutlu bir çerçeve belirlemiştir.

• Birinci boyut: Metin olarak söylemi odağa alır yani söylemin somut birimlerinin organizasyonu ve dilbilimsel özelliklerine yoğunlaşır. Metnin kelime dağarcığı seçimleri ve kalıpları (sözcük ve eğretilmeler gibi), gramer (kip ve fiil geçişliliği gibi), tutarlılık (bağlaç, şema gibi) ve metin yapısı (bölümleme, dönüm noktaları sistemi gibi) özelliklerinin sistemli olarak incelenmesi gerektiğini belirtir. Örneğin bir haber metninde edilgen fiil biçiminin kullanılmasının politik sürecin failinin anlaşılmasını engelleyici bir etkisi olabileceğine dikkat çeker. Fairclough'a göre dilin somut birimlerine dikkat çeken niteliği ile ESA diğer söylem analizi yaklaşımlarından, örneğin Foucault'nun yaklaşımından, kendini ayırıştırır.

• İkinci boyut: DİY söylemsel pratik olarak söyleme odaklanır yani üretilmiş, dağıtılmış, dolaşıma sokulmuş ve toplum tarafından tüketilmiş bir şey olarak söylem dikkate alınır. Söyleme, söylemsel pratik olarak yaklaşmak metnin kelime dağarcığını, gramerini, tutarlılığını ve metin yapısını analiz ederken dikkatin konuşma eylemine, içerik tutarlılığına ve metinlerarasılığa verilmesi anlamına gelir ki bu üç birim metni bağlamına yerleştirir.

• Üçüncü Boyut: Fairclough'un sınıflandırmasına göre DİY'nin üçüncü boyutu ise toplumsal bir pratik olarak söylemdir ki bu söylemin içinde var olduğu egemen süreç ve ideolojik etkilere odaklanır. Egemenlik, rıza aracılığı ile ittifak yaratma, sınıf ve grupları bütünleştirme yoluyla başarıya ulaşan iktidarla ilişkilidir ve "söylem düzeninin dillendirilmesi ve yeniden dillendirilmesi egemenlik mücadelesinde karşılıklı bir dayanaktır."²⁴⁸ Bu görüş Fairclough'un ve diyalektik ilişkiyel yaklaşımın ESA'nın üçüncü boyutunda temel aldığı değişim yaklaşımını açıklar: Egemenlik ve egemenler değişir ve bu değişimi söylemsel değişimde açıkça görebiliriz. Kısaca egemenliğin değişimi söylemin değişimi aracılığı ile gerçekleşir. Veya Blommaert&Bulcaen'in değişimi ile "Söylemin yeniden temsil edildiği, yeniden konuşulduğu, yeniden yazıldığı biçimdir ki, yeni söylem düzeninin ortaya çıkışı,

²⁴⁸ Fairclough, A.g.e. , s. 93

normlaştırma mücadelesi, kontrol girişimleri ve iktidar rejimine karşı direnişin üzerine ışık tutar.”²⁴⁹

Bu nokta insan hakları ihlallerini meşrulaştıran söylemlerin değişime uğraması ve ihlalleri değil hakları meşrulaştıran söyleminin üretilmesi ve güçlenmesi açısından özel önem taşımaktadır.

3.5.2.1.2. Söylem-Tarihsel Yaklaşım

Söylem-Tarihsel Yaklaşımın kurucularından olan ve ESA teorisyenleri arasında saygın bir yeri olan Wodak’a göre ideoloji, iktidar, hiyerarşi, toplumsal cinsiyet ve sosyolojik değişkenlere ait kavramlar metnin yorumlanması ve açıklanması ile ilişkilidir. Bu nedenle de ESA çalışmaları içinde toplumsal cinsiyet sorunu, ırkçılık sorunu, medya söylemleri, politik söylemler, örgütsel söylemler veya kimlik arayışı gibi konular öne çıkmaktadır. Bütün bu konular aynı zamanda insan haklarına ilişkin konulardır. Asıl olan şudur ki ESA hususi olarak dil ve iktidar arasındaki ilişkiyle ilgilenir ve amaçlarından biri ideolojileri deşifre ederek söylemlerin sınırlarını açığa çıkarmaktır.²⁵⁰ Söylemle ideolojinin, diğer bir değişle egemen söylemle egemen ideolojinin iç içe geçmişliğinin açığa çıkarılmasını amaçlayan ESA yaklaşımına göre dil kendi başına güçlü değildir, güçlülerin-muktedirlerin onu kullanması ile güç kazanır. Bu da Wodak ve Meyer’e göre ESA’nın neden ezilenlerin ve güçsüzlerin ve hakkı ihlal edilmişlerin görüş açısına yakın bir duruş sergilediklerini ve eşitsizliklerin varlığından sorumlu olan koşulları değiştirme gücüne sahip olan muktedirlerin dil kullanımını eleştirel bir analize tabi tuttuklarını açıklamaktadır.

Reisigl ve Wodak tarafından geliştirilmiş olan söylem-tarihsel yaklaşım (STY) ESA’nın yukarıda anılan dilbilimsel özelliklerinin ötesine ulaşarak söylemin tarihsel konumuna ve tarih boyunca düzenlenişine özel bir dikkat göstermekte ve bunu sosyobilişsel düzeyi ihmal etmeden yapmaktadır. Öte yandan STY bir

²⁴⁹ Blommeart J & C Bulcean, a.g.e. , s. 449

²⁵⁰ Weiss, Gilbert, Ruth Wodak, *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*, New York: Pelgrave Macmillan, 2003, s. 12, 14

söylemsel olgunun tarihsel konumu ve düzenlenişini dikkate almakla, kaçınılmaz olarak söylemi bağlam içinde bir metin olarak tanımlar ve metni izole edilmiş bir yapı olarak değil metinler arası ve söylemler arası ilişkileri de dikkate alan bir noktadan analize tabi tutar. Bu niteliği ile ‘metinlerarasılık’ ve ‘söylemlerarasılık’ STY’ nin temel iki kavramı olarak dikkat çekmektedir. Bu iki kavram her metnin veya söylemin daima geçmiş ve güncel metin ve söylemlerle ilişkili olduğunu birbirleriyle örtüşüp, ilişkilendiklerine vurgu yapmaktadır. Bakhtin’in metinlerarasılık kavramsallaştırmasından ödünç alınan bu kavram her metnin veya söylenenin (utterance) açık ya da örtülü bir şekilde diğer metin ve söylenenlerle diyalog içinde olduğunu ve anlamını diğer metinlerle ilişkisinde bulunduğunu belirtmektedir.²⁵¹

3.5.2.1.2.1. Söylem Tarihsel Yaklaşımda Veri Niteliğinin Değerlendirilmesinde Metodolojik Prensip

STY veri niteliğinin kalitesini ve bu verilerin nesnel değerlendirilmesini ‘üçgenlendirme nirengi teşkili’ prensibi ile sağlar. Yöntem temel olarak teorik olup, metinde dört düzeyi dikkate alan bağlam kavramı üzerine inşa edilmiştir. Sözü edilen dört düzeyin ilki söylemde mevcut dil veya metin ile içsel ortak metni oluşturan düzeydir. İkinci düzey lafızlar, metinler, türler ve söylemler arasındaki metinlerarası ve söylemlerarası ilişkileri içeren düzeydir. Üçüncü düzey, dil dışı sosyal düzeydir ki ‘durum bağlamı’ (context of situation) olarak adlandırılır. Dördüncü ve son düzey ise söylemde içerilen daha kapsamlı sosyopolitik ve tarihsel bağlamları içerir. Verileri ve bulguları yukarıda anılan dört değişik düzeyi dikkate alan bir analize tabi tutmanın çalışmada taraflılık riskini minimuma indireceği belirtilir.²⁵²

²⁵¹ Beyza C. Tekin, “Construction of Turkey in French Political Discourse”, *Discourse & Society* 19 (6), pp. 727–763

²⁵² Wodak, Meyer, “Critical Discourse Analysis: History, Agenda, s. 31

3.5.2.1.2.2. Söylem Tarihsel Yaklaşımda Analiz Stratejisi: Söylemsel Stratejinin Analizi

STY bir söylemin analizi için dört aşamalı bir strateji izler. Özel bir söylemin özel bir içeriği/ konusu (örneğin ırkçı bir söylem) seçildikten(1) sonra, metinde söylemsel stratejiler araştırılır(2). Ardından ayrımcı kalıp yargılara ilişkin bulguların tip olarak dilbilimsel anlamları(3) ve içeriğe bağımlı semboller olarak dilsel gerçekleştirmeleri(4) incelenir. Her ne kadar netleşmiş bir yöntemi olmasa da bu süreçte daima tarihsel bağlam analizde dikkate alınır ve yorumla bütünleştirilir.²⁵³

STY nin analiz stratejisinin önemli bir bölümü söylemsel stratejilerin analizidir. Söylem stratejisi veya stratejileri temelde söylem üretim sürecinde söylem üreticisi tarafından iletişim amaçlarına uygun olarak söylemin nasıl üretileceğine ilişkin yapılan seçim ve kararlardır.²⁵⁴ Kelime seçiminden alıntı seçimine, sıfat ve tanımlamadan konunun çerçevelemesine ve hangi sosyopolitik bağlama oturtulduğuna dek bir söylemin, metnin, konuşmanın düzenlenişinde üretici birçok seçim yapar ve karar alır. Bu seçim ve kararlar üreticinin ideolojik pozisyonu ile yakından ilgilidir. Söylemsel stratejilerin açığa çıkarılması söylemin ideolojik bağlantılarının da açığa çıkarılmasını sağlar. STY temel olarak söylemsel strateji analizini söyleme ilişkin aşağıda belirtilen beş soruya yanıt arayarak gerçekleştirir. Bu soruların yanıtları söylemde egemen olan söylemsel stratejileri açığa çıkarır.

- Söylemin isimlendirme stratejisi nasıl inşa edilmiştir?
- Söylemin yüklem-hüküm stratejisi nasıl inşa edilmiştir?
- Söylemin argümantasyon (uslamlama) stratejisi nasıl inşa edilmiştir?
- Söylemin perspektiflendirme (bakış açısı edindirme), çerçeveleme, söylem yeniden sunum stratejisi nasıl inşa edilmiştir?
- Söylemin önemseme, hafifseme stratejisi nasıl inşa edilmiştir?

²⁵³ Wodak & Meyer, *Critical Discourse Analysis*..., s. 29-30

²⁵⁴ Liu Chen-dan, 1999, s.123 akt: Cao&Liu, "Analysis of Discourse Strategies by Faulkner", *Sino-US English Teaching*, 2007 Vol:4, No.12, s 54

Aşağıdaki Tablo 3. 2. Wodak ve Reisigl tarafından hazırlanmış olup, anılan stratejileri, amaç ve araçlarını açıklamaktadır.²⁵⁵

Tablo 3. 2: Söylem-Tarihsel Yaklaşımın Söylemsel Stratejileri

Strateji	Amaçlar	Araçlar
Adlandırma (nomination)	toplumsal aktörler/ nesnelere, olgular/olaylar, süreçler/eylemlerin söylemsel inşası	Üyelik sınıflandırması araçları/isimler Eğretilemeler (metafor) /Düz değişmeceler(metonim) Fiiller, isimler
Yüklem/hüküm (predication)	toplumsal aktörler/ nesnelere, olgular/olaylar, süreçler/eylemlerin söylemsel içeriği (az yada çok olumlu veya olumsuz)	Kalıp yargısal, olumlu yada olumsuz özelliklerin atfedilmesi (sıfat, isim ve diğer tamlamalar, kinaye, ima, çağrıştırmalar)
Uslamlama (argumentation)	Normatif doğruluk ve gerçek iddiasının sorgulanması ve meşrulaştırılması	Mülagata-yanıltmaca
Perspektiflendirme- Bakış açısı edindirme (Perspektivization)/ çerçeveleme(Framing)/ söylemin yeniden temsili	Konuşanın veya yazarın bakış açısı, perpektiflendirmesi ve konuya yakınlık veya mesafe ifadesi	
Vurgulama (önemseme) veya hafifseme		Anlamı azaltan veya artıran ekler/abartı/arıksayış onaylama-vurgulama sorusu/ tereddüt belirtisi/ dolaylı konuşma edimi

²⁵⁵ Reisigl & Wodak , “Discourse Historical Approach” **Methods of Critical Discourse Analysis...**,s. 94

Çalışmada H.3. e uygun olarak Türkiye, Türkiye yönetim rejimi ve Türkiye yöneticilerinin nasıl tanımlandığının tespiti amacıyla Reisgl & Wodak tarafından geliştirilen söylemsel strateji analizi kullanılacaktır. Böylelikle ötekileştirme söyleminin stratejilerinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

3.5.2.1.3. Sosyobilışsel Yaklaşım

ESA'nın yaygın etki yaratmış yaklaşımlarından bir diğeri Teun A. Van Dijk tarafından kavramsallaştırılan Sosyobilışsel Yaklaşımdır (SBY). Teun van Dijk ve Walter Knitsch tarafından 1983 yılında 'Strategies of Discourse Comprehension' adlı ufuk açıcı kitabın yayınlanması ile söylem ve biliş ilişkisi eleştirel bakış açısına dayalı disiplinlerarası bir ilgiye konu olmuştur. Bu alandaki çalışmaların çoğu 'toplumsal kabul ve dışlama üzerine yoğunlaşmış, bu da söylem aracılığı ile 'Öteki'nin kurgulanması ve meşrulaştırılması konusunda yol gösterici" olmuştur.²⁵⁶ Örneğin, yaklaşımın kurucusu van Dijk ırkçılığın Avrupa ve Latin Amerika'da söylemsel yeniden üretimine özel bir ilgi gösterirken, iletişim bilimci John E. Richardson, İslam'ın basında yanlış temsili ve sığınmacıların, göçmenlerin basında yeniden sunumu üzerine yoğunlaşarak basında ırkçı ve yabancı düşmanı söylemi deşifre etmişlerdir.²⁵⁷

Van Dijk kendi yaklaşımında söylemin, iletişimin ve etkileşimin eleştirel analizinde *biliş (cognition)* kavramının (yalnızca toplumsal olan değil) temel öneme sahip olduğunu belirtir ve bilişi " düşünce, algı ve yeniden sunum gibi zihin işlevleri dizisi olarak"²⁵⁸ tanımlar. Bu yaklaşımın temelinde söylemin toplumsal biliş üzerindeki etkisinin incelenmesi yatar ve Wodak'a göre Moscovici'nin 'toplumsal yeniden sunum' kavramsallaştırması önemli bir yer tutar. Bu kavram toplumsal psikolojinin temel kavramlarından biridir ve 1961 yılında Serge Moscovici

²⁵⁶ Wodak, Meyer, "Critical Discourse Analysis: History, Agenda... s. 13

²⁵⁷ Bkz: T. Van Dijk, W. Kintsch, **Strategies of Discourse Comprehension**. New York: Academic Press, 1983; Van Dijk, **Racism and the Press**. London: Routledge 1991. ; Van Dijk, **Discourse and Power**. Basingstoke: Palgrave, 2008; John E. Richardson, **Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis**, Basingstoke: Palgrave 2007; John Richardson , **(Mis) Representing Islam**, Basingstoke: Palgrave, 2004.

²⁵⁸ Teun A. van Dijk, "Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach", **Methods of Critical Discourse**... s. 64

tarafından toplumsal psikolojik anlamda iki işlevi olan toplumsal değerler, fikirler ve pratikler olarak tanımlanmıştır. İki işlevin ilki, bireylerin içinde buldukları maddi ve toplumsal dünyaya uyum sağlamalarına imkân veren bir düzen kurmaktır. Toplumsal yeniden sunumun ikinci işlevi ise kişisel ve grup tarihleri ile dünyalarını, üzerinde toplumsal uzlaşma olan çeşitli açılardan anlamı açık sınıflandırma ve isimlendirme için gerekli kodları ve toplumsal değişim kodlarını sağlayarak, bir topluluğun üyeleri arasında yaşanan iletişime katılımı mümkün kılmaktır. Moscovici'nin bu kavramsallaştırmasının esin kaynağını Emile Durkheim'in şu sözlerinde bulmak mümkündür; "İnsanların fikirleri onlara özgü ve kendi ile sınırlı değildir. Fikirlerimizi büyük ölçüde ait olduğumuz aynı sosyal gruba mensup kişilerle paylaşıyoruz. Çünkü o fikirler ortaklaşa sahip olduğumuz kavramlardır ve tüm entelektüel değişimin (fikir alışverişinin ç.n) araçlarıdır." Van Dijk'a göre sosyal temsiller toplumsal olarak paylaşılan bilgi, inanç-kanaat, tutum ve ideolojiler olup, bireysel mikro düzey ve toplumsal makro-yapılar arasındaki etkileşim ve iletişimin ara yüzeyi olan sosyal bilişi oluştururlar. Bu ara yüzey işlevi toplum ve söylem için de geçerlidir.²⁵⁹ Bu kavramsallaştırma van Dijk'ın sosyal bilişsel yaklaşımının teorik kavramlarını açıklamakta katkı sağlamaktadır.

3.5.2.1.3.1. Sosyobilişsel Yaklaşımın Temel Kavramı: Zihinsel Modeller

Van Dijk, sosyal bilişin toplum ve söylem ile bireysel konuşma katılımcısı ve onların üyesi oldukları toplumsal grup arasındaki ara yüzey olarak analiz edilmesinin üç hayati teorik nedeni olduğunu hatırlatır;²⁶⁰

1. Söylem aslında bireyler tarafından üretilir ve yorumlanır. Onlar bunu ancak toplumsal olarak paylaşılan bilgi ve kanaatler temelinde gerçekleştirebilirler.
2. Söylem, yalnız söylem katılımcısının sosyal zihni aracılığı ile sosyal yapıyı etkileyebilir.

²⁵⁹ Teun Van Dijk, "Discourse and Cognition in Society", *Handbook of Language and Social Psychology*, (eds) Giles & Robinson, New York: Wiley, 1990, s. 107

²⁶⁰ Van Dijk, a.e., s. 110

3. Sosyal yapı, yalnız sosyal biliş aracılığı ile söylem yapılarını etkileyebilir.

Bu üç neden göstermektedir ki sosyal biliş toplumsal temsiller aracılığı ile oluşturulan ve grup üyeleri tarafından paylaşılan zihinsel stratejiler ve yapılar üzerinde yükselir. Söylem ve toplum arasındaki tüm bağlantılar sosyal biliş dolayımıdır. Bu dolayımı sağlayan araçlar ise zihinsel modellerdir. Söylemin kavranması ve işlenmesi sürecinde özellikle bağlam modeli ve olay (iletişimsel olay) modeli özel önem taşır. Bir metnin, konuşmanın, söylemin anlamlandırılması ve yorumlanması zihinsel işlemler ve temsiller olmaksızın mümkün değildir.

Zihinsel modeller, bağlam modelinde olduğu gibi pragmatik veya olay modelinde olduğu gibi anlamsal olup, anısal hafızada depolanan söylem aracılığı ile gözlemlenen, katılınan durum ve olayların öznel temsilleridir. *Bağlam modelleri* anısal hafızada temsil edilen özgün zihinsel modeller olup, metni bağlamla ve dolayısı ile toplumla ilişkilendiren temel zihinsel araçlardan biridir. *Olay modelleri* ise söylemi anlamak için gerekli olan zihinsel işlemin yapılmasını sağlayan çerçeveleri sağlayan temel zihinsel araçtır. Bir söylem ancak dil kullanıcısının söyleme ilişkin zihinsel modeller inşa edebilmesi halinde tutarlılık ve anlaşılabilirlik kazanabilir. Bu modeller kişisel deneyim kaynaklı olup anısal bellekte depolanmaları nedeniyle öznelirler ancak toplumsal bir temelleri vardır. Çünkü zihinsel modeller toplumsal olarak paylaşılan bilginin ve muhtemelen grup ideolojilerinin iddialarını destekleyen örnekler sağlarlar ve nihai olarak kişisel görüş ve tutumlarımızın biçimlenmesinde rol oynarlar.²⁶¹ Wodak ve Lutz tarafından gerçekleştirilen haberlerin kavranması üzerine yapılan çalışmaların sağladığı ampirik kanıtlar göstermektedir ki;

“Haber yayınlarından bilgi güncellerken, zihinsel temsillerin anlama işlemine rehberlik etmesi gereklidir ve zihinsel modeller çok muhtemelen deneyimlenmiş ve depolanmış bilgi ile yeni bilgiyi ilişkilendirmeyi desteklemektedir. Farklı bilgi dağarcığı ve inanç sistemleri

²⁶¹ Bkz: Van Dijk, *Discourse and Cognition in Society...* ; Teun A. van Dijk, “Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach”, *Methods of Critical Discourse...*

nedeniyle, haber, mevcut bilişsel çerçevelere bağlı olarak zihinde deneyimlenir ve depolanır.”²⁶²

Günümüzde sosyal biliş dolayımı ortak bilgi ve inanç-kanaatlerin temel bilgi kaynağı medyadır. Sosyobilişsel yaklaşıma göre haberler, TV programları, filmler, reklamlar ve edebiyat gibi sembolik seçkinler tarafından üretilmiş söylem, sosyal bilişin de temel bilgi kaynağıdır.²⁶³ Muhtemelen bu nedenle ESA kuramları arasında basın ve haber araştırmalarına en yoğun ilgi gösteren ve basın söylemini deşifre eden yaklaşım da yine SBY olmuştur. Haberi söylem olarak ele alan bu yaklaşım medyanın toplumsal etkileri ve kullanımlarının da sosyobilişsel bir bakış açısıyla yapılacak değerlendirmeye ihtiyaç duyduğunu ifade eder;

“Medyanın etkilerini ve kullanımlarını anlamak istiyorsak, bilişsel süreçleri ve ona dâhil olan temsilleri detaylı olarak incelemeliyiz, böylelikle fikirler, tutumlar veya egemen ideolojiler (deki değişiklikler) hakkında konuştuğumuzda ne anlama geldiğini ve bunların medya kullanıcılarının toplumsal pratikleriyle nasıl ilişkilendirildiğini biliriz. Aynı şey haberin mikro sosyolojisi ve program yapımı ile toplumsal bağlar ve medya emekçilerinin zihinleri için de geçerlidir. Ve nihayetinde çeşitli mikro düzey kavrayışlarla medya ve onun çıktılarının kültürel, ekonomik, kurumsal kısıtlamalarına ilişkin makro düzey çalışmaları bütünleştirmeye başlayabiliriz.”²⁶⁴

3.5.2.1.3.2. Sosyobilişsel Yaklaşımda Analiz Stratejisi

Van Dijk eleştirel söylem analizi üzerine çalışmanın sosyal eşitsizlikler üzerine çalışmak anlamına geldiğini ve kendi yönteminin *tahakkümün (yeniden) üretilmesinde ve buna meydan okumada söylemin rolü* üzerine yoğunlaşmak olduğunu belirtir. Van Dijk, tahakkümü seçkinlerin, kurumların veya grupların politik, kültürel, sınıfsal, etnik, ırksal ve toplumsal cinsiyet de dahil sosyal eşitsizlikle sonuçlanan toplumsal güç-iktidar uygulamaları olarak tarif eder ve tahakkümün yeniden üretilme sürecinin direk veya açıkça desteklenen söylem-iktidar ilişkilerinin diğerlerinin yanı sıra temsiliyet, meşrulaştırma, yasalaştırma, inkar, hafifseme (önemsememe) veya tahakkümün ört bas edilmesi, gizlenmesi gibi değişik

²⁶² Akt: Ruth Wodak, “Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA” *Discourse Studies*, C. 8, No: 1, 2006, s.182

²⁶³ Van Dijk, *Discourse and Cognition in Society...*, s. 113

²⁶⁴ Van Dijk, “The Mass Media Today: Discourses of domination or diversity?” *Javnost/The Public* (Ljubljana), 2(2), 1995, pp. 27-45

tarzlarda kendini gösterdiğini vurgular.²⁶⁵ Bu tarzların analizi için van Dijk altı düzeyli bir söylem analizi stratejisi ve aşağıda belirtilen dilbilimsel göstergelerin analizini önerir.

Sosyobilişsel Yaklaşımda söylemin 6 düzey analizi:

- 1. düzey: anlamsal makro yapıların analizi: konular ve makro savlar
- 2. düzey: bölümsel anlamların analizi: ima, ön varsayım, kinaye, kutuplaştırma, belirsizlik, dahil etmeme gibi örtük veya dolaylı anlam formları
- 3. düzey: ‘incelikle gizlenmiş’ biçimsel yapıların analizi
- 4. düzey: genel ve bölümsel söylem biçimlerinin ve düzeninin analizi
- 5. düzey: özel dilbilimsel kategorilerin analizi: abartı, arıksayış ve benzerleri
- 6. düzey: bağlam analizi

SBY altı düzeyde gerçekleştirilecek analizin yanı sıra aşağıda belirtilen söylemin kapsadığı dilbilimsel göstergelerin de analiz edilmesini önerir.

- Vurgu ve tonlama
- Sözcük düzeni
- Sözcüksel stil (sözcük seçimi)
- Tutarlılık
- Bölümsel anlamsal tutumlar, yalanlama, reddetme gibi
- Konu seçimi
- Retoriksel figürler

Yukarıda belirtilen analiz stratejisi iki özgün kavram üzerine inşa edilmiştir. Bunların ilki *anlamsal makro yapılar*dır. Van Dijk sıklıkla bir söylemin eleştirel analizine *anlamsal makro yapıların* analizi ile başlanmasını savduğunu belirtir ve bunu yapmanın genel anlamlar, konular ve temalar üzerinde çalışma imkânı verdiğini hatırlatır ve anlamsal makro yapılarla ilgili şunları belirtir;

²⁶⁵ Van Dijk, Teun. “Principles of Critical Discourse Analysis” *Discourse & Society*, Vol. 4. No: 2 s.249 (vurgulamalar yazara aittir.)

“Söylemin ne hakkında olduğunu ve çoğu zaman söylem üreticisinin kasıtlı ve bilinçli olarak kontrolünde olan söyleme ilişkin en önemli bilgiyi somutlaştırır, olayın zihinsel modelinin içeriğini açıklarlar ve en önemlisi, bir söylem hakkında çoğu okuyucunun en çok hatırlayacağı bilgi veya anlamı temsil ederler. Söylemsel olarak konu ve temalar başlık, özet ve anonsta ifade edilir.”²⁶⁶

Bu nedenle haberlerin başlık ve spotlarının incelenmesi haberin anlamsal macro yapısını açığa çıkartmakta yararlı görülmektedir. Van Dijk, konu ve tema gibi anlamsal makro yapıların bir diğer önemli özelliğinin ise diğer pek çok söylem yapısını etkilemeleri ve söylem alımlayıcısının hafıza ve sonuç eylemi üzerinde açıkça görülen etkileri olduğunu, bu nedenle konu ve temalar üzerinde çalışmanın anlamlı olduğunu ifade eder.

Van Dijk’ın analiz stratejisinde ikinci özgün kavram *bölümsel anlamlar* olup, sözcüklerin anlamı, savların karakteri ve yapılarını açığa çıkararak ima, ön varsayım, kinaye, kutuplaştırma, belirsizlik, dâhil etmeme gibi örtük veya dolaylı anlam formlarını v.b içerir. Van Dijk bölümsel anlamların “konuşmacı veya yazarın zihinsel modelleri veya bilgi dağarcığı ve ideolojileri doğrultusunda yaptıkları seçimin bir işlevi” olduğunu, yanı sıra bölümsel anlamların zihinsel modelleri ve bu nedenle de alımlayıcının görüş ve tutumunu direk etkileyen bir bilgi çeşidi olduğunu ifade etmektedir. Anlamsal makro yapılarla (konu) birlikte bölümsel anlamlar alımlayıcı tarafından en iyi hatırlanan ve kolaylıkla yeniden üretilebilen anlamlardır ve açık sosyal sonuçlar doğururlar.²⁶⁷

Çalışmada Hipotez 4 e uygun olarak Türkiye’ye ilişkin insan hakları söyleminin inşasında hangi anlamsal makro yapılar (global anlam) ve bölümsel anlamların (lokal anlam) kullanıldığı araştırılarak inşa edilen gerçekliğin toplumsal, ideolojik arka planı açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

²⁶⁶ Teun van Dijk, “Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach”, **Methods of Critical Discourse**, a.g.e. s. 69

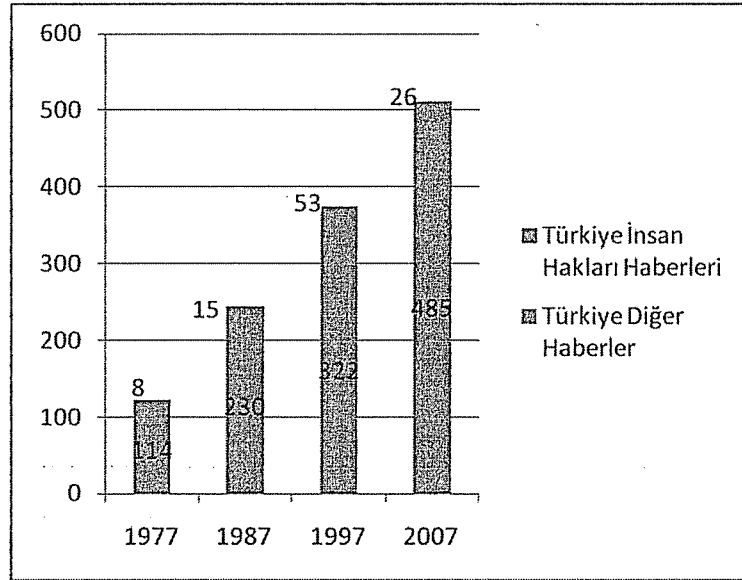
²⁶⁷ A. e. s.75

3. 6. Bulguların Değerlendirilmesi

3.6.1. Nicel Bulgular

NYT’de 1977–2007 yılları arasında 10’ar yıl arayla dört dönemde Türkiye’de insan haklarına ilişkin çıkan haber sayıları ve insan hakları dışındaki diğer konulara ilişkin çıkan haber sayıları Grafik 3.1’de gösterilmiştir.

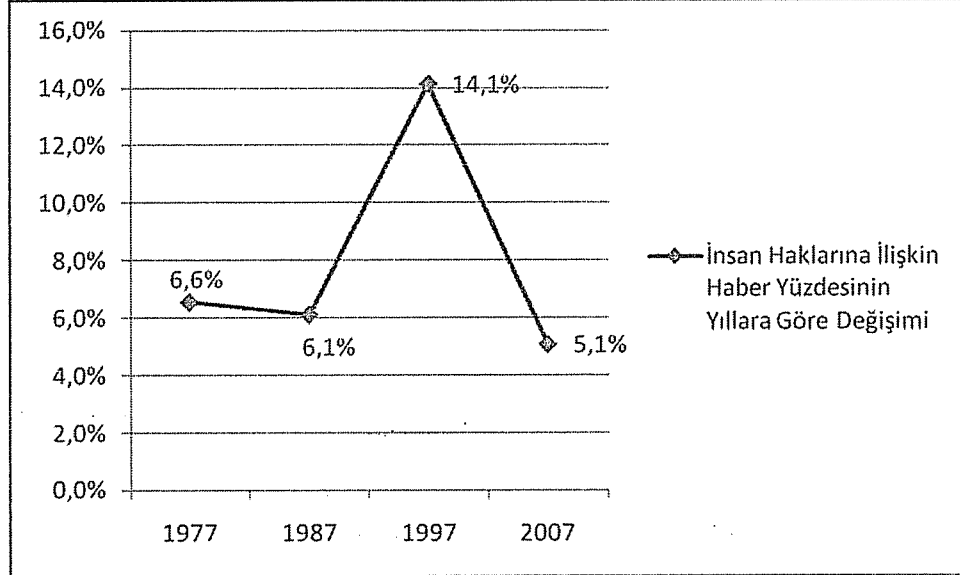
Grafik 3.1. İnsan Haklarına İlişkin Haber Sayılarının ve Diğer Haber Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

Grafik 3.1’de görüldüğü üzere Türkiye’de insan haklarına ilişkin NYT’de çıkan haber sayısı 1977–1997 döneminde artmış, 2007’de ise 1997’dekinin altında bir sayıya ulaşmıştır. 1977 yılında NYT’de Türkiye’de insan haklarına ilişkin 8 haber çıkmış iken 1997’de bu sayı 53’e ulaşmıştır ve incelenen tarihsel olarak en yakın dönem olan 2007 verilerine göre bu sayı 26’ya düşmüştür.

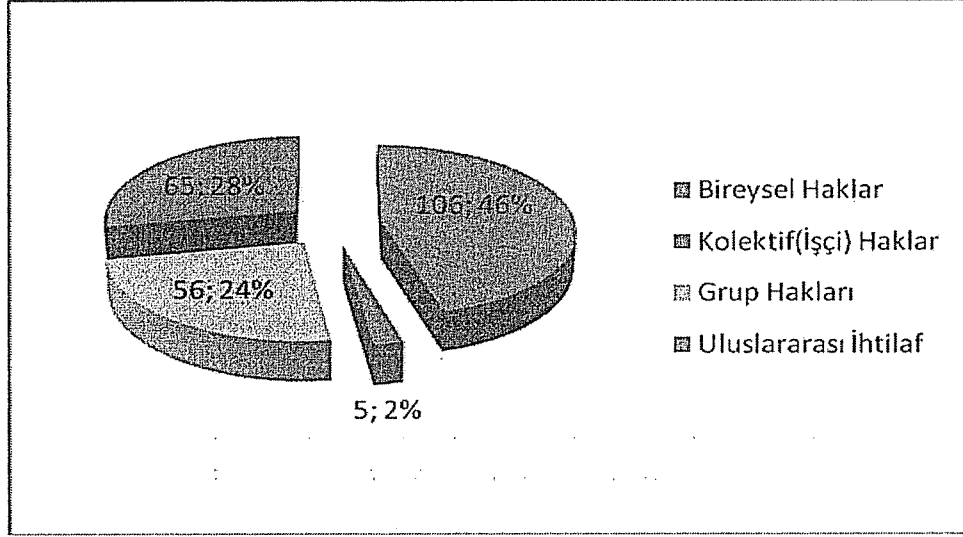
NYT’de 1977–2007 yılları arasında 10’ar yıl arayla dört dönemde Türkiye’de insan haklarına ilişkin çıkan haber sayıları, o yıl için Türkiye hakkında NYT’de çıkan tüm haberler içerisindeki yüzdesine göre Grafik 3.2’de gösterilmiştir.

Grafik 3.2.: İnsan Haklarına İlişkin Haber Yüzdesinin Yıllara Göre Değişimi

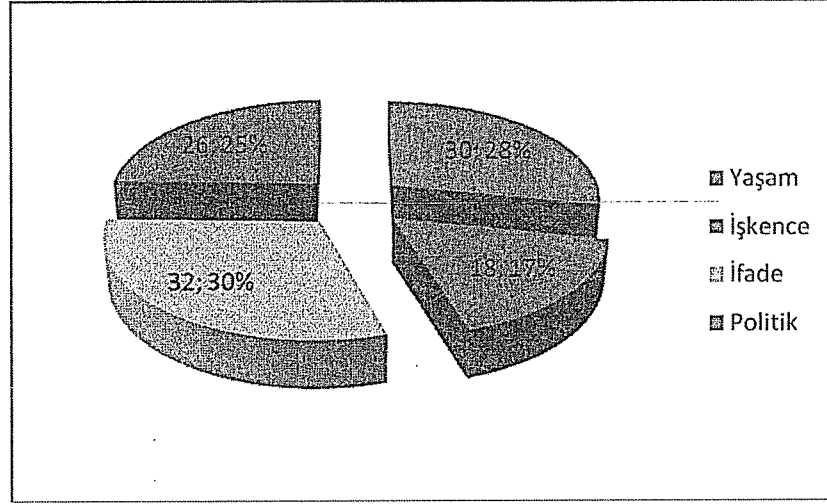
Grafik 3,2’de görüldüğü üzere NYT’de Türkiye ile ilgili çıkan haberler içerisinde insan haklarına ilişkin haber yüzdesi 1977–2007 yılları arasında incelenen dört dönem boyunca %5,1 ile %14,1 arasında değişmiştir. 2007 yılında Türkiye’ye ilişkin tüm haberler arasında minimum yüzdeye sahip olan insan haklarına ilişkin haberler, 1997 yılında bu alanda maksimum yüzdeye ulaşmıştır. Bu insan haklarına ilişkin NYT’de Türkiye ile ilgili çıkan haberlerin, insan haklarının türleri arasında nasıl bir dağılıma sahip olduğu incelenmiştir. Bu incelemelere ait sonuçlar Grafik 3,3’te verilmiştir.

Grafik 3.3. 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı

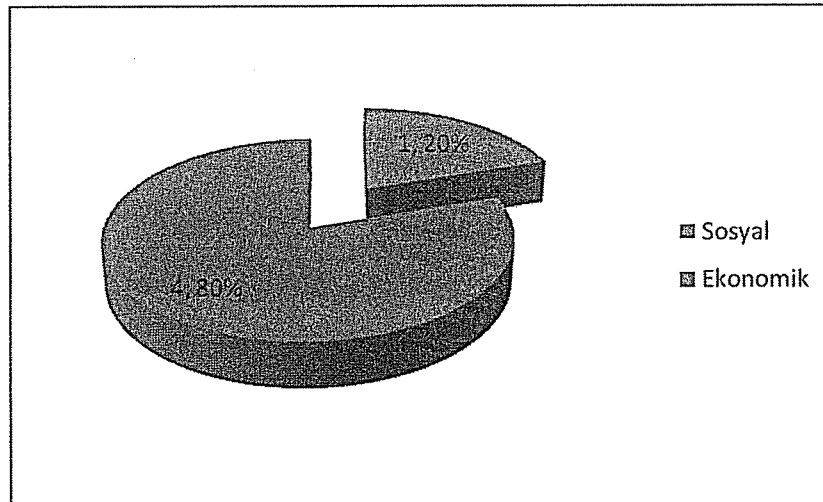
Grafik 3.3’te görüldüğü üzere incelenen dört dönemde Türkiye’de insan haklarına ilişkin olarak NYT’de çıkmış olan toplam 102 tane haberde %46 oranında bireysel haklara ilişkin konulara yer verilmektedir. Bireysel haklar bu alanda en çok habere konu olan insan hakları türüdür. Bunu takiben % 28 oran ile Türkiye’nin uluslararası ihtilaflarına ilişkin haberler gelmektedir. Kıbrıs sorunu bağlamında Türkiye-Yunanistan ihtilafı ve 1915 olayları bağlamında Türk-Ermeni ihtilafı insan hakları bağlamında haberlerde yer almaktadır. % 24 oranıyla, grup haklarına ilişkin çıkan haberlerin sayısı da uluslar arası ihtilaflara ilişkin çıkan haberlere yakındır. İnsan haklarına ilişkin bir diğer alan olan sosyal ve ekonomik hakları kapsayan kolektif haklara ilişkin ise % 2 oranı ile oldukça az sayıda haber çıkmıştır. Hakkında en fazla haber çıkan bireysel haklar, kendi arasında yaşam, işkence, ifade ve politik haklar olmak üzere dört alana ayrılmaktadır. Bu alanlara ilişkin haber sayılarının dağılımı Grafik 3.4’te gösterilmiştir.

Grafik 3.4.: 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Bireysel Haklar İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı

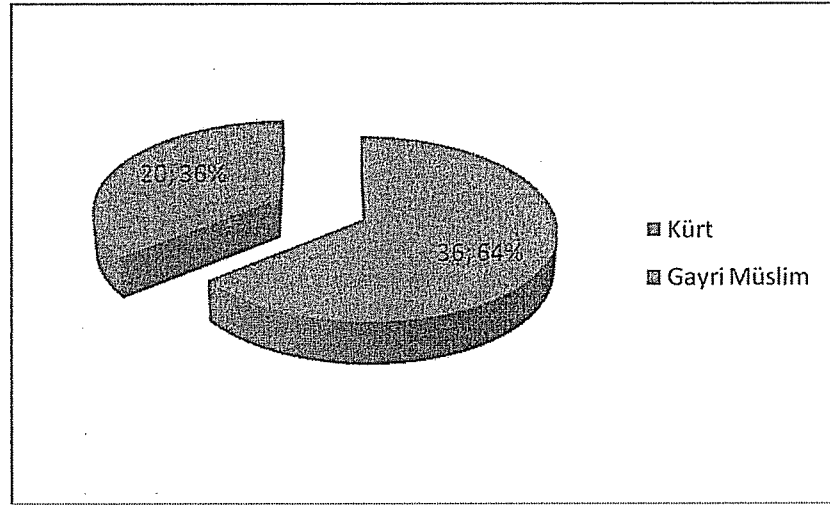
Grafik 3.4’te görüldüğü üzere Türkiye ile ilgili dört dönemde toplam 106 haber çıkmış olan bireysel hakların alt alanları arasında haber sayılarının dağılımları birbirine yakındır. Buna göre; 32 haber(%30) ifade alanından, 30 haber(%28) yaşam alanından 26 haber(%25) politik alandan ve 18 haber(%17) de işkence alanından haberler olarak çıkmıştır. Grafik 3.5’te ise kolektif hakların sosyal ve ekonomik haklar olmak üzere iki alan arasındaki haber dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 3.5.: 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Kolektif (İşçi) Haklar İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı

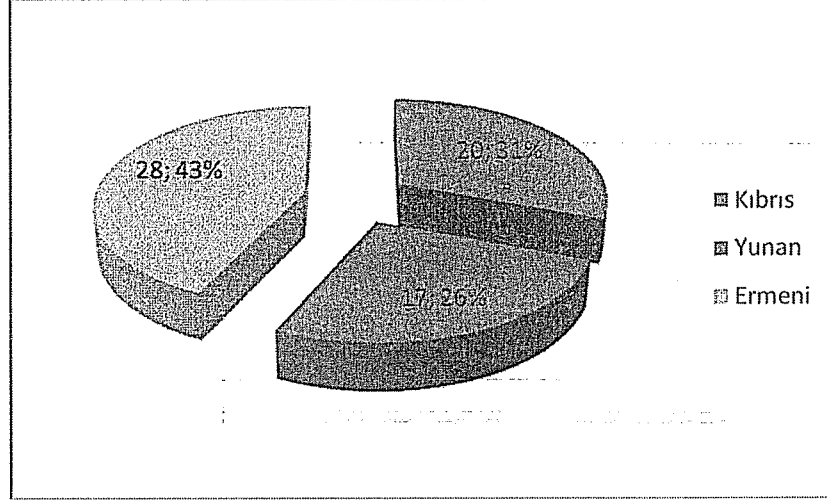
Grafik 3.5'te görüldüğü üzere kolektif haklara ilişkin Türkiye ile ilgili NYT'de dört dönemde çıkan toplam 5 tane haberin 4'ü(%80) ekonomik haklara ilişkin ve 1'i(%20) de sosyal haklara ilişkin haberlerdir. Türkiye'de azınlık haklarına(grup hakları) ilişkin haberler yabancı basının dikkatini çeken bir alandır. NYT'de Türkiye'de grup haklarına ilişkin haberlerin dağılımı Grafik 3.6'da gösterilmiştir.

Grafik 3.6.: 1977-2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT'de Türkiye'de Grup Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 3.6'da görüldüğü üzere NYT'de Türkiye'ye ilişkin grup hakları ile ilgili yer alan 56 haberin 36 tanesi(%64) kürt sorunu ile ilgili ve 20 tanesi(%36) de gayrimüslimler ile ilgili haberlerdir. Türkiye'nin adının geçtiği uluslararası ihtilaflar da dünya medyasında kendisine yer bulmaktadır. NYT'de Türkiye'nin adının geçtiği uluslararası ihtilafların haberlerde yer alma dağılımı Grafik 3.7'de verilmiştir.

Grafik 3.7.: 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de Uluslararası İhtilaf İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafik 3.7’de görüldüğü üzere uluslar arası ihtilaf konusunda Türkiye’nin NYT’de haber olarak yer almasını sağlayan faktörler Ermeni-Türk ihtilafı (28 haber-%43), Kıbrıs sorunu (20 haber-%31) ve Yunanistan-Türkiye ihtilafı (17 haber-%26) şeklinde sıralanmaktadır. Buraya kadar olan bölümde incelenen 4 dönem(1977–1987–1997–2007) bütün olarak(toplam haber sayılarına göre) ele alınmıştır. Tablo 1’de her bir dönem için ayrı ayrı yaşam, işkence, ifade, politik, işçi hakları, grup hakları ve uluslar arası ihtilaflar alanlarında NYT’de Türkiye’nin bahsedilme sayısı ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 3.3.: 1977–2007 Yılları 4 Dönem İçin NYT’de Türkiye’de İnsan Hakları İle İlgili Çıkan Haberlerin Kategorilere Göre Dağılımı (Geçerli Yıl İçerisindeki Bahis Yüzdesine Göre)

		1977		1987		1997		2007		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bireysel Haklar	Yaşam	1	8,3	2	5,7	10	8,5	17	25,0	30	12,9
	İşkence	0	0,0	4	11,4	12	10,3	2	2,9	18	7,8
	İfade	1	8,3	3	8,6	17	14,5	11	16,2	32	13,8
	Politik	0	0,0	4	11,4	18	15,4	4	5,9	26	11,2
Kollektif Haklar		0	0,0	3	8,6	1	0,9	1	1,5	5	2,2
Grup Hakları	Kürt Sorunu	0	0,0	4	11,4	28	23,9	4	5,9	36	15,5
	Gayri Müslim	1	8,3	3	8,6	7	6,0	9	13,2	20	8,6
Uluslararası İhtilaflar	Kıbrıs	5	41,7	5	14,3	10	8,5	0	0,0	20	8,6
	Yunan	3	25,0	4	11,4	10	8,5	0	0,0	17	7,3
	Ermeni	1	8,3	3	8,6	4	3,4	20	29,4	28	12,1
	Toplam	12	100,0	35	100,0	117	100,0	68	100,0	232	100,0

Tablo 3.3’de hesaplanan yüzdeler ilgili kategorideki bahis sayısının o yıl içerisindeki toplam bahis sayısı içerisindeki yüzdesidir. Örneğin 1977 yılında NYT’de toplam 12 kez haberlerde Türkiye’de insan hakları bahsi geçmiştir ve bu bahislerin 1’i yaşam haklarına ilişkindir. Dolayısıyla yaşam haklarının 1977 yılı için bahis yüzdesi $1/12=8,3$ olarak hesaplanmıştır.

1977 yılında NYT’de 12 kere geçen Türkiye’ye ilişkin insan hakları bahsinin kategorilere dağılımı azalan sıralama ile şu şekildedir:

1. Kıbrıs Sorunu (5)
2. Türk - Yunan İhtilafı (3)
3. Yaşam (1)

4. İfade (1)
5. Gayri Müslim (1)
6. Türk - Ermeni İhtilafı (1)

1987 yılında NYT’de 35 kere geçen Türkiye’ ye ilişkin insan hakları bahis sayısının kategorilere dağılımı azalan sıralama ile şu şekildedir:

1. Kıbrıs Sorunu (5)
2. Türk - Yunan İhtilafı (4)
3. İşkence (4)
4. Politik Haklar (4)
5. Kürt Azınlık Hakları (4)
6. İfade Özgürlüğü (3)
7. Gayri Müslim Azınlık Hakları (3)
8. Türk - Ermeni İhtilafı (3)
9. Kolektif Haklar (3)
10. Yaşam Hakkı (2)

1997 yılında NYT’de 117 kere geçen Türkiye’ye ilişkin insan hakları bahsinin kategorilere dağılımı azalan sıralama ile şu şekildedir:

1. Kürt Azınlık Hakları (28)
2. Politik Haklar (18)
3. İfade Özgürlüğü (17)
4. İşkence (12)
5. Kıbrıs Sorunu (10)
6. Türk – Yunan İhtilafı (10)
7. Yaşam Hakkı (10)
8. Gayri Müslim Azınlık Hakları (7)
9. Türk – Ermeni İhtilafı (4)
10. Kolektif Haklar (1)

2007 yılında NYT’de 68 kere geçen Türkiye’ye ilişkin insan hakları bahsinin kategorilere dağılımı azalan sıralama ile şu şekildedir:

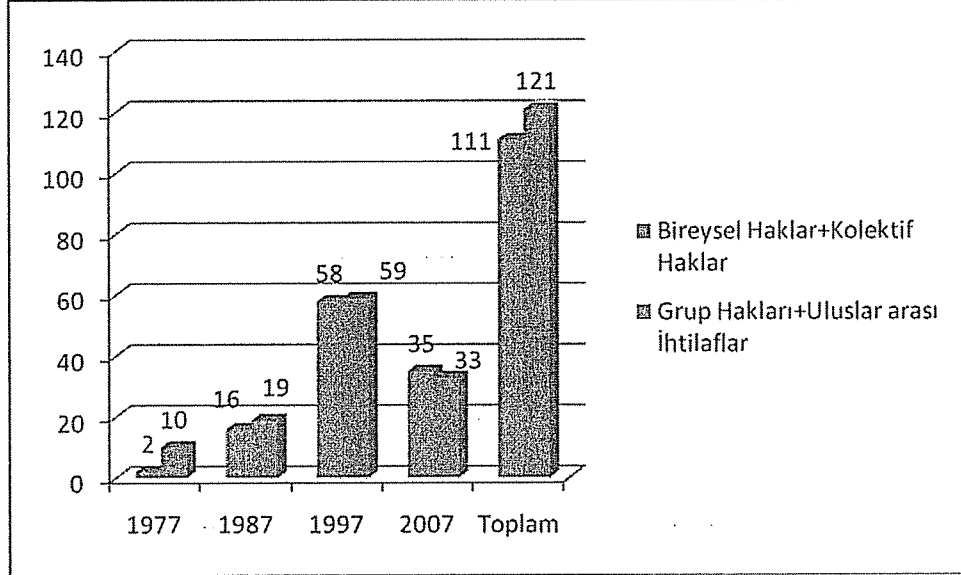
1. Türk – Ermeni İhtilafı (20)
2. Yaşam Hakkı (17)
3. İfade Özgürlüğü (11)
4. Gayri Müslim Azınlık Hakları (9)
5. Kürt Azınlık Hakları (4)
6. Politik Haklar (4)
7. İşkence (2)
8. Kolektif Haklar (1)

İncelenen dört dönem(1977–1987-1997-2007) bütün olarak ele alındığında ise NYT’de 232 kere geçen Türkiye’ ye ilişkin insan hakları bahis sayısının kategorilere dağılımı azalan sıralama ile şu şekildedir:

1. Kürt Azınlık Hakları (36)
2. İfade Özgürlüğü (32)
3. Yaşam Hakkı (30)
4. Türk – Ermeni İhtilafı (28)
5. Politik Haklar (26)
6. Gayri Müslim Azınlık Hakları (20)
7. Kıbrıs Sorunu (20)
8. İşkence (18)
9. Türk – Yunan İhtilafı (17)
10. Kolektif Haklar (5)

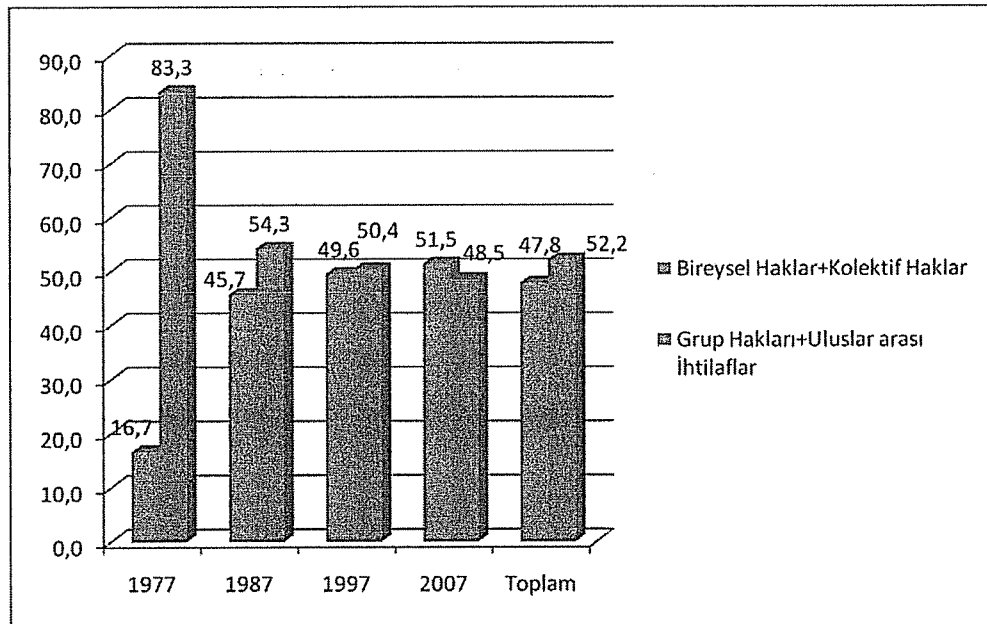
Yukarıdaki sıralamalardan da görüleceği üzere grup hakları ve uluslar arası ihtilaflarla ilgili olarak Türkiye’ye ilişkin insan hakları daha sık bahse konu olmakta, bu nedenle mevcut güncel insan haklarına ilişkin haberleri yüzde olarak ezerek gölgesinde bıraktığı düşünülmektedir. İncelenen dört dönemin hepsinde en fazla bahsi geçenler sıralamalarında ilk sıralarda grup hakları(özellikle kürt sorunu) ve uluslar arası ihtilaflar (Kıbrıs, Yunanistan ve özellikle son dönemde ciddi bir artışla Ermenistan) yer almaktadır. Grafik 3.8’de NYT’de geçen Türkiye bahis sayısının grup hakları ile uluslar arası ihtilaflar ve bireysel haklar ile kolektif haklar olmak üzere iki sınıfa ayrılarak incelenmesi sonuçları gösterilmiştir.

Grafik 3.8. Bahis Sayılarının Yıllara Göre ve Değişimi

Grafikte görüldüğü üzere incelenen 4 dönemin sadece biri(2007) hariç olmak üzere hepsinde grup hakları ve uluslar arası ihtilaflar ile ilgili bahis geçme sıklığı, bireysel haklar ve kolektif haklar ile ilgili bahis geçme sıklığından fazladır. Bu durum sıklıklarla incelendiği gibi yüzdelerle de incelenebilir. Bu inceleme sonuçları da Grafik 3.9'da gösterilmiştir.

Grafik 3.9. Bahis Sayılarına İlişkin Yüzdelerin Yıllara Göre ve Değişimi

Bu çalışmada incelenen 1977–1987–1997 ve 2007 olmak üzere dört dönemde Türkiye’de hangi hakların ağır şekilde ihlal edildiği bilgisi ‘Uluslar arası İnsan Hakları Ölçüm Verileri’nden alınmıştır. Çalışmada CIRI İnsan Hakları Veri Seti ve Uluslararası Af Örgütü ve ABD İnsan Hakları Raporlarının derecelendirmesini esas alan PTS Politik Terör Ölçeği verilerinden yararlanılmıştır. Bu veriler Tablo 3.4 ve Tablo 3.5’te gösterilmiştir.

Tablo 3.4.: CIRI Türkiye İnsan Hakları Ölçüm Verileri

Yıllar	Gözaltı Kayıpları	Faili meçhul	Politik tutuklu	İşkence	İfade Özgürlüğü	İşçi Hakları
1977	-	-	-	-	-	-
1987	2	2	0	0	1	1
1997	0	0	0	0	0	2
2007	2	1	0	0	0	1

Kaynak: David Cigranelli & David L. Richards, The Cigranelli-Richards (CIRI) Human Rights Dataset, Türkiye 1981, 1987, 1997, 2007 seçilmiş verileri için erişim: <http://www.humanrightsdata.org>

CIRI 1981 yılı itibariyle insan hakları ölçüm verilerini raporladığından 1977 verileri kullanılamamıştır. CIRI değerlendirmeleri: “0” haklara en saygısız yaklaşım (ağır ihlal derecesi); “1” haklara zaman zaman saygısız yaklaşım; “2” haklara saygılı yaklaşım şeklindedir.

Tablo 3.5.: PTS (Political Terror Scale) Türkiye İnsan Hakları Ölçüm Verileri

Yıllar	Uluslar arası Af Örgütü (UAÖ) Derecelendirmesi	ABD İnsan Hakları Raporu Derecelendirmesi
1977	3	4
1987	4	3
1997	3	4
2007	4	4

Kaynak: Gibney, M., Cornett, L., Wood, R., 1977, 1987, 1997, 2007 Political Terror Scale 1976-2009 verileri için erişim (çevrimiçi): <http://www.politicalterrorsscale.org> 10 Haziran 2010

PTS değerlendirme esasları: haklara en saygılı tutum 1 olarak derecelendirilirken, haklara en saygısız tutum 5 (hukuksuzluk veya kaos, savaş durumu, CIRI’de bulunmayan bir kategoridir.) olarak derecelendirilir.

CIRI ya da PTS ölçüm verilerine göre Türkiye'nin insan haklarına saygısız olarak değerlendirildiği hak gruplarıyla ilgili olarak NYT'de Türkiye'ye ilişkin diğer hak gruplarına kıyasla daha çok haber çıkması ve daha çok bahsi geçmesi beklenmektedir. Bu beklentiye uygun olarak Türkiye'de günlük yaşam deneyiminin gerçekliği ile NYT'de Türkiye ile ilgili çıkan haberlerin bu beklentiye karşılayıp karşılamama durumu aşağıda incelenecektir. Ancak bunun için öncelikle CIRI ve PTS puanları standartize edilerek 100 üzerinden tek bir puanlama sistemine dönüştürülmüştür. 1977 yılı için standartize edilmiş ABD İnsan Hakları Raporu Derecelendirmesi (CIRI'deki tüm gruplara aynı puan atanarak) diğer üç dönem için ise standartize edilmiş CIRI verileri kullanılmıştır. Standartize etme ve CIRI ve PTS verilerini 100'lük sisteme dönüştürmede Tablo 4'te gösterilen sistem kullanılmıştır.

Tablo 3.6.: CIRI ve PTS Ölçüm Verileri İçin Dönüştürme Sistemi

PTS	CIRI	100'lük Sistem
4	0	0
-	-	25
3	1	50
2	-	75
1	2	100

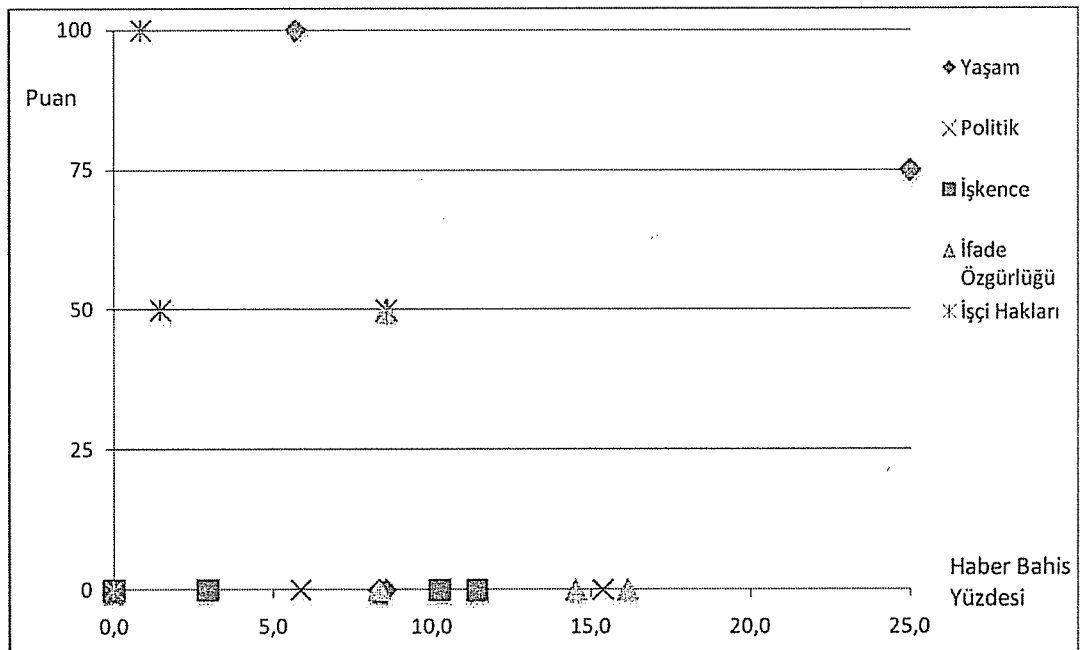
Yeni oluşturulan 100'lük sistemde "0" insan haklarına en saygısız yaklaşımı, "100" ise insan haklarına en saygılı yaklaşımı ifade etmektedir. Buna göre bu çalışmada kullanılan uluslar arası insan hakları ölçüm verileri düzenlenerek Tablo 5'te gösterilen son haline getirilmiştir. Gözaltı kayıpları ve faili meçhul başlıkları birleştirilerek yaşam hakları ile eşleştirilmiştir. Bir başka birleştirme ise sosyal ve ekonomik hakları birleştirilerek işçi hakları ile eşleştirilmiş olmasıdır. Birleştirme işlemi haber bahis sayısında iken (sosyal ve ekonomik hakların birleştirilmesi) bahis sayıları toplanmış, birleştirme işlemi ölçüm verilerinde iken (gözaltı kayıpları ve faili meçhul ölçümler) ortalama alınmıştır.

Tablo 3.7.: Kullanılan Uluslararası İnsan Hakları Ölçüm Verileri

Yıllar	Yaşam	Politik	İşkence	İfade Özgürlüğü	İşçi Hakları	Ortalama
1977	0	0	0	0	0	0
1987	100	0	0	50	50	40
1997	0	0	0	0	100	20
2007	75	0	0	0	50	25

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere incelenen dört dönem için Türkiye'nin uluslar arası insan hakları izleme kuruluşlarından insan haklarına saygı konusunda aldığı puan 100 üzerinden 0-40 arasında değişmektedir. Puanların bu denli düşük olması sonucunda ciddi problemler olduğu anlaşılabilir. Bu problemlerin gerek iç gerek dış basına yeterince yansımaları beklenmektedir. X eksenini hak grubunun o yılki tüm haberler içindeki bahis yüzdesi, y eksenini ise o hak grubunun o yıl için uluslar arası birimlerden aldığı puan olarak Grafik 10 oluşturulmuştur.

Grafik 3.10. İnsan Haklarına Saygı Puanı ile Türkiye'nin İnsan Haklarına İlişkin NYT'de Haber Bahis Yüzdesi Arasındaki İlişki

Yukarıdaki grafikte her bir hak grubu için 4 yılı temsil edecek biçimde 4'er kesişim noktası bulunmaktadır. Dolayısıyla toplam 20 tane kesişim noktası bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'nin ilgili hak grubuna ilişkin olarak insan haklarına saygı puanı düşük olan yıllarda bu hak grubuna ait NYT'deki haberlerde bahis yüzdesinin yüksek çıkması beklenmektedir. Buna göre yukarıdaki grafikte de kesişim noktalarının ya sol üstte ya da sağ altta toplanmış olması gerekirdi. Yani puan yüksek ise haber bahis yüzdesi düşük(sol üst) ve puan düşük ise haber bahis yüzdesi yüksek(sağ alt). Ancak grafik incelendiğinde sadece bir yıl için(1997) ve bir hak grubu için(işçi hakları) bu beklentinin karşılandığı görülmektedir. 1997 yılında iş haklarına ilişkin saygı puanı 100 iken haber bahis yüzdesi de 0,9'dur. Ancak diğer yıllar ve hak gruplarının büyük bir çoğunluğunda puan düşük iken haber bahis yüzdesinin de düşük olduğu görülmüştür. Bu durum Türkiye'ye uluslar arası birimlerce verilen insan haklarına saygı puanının düşük olmasına bağlı olarak Türkiye'de insan hakları ihlallerinin, NYT'de Türkiye'de insan haklarından bahis anlamında haber olarak yeterince yer almadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6'da yıllara ve hak gruplarına göre Türkiye'nin insan haklarına saygı puanları ve NYT'deki o yıl içerisindeki insan hakları toplam bahis içindeki yüzdesi gösterilmiştir. Ayrıca insan haklarına saygı puanı ile haber bahis sayısı arasında nasıl bir ilişki olduğunun belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizinin sonuçlarına da tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3.8: Türkiye’de İnsan Haklarına Saygı Puanı ve Haber Bahis Yüzdeleri

		İnsan Haklarına Saygı Puanı	Haber Bahis Yüzdeleri
1977	Yaşam	0	8,3
	İşkence	0	0,0
	İfade	0	8,3
	Politik	0	0,0
	Kolektif Haklar	0	0,0
1987	Yaşam	100	5,7
	İşkence	0	11,4
	İfade	50	8,6
	Politik	0	11,4
	Kolektif Haklar	50	8,6
1997	Yaşam	0	8,5
	İşkence	0	10,3
	İfade	0	14,5
	Politik	0	15,4
	Kolektif Haklar	100	0,9
2007	Yaşam	75	25,0
	İşkence	0	2,9
	İfade	0	16,2
	Politik	0	5,9
	Kolektif Haklar	50	1,5
r = - 0,062 p = 0,797			

r: Korelasyon Katsayısı

p: Korelasyonun anlamlılığı üzerine test için olasılık değeri

Daha önce de belirtildiği ve tabloda da görüldüğü üzere düşük insan hakları puanı alınan yıllarda NYT’de ilgili hak grubuna ilişkin olarak Türkiye’den bahsedilme sayısı çok fazla değildir. Nitekim korelasyon analizi sonuçları da bunu doğrulamaktadır. Korelasyon katsayısı(r) -1 ile +1 arasında değer alır ve ilişkinin gücünü gösterir. +1 değerine yaklaştıkça güçlü pozitif yönde ilişki, -1 değerine yaklaştıkça güçlü negatif yönde ilişki belirtir ve 0 değerinde ise herhangi bir ilişkiden bahsedilemez. Buna göre insan haklarına saygı puanı ile NYT’deki haber bahis yüzdesi değişkenleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı

bir ilişki bulunmamaktadır ($p=0,797>0,05$). Korelasyon katsayısının $-0,062$ olması insan haklarına saygı puanı ile haber bahis yüzdesi arasında çok zayıf(istatistiksel olarak anlamlı değil) negatif yönde ilişki bulunduğunu göstermektedir. Kısacası insan haklarına saygı puanı düşük olduğu yıllarda NYT’de ilgili insan hakları grubuna ilişkin olarak Türkiye’den bahseden haber yüzdesi artmamaktadır.

3.6.2. Nicel Bulguların Yorumu

3.6.2.1. New York Times Gazetesinde Türkiye’ye İlişkin Genel ve İnsan Hakları Haberlerinin Yer Alma Sıklığı

Öncelikli olarak 1977, 1987, 1997, 2007 yıllarına ait Lexis-Nexis Haber Indexinde Turkey and/or Turkish kelimelerinin aranması aracılığı ile Türkiye’ye ilişkin genel haber sayısı ve Human rights and Turkey or Turkish kelimelerinin aranması aracılığı ile Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinin toplam sayısına ulaşılmıştır. Böylelikle yıllar içinde Türkiye ve Türkiye’ye ilişkin insan hakları konularının NYT gazetesinde yer alma sıklığı (frequency) tespit edilmiş, ardından onar yıllık aralarla haberlerin sayısındaki değişim oranlarının açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Veriler tek kodlayıcı tarafından kodlanmıştır.

Bulgular Grafik 1 ve Grafik 2 içeriğinde yukarıda sunulmuştur.

Bulgular, ABD elit medyasının seçkin örneklerinden biri olan NYT ‘da Türkiye hakkındaki genel haberlerin her geçen on yılda dikkate değer oranda artış göstermiş olduğunu kanıtlamaktadır. Türkiye’nin NYT haberlerinde yer alma sıklığı 1977 yılından 1987 yılına kadar geçen on yıl içinde % 100 oranında artış göstererek 122 adet haberden 245 habere yükselmiştir. On yıl sonra bu rakam % 53 oranında artarak 1997 yılında Türkiye’ye ilişkin genel haber adedi 375’e ulaşmıştır. Son olarak 2007 yılında Türkiye’ye ilişkin haber adedi 511’e ulaşarak 1997’ye oranla %36 oranında artış göstererek zirveye ulaşmıştır. Bu veriler kuşkuya yer bırakmaz bir biçimde ABD elit medyasında Türkiye’ye yönelik ilginin arttığının kanıtıdır. 1977 yılında NYT’da Türkiye 122 habere konu olurken 40 yıl sonra Türkiye’ye ilişkin genel haber sayısı 511’e ulaşarak % 318’ oranında artış göstermiştir. Artışın

istikrarlı bir yükseliş göstermesi dikkat çekicidir. Yanı sıra her ne kadar bu çalışmada haberlerin yer (sütun-santim) ölçümleri yapılmamış olsa da, haber metinlerinin kelime sayısı aracılığı ile belirgin bir yer artışı olduğunu da görmek mümkündür. Örneğin 1977 yılında NYT’de yer alan Türkiye’ye ilişkin toplam 8 haberi oluşturan toplam kelime sayısı 891 iken, bu kelime sayısına 1987, 1997 ve 2007 yıllarında tek bir haberle ulaşılmış ve hatta bazen katlanarak artmıştır.²⁶⁸

Grafikler ayrıca NYT’da yer alan Türkiye haberlerinin içinde Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinin sayı ve yıllara göre sıklık, değişim oranlarını da vermektedir. 1977 yılında NYT gazetesinde Türkiye’ye ilişkin insan haklarını konu alan 8 haber yer alırken 1987 yılında bu sayı %87 oranında artış göstererek 15’e ulaşmıştır. 1997 yılında ise artış % 253 artışla zirve yaparak insan hakları haberlerinin sayısı 53’e ulaşmıştır. Oysa 2007 yılında insan hakları haberleri artış hızı kesintiye uğrayarak toplam 26 haber yayınlanmış ve 1997’ye oranla insan hakları haberler %51 oranında azalma göstermiştir. Bu rakamlar insan hakları haberlerinin genel Türkiye haberlerinde görüldüğü gibi istikrarlı bir artış göstermediğine ve konjonktürel bağlamlarla ilişkili bir artışa işaret etmektedir. Konjonktürel bağlamların neler olduğu takip eden tablo ve grafiklerde detaylandırılan insan hakları haberlerinin içeriğinde yer alan hak grupları ve uluslar arası ihtilafların yıllara göre haberlerde yer alma sıklığı değerlendirilerek açıklanabilir.

3.6.2.2. New York Times’da Yayınlanan Türkiye’ye İlişkin İnsan Hakları Haberlerinde Hakların Bahis Sıklığı

Çalışmada gerçekleştirilen bir diğer içerik analizi ise NYT gazetesinde yer alan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinin içeriğinde hangi hak gruplarına ne sıklıkta yer verildiğidir.

Tablo 1, Grafik 3 ve takip eden grafiklerden de görüleceği gibi hak grupları Bölüm 1 de açıklandığı şekli ile Bireysel Haklar, Kolektif Haklar ve Grup Hakları

²⁶⁸ Örneğin Ek’te listelenen şu haberler 9/1987 (795) , 50/1997 (1740), 9/2007 (1023) kelimedenden oluşmaktadır.

olarak üç grupta değerlendirilmiştir. Bireysel haklar; yaşam hakkı, işkence, ifade özgürlüğü ve politik haklar ara başlıkları ile detaylandırılmıştır. Kolektif haklar; sosyal ve ekonomik haklar olarak iki grupta değerlendirilirken, Grup Hakları; Türkiye Kürtleri ve gayri müslüm azınlığı içerecek şekilde iki başlıkta değerlendirilmiştir. Ayrıca grafiklerde yer alan uluslar arası ihtilaflardan kaynaklanan insan hakları ihlallerini konu alan haberler Kıbrıs sorunu, Türkiye-Yunanistan ve 1915 Trajedisine atfen Türk- Ermeni ihtilafı olmak üzere 3 başlıkta toplanmıştır.

Bulgular ışığında,1977 yılı haberlerinde, hak gruplarına göre NYT haber içeriğinin dağılımında en önemli payı Türkiye, Yunanistan arasındaki Kıbrıs ihtilafına ilişkin haberler oluşturmuştur.1987 yılında yine aynı konu haberlerde en sıklıkla görülen konu olmuş ve Türkiye'nin insan haklarını ihlalle suçlanmasında başlıca neden olmuştur. Ancak 1987 yılında eşit sayıda haberle üç yeni konu daha, öne çıkarılmıştır. Bunlar bireysel haklar arasında yer alan işkence ve politik hakların yanı sıra grup hakları kapsamında yer alan Türkiyeli Kürt azınlığa yönelik insan hakları ihlali olmuştur.

1997 yılında Türkiyeli Kürt azınlığa yönelik insan hakları ihlalleri haberlerde en sıklıkla görünür konu olmaya devam ederken, haberlerde politik haklar ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere bireysel haklar yüksek artış göstererek haberlerde öne çıkarılmıştır. Kıbrıs ve Yunanistan-Türkiye ihtilafı da1997 yılında üçüncü sıklık oranı ile varlığını korumuş ancak konu 2007 yılında çarpıcı bir şekilde haberlerde hiç yer almamıştır. 2007 yılında Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde çarpıcı bir artışla en sık görünür kılınan konu Türkiye Ermenistan ihtilafı çerçevesinde 1915 yılına ilişkin Osmanlı tebaası Ermenilerin tehcirinin trajik sonuçları olmuştur. İkinci en sık görünür kılınan insan hakları 1915 Ermeni trajedisi bağlamında yaşam hakkı olmuştur.

Konuyla ilgili çarpıcı bir diğer veri ise Kolektif haklar kapsamında yer alan sosyal ve ekonomik hakların NYT gazetesinde yer alan haberlerde bazı yıllarda hiç

yer almayarak görmezden gelinmiş veya en az oranda yer alarak adeta görünmez kılınmış olmasıdır.

Bu bilgiler ışığında belirtilmelidir ki, yoğunluklu olarak Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberleri Türkiye'de mevcut insan hakları durumu bağlamından çok uluslararası ilişkiler ve dolayısı ile ABD dış ilişkileri bağlamında yer alan uluslar arası ihtilafların gölgesi altındadır.

3.6.2.3. New York Times Haberlerinde Türkiye'ye İlişkin İnsan Hakları Gerçeğinin İnşası

Eleştirel medya yaklaşımının haberde alımlayıcıya gerçeğin değil onun bir temsili olan inşa edilmiş bir gerçekliğin sunulduğu yönündeki görüşleri ikinci bölümde detaylandırılmıştır. Haber bir pratik olarak aynı zamanda bir söylemdir ve bu niteliği ile Berger ve Luckman'ın gerçeğin sosyal inşası diye adlandırdıkları sürecin müdahalesine uğradığından sosyal gerçeği ve tecrübeye dayanan gerçeği yansız olarak yansıtmaktan uzaktır.

Bu perspektiften bakıldığında Türkiye'de insan haklarının sosyal gerçeği ve tecrübeye dayanan gerçeği ile NYT gazetesinde sunulan Türkiye'nin insan hakları gerçeği birbiri ile uyumlu mudur? Bu soruyu yanıtlamak amacıyla, daha önce detayları belirtilmiş olan çalışmaya özel CIRI/PTS Türkiye insan hakları performansı endeksi ile NYT haber performans endeksi oluşturulmuş ve veriler ilişim (korelasyon) analizine tabi tutulmuştur. İlgileşim analizi aracılığı ile uluslar arası insan hakları ölçüm verilerinde Türkiye ile ilgili öne çıkan insan hakları sorunlarının NYT haberlerinde görünür kılınıp kılınmadığını ilgili yıllar bazında NYT verileri ile CIRI ve PTS Türkiye insan hakları performans derecelerinin karşılaştırılması ile ölçülmüştür.

Bir önceki bölümde NYT gazetesi haberlerinde hangi yıllarda hangi insan hakları gruplarının öne çıkarıldığı belirtilmiştir. Aynı süreçte, gerçekte Türkiye'de öne çıkan insan hakları sorunları nelerdi, Türkiye'de hangi haklar ağır şekilde ihlal edilmekteydi bu sorunun yanıtı 'Uluslar arası İnsan Hakları Ölçüm Verileri'nde

mevcuttur. Bu çalışmada CIRI İnsan Hakları Veri Seti²⁶⁹ ve Uluslar arası Af Örgütü ve ABD İnsan Hakları Raporlarının derecelendirmesini esas alan PTS Politik Terör Ölçeği verileri kullanılmıştır.²⁷⁰

PTS verileri göstermektedir ki 1977 yılında, ABD İnsan Hakları Raporuna göre Türkiye'nin insan hakları performansı, 4 derece ile savaş ve hukuksuzluk durumu dışındaki en üst ihlal düzeyindedir. Bu derecelendirmenin açılımı geniş nüfusa yayılmış medeni ve politik hak ihlalleri, faili meçhul cinayet, gözaltında kayıp ve işkence hayatın yaygın bir parçası, politik görüş sahipleri genelleşmiş terörden daha çok zarar gördüğü bir ortamı ifade eder. Ağır insan hakları ihlalinin tanımlayan bu derecelendirme politik haklar, yaşama hakkı, işkence, ifade özgürlüğü olmak üzere bireysel hakların 1977 yılında yoğun bir şekilde ihlal edildiğinin göstergesidir. Bu gerçeklik NYT haberlerinde yer almamakta aynı yılın NYT haberlerinde en sık rastlanan insan hakları ihlalleri Kıbrıs müdahalesi nedeniyle yaşanan insan hakları ihlalleri olarak sunulmaktadır. 1977 yılında NYT'de Türkiye' de ağır ihlallerin yaşandığı işkence, politik haklar, sosyal ve ekonomik haklar gibi konularda tek bir haber bile yayınlanmamıştır.

1987 yılına gelindiğinde ise CIRI verileri Türkiye'de politik haklar, işkence, örgütlenme hakkı, sosyal ve ekonomik hakların (0) derece ile en ağır şekilde ihlal edildiğini belirtirken, Uluslar arası Af Örgütü de bu verileri doğrulayacak şekilde (4) derece ile bu hakların ağır ihlal altında olduğunu raporlamıştır. Bu gerçeklik NYT haberlerinde yine Kıbrıs sorunu ve Yunanistan Türkiye ihtilafının gölgesinde kalmıştır. Sosyal haklara ilişkin ihlaller hiçbir habere konu olmazken, işkence ve politik haklara ilişkin ihlaller haberlerde ikinci en sık yer alan konular olarak 10 yıl öncesine oranla daha görünür kılınmıştır.

²⁶⁹ David Cigranelli & David L. Richards, The Cigranelli-Richards (CIRI) Human Rights Dataset, Türkiye 1981, 1987, 1997, 2007 seçilmiş verileri için 'çevrimiçi':<http://www.humanrightsdata.org>, 18 Mart 2009

²⁷⁰ Gibney, M., Cornett, L., Wood, R., 1977, 1987, 1997, 2007 Political Terror Scale 1976-2009 verileri için erişim 'çevrimiçi': <http://www.politicalterroryscale.org>, 19 Mart 2009

1997'nin Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin genel haberler içindeki genel ortalaması olan % 6 oranını katlayarak aştığı %14 e ulaştığı yıl olduğu daha önceki bölümde grafiklerle gösterilmiştir. Bu olağan üstü artışı ortaya çıkaran dinamik CIRI verilerine göre yaşama hakkı, politik haklar ve işkence konusunda yine sıfır derecelendirme ile ağır ihlallerin yaşandığı Türkiye'de bir önceki on yıldan farklı olarak yoğun gerileme gösteren hak yaşama hakkı olmuştur. 1987 yılında yaşama hakkı ihlali rapor edilmezken, 1997 yılında yaşama hakkı hem gözaltında kayıpların hem de faili meçhul cinayetlerin ve yargısız infazların yoğun bir şekilde artışını rapor etmektedir. Politik haklar ve işkence 1987 deki gibi yine ağır ihlal derecesinde raporlandırılmıştır. 1997 yılında NYT haberlerinde en sıklıkla rastlanan konunun 'Kürt Sorunu' olması, faili meçhul cinayet, yargısız infaz ve gözaltında kayıp vakalarının en çok yaşandığı bölgenin Türkiye'nin Güney Doğusu olduğu gerçeği dikkate alındığında görünür kılınan konunun gerçekte doğru orantılı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu dinamiğin altında yatan esas nedenlerin 1997 yılının Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gündemde olması nedeniyle konunun en yoğun şekilde tartışıldığı bir sürece denk geldiği hatırlatılmalıdır. Nitekim 1997'nin son ayında Türkiye'nin AB'ye aday üyeliği açıklanmıştır ve Türkiye'nin insan hakları fotoğrafının doğruya yakın bir şekilde NYT haberlerinde yansıtılması bu bağlamda değerlendirilmelidir. Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde AB üyelik sürecinin etkisi devam eden bölümlerde detaylandırılacaktır.

Ancak 1997 yılı ile ilgili olarak yaşama hakkının yanı sıra en ağır ihlal altında olan işkence yerine haberlerde ikinci en sık görünürlük kazanan hak grubunun CIRI raporunda orta derecede ihlal edildiği belirtilen ifade hakkı olması NYT haberdeğeri ölçütlerinin keyfilik göstergesi olarak dikkate alınabilir.

2007 yılı NYT haberlerine en çok konu olan hak ihlalleri ile CIRI ve PTS verilerinin Türkiyede en ağır şekilde ihlal edilen hak ihlalleri karşılaştırıldığında çarpıcı bir uyumsuzlukla karşılaşılır. 2007 yılında NYT haberlerine konu olan insan hakları ile Türkiye'de yaşanan hak ihlallerinin gerçekliği arasındaki orantısızlık

dikkat çekici ölçüde görünürdür. 2007 yılı CIRI raporu ve Uluslar arası Af Örgütü ve ABD İnsan Hakları raporu olmak üzere tüm güvenilir insan hakları ölçüm raporları Türkiye’de politik haklar, işkence ve ifade özgürlüğünün hala ağır ihlal altında olduğunu göstermektedir. Oysa NYT haberlerinde en çok görünür kılınan insan hakları konusu 1915 Ermeni trajedisi ve ona bağlı yaşam hakkı ihlalleri olmuştur. 2007 yılında Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinin 1997 yılına oranla %51 oranında azaldığı da dikkate alındığında en ağır ihlal altında olan işkence ile ilgili haberlerin 1915 Trajedisini konu alan haberlerin ancak % 10’u ölçüsünde NYT’de yer alabildiği bir diğer çarpıcı gösterge olarak dikkat çekmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında 1977, 1987 ve 2007 yılları NYT haberlerinde Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinde 1977 ve 1987 yıllarında Kıbrıs ve Yunanistan-Türkiye ihtilafı ve 2007 yılında ise Türk-Ermeni ihtilafına ilişkin konuların egemen olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de insan haklarına ilişkin gerçekliğin Türkiye’nin uluslar arası ilişkilerinde yaşadığı ihtilaflar dolayımı ile sunulduğunu görmek mümkündür. Bu haber inşası yaklaşımının Türkiye’deki insan hakları sorunlarına Avrupa merkezci bakışın ürünü olduğu cıkarsaması yapılmalıdır. Bütün bu nedenlerle NYT gazetesinde yer alan haberlerde Türkiye’ye ilişkin insan hakları gerçekliğinin inşasının tarafsızlık ve nesnellik açısından sorunlu olduğu aşikârdır.

Bu sorunlu yaklaşım göstermektedir ki temelde liberal gazetecilik yaklaşımının temel prensipleri olan nesnellik, tarafsızlık ve haberdeğeri ölçütlerine uygun habercilik aracılığı ile gerçeğin medyada yansıtılabileceği iddiası bu çalışmada elit ABD medyasının seçkin örneği NYT gazetesinde yer alan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberleri açısından doğrulanamamıştır.

3.6.3. Nitel Bulguların Yorumu

3.6.3.1. New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Avrupamerkezci Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri

“Anlamsal makro yapılar ve bölümsel anlamlar, söylemin ne hakkında olduğunu ve çoğu zaman söylem üreticisinin kasıtlı ve bilinçli olarak kontrolünde olan söyleme ilişkin en önemli bilgiyi somutlaştırır, olayın zihinsel modelinin içeriğini açıklarlar ve en önemlisi, bir söylem hakkında çoğu okuyucunun en çok hatırlayacağı bilgi veya anlamı temsil ederler. Söylemsel olarak konu ve temalar başlık, özet ve anonsta ifade edilir.”²⁷¹

Van Dijk’ın belirttiği gibi bir metnin anlamsal makro yapıları (veya van Dijk’in aynı anlamda kullandığı diğer isimlendirme ile global anlam) olayın zihinsel modelinin topyekün içeriğini ifade ederken, bölümsel anlamları (veya van Dijk’in aynı anlamda kullandığı diğer isimlendirme ile lokal anlam) ise alımlayıcının zihinsel modellerini dolayısı ile görüş ve tutumlarını etki altına alır. Bu noktadan hareketle NYT’nin Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinin sosyobilişsel söylem yaklaşımı prensipleri çerçevesinde anlamsal makro yapıları ve bölümsel anlamlar açısından incelenmesinde yarar vardır.

Mevcut verilerin geçmişten günümüze doğru kronolojik olarak global ve lokal anlamlarının incelenmesi metinlerin ardında yatan zihinsel modellerin ve ideolojinin tarihsel değişim ve bağlamını da vereceğinden incelemenin, sırasıyla 1977, 1987, 1997 yılı verileri üzerinden yıl yıl ayrıştırılarak yapılması yararlı görülmektedir.

3.6.3.1.1. 1977 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri

1997 yılında NYT’te yayınlanan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinde iki temel global anlam çerçevesi tespit edilmiştir. İnsan haklarına temelde bu çerçevelerden bakılmakta ve gazete buna uygun pozisyon almaktadır;

²⁷¹ Teun Van Dijk, “Principles of Critical Discourse Analysis” *Discourse & Society*, Vol. 4. No: 2, 1993 s. 249 (vurgulamalar yazara aittir.)

1. NATO Üyesi Türkiye
2. Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye-Yunanistan İhtilafı

1977 yılında NYT’de yer alan Türkiye’ye ilişkin haberlerde başat olan konu içeriği Türkiye’nin NATO üyesi olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Bu haber grubunun konuları, dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter’ın dış politikada insan hakları ölçütü uygulamasına yönelik soğuk savaş perspektifinden yapılmış eleştiriler ve NATO ittifakı ve müttefiklerle ilişki bağlamında Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan ihtilafı en yaygın iki konudur.

Günümüzde insan hakları için mücadele eden önemli bir uluslar arası figür olarak sunulan Carter’ın 1977 yılında başlattığı dış ilişkilerde insan hakları ölçütü politikası ABD’nin dış ülkelere verdiği maddi yardım ve her türlü askeri ve sivil yardımı ülkelerin insan hakları performansına bağlamıştır. Böylelikle insan hakları ilk kez bir ülkenin dış işlerinde ilk kez temel ölçüt olarak ilan edilmiştir. Haberlerdeki lokal anlamlar incelendiğinde görülmektedir ki ABD’nin Türkiye ile olan ilişkilerinde insan hakları ölçütü uygulanması istenmemekte Sovyetler Birliğinin yanı başında serhat bekçisi olarak Türkiye’nin NATO üyesi ve ABD müttefiki olarak yaşamsal önemi öne çıkarılmaktadır. Böylelikle, Soğuk Savaş’ın insan hakları ihlallerini görmezden gelen ve meşrulaştıran retoriğini Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinde öne çıkmaktadır. Editoryal yorum nitelikli iki haberde, Türkiye’nin NATO üyeliği nedeniyle ‘Batının savunmasında hayati bir ülke’²⁷² olduğu ve Carter yönetiminin ABD dış politikasında geliştirdiği insan haklarına saygı ölçütünün uygulanması halinde ‘ABD’nin izole edileceği ve müttefiklerinden ayrı düşebileceği’²⁷³ vurgusu bunu kanıtlamaktadır. Yanı sıra, aynı yıl NYT’de yer alan Uluslar arası Af Örgütü’ne dayandırılan tek bir haber Türkiye’de insan hakları ihlallerini gündeme getirmektedir. Bu haberde Türkiye’nin gazetecilerin politik nedenlerle tutuklandığı ve kaybedildiği ülkeler listesinde yer aldığı²⁷⁴ belirtilirken bir diğer haberde Carter’ın dönemin Türkiye Başbakanı

²⁷² Ek liste, 2/1977 nolu haber

²⁷³ Ek liste, 7/1977 nolu haber

²⁷⁴ Ek liste, 6/1977 nolu haber

Süleyman Demirel'e Türkiye'ye yapılan askeri yardımın % 40 oranında artırılması yönünde söz verdiği belirtilmekte ve Türkiye'ye yönelik insan hakları performansının esnetildiği görülmektedir.²⁷⁵

1977 yılının bir diğer global anlam kategorisini Kıbrıs sorunu bağlamında Türk-Yunan ihtilafı oluşturmaktadır. Bu haberlerin bazılarında Türkiye'nin Kıbrıs'ta insan haklarını ihlal ettiği açıkça belirtilirken,²⁷⁶ bir diğerinde ABD'nin Kıbrıs'ta muhtemel bir Yunan darbesine karşı uyarıda bulunmasının Kıbrıs'ın Türkler tarafından 'işgal'ine yol açtığı belirtilmekte ve bundan da ABD'nin başarısız dış politikasının sorumlu olduğu ifade edilmektedir.²⁷⁷ Türkiye bir kez daha mazur görülmekte hatta bir diğer haberde, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu kendi başlarına çözmenin eşiğine geldiği belirtilerek, ABD'nin arabulucu göndermesinin gereksiz olduğu eleştirisi yapılmaktadır.²⁷⁸

1977 yılının Türkiye'de 34 işçinin ölümüyle sonuçlanan kanlı 1 Mayıs olaylarının yaşandığı yıl olduğu hatırlanacak olursa Türkiye'nin insan hakları performansı daha iyi anlaşılabilir. Ancak NYT'nin haberlerinde bu sorunların yani Türkiye'ye ilişkin insan hakları gerçeğinin yer almadığı ve ABD dış ilişkilerinin ilgi odağında olan konuların, yine ABD'nin politikalarına uygun bir perspektif ve dille yer alabildiği açıktır. Haberlerde sert, eleştirel bir dilden çok mazur görmeye çağıran, hoş gören bir dil egemendir. Bu izlekler bir önceki bölümde dikkat çekilen NYT'nin Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde gerçeklik inşasının Türk-Yunan ve Türk-Ermeni ihtilafının gölgesinde kaldığı bilgisi de dikkate alındığında NYT'nin gerek Türkiye'ye gerekse Türkiye'nin insan hakları durumuna yaklaşımının soğuk savaş dünyasının Batı merkezci yaklaşımı ile paralel olduğu görülmektedir.

Bu paralelliği daha iyi anlaya bilmek için dönemin genel karakteristikleri ve bu ortamdaki insan hakları koşullarına, bunda ABD'nin rolüne bakmakta aydınlatıcıdır. NYT gazetesinde Türkiye'ye ilişkin ilk insan hakları haberi 24 Nisan

²⁷⁵ Ek liste, 5/1977 nolu haber

²⁷⁶ Ek liste, 3/1977 nolu haber

²⁷⁷ Ek liste, 1/1977 nolu haber

²⁷⁸ Ek liste, 7/1977 nolu haber

1975 günlü 'Ermeni katliamı' anma töreni konulu bir haberdir. Oysa o güne dek 27 Mayıs 1960 ve özellikle 12 Mart 1971 askeri darbelerinin ardından Türkiye'de yaşanan yoğun insan hakları ihlallerinin haber değeri tartışılmazdır ve buna rağmen NYT haberlerinde bu sorunların hiç yer almaması sadece dönemin insan hakları ihlallerine karşı mücadele geleneğinin yeterince gelişmemiş olması ile açıklanamaz. Dönemin karakteristiği soğuk savaş sürecinin meşrulaştırdığı askeri darbeler ve insan hakları ihlalleri ile tanımlanabilir. 1964'te Brezilya ve Bolivya'da başlayan, Yunanistan (1967), Şili (1973), Uruguay (1973), Arjantin (1976) ve Türkiye (1980) ile devam eden ABD destekli askeri darbeler ve insan hakları ihlallerinin yaygınlığı dönemin belirgin özelliklerindedir. Hatta dış ilişkilerde insan hakları ölçütü politikasını gündeme getirmesi ile övülen Başkan Carter'in 12 Eylül Askeri Darbesindeki rolü de özeldir. 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin sivil hükümeti devirerek yönetime el koyması üzerine CIA istasyon şefi Paul Henze ABD başkanı Jimmy Carter'a 'Our boys have done it (bizim oğlanlar işi bitirdi)' sözleriyle 12 Eylül darbesini müjdelediği bilinmektedir.²⁷⁹ 12 Eylül askeri darbesi ile ilgili bir diğer yaygın görüş ise NATO'nun onayı olmaksızın böyle bir darbenin yapılamayacağıdır ki, bu bilgiler NATO müttefiki Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül işkencelerinin neden ABD medyasında yer bulamadığını açıklamaya yardımcı olmaktadır.²⁸⁰

3.6.3.1.2. 1987 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri

1997 yılında NYT'ta yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde üç temel global anlam çerçevesi tespit edilmiştir. İnsan haklarına temelde bu çerçevelerden bakılmakta ve gazete buna uygun pozisyon almaktadır;

²⁷⁹ Zaman Gazetesinde, (14 06 2003) Paul Henze'nin konuyu gündeme getiren M. Ali Birand'ı yalanlaması üzerine Birand'ın programında konuyla ilgili sesli görüntülü kanıt sunduğu belirtilmektedir

²⁸⁰ Soli Özel, Tamer Korkmaz v.d beyanı, **Şahların Labirenti Belgeseli**, TRT, 12 Eylül 2009

1. NATO Üyesi Türkiye
2. Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye-Yunanistan İhtilafı
3. Türklerin Kimliği Tartışması

1977 yılında Türkiye'nin NATO üyesi olması sebebiyle batının müttefiki olarak tanımlanması yalnızca o yılın haberlerinde değil daha sonraki yıllarda da insan hakları haberlerinde görülen en önemli olumlayıcı argüman olarak varlığını sürdürmüştür. 1977 yılı haberlerinde görülen Kıbrıs sorunu kaynaklı Yunanistan-Türkiye ihtilafı 1987 yılında da haberlerde egemen olan global anlamlardır. 1987 yılı haberlerinde ortaya çıkan önemli bir diğer global anlam Türkiye ve Türk kimliğini tartışmaya açan haberlerdir. Bu noktada 1987 yılının Türkiye'nin o günkü adıyla Avrupa Topluluğu olan AB'ye üyelik başvurusu yapmayı planladığını açıkladığı yıl olduğu ve bu konunun bir²⁸¹ haberde işlendiğine dikkat çekilmelidir. Daha sonraki yıllarda da devam edecek olan Türk kimliği tartışmaları ile AT üyelik başvurusu arasındaki zaman ve anlam ilişkisi manidardır. Diğer yandan 1977 yılı Türkiye de hak ihlallerinin adı konarak NYT'de tartışılmasının 1977'ye oranla daha görünür olduğu bir yıl olmuştur.

Haberlerde NATO üyesi Türkiye "en doğuda yer alan NATO üyesi",²⁸² olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama Sovyetler Birliğine coğrafi yakınlığa vurgu yapmakta ve Türkiye'nin işinin ne ölçüde zorlu ve NATO içindeki rolünün ne ölçüde önemli olduğunu ima etmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin "gerçek ama çözülebilir insan hakları ihlalleri" sorunu olduğu belirtilmektedir. Çözülebilir insan hakları sorunları olarak tanımlanan ihlaller 12 Eylül sonrası Türkiye'sinin bu gün hala çözülememiş sorunları olduğu hatırlanmalıdır. Bir diğer haberde Türkiye, "NATO'nun serhattı... Sovyetler Birliğini sınırlayan bir NATO üyesi ve uzun yılların geleneği ile Komünizme düşman"²⁸³ bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Bu sözlerde billurlaşan soğuk savaş dili ve retoriğinin 1987 yılı haberlerinde de Türkiye'nin insan hakları ihlallerini mazur gören çerçevenin değişmediği

²⁸¹ Ek liste, 13/1987 nolu haber

²⁸² Ek liste, 5/1987 nolu haber

²⁸³ Ek liste, 11/1987 nolu haber

görülmektedir. Bunun kanıtı ‘Generallerin gölgesinden daha gelişmiş bir demokrasi (çeşidine) geçmek için adım atan NATO üyesi’,²⁸⁴ tanımlaması ve bir başka haberde yine ‘ NATO müttefiklerinden gelen baskıyla rahatsız edilen (tahrik edilen) Türkiye’nin sivil liderleri 1980 yılında yönetime el koyan generallerin gölgesinden çıkmaya çalışıyor’,²⁸⁵ ifadesi, Türkiye’nin elinden geleni yaptığı imasını taşımakta ve NATO üyelerinin insan hakları yönündeki baskılarını eleştiren bir dil içermektedir.

Kıbrıs sorunu bağlantılı Türkiye-Yunanistan ihtilafı 1977 yılında olduğu gibi 1987 yılının da başat global anlamlarından bir diğeri olmaya devam etmektedir. Bu dönem haberlerinde bir yandan Türkiye’nin Kıbrıs’ta insan hakları ihlallerini açıkça dile getiren haberlerin sayısı ve tonundaki sertlik artarken bir yandan da dengeleyici nitelikte Türk-Yunan potansiyel dostluğuna dikkat çeken haberler bir arada yer almaktadır.

1987 yılında uç veren yeni bir global anlam vardır ki daha sonraki yıllarda daha da artarak devam edecektir. Türk kimliği ABD basınında tartışmaya açılmıştır artık. ‘Türkiye’nin Batı Özlemi’,²⁸⁶ ‘Ankara Günlüğü: Türkler Nihayet Soruyor, Avrupalı mıyız ya da Neyiz?’²⁸⁷ Şeklindeki başlıklar ve ‘Türkiye’nin Batı İdeallerine Öykünmesi’ gibi ara başlıklar haberlerin Türk kimliğini Avrupalı olup olmadığı ekseninde tartışmaya açmaktadır.

3.6.3.1.3. 1997 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri

1997 yılında NYT’ta yayınlanan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinde üç temel global anlam çerçevesi tespit edilmiştir. İnsan haklarına temelde bu çerçevelerden bakılmakta ve gazete buna uygun pozisyon almaktadır;

²⁸⁴ Ek liste, 5/1987 nolu haber

²⁸⁵ Ek liste, 7/1987 nolu haber

²⁸⁶ Ek liste, 7/1987 nolu haber

²⁸⁷ Ek liste, 11/1987 nolu haber

1. AB Üyesi Türkiye
2. Avrupalı olmayan Türk Kimliği
3. İnsan Hakları İhlalcisi Türkiye

1997 yılı NYT haberlerinde NATO üyesi Türkiye, ABD Müttefikleri Türkiye çerçevesi İsrail Müttefikleri ve Partneri Türkiye'yi de ekleyerek zayıflamış olmakla birlikte sürmektedir. Ancak bu çerçeve ortaya çıkan AB üyesi Türkiye çerçevesinin gölgesinde görünmez olmaktadır. Bir birinin karşıtı olan bu çerçeveler söylemde ciddi bir dönüşüm ve kırılmayı da beraberinde getirmektedir. "Türkiye Batı'ya taahhüdü olan ve gerilimli bölgede Amerikan müttefikleri olduğu kanıtlanmış, sorunlu fakat gayretli bir Müslüman toplumdur. O yıllarca Sovyetler Birliği'ne karşı ön cephede NATO'nun savunmasına yardım etti. Daha yakın zamanda vazgeçilmez bir müttefik olarak Irak'a karşı hizmet etti ve İsrail ile askeri işbirliğini genişletti. Bu nedenlerle Türkiye Amerikan minnettarlığını ve desteğini garantilemiştir."²⁸⁸ Bir editöryal haberde yer alan bu sözler bir gazeteciden çok ABD dış işleri bakanına yakışır tonuyla iki gün önce gazetede yayınlanan General Çevik Bir'in sitemine editör tarafından verilmiş bir yanıt gibidir adeta. "Eğer biz Doğu Avrupa'ya Komünizmden özgürleştirmek için çalışan bir NATO üyesi olmak yerine Komünist bir ülke olmuş olsaydık, AB bizi kırmızı halı sererek davet ederdi." Bütün bu sitem ve siteme verilen kadirşinas yanıtın perde arkası NYT'da birkaç ay önce yer alan bir diğer haberde görülmektedir. İlk ipucunu haberin başlığından okumak mümkündür; "Müttefikler arasındaki ayrılıklar NATO davetini karıştırdı"²⁸⁹ Karışıklık NATO üyesi olarak övülen Türkiye'nin AB üyesi olmak istediğinde ortaya çıkmaktadır. NATO üyesi olarak insan hakları ihlalleri mazur görülebilen Türkiye'nin AB adaylığı talebi nedeniyle nasıl yerilen bir ülkeye dönüştüğünü haberden yapılacak alıntılardan takip etmek mümkündür. "Bir diğer aksilik, burada 1952'den beri NATO üyesi olan Türkiye'de, resmi görevliler, on yıllar süren AB'ye katılma arayışlarına karşılık bazı cesaret verici işaretler elde etmedikçe, ülkelerinin NATO'nun genişlemesi ile ilgili her kararı bloke edeceğini söylüyor."²⁹⁰ Sözleriyle aksiliğin

²⁸⁸ Ek liste, 5/1997 nolu haber

²⁸⁹ Ek liste, 28/1999 nolu haber

²⁹⁰ Ek liste, 28/1997 nolu haber

adresi olarak Türkiye gösterilmektedir. “Gen. Çevik Bir Türk Silahlı Kuvvetlerinin güçlü Genel Kurmay Başkan Yardımcısı, ‘Biz Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği ile bütünleşmek için NATO’yu araç olarak kullanmak istiyoruz’ diyerek Türklerin pozisyonunu cüretkarca ortaya koydu”.²⁹¹ Bu durum karşısında Batının yanıtının ne olduğu haberde Hıristiyan Demokrat politikacılardan alıntılanan şu sözlerle belirtilmektedir; “ Müslüman Türkler gerçek Avrupalılar değildir. Uzun süredir devam eden Avrupa Birliğine girme arzuları için NATO’yu rehin almakla tehdit ediyorlar.” Haberde Türklerin neden gerçek Avrupalı olmadıklarının gerekçelendirilmesi Alman Büyük elçisinden yapılan alıntıyla meşrulaştırılmaktadır; “ Bir azınlığı ile böylesine ciddi iç sorunları veya demokratik yapısı ya da ülke güvenliği tehlikede olan bir bölgeden olan hiçbir ülke AB üyesi olamaz.” Haberi hazırlayan NYT dış haberler servisinden gazeteci Craig Whitney, Büyük elçinin sözünü ettiği azınlık problemini ‘geniş alana yayılmış insan hakları suçlamalarına yol açan Kürt ayrılıkçılarla sosyal ve askeri çatışma’ olarak açıklarak Türkiye’nin AB üyeliğinin hangi noktada insan hakları haberlerinin temel izleği haline geldiğini de açıklamaktadır. NATO için hayati önemde ülke olan Türkiye AB üyeliğine aday olduğunda birden bire NATO’yu rehin alan bir ülkeye dönüşmüştür. Haberlerde, Türkiye NATO üyesi, ABD ve İsrail müttefiki olması sebebiyle övülmekte ancak AB üyeliği girişiminde bulunması karşısında ‘Kerhen Batılı’ kimliği hatırlatılarak yoğun insan hakları ihlalleri yüzüne vurulmaktadır.

Yukarıda alıntılanan NYT’de farklı zamanlarda yayınlanmış haberler arasındaki bir başka dikkat çekici nokta da haberler arasındaki ilişki ve diyalogdur. Bu ilişki ve diyalog birbirinden bağımsız, farklı gibi görünen haberlerin aslında bir büyük anlatının parçaları olduğunu göstermektedir. Bu tespit Klasik Marksist haber anlayışını doğrular niteliktedir. Klasik Marksistlere göre haber yazımı tarih yazımına benzerlikle tarihte ve haberde konu edilen rastlantısal gibi görünen olaylar tek bütünlüklü bir anlatı oluşturarak egemenlere ve egemen ideolojiye hizmet eder.²⁹²

²⁹¹ Aynı haber

²⁹² Akt: Çiler Dursun, TV Haberlerinde İdeoloji, İmge Kitapevi, Ankara, 2001, s. 129

İnsan hakları haberlerinin hangi bağlamda Türk kimliği ve AB üyeliği ile ilişkilendiğini anlamak için bazı haber başlıklarını gözden geçirmek yararlı olacaktır; ‘Avrupa’nın Canından Bezdirdiği Türkiye Boing Anlaşmasını İmzalıyor’,²⁹³ ‘Türkler AB’ye Sırtını Dönmemeye Teşvik Ediliyor’,²⁹⁴ Avrupa Tarafından Reddedilen Türkiye AB ile Bağlarını Donduracak,²⁹⁵ ‘Türkiye ve AB’,²⁹⁶ ‘Avrupalılar Türkiye’nin Birlik Üyeliğine Kapıyı Kapadılar’,²⁹⁷ Türkiye’nin AB’ye Girişini Engelleyen Yunanistan Değil’,²⁹⁸ ‘Bürüksel Toplantısı Türkiye’nin AB’ye Katılma Teşebbüsünü Kararttı’,²⁹⁹ ‘Türkiye AB Kapısının Açılmasının Yavaşladığını Düşünüyor’,³⁰⁰

Bütün bu haber başlıkları göstermektedir ki Türk kimliği ve Türkiye’nin insan hakları AB üyeliği çerçevesinden değerlendirilmektedir. Başlıkların bağlamı, lokal anlamı ve tonu Türkiye’nin AB üyeliğine uygun görülmediğini açıkça beyan eden mesajlar içermektedir. Bu noktada doğal olarak Türk kimliği tartışması da Türklerin Avrupalı olmadıklarına ilişkin mesaj vermektedir. Bu mesajları içeren başlıklardan bazıları şöyledir; ‘Dünya: Türkler Dünyalarını Yeniden Yaratıyor’,³⁰¹ ‘Türk Yanlıları ve Doğruları, (Bu başlık, Türk Yanlıları ve Hakları anlamına da gelmekte olup rights sözcüğü bir söz oyunu ile hem haklar hem doğrular anlamında kullanılmaktadır. Aynı çift anlamlı kullanım 32/1977 nolu haberde de görülmektedir.)’,³⁰² ‘Türkiye’de Konuşmak: Çelişkiler Ülkesinde İhtilaf’ Bu tür başlıklarda verilen mesajlarda, Türk kimliği AB üyeliği çerçevesinde tartışmaya başlandıktan itibaren Avrupalı olmadığı vurgulanmış ve bunun temel nedenlerinden biri Türkiye’nin olumsuz insan hakları sicili olarak tanımlanmıştır. Artık Türkiye’deki insan hakları ihlalleri doğrudan haberlere konu olmakta başlıklara çıkarılacak kadar görünür kılınmaktadır. Türkiye’nin insan haklarına doğrudan

²⁹³ Ek liste, 2/1997 nolu haber

²⁹⁴ Ek liste, 6/1997 nolu haber

²⁹⁵ Ek liste, 8/1997 nolu haber

²⁹⁶ Ek liste, 7/1997 nolu haber

²⁹⁷ Ek liste, 38/1997 nolu haber

²⁹⁸ Ek liste, 43/1997 nolu haber

²⁹⁹ Ek liste, 45/1997 nolu haber

³⁰⁰ Ek liste, 47/1997 nolu haber

³⁰¹ Ek liste, 1/1997 nolu haber

³⁰² Ek liste, 5/1997 nolu haber

gönderme yapan başlıkların gözden geçirilmesi bu noktada aydınlatıcıdır. 'Türkiye'de Hak İhlalleri',³⁰³ 'Kör Türk Özgürlüğü Bulmak için Hapse Giriyor'³⁰⁴ 'Hak İhlalleri Türkiye'nin Demokratik İmajını Lekeliyor'³⁰⁵ 'Gazetecilerin Zindancısı Türkiye'³⁰⁶ 'Muhabirin Gözaltında Ölümü Türk Hakları Tartışmasını Yeniden Başlattı'³⁰⁷. İngiliz hakları, Alman hakları, Amerikan hakları gibi tanımlamalar, Batının evrensel insan hakları yaklaşımı çerçevesine aykırı olup düşünülemezken, haber başlıklarının ikisinde de insan hakları tanımı yerine Türk hakları (Turkish rights) tanımlamasının kullanılmış olması çok düşündürücüdür.

Ayrıca bu başlıklar ve yarattıkları anlam dünyası bize 1997 yılında en çok öne çıkan insan haklarının neden gurup hakları kapsamında 'Kürt azınlık hakları' olduğunu da açıklamaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğinin en yoğun tartışıldığı ve reddedildiği 1999 yılında bu konunun görünürlüğünün artmasının ardında, AB'nin reddediş argümanları arasında 'Kürt Sorunu'nun araçsallaştırılması yatmaktadır. 1984 yılında yeni bir aşamaya girerek etnik bir sorunun silahlı çatışmaya dönüştüğü 'Kürt sorunu' ne 1987 haberlerinde nede 2007 haberlerinde önemli bir yer tutarken 1997 haberlerinde Türkiye'nin AB'ye başvurusunun reddedilmesinin temel nedenleri arasında zikredilmiş³⁰⁸ ve böylece araçsallaştırılmıştır. Bu bilgiler ışığında, belirtmelidir ki insan hakları haberlerinde haberin hangi bağlamda tartışıldığına bağlı olarak yıllardır var olan ve görmezden gelinen gerçeklerin üzerine spot ışıkları çevrilerek görünür kılınabilmekte ve insan hakları ülkelerin çıkarlarına uygun olarak araçsallaştırılabilmektedir. Özetle denilebilir ki, Türkiye'nin 12 Mart ve 12 Eylül sürecinin ağır insan hakları ihlallerine rağmen bu durumun haberlere konu olmamasını ve eleştirilmemesini sağlayan NATO üyeliği kredisi, AB üyesi olma girişimi karşısında kredi yetersizliğine dönüşmüştür. ABD'nin batı merkezci kültürel karakteri ve iç politika koşulları buna yol açmaktadır. Negrine ve arkadaşlarının Türkiye'nin AB üyeliği üzerine Avrupa basınının tutumuna ilişkin çalışmalarında

³⁰³ Ek liste, 16/1997 nolu haber

³⁰⁴ Ek liste, 19/1997 nolu haber

³⁰⁵ Ek liste, 24/1997 nolu haber

³⁰⁶ Ek liste, 25/1997 nolu haber

³⁰⁷ Ek liste, 32/1997 nolu haber

³⁰⁸ Bu iddiayı dile getiren haberlerden bazıları Ek liste, 4/1997, 5/1997, 11/1997, 28/1997, 42/1997, 47/1997 nolu haberler

bulguladıkları gibi “Türkiye’nin AB’ye katılımı gibi karmaşık bir konu kaçınılmaz olarak iç politik ve kültürel gerçekleri yansıtır.”³⁰⁹

Bu gerçeğin bir diğer yansımaları da neredeyse Britanya hariç, tüm Avrupanın yaygın olan tutumun tersine, ABD dış ilişkilerine paralel olarak NYT haberlerinde AB’nin Türkiye’nin üyelik başvurusunu reddetmesinin eleştirilmesidir. Bir yandan Türkiye’nin insan hakları ihlalleri o güne dek hiç olmadığı kadar eleştirel bir dille ve sıklıkla görünür hale getirilmektedir, diğer yandan bütün bunlara rağmen Türkiye’nin AB’ üyeliğinin reddedilmesi eleştirilmektedir. Batıya yönelik eleştirinin ve Türkiye’ye yönelik desteğin dayanağı ise Türkiye’nin Avrupa değerlerini içselleştirmiş Avrupalı kimliği ile benzerlikleri olarak tanımlanmaz, tam tersine insan hakları sorunları olduğu kabul edilir ve eleştirilir ancak buna rağmen Türkiye’nin AB’ye kabul edilmesi gereği dile getirilir. Bu tutum gerek bir birini takip eden haberler dizisinde gerekse tek bir haber içeriğinde bile görülebilmektedir.

1997 yılı haberlerinin 1987 yılına oranla %253 oranında artması da Türkiye’nin AB üyelik sürecine verilen önemi göstermektedir. Bu noktada aynı yıl NYT’ adına Türkiye’den haber geçen Türkiye uzmanı gazeteci Stephan Kinzer’in çalışkanlığının da rol oynadığı not edilmelidir.

3.6.3.1.4. 2007 Yılı New York Times Haberlerinde Kullanılan Global ve Lokal Anlamlar: Zihinsel Model ve Perspektiflendirme Stratejileri

2007 yılında NYT’ta yayınlanan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberlerinde bir temel global anlam çerçevesi ve perspektiflendirme tespit edilmiştir. İnsan haklarına temelde bu çerçevelerden bakılmakta ve gazete buna uygun pozisyon almaktadır; Anılan perspektiflendirme 1915 olayları kapsamında Türk-Ermeni İhtilafı perspektifidir.

³⁰⁹ Ralph Negrine, v.d, “Turkey and the European Union: An Analysis of How the Press in Four Countries Covered Turkey’s Bid for Accession in 2004” **European Journal of Communication** 2008, 23; 47 s. 66

2007 yılı haberlerinde daha önceki yıllarda başat global anlam çerçevelendirmelerini oluşturan NATO üyesi Türkiye, AB üyesi Türkiye, Türk Kimliği Avrupalı mıdır Tartışması gibi perspektiflerden Türkiye’de insan haklarına bakışın oldukça azalarak silinmesi ve yerini Türk-Ermeni ihtilafına odaklanan bir bakış açısının alması öncelikle dikkat çekicidir. Artık Türkiye’nin AB üyeliğinin daha uzun süre adaylık pozisyonunda kalacağı hatta Almanya ve Fransa’nın bu pozisyondan daha geri bir teklifi öne sürmeleri ile Türkiye’nin AB üyelik ateşi sönmüş ve konu Avrupa’da tehdit olarak algılanmaktan çıkmıştır. Bu nedenle Türk kimliği ve Türkiye’de insan haklarının artan ölçüde haberlere taşınmasına gerek duyulmamaktadır. Ancak yeni gündem Türk-Ermeni ihtilafı perspektifini haberlere taşımaktadır. Bunda Türkiye’den kaynaklanan iki önemli neden vardır ve bunlar da gözden kaçırılmamalıdır. İlki, 2007 Ocak ayında Ermeni kökenli Türkiye yurttaşı, Türkiye’deki Ermeni azınlığın hakları ve insan hakları savunucusu, saygın gazeteci Hrant Dink’in öldürülmüş olması Türkiye’den kaynaklanan önemli bir etkidir. İkincisi ise o yıllarda Madde 301 kapsamında Orhan Pamuk, Hrant Dink, Elif Şafak gibi uluslar arası ün sahibi Türkiyeli aydınların 1915 trajedisine ilişkin sözleri nedeniyle yargılanmaları ve güvenliklerini tehlikeye atacak ölçüde düşmanca bir ortamın yaratılmasına göz yumulmasıdır. Ancak bir diğer etken daha vardır ki o da ABD kamuoyunda, Temsilciler Meclisi ve Senato ile Dış İlişkiler Komisyonunda 1915 Trajedisinin ‘soykırım’ olarak kabul edilmesi yönünde artan eğilimdir. Nitekim 2010 yılında ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu ‘soykırımın tanınması’ amaçlı tasarımı kabul etmiştir. Bir kez daha NYT haberlerinin global anlam dünyası ABD dış ilişkiler politikası ile örtüşmektedir. Herman ve Chomsky ile Hallin’in çalışmaları ABD basınının ideolojik doğasına dikkat çeker ve haberlerin açık yada örtük bir şekilde ABD dış politikasını desteklediği sonucuna varır ki bu çalışma da benzer bir sonuca ulaşmaktadır.³¹⁰

Gazetenin ABD dış ilişkileri ile örtüştüğü bir diğer konuda haber diline ilişkindir. 1997 yılı NYT haberlerinde ABD resmi terminolojisine uygun olarak

³¹⁰ Christian Christensen “Pocketbooks or Prayer Beads” *The Harvard International Journal of Pres/Politics*, 2005;10; s. 110

'soykırım' kelimesi kullanılmamıştır. 1997 haberlerindeki tek istisna bir okur yorumunda bu kelime geçmiştir.³¹¹ Oysa 2007 yılında 'Ermeni soykırımı' kelimesi sıklıkla kullanılmıştır ve konuyla ilgili bir düzeltme haberi anılmaya değecek ölçüde ilginçtir. 30 Mart 2007 tarihinde NYT'ta 'Ermeni Katliamının Mecliste Oylanması Türkleri Kızdırdı'³¹² başlıklı bir haber yayınlanmış ve ardından 5 Nisan tarihinde anılan haberin başlığında yanlışlıkla katliam sözcüğünün geçtiği belirtilerek olayın katliam değil 'soykırım' olduğu ifade edilen bir düzeltme haberi yayınlanmıştır.³¹³ Bir diğer ilginç gelişme bu konuyla ilgili haberlerin sadece Türkiye kaynaklı olmayıp ABD veya Avrupa kaynaklı da olabilmesidir. ABD'deki veya Avrupa'daki konuyla ilgili örneğin bir kitap tanıtımı veya BM sergisi de Türkiye kaynaklı olmasa da Türkiye'ye ilişkin habere dönüşmektedir. Konuyla ilgili olarak 2007 yılında yayınlanan toplam 26 haberin 20 tanesinin 1915 olayları bağlamında Türkiye ve insan hakları kapsamlı olduğunu belirtmek konunun ezici ağırlıklı global anlam çerçevesini oluşturduğunun en iyi kanıtı olmalıdır.

3.6.3.2. New York Times Haberlerinde Türkiye ve Türk Kimliğinin Söylemsel İnşasında İnsan Haklarının Kullanımı

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi, 1997 yılı ile birlikte NYT haberlerinde Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde Türklerin kim olduğu, Türkiye'nin nasıl bir ülke olduğu ile ilgili birçok tartışmaya ve kalıp yargıya rastlamak mümkündür. Bu amaçla haberlerin söylem stratejilerinin incelenmesi gereklidir.

Bu güne dek yapılan çalışmalar göstermektedir ki kimlik 'kendi' kimliğini 'öteki' kimliğinden farklılaştırma üzerine inşa edilmiştir ve bu niteliği ile tüm kimlik inşa süreçleri 'öteki'ne ihtiyaç duyar.³¹⁴ Bu nedenle ötekileştirme kimlik inşası ile yan yana gider. Bunu söylemle bağlantılı olarak Hallyday ve Faircloughun sözleriyle ifade edersek kendi hakkındaki söylem aynı zamanda öteki hakkındaki söylemdir ve

³¹¹ Ek liste, 3/2007 nolu haber

³¹² Ek liste, 16/2007 nolu haber

³¹³ Ek liste, 15/2007 nolu haber

³¹⁴ Anthony D. Smith (1992) "National identity and the Idea of European Unity" International Affairs 68: 1, 55-76.

öteki hakkındaki konuşmalarımıza daima 'kendi' karıştır.³¹⁵ Yani öteki olmaksızın ben, ben olmaksızın öteki olmaz. Bu noktada Batı basınında ve söyleminde Türkiye'nin ve Müslüman-Türk kimliğinin temsili üzerine yapılmış çalışmaları gözden geçirmek yararlı görülmektedir.

Türk/Müslüman kimliğinin genelde batı söyleminde özelde Batı basınında uzun tarihsel bir geçmişe dayanan inşası öteden beri sorunlu olarak kabul edilir. Konuyla ilgili Batı basını üzerine yapılan çalışmalar sorun alanlarını çeşitli açılardan incelemişlerdir. Gayri Müslim basının Müslüman ulusları sunumunun tarihi, yüksek derecede özcülük, kalıp yargılaştırma, ve bağlam dışılaştırmanın damgasını taşıdığı,³¹⁶ süre giden bu tutum nedeniyle Batı'da bir şema oluştuğu belirtilir.

“ Bu şemaya göre Batı, ilerici, akılcı aydınlanmış ve sekülerdir. Buna karşın İslam geri kalmış, akıldışı ve fanatik. İlginç olan İslam ile Hıristiyanlığın değil veya Batıyla Doğunun değil de İslam ile Batının, bir din ile bir coğrafyanın karşılaştırılmasıdır.”³¹⁷

Öte yandan geniş kitlelerin bu şemayı içselleştirip zihinsel modellerine yerleştirmelerinde büyük rolü olan ana akım basın ve gazetecilerin tutumu ise ezber bozmaya yeltenmeyen mevcut kalıp yargıları ve egemen ideolojiyi yeniden üretmekten öte bir işlev taşımamaktadır. Bunun edenleri hakkında 'Bizim gibi İnsanlar: Ortadoğu'yu Yanlış Temsil Etmek'³¹⁸ adlı kitabıyla konuya açıklık getiren Joris Luyendijk Orta Doğudan, Batıya ve dolayısıyla Dünya'ya haber geçen Batılı gazetecilerin portresini kitabında çok renkli bir şekilde çizer. Orta Doğu'ya ilişkin haberlerin inşasında, medya organizasyonlarının ve gazetecilerin kontrolü ötesinde faktörlerin mevcut olduğunu belirtir. Orta Doğunun Batı'da yanlış temsilde gazetecileri etkisi altına alan ideolojinin yanı sıra, cehalet ve önyargının da etkisi altında olduğunu belirten yazara göre, dış haberci yerel dili bilip, etno-merkezciliğin

³¹⁵ Akt: Rainer Hülse, "The discursive construction of identity and difference – Turkey as Europe's other?" **ECPR the Political Uses of Narrative Workshop presented paper**, 26-31 March, 1999 erişim: <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/mannheim/w22/hulsse.pdf> 21 07 2007

³¹⁶ Christian Christensen, "Pocketbooks or Prayer Beads" s. 109

³¹⁷ Hippler'den akt: a.g.m, s. 125

³¹⁸ Joris Luyendijk, **People Like Us: Misrepresenting Middle East**, Translated by Michele Hutchison, Soft Skull Pres, New York, 2006

ve oryantalizmin tuzaklarına karşı aşırı hassas olsa bile, haberin ele alınışı çoğu zaman yine de kalıp yargıları üretip güçlendirir. Birçok medya eleştirisinin ideoloji ve yetenek üzerine yoğunlaşması şaşırtıcı değildir. Yazarın gözlemlerine göre, bölgeye gelen batılı dış habercilerin ne kadar donanımsız olduklarını görmek gerçekten hayret vericidir.

“NYT veya CNN gibi en iyilerinin bile Arap ülkelerine gönderdikleri kişiler yeterince iyi Arapça bilmemekte çevirmen olmadan kimseyle konuşamamaktadırlar. Birçoğu yaşam tarzlarıyla, içinde yaşadıkları toplumun en üst sosyo-ekonomik diliminde yer alırlar. Özellikle ünlü olanlar şımartıldıkları bir ortamda, asistanlarla çevrilmiş bir şekilde, ülkenin geri kalanının yaşadığı hayatın çok uzağına düşmüş bir hayat yaşarlar.”³¹⁹

Bu koşullar altında ‘öteki’ hakkındaki temel haber ve bilgi kaynağı olan gazetecinin Orta Doğunun gerçeğine ulaşması ve onu yansıtması mümkün değildir. Bu noktada Louw’un işaret ettiği gibi “Diğer ülkeler ve kültürler hakkındaki haberler aşırı basitleştirilmiş şekilde sunulduğunda, haber eleştiri veya muhalefet üretmekten ziyade kalıp yargıları doğrulayacak veya harekete geçirecektir.”³²⁰

Oysa Hutchins komisyonu olarak bilinen Amerikan Basın Özgürlüğü Komisyonu tarafından yıllar önce, 1947 yılında yayınlanan raporda tavsiye edildiği gibi dış ilişkiler haberi yapan gazeteciler haber verdikleri ülkelerdeki hâkim değerleri ve farklı grupları doğru temsil edebilen haberleri iletmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün ne ölçüde yerine getirilebildiği, Türkiye ve Türk kimliğinin haberlerde nasıl inşa edildiği açısından önemlidir.

Müslüman olan Türklerin bütün bu olumsuz temsil koşulları içinde Batı basınında nasıl temsil edildiği ile ilgili çalışmalar da bütün bu bilgileri doğrular niteliktedir. Choulraki’nin haberlerde politik söylemi incelediği çalışması bu açıdan aydınlatıcı ve çarpıcıdır. Bu çalışma Türk ve Batılı kimlik inşasının ‘barbar’ ve ‘medeni’ karşıtlığı içinde yani ‘biz’ ve ‘öteki’ karşıtlığı içinde sunulduğunu belirtir. Antropolojik anlamda ‘barbar’ bir batı kavramıdır ve ‘öteki’ olmanın, yani kültürel

³¹⁹ A.e,

³²⁰ E. P. Louw, “Journalists Reporting from Foreign Places”, *Global Journalism: Topical Issues and Media Systems*, Eds., A.S de Beer & J.C Merrill, Boston M.A: Pearson, 2004, pp.151-162

olarak yabancı pratikler ve değerler taşımının göstergesidir. Farklı moral değerlerin kutuplaşmasına işaret eder ve “(barbarlık) Batı ahlakının disipline edici söylemidir, ahlakları değerlendirir ve yanlışla doğru, medeni ve barbar ahlak değerleri arasındaki farka vurgu yapar.”³²¹ Bu nokta Türkiye’nin bir Batı değeri olarak sunulan insan hakları ile imtihanına işaret eder. İnsan haklarına saygılı tutum veya saygısız tutum Batılılığın temel ölçütlerinden biri haline getirilir ve insan hakları Batı basınında Türkün medeni ve batılı olmamasının Choulraki’nin değişiyile barbar olmasının yeni kanıtlarından biri olarak sunulur. Nitekim NYT’de yer alan insan haklarına ilişkin haberlerin geriye doğru incelenmesi Batı değeri olarak sunulan insan haklarının ihlaline Batının kendi çıkarları doğrultusunda pek ala göz yumup, mazur görebildiğini göstermektedir. Oysaki moral değerler her koşulda ilkesel olarak savunulmayı gerektirirler. 1948 yılında Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini oluşturup yürürlüğe sokan Batının uzun yıllar boyunca insan hakları sorunlarını görmezden geldiği ve hatta Türkiye dâhil bir çok ülkede insan hakları ihlallerinde doğrudan rolü olduğu da düşünüldüğünde insan haklarına yönelik artan ilginin nedeni sorgulanmaya muhtaçtır.

Yeni gelişen bu durum soğuk savaşın bitişi ve Komünizmin tehlike olarak algılanmaktan çıkması ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu durumun Türkiye’ye etkisi büyüktür. Geline süreçte Avrupa’nın Türkiye’nin askeri hizmetine ihtiyaç duymaz hale gelmesi ile Türkiye’nin Batı tarafından algılanması arasındaki ilişkiyi Weisband ve arkadaşları şöyle açıklamaktadırlar;

“1989 yılında bütün hikâye’yi anlatan iki olaya şahit olunmuştur. Berlin Duvarının çöküşü ve Avrupa Komisyonunun Türkiye’nin üyelik başvurusunun reddedilmesi yönündeki tavsiyesidir bu iki olay. Yüzde patlayan şamar etkisi yarattı bu olanlar. Türkiye, Avrupa Türk silahlı kuvvetlerine ihtiyaç duyduğunda Avrupa’nın savunma topluluğunun üyesi olmaya yetecek kadar iyiydi. Fakat Sovyetler Birliği çöktüğünde, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasi politikaları artık Avrupa için yeterince iyi bulunmamaktaydı”³²²

³²¹ Lilie Choulraki, “Political Discourse in the News: Democratizing Responsibility or Aestheticizing Politics?” *Discourse & Society* 2000, 11, s. 303

³²² Edward Weisband & v.d, Turkey’s Accession into the European Union: Identity Formation and Organized Hypocrisy, *2nd Pan-European Conference on EU Politics/Implications of Wider*

NATO üyesi Türkiye ile AB üyesi Türkiye anlam çerçevelerinin farklı perspektifleri Avrupa'nın Türkiye'yi yeniden tanımlamasını gerektirmekte idi, tabii ki Türkiye'nin yanı sıra kendisini de. Bu tanımlamanın karakteristiklerini NYT'de yayınlanan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde bulmak mümkündür. Bu amaçla NYT haberlerinde Türkiye ve Türk kimliğinin söylemsel inşası ve bu inşada kullanılan stratejilerin değerlendirilmesi ufuk açıcı olacaktır.

3.6.3.2.1. Kimlik İnşası Üzerine

“Her türlü kimlik arayışı kendini olmadığı şeyden ayırtırmayı içerdiği için kimlik politikaları daima ve gerekli olarak farklılık yaratma politikasıdır.”³²³ Çağımızın önemli düşünürlerinden, İstanbul doğumlu Benhabip'e ait bu sözlerin açıklıkla ortaya koyduğu gibi kimlik inşasında 'ötekileştirme' zorunlu bir duraktır. 'Kendi' 'ötekinden' farklı özellikleri vurgulanarak inşa edilirken her iki kimlikte inşa edilmiş olmaktadır. Bu noktada Türk kimliği NTY haberlerinde nasıl inşa edilmektedir sorusu önem kazanmaktadır. Haberlerin global anlam çerçevelerinin Avrupa merkezci olduğunu saptadığımız NYT'da yayınlanan haberlerin incelenmesi anlamsal ve söylemsel stratejinin grup içi ve grup dışı kimlik inşası üzerinde yükseldiğini göstermektedir. Wodak ve van Dijk'ın ırkçı söylemlerin deşifresine yoğunlaştıkları çalışmalarında detaylandırıldığı gibi 'kendi' veya bir diğer deyişle 'biz' kimliği grup içi kimlik olarak inşa edilirken 'öteki' veya 'onlar' grup dışı kimlik olarak inşa edilir.³²⁴ Bu noktada 'biz' ve 'onlar arasındaki farklılıklar vurgulanarak kutuplaşma ve karşıtlık yaratılır. Böylelikle ayrımcı nitelikte bir farklılaştırma yaratılarak kimlikler arası hiyerarşide makbul olan ve olmayanlar belirginleştirilir. NYT haberlerinde Avrupalı kaynaklardan alıntılanan Türk veya Türkiye adlandırmalarının ezici kısmı biz ve öteki karşıtlığı üzerine kurulmuştur.

Europe: Politics, Institutions and Diversity, Konferans Bildirisi, erişim: <http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/435.pdf> (12 06 2007)

³²³ Seyla Benhabip, **Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political**, New Jersey, Princeton University Press, 1996, s. 3

³²⁴ bkz: Teun A. van Dijk, “Social Cognition and Discourse” International Conference on Social Psychology and Language-Bristol, Bildiri metni 'çevrimiçi' <http://www.discourses.org/download/articles> 8 Mart 2007; Ruth Wodak, v.d. , **Discursive Construction of National Identity**, Çev: Angelika Hirsh, University Press, Edinburgh, 2009 (2. Baskı)

Örneklerde de görülebileceği gibi Avrupalı kaynaklar sıklıkla biz ve onlar karşıtlığını hem rejim, yönetim, ülke ve hemde halk tanımlamalarında açıkça ifade etmektedirler. Bu noktada Avrupa Birliği Avrup'yu oluşturan yeni kimlik alanı olarak inşa edilirken, Avrupa Birliği üyeliği de Avrupalı kimliği olarak inşa edilmekte, AB ve AB üyesi ülke halkları homojen bir Avrupalı kimliği olarak sunulmaktadır. Bu perspektiflendirme AB üyeliği reddedilen Türkiye'yi Avrupalı kimliğinin dışında bırakmaktadır ve dolayısıyla Türk kimliği AB üyeliği üzerinden tartışılmaktadır

3.6.3.3. New York Times Haberlerinde Kullanılan Adlandırma ve İma Stratejilerinin Analizi

Bir söylemde insanların, olgu/olayların eylemlerin dilsel olarak nasıl adlandırıldıkları ve bu adlandırmaların içerdiği ima ve çağrışımlar söylem analizinin temel sorularından biridir. Bu sorunun yanıtı söylemde kullanılan adlandırma ve ima stratejisini açığa çıkarır. Kişi, grup ve halkların aidiyet kategorilerinin nasıl inşa edildiği, ilgili aktörlere grup içi bir kimlik mi grup dışı bir kimlik mi atfedildiği adlandırma ve ima stratejilerinin incelenmesi ile ortaya çıkar ve söylemde biz ve onlar ayrımı yapıp yapılmadığı, aktörlerin ötekileştirilip ötekileştirilmediğinin incelenmesine imkân verir.³²⁵ Bu teorik yaklaşımdan hareketle Türkiye'nin ve Türk kimliğinin söylemsel inşası tipik bir 'öteki' yaratma sürecine tekabül etmektedir.

3.6.3.3.1. New York Times Haberlerinde Türkiye ve Türk Kimliğinin Öteki Olarak İnşası

Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde NYT sıklıkla Türkiye'yi Avrupa coğrafyasının dışında ve Türk kimliğini Avrupalı olmayan bir halk olarak sunan adlandırma ve tanımlamalara başvurmuştur. 1987 yılında yapılan bir haberde; Türkiye, Avrupalılardan farklı açık topluma uygun olmayan bir demokrasi anlayışına sahip bir ülke olarak bir batılının ağzından şu sözlerle ifade edilmektedir; “‘Türkiye bizim anladığımız anlamda açık bir toplum değildir,’ dedi bir Batılı uzman”. Bu

³²⁵ Wodak, v.d., a.e.; van Dijk, a.e, s. 170-178

noktada dikkat çekilmesi gereken husus biz ve bizim gibi birinci çoğul şahıs veya birinci çoğul iyelik eki kullanımları bir taraf belirten seçici kullanımlardır ve söylem üreticisinin söylemini perspektiflendirmesine imkân tanır. Biz- bizim gibi kelimeler grup kimliğini belirginleştirir ve grup içi kimlikle grup dışı kimliği ayrıştırarak kimin hangi guruba ait olduğunu somutlaştırır. Türkiye' yi yine batılının dilinden "Batılı uzmanlara göre (Türkiye'de) hala çok sayıda anormallik vardır." sözleriyle tanımlayan bu ifadede batılı uzmanlara yapılan vurgu ile Türkiye'deki anomallikler onun Avrupa normalinin dolayısı ile normlarının dışında olduğunu ifade etmektedir. Biz adlandırması ile Avrupalıların karşısına öteki olarak Türkleri konumlandıran kimlik inşasını ifade eden bir diğer örnek ise Hollanda dış işleri bakanı Hans van Mierlonun sözlerinde billurlaşır; "Avrupa'da bizim için dürüst olma zamanıdır... Geniş ve Müslüman bir ülke ile karşı karşıya olmanın yarattığı bir problem var. Biz bunu (geniş Müslüman ülke yerine bu sözcüğünün kullanılması da dikkate değer bir tanımlama) Avrupa'da istiyormuyuz? Bu üzerinde konuşulmayan bir sorudur."³²⁶ Bu ırkçı sözler karşısında gazetecinin tepkisi ise bu sözleri olağan üstü açıklıkla yapılmış bir beyan olarak nitelemek olmuştur. Biz ve onlar kutuplaştırmasının bir diğer çarpıcı örneği doğrudan Türkiye'yi dışlayan bir adlandırma stratejisi izlemektedir. Eski Belçika Başbakanının sözleri aracılığı ile bir haberde dolaşıma giren bu sözlerde Biz Avrupalılar ve bizim Avrupa Birliğimiz ve siz bizden değilsiniz ifadesi çok açıktır; "Türkiye, uzun vadede veya kısa vadede AB üyesi olacak bir aday değildir. Biz mümkün olan en yakın işbirliğini isteriz fakat biz bir Avrupa Birliği yaratıyoruz. Bu bir Avrupa projesidir." Bu sözlerde Türkiyenin Avrupa'da yeri olmadığı ve Avrupalı olmadığı 'öteki' olduğu açıkça dillendirilmektedir.

Diğer yandan, Türkiye haberlerde coğrafik yakınlığının yanı sıra, diniyle, diliyle ve dolayısıyla kültürel olarak Ortadoğu'ya Avrupa'dan daha yakın bir ülke olarak konumlandırılmaktadır. "Onun (Türkiye'nin) dili Arap ve Fars dilinden birçok kelime ödünç almıştır fakat her ikisinden de ayrı bir dildir ve Batı Avrupa dilleri ile ortak bir kökü yoktur." Oysaki Türkçenin batı dillerinden de çok sayıda kelime ödünç aldığı bilinmektedir fakat haberde bu benzerliğe değil farklılığa vurgu

³²⁶ Ek liste, 47/1997 nolu haber

yapılmaktadır. Yanı sıra Türkçenin Arapça ve Farsça ile de hiçbir ortak kökü bulunmamaktadır tıpkı Avrupa dil ailesi ile ortak kökü olmadığı gibi. Haber Türkiye'nin İslam coğrafyasına kültürel yakınlığını ise şu sözlerle pekiştirmektedir. "Türk devleti Avrupa'nın çoğu (devleti) gibi sekülerdir, fakat nüfusu, Orta Doğu ve Güney Batı Asya (nüfusu) gibi, hepsi ama tamamen Müslümandır."³²⁷ Nüfüsü müslümandır tanımlamasının hepsi ama tamamen kelimeleri ile vurgulanmasıyla anlam yoğunlaştırılmaktadır (intensification).

Türkiye'nin coğrafyası ile ilgili bir diğer değişim de burada bahsedilmeye değer görülmektedir. 1977 ve 1987 haberlerinde daha önce de belirtildiği gibi coğrafik konumu nedeniyle NATO'nun serhattı olarak tanımlanan ve bu coğrafik noktadaki konumu ile Batı Blokunun koruyucusu olmakla övülen Türkiye zamanla coğrafyası nedeniyle Batı için tehlikeli bir sınır ve düşmanlarla dolu tehditkâr bir coğrafya konumuna gelmiştir. Bu tehditkâr coğrafya Türk kimliği için de sorun kaynağı olarak sunulmaktadır;

"Yalnızca burada (İstanbulda) insan bir Avrupalı kafede oturup, dar bir suyolunun karşısındaki Asya'ya bakabilir. Arkada Viyana, Berlin, Paris öte kıyıda Bağdata, Taşkente, Pekine uzanan değişmemiş bir enginlik uzanır. Bu coğrafya Türklere ezeli ve ebedi bir kimlik krizi miras bıraktı. Yüz yıllardır kendilerine gerçekte nereye ait olduklarını sormaktalar."³²⁸

Satır aralarında gazetecinin İstanbul'a duyduğu hayranlığı okumak mümkünse de bu hayran olunası kent bile Türkler için bir haberde kimlik krizi nedeni olmaktan öte bir anlam ifade etmez.

NYT haberlerinde görülen bu özellikler Türkiye ve Türk halkını Avrupalılara benzerlikleri ile değil farklılıkları ile tanımlama çabasını açığa çıkarmaktadır. Özellikle Türkiye veya Türk halkının Avrupalılara benzediği olumlu noktalarda söz edilen özellik ama-fakat gibi hafifletme (mitigation) veya yoğunlaştırma (intensification) etkili sözcüklerle karşıt noktada konumlandırılmaktadır.³²⁹ Örneğin Türkiye'nin Avrupa'ya benzer özelliği sekülerlik vurgulandıktan sonra ama nüfusu

³²⁷ Bütün alıntılar: Ek liste, 7/1987 nolu haber

³²⁸ Ek liste, 47/1997 nolu haber

³²⁹ Bkz: Vodak ve Meyer, Tablo II içeriği.

tamamen Müslümandır sözleri ile cümlenin başlangıçta belirttiği olumlu görünen özellik etkisizleştirilmekte adeta olumsuzlanmaktadır. Hatta Türkiye seküler bir ülkedir demek yerine bir diğer haberde “Türkiye Orta Doğudaki en seküler ülkedir.” Tanımlamasıyla Türkiye’nin sekülerliği Avrupa geleneğinden kopartılarak Ortadoğululaştırılmaktadır.

Türkiye’nin doğrudan Avrupa ile karşılaştırıldığı örneklerde ise ötekileştirme daha görünür kılınmaktadır; ‘Avrupa insan hakları, hoş görü ve demokrasiye vurgu yapıp modernite fikrini yeni bir şekilde tanımlarken, Türkiye politik olarak donup zamana hapsedi. Türkiye’nin liderleri sert, yozlaşmış ve bazen ceberut, baskıcı bir yönetim izleyen yolda baş aşağı gitmeye devam etti.’ Sözlerinde hiç gelişmeyen değişmeyen bir Türkiye tarifi ile Türkiye Avrupa modernleşme geleneğinden kopartılmaktadır.

Açıkça belirtilmese de imalar aracılığı ile ve hafifletme-yoğunlaştırma dil kullanımı ile Türkiye Avrupalılara benzerlikleriyle değil farklılıkları ile tanımlanmakta, dolayısı ile Avrupalı olmadığı ima edilmektedir. Oysa 2007 yılına geldiğinde imalara gerek olmaksızın AB politikacılarından yapılan alıntılarla Türkiye’nin Avrupalı olmadığı açıkça ilan edilecektir. Fransa eski Cumhurbaşkanı Giscard d’Estaing’le başlayıp yeni Cumhurbaşkanı Sarkozy ile devam eden Türkiye’nin Avrupalı olmadığı imalara gerek olmaksızın ifade edilecektir; ‘Hayır. Bu benim için Türkiye AB’ye üye olacak anlamına gelmemektedir. Çünkü Türkiye Avrupalı bir ülke değildir.’ Ancak belirtilmelidir ki bu tür ifadeler rastlansa da bu NYT gazetesinin haber dilini belirleyen tavır olmayacaktır. Yine imalar bu noktada daha yaygın kullanılacak stratejiler olarak varlığını sürdürecektir.

İma stratejilerinin bir diğeri de Türkiye’nin olumlu özelliklerinin çoğu anti demokratik olduğu yaygınlıkla kabul görmüş ülkelerle kıyaslanmasına dayandırılmaktadır. Örneğin İran ve Türkiye’nin karşılaştırıldığı bir haberde seküler Türkiye’nin yöneticileri ile İranlı yöneticiler öyle tanımlamaktadır ki okur, gazetecinin sözlerini okuyunca bir an seküler olan ülkenin İran, ceberut askeri tedbirlere rağmen şeriat düzenine koşan ülkenin ise Türkiye olduğunu hisseder;

“Bugünlerde Türkiye ile İran arasında seyahat etmek ahenksiz, acaip bir duygu uyandırıyor. Militanca seküler Türkiye’de Müslüman yönelimli bir politik hareket generallerin bastırmak için gösterdiği yoğun çabaya rağmen dallanıp budaklanıyor. Katı inançlı İran’da ise Kant ve Tocqueville üzerine çalışan ve hoş görü vaaz eden, görece ılımlı bir ruhban başkan olarak seçildi.”³³⁰

Bir yandan Türkiye’nin Müslümanlığı vurgulanırken, öte yandan Türkiye Orta Doğululaştırılarak Avrupa’dan uzaklaştırılmaktadır. Bir yandan da kötünün iyisi konumu ile güya gönlü alınmaktadır. Bu gönül alma Türkiye’ye ilişkin olumlu bilgilerin karşılaştırma ölçeklerinin olumsuz kategorik özellikler göstermesi aracılığı ile yeniden Avrupa dışılaştırılmasına yol açmaktadır. Bu sonuç Türkiye’nin uluslar arası camiada demokratik tutarlılık ve güvenilirlikleri sıfır veya sıfıra yakın ülkelerle kıyaslanarak olumlanması ile sağlanır bu durum karşısında okur, haberde sözü edilen bu özellik bir olumlama mıdır, aşağılama mıdır ikilemi ile baş başa bırakılmaktadır. Aşağıdaki haber alıntısı bunun için iyi bir örnektir;

“ Dünyanın insan hakları ihlalcileri arasında Türkiye benzersiz bir yere sahiptir. Birçok anlamda açık ve özgür bir toplumdur. Kendini Batı yanlısı olarak tanımlar ve NATO’ ittifakının değer verilen bir üyesidir. Kesinlikle, Türk toplumu bu açılardan yazarları, politikacıları devlete meydan okumaya cesaretlendirir ki, Irak’ta, Burma’da, Beyaz Rusya’da, Küba’da, Kenya’da veya Sudan’da böyle bir şey düşünülemez.”³³¹

Öncelikle cümlenin başında yazar Türkiye’yi insan hakları ihlalcisi ülke olarak tanımlamakla genel çerçeveyi belirlemekte ancak bu ülkeler arasında ona olumlu özellikleri nedeniyle eşsiz bir yer vermek gerektiğini belirtmektedir. Bu eşsizlik ancak Türkiye’nin kıyaslandığı ülkelere bakıldığında anlaşılabilir. Çünkü bu ülkeler demokrasi dışı, diktatör yönetimler olup Sudan, Irak, Burma gibi bazıları halklarına yönelik toplu katliamları ve canilikleri ile tanınırlar. Bu koşullar altında yukarıdaki alıntıda Türkiye olumlu bir tanımlama ile mi olumsuz bir tanımlama ile mi resmedilmektedir? Bu resim Avrupa ve Avrupalı resmi ile her hangi bir benzerlik göstermekte midir sorusu yanıtlanmalıdır. NATO’nun değerli üyesi yüz yılın en korkunç soykırımlarından olan Darfur faciasının Sudanı ile veya o

³³⁰ Ek liste, 27/1997 nolu haber

³³¹ Ek liste, 11/1997 nolu haber

yılların korkunç canavarı addedilen Saddamın Irak'ı ile kıyaslanıyor ise bilinmelidir ki Avrupa albümünde onun resmine yer yoktur.

3.6.3.3.2. Türkiye'nin İnsan Hakları İhlalcisi Olarak İnşası

Türkiye'nin ötekileştirilmesinde kullanılan bir diğer adlandırma ise insan hakları ihlalcisi olarak adlandırılmasıdır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi NYT haberlerinde 'Gazetecilerin Zindancısı Türkiye' gibi haber başlıklarına çıkan veya 'Dünyanın insan hakları ihlalcileri arasında Türkiye benzersiz bir yere sahiptir.'³³² gibi haber içinde yer alan ve türkiyeyi insan hakları ihlalcisi olarak temsil eden açık adlandırma ve tanımlara oldukça sık rastlanır. Örneğin bir diğer haberde Türkiye insan hakları ihlalinin utanç verici payesine sahip ülke olarak adlandırılırken şu sözlerle tanımlanmaktadır; 'Türkiye utanç verici bir şekilde dünyada diğer tüm ülkelerden daha çok sayıda gazeteciyi hapsetme payesine sahiptir.'³³³ Benzer içerikli bir diğer Türkiye nitelemesi 'Türkiye insan haklarına saygı göstermekten çok uzaktır'³³⁴ sözlerinde ifadesini bulur. 'Türkiye'de insan hakları durumu bir felakettir'³³⁵ sözleri de yine Türkiye'nin insan hakları ihlalcisi kimliğine vurgu yapar.

Öte yandan, insan hakları ihlalcisi olarak tanımlanan Türkiye'nin rejimi de bu niteliğine uygun olarak tanımlanmaktadır; 'Türkiye 84 yıldır kutsal üçlü tarafından tanımlanmıştır – ordu, cumhuriyet ve onun kurucusu Mustafa Kemal Atatürk. Her biri ötekine içinden çıkılmaz şekilde bağlanmıştır ve tümü değil eleştiri, serzeniş dışıdır.'³³⁶ Veya 'Türkiye askeri bir demokrasidir'³³⁷ sözleri Türkiye'nin yönetimi ve yöneticileri ile ilgili tanımlama ve adlandırmalar, insan hakları ihlaline gönderme yapan sözcük seçimlerine işaret etmektedir.

³³² Ek liste, 11/1997 nolu haber

³³³ Ek liste, 25/ 1997 nolu haber

³³⁴ Ek liste, 45/ 1997 nolu haber

³³⁵ Ek liste, 47/ 1997 nolu haber

³³⁶ Ek liste, 7/2007 nolu haber

³³⁷ Ek liste, 15/1997 nolu haber

3.6.3.4. Argümantasyon Stratejisi Olarak İnsan Hakları

Yukarıda belirtilen haber alıntılarında temsil edilen Türk kimliğinin yapı taşlarını Batılı değil Doğulu, Hıristiyan değil Müslüman olarak sabitleyen, Türkiye rejiminin kategorik niteliğini de demokratik batı ligi ile kıyaslanamaz, anti demokratik üçüncü dünya ligi ile kıyaslanabilir bir ülke ve rejim olarak sabitlemiştir. Bu süreçte haber dili adlandırma/ima stratejilerini ve kutuplaştırma stratejisini kullanmaktadır. Bu stratejilerin yanı sıra bir diğer söylemsel strateji ise Avrupa Birliğini (yeni) Avrupa, Avrupa Birliği Üyeliğini ise (yeni) Avrupalı kimlik olarak inşa eden stratejilerdir. Bu stratejiler Avrupa Birliği üyesi ülke halklarını homojen bir kitle olarak grup içi kimlik alanına alıp Avrupalı olarak tanımlarken, Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği reddedilmiş bir ülke olarak, Avrupalı kimlik alanı dışında tutulmakta ve grup dışlaştırılmaktadır. Yani yeni Avrupa ve Avrupalı kimliği Türkiye'nin 'Ötekiliği' üzerinden inşa edilmektedir. Konuyla ilgili Batılı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar bu inşayı ve bu inşanın alanlarından birinin medya olduğunu açıklıkla göstermektedir.³³⁸ Avrupalı kimliğinin yeni ölçütü AB üyeliği olmuştur. Bu nedenle AB üyeliği reddedilen bir ülke olan Türkiye Avrupalı da olamaz. Bu noktada Avrupalıların ileri sürdüğü temel usullama yöntemi yani argüman, Türkiye'nin insan haklarını ihlal eden tutumudur. İnsan hakları Batılı bir değer ve norm olarak uygar Avrupa Birliğinin yapı taşlarından biri olarak konumlandırılmaktadır. Örneğin "Sayın Clinton, Batının bir parçası olmanın Batı değerlerini onurlandırmayı gerektirdiğini Sayın Yılmaz'a hatırlatmalıdır"³³⁹ sözlerinde olduğu gibi, Batılı olmanın belli değerleri normlaştırmayı gerektirdiği ve Türkiye'nin bu değer ve normlara haiz olmadığı belirtilmektedir. Bir diğer ifade ise AB üyeliği için Avrupa standart ve değerlerine saygı arasında doğrudan bağ olduğunu belirterek Türkiye'nin öncelikle bu standart ve değerlere erişmek için çaba

³³⁸ bkz: "Christian Christensen "Pocketbooks or Prayer Beads" *The Harvard International Journal of Pres/Politics* 2005;10; Ralph Negrine & v.d "Turkey and the European Union: An Analysis of How the Pres in Four Countries Covered Turkey's Bid for Accession in 2004" *European Journal of Communication* 2008, 23; 47; Edward Weisband & v.d, "Turkey's Accession into the European Union: Identity Formation and Organized Hypocrisy", *2nd Pan-European Conference on EU Politics/Implications of Wider Europe: Politics, Institutions and Diversity' Konferans Bildirisi*

³³⁹ Ek liste, 5/1977 nolu haber

harçaması gerektiği ifade edilmektedir; “Eğer Türkiye AB üyeliğini istiyorsa muhakkak Avrupa standartlarına erişmek için ilk adımı atmalıdır.”³⁴⁰ Örneklenen ifadelerde görüldüğü gibi Türkiye AB üyeliğinin ön koşulu olarak kabul edilen Avrupa değer ve normlarına ulaşamamış bir ülke olarak tanımlanmakta ve AB üyeliğinin reddi meşrulaştırılmaktadır. Bu meşrulaştırma mekanizması argümantasyon stratejisi ile sağlanmaktadır. Haberlerde tespit edilen argümantasyon stratejisinde Avrupa değer ve normlarının başlıcası insan hakları olarak tanımlanmakta ve AB üyeliğinin ön koşulu olarak sunulmaktadır. İnsan hakları Türkiye’nin AB üyeliğinin reddini meşrulaştırıcı bir argümantasyon aracı haline getirilmektedir.

Argümanlar kamusal bilgi sistemini temsil eder ve bu niteliği ile bir sonucu destekleyici söylemsel kaynaklardır.³⁴¹ Wodak’a göre argümantasyonlar her zaman açık olmayıp, koşulsal veya sebepsel terimlerin ardına gizlenmekle birlikte bir formülasyon içerirler; eğer durum X ise sonuç Y olur veya Y çünkü X.³⁴² Bu formülasyon insan hakları argümantasyonunda çok açıktır; Türkiye AB üyesi değildir çünkü insan haklarını ihlal ediyor. Bir diğer deyişle Türkiye insan haklarını ihlal ediyor öyleyse AB’ye üye olamaz. Bu noktada argümantasyonun temel işlevi de uslamlama yoluyla argümandan yola çıkarak sonucu meşrulaştırmaktır. Türk kimliği, AB üyeliği tam da bu noktada insan hakları argümanı ile kesişmekte ve insan hakları Batılılar tarafından argümantasyon stratejisinin aracı haline getirilmektedir. NYT’da yer alan Türkiye’ye ilişkin insan hakları haberleri argümantasyon stratejilerinin çokça kullanıldığı haberlerle doludur. Bir kaç örnekle konuyu incelemek yararlı olacaktır.

İnsan hakları argümanının yukarıda açıklandığı kullanım şeklinin en çarpıcı örneklerinden birinde “Türkiye’nin üyeliğinin önündeki engeller açıktır. Kesinlikle en duygusal olanı da insan haklarıdır.” sözleriyle insan haklarının sadece AB üyeliği için önemi değil, aynı zamanda duygusal boyutu da vurgulanmaktadır. Bu

³⁴⁰ Ek liste, 44/1997 nolu haber

³⁴¹ J. C. Anscombe’den akt: Beyza Ç. Tekin, “The Construction of Turkey’s Possible EU Membership in French Political Discourse, *Discourse & Society*, 19 (6) 2008, s. 742

³⁴² Wodak & Meyer, *Methods of Critical Discourse...*, s. 110

duygusallık Choulraki'nin belirttiği 'barbar' 'uygar' karşıtlığına da işaret etmektedir. İnsan hakları ihlalcileri çağımızın barbarları olarak tanımlanabilir. Aşağıda örneklenen haberler bu açıdan da dikkate alınmalı ve Türkiye'nin temsili açısından özel bir önemi olduğu da akılda tutulmalıdır.

“Şu çok açıktır ki Türkiye öngörülebilir bir gelecekte AB üyesi olmayacaktır. Türkiye insan hakları sicili, Kürt sorunu, Yunanistanla ilişkisi ve tabii ki açık ekonomik sorunları nedeniyle AB üyeliğine uygun nitelikte değildir.” Eski Alman dış işleri bakanı Klaus Kinkel'in göreceli nezaketle ifadelendirdiği argümantasyon Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker'in ifadesinde daha da kaba bir nitelik kazanmaktadır. ‘İşkencenin hala mevcut olduğu bir ülkenin temsilcilerinin Avrupa Birliği masasına oturabilmesi mümkün değildir.’³⁴³ sözleriyle Türkiye'nin AB masasına oturmaya bile hakkı olmadığını ifade ederken Juncker argümanını işkence, dolayısı ile Türkiye'nin insan hakları ihlalleri üzerine inşa etmektedir. Özellikle işkencenin duygusal çağrışımları da dikkate alındığında argümanın meşruiyet gücü katlanmaktadır.

“Türkiye'nin Avrupalılık iddialarının başarısızlığının suçu tümüyle Türkiye'nin politikalarında aranmalıdır. Türkiye insan haklarına ve uluslar arası hukuka saygı göstermeye başladığında tam Avrupalı statüsüne sahip olabilir.”³⁴⁴ Wodak'ın yukarıda alıntıladığımız argüman formülüne eksiksiz bir örnek teşkil edebilecek bu sözler Türkiye'nin neden Avrupalı olamadığına ilişkin her argümanda bulunan neden sonuç ilişkisini açıkça ortaya koyar. Argümantasyonu Wodak'ın formülü ile düzenlersek insan hakları kavramının haber söylemindeki yaygın kullanımı şu anlama gelmektedir; Türkiye insan haklarına saygısız öyleyse Avrupalı ve AB üyesi olamaz.

“Türkiye'yi on yıllardır, AB ve Batı demokrasilerinin gayri resmi klübünün dışında tutan insan hakları problemleri...”³⁴⁵ Aynı formülü kullanan bu ifade de tereddüte yer bırakmayacak bir tonlama ile bir yargıya varmakta ve okura eğer

³⁴³ Ek liste, 8/1997 nolu haber

³⁴⁴ Ek liste, 43/1997 nolu haber

³⁴⁵ Ek liste, 19/1997 nolu haber

Türkiye Avrupa'dan dışlandı ise sebebi insan hakları problemleridir mesajını vermektedir. Argümanların temel işlevleri arasında yer alan sebep sonuç ilişkisi kurarak bir yargının rasyonelleşmesini sağlama işlevi tam olarak yerine getirilmektedir.

Benzer örneklerden biri yine aynı sebep sonuç ilişkisini meşrulaştırmaktadır; “Onlar (Avrupalı liderler) Türkiye'nin üyelik başvurusuna karşı çıkmalarına neden olarak Kürt sorunu ile birlikte insan hakları sorunlarını ve Yunanistan ve Kıbrıs ile ilgili sorunlar karşısında Türkiye'nin aldığı pozisyonu gösterdiler.”³⁴⁶

Bir diğer benzer argüman inşası Britanyalı parlamenter John Austin Refah Partisinin kapatılmasını ve Türkiye'de askeriye'nin demokrasi üzerindeki vesayetini eleştirirken ‘Bu Avrupa Birliği veya Avrupa Konseyinde Türkiye'nin neden yer almaması gerektiğini gösteren bir diğer örnektir. Türkiye'de ordunun elinin (demokrasinin) üzerinde olduğunun da göstergesidir’³⁴⁷ sözleriyle Türkiye'nin parti kapatma ve bunu askeri vesayet'in bir kanıtı bunu ise Türkiye'nin AB üyeliğinin imkansızlığına bağlamaktadır. Avrupa Birliği üyeliği öncesinde ordu komünist düşmanların serhat bekçisi olarak övülürken yeni konjonktürde Türkiye'nin AB dışı tutulmasının temel sebeplerinden biri olarak ağır eleştirilere konu olmaktadır.³⁴⁸ 2007 yılında ise orduya yönelik bu eleştiriler oldukça azalmaktadır çünkü vesayet değişmese de konjonktür değişmiş Türkiye'nin AB üyeliği askıya alınmıştır.

Türkiye'nin AB üyeliğinin reddedilmesi ile ilgili insan hakları ihlallerini gerekçe olarak göstermek ve temel argüman olarak kullanmak ilgili haberlerde o kadar yaygındır ki burada tüm örnekleri alıntılar yapmak mümkün değildir fakat son bir çarpıcı örneği aktarmak yararlı olacaktır; ‘ Her yana yayılmış insan hakları ihlallerinin ve Türk Kürdistanının kırsal kesimlerinde bir milyonun üzerinde Kürdün etnik temizliğe uğratılmasının yanı sıra Türkiye'nin kabus gibi 1974 Kıbrıs işgali – ki Lefkoşa'yı son Avrupalı bölünmüş başşehir olarak bıraktı- muhtemelen

³⁴⁶ Ek liste, 4/1997 nolu haber

³⁴⁷ Ek liste, 12/1997 nolu haber

³⁴⁸ Askeri vesayet veya askerin insan haklarına ilişkin tutumuna yönelik eleştirileri içeren haberlerden bazıları için bkz: Ek liste, 5/1997, 15/ 1997, 20/1977, 30/1997, 31/1977, 39/1997, 9/2007, 7/ 2007 nolu haberler

Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanması için Avrupa Birliği bakanlarının en çok tekrarladığı nedenlerdir.³⁴⁹ Bu ifadede de vurgulandığı gibi Türkiye'nin AB üyeliğinin reddini meşrulaştırmak için en çok kullanılan argüman insan hakları ihlalleri olmuştur. Üstelik bunu yaparken Türkiye sadece insan hakları ihlalcisi olarak tanımlanmakla kalmamış, işgalci ve etnik temizlikçi bir ülke olarak da tanımlanmıştır.

Bütün bunlar Batının ve NYT gazetesinin Türkiye'ye ilişkin insan hakları sorunlarına yönelik ilgisinin nedeninin tutarlı, ilkesel bir ahlaki değer olarak insan haklarının savunulması değil, konjonktürel olarak süreç içinde ortaya çıkan Türkiye'nin AB üyeliğinin reddedilmesinde kullanışlı bir argüman olmasıdır. Bu görüşü sayısal bulgulara bakıldığında Türkiye'nin AB üyeliğinin reddi ile sonuçlanan 1997 yılında NYT'de yer alan haber sayısının 1987 ye oranla % 253 artış gösterdiği, 2007 yılında ise haber sayısının % 50 nin üzerinde azaldığı hatırlanmalıdır. 1997 yılı NYT haberlerinde Türkiye' ye ilişkin insan hakları haberlerinde görülen bu yapay artış aslında AB-Türkiye ilişkilerine bağlı insan hakları argümanının kullanımının artışıdır. Bu artış insan haklarının, Türkiye'nin AB üyeliğini reddetme tutumunu akılcılaştıran ve meşrulaştıran bir argüman olarak araçsallaştırıldığına işaret etmektedir.

³⁴⁹ Ek liste, 42/ 1997 nolu haber

SONUÇ

Ayrımsız her insanın insana yaraşır bir yaşam sürmesini sağlamak amacıyla verilen mücadele bu gün insan hakları olarak tanımlanan normların oluşması ile sonuçlanmıştır. Bu normlar her kültür ve iktidarın saygı göstermesi beklenen, insanı muktedirlerin tahakkümünden koruyan eşit ve adil bir hayatın ön koşulları olarak kabul edilmektedir. Modern çağın demokratik yönetim ve yaşam koşullarının ancak insan haklarının tanınması ve hukuki olarak da korunması ile mümkün olacağı görüşü gittikçe yaygınlık kazanmaktadır.

Öte yandan insan haklarına saygı ilkesi uluslar arası ilişkilerde de etkin bir konum kazanmaktadır. İnsan haklarının ihlal edildiği ülkeler, uluslar arası eleştiri ve yaptırımlara maruz bırakılmakta ve insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışına davet edilmektedirler.

Bu çerçeveden bakıldığında insan hakları normlarının yeterli saygıyı görmediği ve uygulamaya alanı bulmadığı gerekçesi ile yoğun eleştiriye uğrayan ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bağımsız, güvenilir, uluslararası ve ulusal insan hakları izleme kuruluşlarının raporları da uluslararası camiadan Türkiye'ye yönelen eleştirilerin haklılığını teyit etmektedir. Batı dünyasından yükselen bu eleştiriler Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin kaynağını oluşturmaktadır. Bu söylemin incelenmesi Türkiye'nin Batı dünyasında nasıl temsil edildiğine dair bilgi verici niteliktedir.

Diğer tüm egemen söylemlerde olduğu gibi, Türkiye'ye ilişkin insan hakları söylemini geniş bir coğrafyada dolaşıma sokan ana söylem taşıyıcısı ve bu söylemin yeniden üreticisi Batı medyası olduğu için, Batı basınının incelenmesi Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin nasıl inşa edildiğinin anlaşılmasına olanak verir. Bu amaçla Batı basınının elit gazetelerinden biri olan New York Times'da Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde Türkiye'nin nasıl temsil edildiği ve Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin nasıl inşa edildiği bu çalışmanın ana konusudur.

Yapılan araştırma çalışması içerik ve söylem analizi yöntemleri aracılığı ile 1977, 1987, 1997, 2007 yıllarında NYT gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin toplam 102 insan hakları haberi incelenmiştir.

İnceleme sonucunda 1977'den 2007'ye dek geçen süre içinde Türkiye'ye ilişkin genel haberlerde sürekli ve istikrarlı bir artış görülmüştür. Bu sonuç Türkiye'nin NYT'da ve dolayısıyla Batı basınında her geçen yıl artarak ilgi gördüğü ve daha çok görünürlük kazandığının göstergesidir. Öte yandan Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinin sayısında istikrarlı bir artış ve görünürlük olmayıp, görülen yükseliş konjonktüre bağlıdır. İnsan haklarına ilişkin haberler Batı dünyası ile ilişkili olduğu ölçüde haberlere konu olmakta ve haber sayısı artış göstermektedir. Haber artışının Türkiye'deki insan hakları koşullarının iyileşmesi veya kötüleşmesi ile ilgili her hangi bir neden sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Yani NYT Türkiye ile ilgilidir ancak Türkiye'deki insan hakları koşullarına otantik bir ilgisi yoktur.

NYT'da yer alan insan hakları haberlerinde en çok bahis konusu edilen hak gurubu, grup bazında, bireysel haklardır. İnsan haklarının tarihsel ve felsefi kökenlerine bakıldığında, özellikle ABD' de insan haklarının Liberal ideolojinin etkisi altında geliştiği ve bireysel insan haklarına özel bir önem verildiği açıktır. Günümüz gelişmiş ülkeleri arasında ABD'nin çok az sayıdaki sosyal olmayan devletlerden biri olduğu da dikkate alınırsa NYT'nin bireysel haklara ilgisinin altındaki dinamikler ve dolayısı ile Türkiye'ye ilişkin sosyal ve ekonomik içerikli kolektif hakların neden haberlerde yer bulamadığı da anlaşılabilir.

NYT' nin haber içerik dağılımında hangi hakların en çok konu edildiği ve görünür kılındığı ile ilgili bir diğer tespit Türkiye' ye ilişkin insan hakları haberlerinin büyük ölçüde Türkiye'nin uluslar arası ihtilaf konuları olan Kıbrıs ve onun bağlamında Türkiye-Yunanistan ihtilafı ve 1915 olaylarına odaklı Türk-Ermeni ihtilafının gölgesinde kaldığıdır. Bu konular Türkiye'deki insan hakları sorunlarından çok ilgi görmüş ancak, konjonktürel ilgiye bağlı olarak örneğin 2007 yılına dek başat ihtilaf olan Türkiye-Yunanistan ihtilafı 2007 yılında haberlerde hiç yer almamış ve yerini Türk-Ermeni ihtilafına terk etmiştir. Bu durum NYT'ın haber seçiminin

ABD'nin uluslararası ilişkilerini belirleyen dış işleri politikası ile paralellik içerdiğini göstermektedir. Yine buna bağlı olarak Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin inşası da Türkiye'de yaşanan gerçeklikle örtüşmemektedir. Türkiye insan hakları gerçeği taraflı ve nesnellikten uzak bir şekilde inşa edilmektedir.

Türkiye'ye ilişkin insan hakları söyleminin inşasında kullanılan iki temel zihinsel model Türkiye'nin NATO üyeliği ve AB üye adaylığı çerçevesinde perspektiflendirilmesine yol açmıştır. NATO üyesi Türkiye'ye ilişkin insan hakları ihlalleri mazur görücü bir dille sunulurken, AB üye adayı Türkiye'ye ilişkin insan hakları ihlalleri ağır eleştirel bir dille, yer yer hakaretamiz bir dille sunulmuştur. Dil kullanımındaki bu iki farklı yaklaşım, NYT'nin insan haklarına yönelik ilkesel bir tutum izlemediğinin Batı ve ABD çıkarları doğrultusunda Avrupa merkezci bir bakış açısından insan haklarını araçsallaştırdığının göstergesidir.

Türkiye'ye ilişkin insan hakları haberlerinde Türkiye ve Türk kimliği özellikle Türkiye'nin AB üyeliği bağlamında haberlerde sıklıkla tartışma konusu haline getirilmiş ve Türkiye adlandırma ve ima içerikli söylemsel stratejilerin kullanılması aracılığı ile dini, dili, coğrafyası ve rejimi ile Orta Doğululaştırılarak, Avrupa dışı- Avrupalı olmayan bir ülke olarak sunulmuştur.

Aynı mekanizmalarla Türkiye insan hakları ihlalcisi ve bu özelliği dolayısı ile de AB üyesi olamayacak bir ülke olarak temsil edilmiştir. Buna paralel olarak da Türk kimliği Avrupa kimliğinin 'öteki' olarak inşa edilmiş ve kalıp yargılaştırılmış sunumlara konu olmuştur. Bu sunumlarda Türkiye ve Türk kimliği en iyi koşullarda 'Kerhen Avrupalı-Zoraki Avrupalı' olarak kabul edilmiştir. Türk kimliğinin ötekileştirilmesinin temel dinamiği Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik adaylığı başvurusu olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik için uygun bir aday olmadığı tezini haklılaştırıcı argüman olarak da Türkiye'nin olumsuz insan hakları sicili tekrar araçsallaştırılarak kullanılmıştır.

Bütün bu veriler dikkate alındığında, Avrupa tarihinin önemli bir parçası olan insan hakları değer ve normlarını Avrupa'da yerleştirmek ve tüm kültür ve coğrafyalar için evrenselleştirmek amaçlı mücadele gelinen noktada yörüngesinden

sapmış ve insan hakları Avrupa'nın uluslar arası ilişkilerinde kullandığı bir silaha dönüşmüştür.

Bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin insan haklarına ilişkin tutumunu belirlerken Batı medyasının yeniden üreterek dolaşıma soktuğu Türkiye ve Türkiye'ye ilişkin insan hakları temsillerinin yukarıda anılan niteliklerini dikkate alarak, konuya özel bir önem göstermesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Althusser, Louis: **Ideology and State**, London, New Left Books, 1971.
- Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.
- Altschull, Herbert: **Agents of Power: The Role of the News Media in Human Affairs**, New York, Longman, 1984.
- Alver, Füsün: **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul, Der Yayınları, 2003.
- Bagdikian, Ben H.: **The Media Monopoly**, 6. bs., Boston, MA: Beacon Press, 2000.
- Baroody, J. Raine: **Media Access and Military**, New York, University Press of America Inc., 1998.
- Beccaria, Cesare: **On Crimes and Punishments**, Trans. by Henry Paolucci, Indianapolis, Bobbs-Merrill Publishers, 1963.
- Bednarczyk, Boguslawa: **Preventing Ethnic Conflicts and Protecting Minority Rights**, NATO Research Program 1996/1998 Outcome,

- Krakow, Jagiellonian University Publishing, 1998.
- Benhabip, Seyla: Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political, New Jersey, Princeton University Press, 1996.
- Beiner, Ronald, William James Booth: **Kant & Political Philosophy**, New Haven, Yale University Press, 1993.
- Berger, Peter L., Thomas Luckman: **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, Çev. Vefa Saygın Ögütle, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2008.
- Carruthers, Susan: **The Media at War**, New York, St. Martin's Press, 2002.
- Chomsky, Naom, E. S. Herman: **Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikği**, Çev. Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2006.
- Chomsky, Naom: **Medya Gerçeği**, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993.
- Cohen, Bernard: **The Pres and Foreign Policy**, New Jersey, Princeton University Press, 1963.
- De Las Casas, Bartolemé: **A Short Account of the Destruction of the Indies**, Ed. and Trans. by Nigel Griffen, London, Penguin Books, 1992.

- De Las Casas, Bartolomé: **In Defense of the Indians**, Trans. by Stefford Poole, Northern Illinois, Dekalb, 1974.
- De Sassure, Ferdinand: **Course in General Linguistics**, New York, McGraw-Hill, 1996.
- Donnelly, Jack: **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çev. M. Erdoğan & L. Korkut, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.
- Dworkin, Ronald: **Taking Rights Seriously**, London, Duckworth, 1978.
- Eagleton, Terry: **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı, 1996.
- Erdoğan, İrfan: **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi, 1997.
- Fairclough, Norman: **Discourse and Social Change**, Cambridge, UK, Polity, 1992.
- Faringer, Gunilla: **Press Freedom in Africa**, New York, Praeger, 1991.
- Foucault, Michel: **Söylemin Düzeni**, Çev. T. Ilgaz, İstanbul, Hil Yayınları, 1987.
- Fowler, Roger: **Language in the News: Discourse and Ideology**, London, Routledge, 1991.

- Freeman, Michael: **Human Rights**, Cambridge- UK, Polity Press, 2002.
- Freeman, Michael: **Human Rights**, New York, v.d., Polity Press, 2005.
- Gemalmaz, Semih: **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 4.bs., İstanbul, Beta, 2003.
- Glasser, Teodore: **The Idea of Public Journalism**, New York, Guilford Press, 1991.
- Glasser, Theodore: **Objectivity and the Ideology of News**, Washington, US Department of National Institute of Education-Educational Resources Information Centers (ERIC) Press, No: ED232201.
- Gramsci, Antonio: **Hapishane Defterleri Seçmeler**, Haz. Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları, 1978.
- Gunther, Richard, Anthony Mughan: **Democracy and the Media**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Haas, Michael: **Cambodia, Pol Pot, and the United States: The Faustian Pact**, Abingdon, Priager, 1991.

- Hachten, William: **The World News Prism: Changing Media, Clashing Ideologies**, 4th print, Ames, Iowa State University Press, 1986.
- Harcup, Tony: **Journalism: Principles and Practices**, 2nd Edition, London, Sage, 2004.
- Huckfeldt, R., J. Sprague: **Citizens, Politics, and Social Communication**, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Hudson, Michael: **Discovering the News: A Social History of American Newspapers**, New York, Basic Books, 1978.
- Hudson, Michael: **Power of News**, Cambridge, Harvard University Press, 1995.
- Hunt, Lynn: **Inventing Human Rights**, New York, Norton Company, 2007.
- Ishay, Micheline R.: **The History of Human Rights**, Berkeley, University of California Press, 2004.
- İnal, Ayşe: **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996.
- John E. Richardson: **Analyzing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis**, Basingstoke, Palgrave, 2007.
- Juyendijk, Joris: **People Like Us: Misrepresenting Middle East**, Trans. by Michele

- Hutchison, New York, Soft Skull Press, 2006.
- Keane, John: **Medya ve Demokrasi**, Çev. Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı, 1993.
- Lawrance, H Simon: **Karl Marx Selected Writings**, London, Hackett Publishings, 1994.
- Lin, Chun: **İnsan Hakları ve Demokrasi İlişisini Açıklığa Kavuşturma Denemesi, Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları**, Ed. İonna Kuçuradi & Bülent Peker, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2004.
- Longino, H.: **Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.
- Marx, Karl: **Gota Programının Eleştirisi**, İstanbul, İnter Yayınları, 1999.
- McQuail, Denise: **Mass Communication Theory: An Introduction**, Thousand Oaks, CA, Sage, 1994.
- Merrill, John C.; Ralph Lowenstein: **Media, Messages and Man**, 2nd edition, New York, Longman, 1979.
- Mutz, D.C.: **Impersonal Influence: How Perceptions of Mass Collectives Affect Political**

- Attitudes**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- Neuman, R. W., v.d. : **Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning**, Chicago, Chicago University Press, 1992.
- Nickel, James: **Making Sense of Human Rights: Philosophical Reflection on the Universal Declaration of Human Rights**, Berkeley, University of California Press, 1987.
- Noelle-Neumann, E.: **The Spiral of Silence: Public Opinion, Our Social Skin**, Chicago, University of Chicago Press, 1993.
- O'Muschat, Christien: **Human Rights: between Idealism and Realism**, Oxford, Oxford University Press, 2003.
- Paine, Thomas: **İnsan Hakları**, İstanbul, Belge Yayınları, 1985.
- Pickard, Robert: **The Pres and the Decline of Democracy: the Democratic Socialist responses in Public Policy**, Westport-Connecticut, Greenwood Press, 1985.
- Postman, Nail, Steve Powers: **Televizyon Haberlerini İzlemek**, İstanbul, Kavram, 1970.

- Preece, Jennifer J: **National Minorities and the European Nation-States System**, Oxford, Clarendon Press, 1998.
- Raphael, DD: **Political Theory and The Rights of Man**, 6th print, London, Macmillan & Co. Ltd. 1967.
- Reis, Hans: **Kant: Politcal Writings**, 2nd edition, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- Richardson, John E: **Analysing Newspaper: An Approach from Critical Discourse Analysis**, New York, Palgrave Macmillan, 2007.
- Richardson, John: **(Mis) Representing Islam**, Basingstoke, Palgrave, 2004.
- Rosen, Jay: **Beyond Objectivity, Nieman Report 1993**, Boston, Harvard University Press, 1990.
- Russel, Bertrand: **Batı Felsefesi Tarihi, C.I**, İstanbul, Say Yayınları, 2002.
- Russel, Bertrand: **Batı Felsefesi Tarihi, C.II**, İstanbul, Say Yayınları, 2002.
- Ruth Wodak, Michael Meyer: **Methods of Critical Discourse Analysis**, 2nd edition, London, Sage, 2009.

- Ruth Wodak, v.d.: **Discursive Construction of National Identity**, 2nd edition, Trans. by Angelika Hirsh, Edinburgh, University Press, 2009.
- Shute, S, S. Hurley: **On Human Rights: the Oxford Amnesty Lectures**, New York, Basic Boks, 1993.
- Siebert, Fred: **The Four Theories of the Press**, Urbana, University Illinois Press, 1956.
- Sigler, Jay: **Minority Rights: A Comparative Analysis**, Connecticut, Greenwood Press, 1983.
- Stevenson, Nick: **Medya Kùltùrleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, Çev. Göze Orhon & Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008.
- Tanilli, Server: **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, C.1, İstanbul, Say Yayınları, 1984.
- Tuchman, Gaye: **Making News: A Study in the Construction of Reality**, New York, Free Press, 1978.
- Tunstall, Jeremy: **The Media are American: Anglo-American Media in the World**, London, Constable, 1977.
- United Nation: **United Nations Millennium Declaration: Resolution 55/2 Adopted by the General Assembly**, New York, United Nations, 2000.

Uygun, Oktay:

İnsan Hakları, Cogito Dizisi No:98,
İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Van Dijk, Teun, W. Kintsch:

Strategies of Discourse Comprehension.
New York, Academic Press, 1983.

Van Dijk, Teun:

Discourse and Power. Basingstoke,
Palgrave, 2008.

Van Dijk, Teun:

Elite Discourse and Racism, Sage Series
on Race and Ethnic Relations, Vol.6
London, Sage, 1993.

Van Dijk, Teun:

Racism and the Press, London,
Routledge, 1991.

Weiss, Gilbert, Ruth Wodak:

**Critical Discourse Analysis: Theory and
Interdisciplinarity**, New York, Palgrave
Macmillan, 2003.

MAKALELER

Apodaca, Clair:

“The Whole World Could Be Watching:
Human Rights and the Media”, **The
Journal of Human Rights**, Vol.6, Issue:
2, 2007, pp. 147-164.

Asbjorn, Eide:

“The Framework Convention in Historical
and Global Perspective”, **the Rights of
Minorities in Europe**, Ed. Marc Weller,

New York, Oxford University Press,
2005, pp. 25-49.

Blommeart, J., C. Bulcean:

“Critical Discourse Analysis”, **Annual Review of Anthropology**, Vol.29, 2000, pp. 447–466.

Brasted, Monica:

“Framing Protest: The Chicago Tribune and the New York Times during the 1968 Democratic Convention”, **Atlantic Journal of Communication**, 13 (1), 2005, pp.1-25.

Caliendo, Stephen, Mark Gibney,
Angela Payne.:

“All the News That’s Fit to Print?: The New York Times Coverage of Human Rights Violations”, **Press/Politics**, 4 (4), pp. 48-69.

Cassara, Catherine:

“U.S Newspaper Coverage of Human Rights in Latin America 1975–1982”, **Journalism and Mass Communication Quarterly**, Vol.75, No:3, Autumn 1998, pp. 478–486.

Choularaki, Lilie:

“Political Discourse in the News: Democratizing Responsibility or Aestheticizing Politics?”, **Discourse & Society**, Vol.11, 2000, s. 293-314.

Christen, C. T., A.C. Gunther:

The Influence of Mass Media and other Culprits on the Projection of Personal

- Opinion, **Communication Research**, Vol.30, 2003, pp. 414-431.
- Christensen, Christian: "Pocketbooks or Prayer Beads", **The Harvard International Journal of Press/Politics**, Vol.10, 2005, pp. 109-128.
- Cingranelli, David, David Richards: "Respect for Human Rights after the End of the Cold War", **Journal of Peace Research**, 1999, Vol.36, No:5, pp.511-534.
- Clair Apodaca, "The Whole World Could Be Watching: Human Rights and the Media", **Journal of Human Rights**, Vol.6, 2007, pp. 147-164.
- Davison, W. P.: "The Third-person Effect in Communication", **Public Opinion Quarterly**, Vol.47, 1983, pp. 1-15.
- Edward Weisband, v.d.: "**Turkey's Accession into the European Union: Identity Formation and Organized Hypocrisy**", 2nd Pan-European Conference on 'EU Politics/Implications of Wider Europe: Politics, Institutions and Diversity', Conference Proceedings. 2004.
- Entman, Robert: "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", **Journal of**

- Communication**, 43 (4), 1993, pp. 51 – 58.
- Eveland, W. P., D.A. Scheufele: “Connecting New Media Use with Gaps in Knowledge and Participation”, **Political Communication**, 2000, Vol.17, pp. 215-237.
- Fairclough, Norman: “A Dialectical-Relational Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research”, **Methods of Critical Discourse Analysis**, 2nd edition, Ed. by Ruth Wodak & Michael Meyer, London, Sage, 2009, pp. 151-173.
- Freidman, B, J. D. Richardson: “A National Disgrace’ Newspaper Coverage of the Birmingham Campaign in the South and Beyond”, **Journalism History**, 33, 4, Winter 2008, pp. 224–232.
- Gamson, William A., Andre Modigliani: “Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructivist Approach”, **The American Journal of Sociology**, Vol.95, 1989, pp.1-37.
- Hall, Stuart: “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”, **Medya İktidar İdeoloji**, Der. ve Çev. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, 1994, ss. 57- 97

- Hunt, Lynn: "The 18th Century Body and The Origins of Human Rights", **Diogenes**, Vol.203: No:41-56, 2004, pp. 37-64.
- Husselbee, L. B., L. Elliott: "Looking beyond Hate: How National and Regional Newspapers Framed Hate Crimes in Jasper, Texas and Laramie, Wyoming", **Journalism and Mass Communication Quarterly**, 79 (4), 2002, pp. 833-852.
- J. Ron, H. Ramos, K. Rodgers: "Transnational Information Politics: NGO Human Rights Reporting, 1986–2000", **International Studies Quarterly**, No: 49, 2005, pp. 557–587.
- Kellner, Douglas: "The Media and the Crisis of Democracy in the Age of Bush-2", **Communication and Critical/Cultural Studies**, Vol.1, No:1, March 2004, pp. 39-67.
- Laswell, Harold: "The Structure and Function of Communication in Society", **Processes and Effects of Mass Communication**, 2nd edition, Eds. Wilbur Schramm ve Donald Roberts, Illinois, University of Illinois Press, 1971, pp. 216 242
- Louw, E. P.: "Journalists Reporting from Foreign Places", **Global Journalism: Topical Issues and Media Systems**, Ed. A.S de

- Beer & J.C Merrill, Boston, M.A:
Pearson, 2004, pp.151-162.
- Löwy, Michael: "Marksistler ve Ulusal Sorun", 70'lerin Birikimi, **Birikim Yayınları**, Sayı 23, 47-58
- Marasinghe, Lakshman: "The Genesis of Human Rights in the Bedrock of Natural Law" **International Relations in a Globalizing World**, Vol. 1, No:2, 2005, pp. 53-81.
- Marx, Karl: "The Communist Manifesto", **Karl Marx Selected Writings**, Ed. by Lawrance H. Simon, London, Hackett Publishing, 1994, pp. 4-18.
- Mutz, D. C.: "The Influence of Perceptions of Media Influence: Third Person Effects and the Public Expression of Opinions", **International Journal of Public Opinion Research**, Vol. 1, 1989, pp. 3-23.
- Myers, Daniel, Beth Caniglia: "All the Rioting That's Fit to Print: Selection Effects in National Newspaper Coverage of Civil Disorders, 1968-1969", **American Sociological Review**, Vol.69, August 2004, pp. 519-543.
- Negrine, Ralph et.al.: "Turkey and the European Union: An Analysis of How the Pres in Four

- Countries Covered Turkey's Bid for Accession in 2004", **European Journal of Communication**, Vol.23, No:47, 2008, pp. 23-47.
- Noelle-Neumann, E: "The Effect of Mass Media on Opinion Formation", **Mass Media, Social Control, and Social Change: A Macrosocial Perspective**, Ed. by D. Demers & K. Viswanath, Ames, IA: Iowa State University Press, 1999, pp. 51-76.
- Ovsiovitch, Jay: "News Coverage of Human Rights", **Human Rights Quarterly**, 18 (4), 1993, pp. 705-747.
- Pagden, Anthony: "Human Rights and Europe's Imperial Legacy", **Political Theory**, Vol.31, No:2, April 2003, p.167-189.
- Paine, Thomas: "African Slavery in America", **Pennsylvania Journal and Weekly Advertiser**, March 8, 1775.
- Ron, James; Howard Ramos, Oskar Thoms: "Shaping the Northern Media's Human Rights Coverage, 1986-2000", **Journal of Peace Research**, 2007, Vol. 44, No: 4, pp. 385-406.
- Rorty, Richard: "Human Rights, Rationality, and Sentimentality", **On Human Rights: the**

Oxford Amnesty Lectures, Ed. by S. Shute & S. Hurley, New York, Basic Books, 1993, pp. 33-57.

Rubin, Barry:

“International News and the American Media”, **International News: Freedom under Attack**, Ed. by Dante Fascell, Beverly Hills, Sage, 1979, pp. 207-223

Shamir, Joseph:

“Information Cues and Indicators of the Climate of Opinion: The Spiral of Silence Theory in the Intifada”, **Communication Research**, No:23, 1995, pp.1-22.

Smith, R. C., P. K. Turner:

“A Social Constructionist Reconfiguration of Metaphor Analysis: An Application of ‘SCMA’ to Organizational Socialization Theory” **Communication Monographs**, 62 (2), 1995, pp. 152, 153.

Sorensen, Georg:

“What Kind of World Order?” The International System in the New Millennium”, **Cooperation and Conflict**, Vol.41, 2006, pp. 343-363.

Strauman, Benjamin:

“Ancient Caesarian Lawyers in a State of Nature”, **Political Theory**, Vol.34, No:3, June 2006, pp. 112-140.

- Tekin, Beyza Ç.: "Construction of Turkey in French Political Discourse", **Discourse & Society**, 19 (6), pp. 727-763.
- Van Dijk, Teun, "Principles of Discourse Analysis", **Discourse & Society**, 1993, Vol.4 (2), pp. 224-253.
- Van Dijk, Teun: "Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach", **Methods of Critical Discourse Analysis**, Ed. by Ruth Wodak & Michael Meyer, London, Sage, 2009, pp. 62-86
- Van Dijk, Teun: "Discourse and Cognition in Society", **Handbook of Language and Social Psychology**, Ed. Giles & Robinson, New York, Wiley, 1990, pp. 163-183.
- Van Dijk, Teun: "Principles of Critical Discourse Analysis", **Discourse & Society**, Vol.4, No:2, pp. 234- 263.
- Van Dijk, Teun: "The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?", **Javnost/The Public**, Ljubljana, 2(2), 1995, pp. 27-45.
- Wodak, R, M. Meyer: "Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology", **Methods of Critical Discourse Analysis**, 2nd edition, Ed. by Ruth Wodak &

Michael Meyer, London, Sage, 2009, pp. 1-33.

Wodak, Ruth:

“Mediation between Discourse and Society: Assessing Cognitive Approaches in CDA”, **Discourse Studies**, C.8, No:1, 2006, pp. 168-189.

ÇEVİRİMİÇİ

Arsava, Füsun:

“Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler”, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5181.pdf>, 22 04 2010.

Sorabji, Richard:

“When Was the Idea of Human Rights Invented and Do We Need It”, Seminer Açış Konuşması Metni, 22 May 2002, (Çevrimiçi) www.gresham.ac.uk/event.asp?PageId=3988&EventId=78, 2 Mayıs 2006.

Enternasyonal I ve II, (Çevrimiçi)

<http://www.marksist.com>, 12 10 2007.

<http://www.politicalterroryscale.org> ,

10 Haziran 2010.

EK : NYT TÜRKİYE'YE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI HABER LİSTESİ
(HABER – TARİH – BAŞLIK – HABERCİ LİSTESİ)

Haber no	Yayın Tarihi	Haber Başlığı	Haberci	
		1977 Yılı Haberleri		
1	19.12.1977		Anthony Lewis	
2	12.06.1977		James Barrett Reston	
3	12.06.1977		Kimon A. Doukas	
4	30.05.1977		K. Donabedian	
5	11.05.1977		R.W. Apple JR	
6	29.05.1977		?	
7	13.03.1977		Cyrus L. Sulzberger	
8	25.12.1977		?	
		1987 Yılı Haberleri		
1	11.12.1987	Primate Is Acting To Ease Greek-Turkish Hostility	Marvine Howe	
2	29.11.1987	Rights Group Reports Continued Abuses of Liberty in Turkey	Elizabeth Neuffer	
3	23.11.1987	Greek Cypriot Women Cross Turks' Line	Alan Cowell	
4	2.11.1987	Soviet Flight of Armenians Heads for U.S	Felicity Barringer	
5	08.09.1987	Slim Vote Ends Turkish Political Ban	Alan Cowell	
6	27.07.1987	Sikh Intruders Are Allowed To Remain In Canada	John F. Burns	
7	12.07.1987	Turkey's Westward Yearnings	Alan Cowell	
8	02.07.1987	'Crimes' by Israel Are Cited by Barbie's Lawyers	Richard Bernstein Lyons	
9	14.06.1987	Feuds Of Turkish Kurds Spilling Over Into Europe	Alan Cowell	
10	31.05.1987	Turks Are Said to Send Many Iranians Home	Foreign Desk	
11	27.05.1987	Ankara Journal; Turks Finally Ask, Are We Europeans Or What?	Alan Cowell	
12	16.04.1987	Placing Blame for the Latest Aegean Crisis	Editorial Desk	
13	29.03.1987	Turkey Is Planning Application To Join Europe Community	Foreign Desk	
14	04.02.1987	Rights Abuses Don't Help Turkey's Image	Editorial Desk	
15	04.02.1987	Rights Abuses Don't Help Turkey's Image	Editorial Desk	

		1997 Yılı Haberleri		
1	28.12.1997	The World; Turks Reinvent Their World	Stephen Kinzer	
2	22.12.1997	Turkey, Irked by Europe, Seals Boeing Deal	Stephen Kinzer	
3	22.12.1997	U.S. Should Help Turkey Enter Europe	Editorial Desk	
4	19.12.1997	Kurdish Rebel Leader Renews His Call for Talks With Ankara	Stephen Kinzer	
5	18.12.1997	Turkish Wrongs and Rights	Editorial Desk	
6	16.12.1997	Turkey Is Urged Not to Turn Its Back on the European Union	Stephen Kinzer	
7	15.12.1997	Turkey and the E.U.	Editorial Desk	
8	15.12.1997	Turkey, Rejected, Will Freeze Ties to European Union	Stephen Kinzer	
9	10.12.1997	Byzantine Alliance	William Safire	
10	07.12.1997	Turkey May Free Activist Before Prime Minister Visits U.S.	Stephen Kinzer	
11	30.11.1997	Talking in Turkey; Dissent in a Land of Contradictions	Stephen Kinzer	
12	24.11.1997	Turkish Court to Rule on Future of Former Premier's Islamic Party	Stephen Kinzer	
13	10.11.1997	Turk Critical of Ankara Freed 3 Weeks Into a 23-Year Term	Stephen Kinzer	
14	09.11.1997	Dissents on Iran and Iraq; Carrots-for-China Policy Haunts U.S. in the Gulf	Craig R. Whitney	
15	09.11.1997	Editorial Notebook; A Fateful Miscalculation in Turkey	Philip Taubman	
16	26.10.1997	Rights Abuses in Turkey	Editorial Desk	
17	23.10.1997	Turkish Court Yields to Police Officers Accused of Torturing 14	Stephen Kinzer	
18	27.09.1997	Vallone Softens Measure On Religious Persecution	Lynette Holloway	
19	26.09.1997	Blind Turk Is Going to Jail To Find Freedom, He Says	Stephen Kinzer	

20	01.09.1997	Istanbul Journal; A Terror to Journalists, He Sniffs Out Terrorists	Stephen Kinzer	
21	24.08.1997	Besieged as Undemocratic, Islamist Turks Seek Democracies' Aid	Stephen Kinzer	
22	15.08.1997	Turkey Grants an Amnesty for Imprisoned Editors	Stephen Kinzer	
23	15.08.1997	NYC; Crossing Into a Circle of the Brutal	Clyde Haberman	
24	13.07.1997	Rights Abuses Stain Turkey's Democratic Image	Stephen Kinzer	
25	13.07.1997	Turkey, Jailer of Journalists	Editorial Desk	
26	02.07.1997	Turkish Ex-Premier's Comeback Hits a Snag	Stephen Kinzer	
27	22.06.1997	The World; Islam and Liberty: Struggles in 2 Lands	Stephen Kinzer	
28	15.06.1997	NATO Invitations Snarled by Splits Among Allies	Craig R. Whitney	
29	15.06.1997	Vallone Seeks Sanctions on Nations Persecuting Christians	Lynette Holloway	
30	14.06.1997	Military Meddling in Turkey	Editorial Desk	
31	13.06.1997	Turkish Generals Raise Pressure on Premier	Stephen Kinzer	
32	30.05.1997	Reporter's Death in Police Custody Renews Turkish Rights Debate	Stephen Kinzer	
33	15.05.1997	Diyarbakir Journal; Kurds No Longer X-Rated Topic in Turkish Film	Stephen Kinzer	
34	04.05.1997	The Best Seller of Byzantium	Fernanda Eberstadt	
35	01.05.1997	Chronicle	Elaine Louie	
36	13.04.1997	A Go-Between Helps Muslims and Christians Interpret One Another	Stephen Kinzer	
37	08.04.1997	Turkish Panel Links Killings To Authorities	Stephen Kinzer	
38	27.03.1997	Europeans Shut the Door on Turkey's Membership in Union	Stephen Kinzer	
39	25.03.1997	Turkey's Meddlesome Generals	Editorial Desk	

40	17.03.1997	Many journalists overseas face danger and death each day as they try to do their jobs.	Iver Peterson	
41	16.03.1997	The Islamist Who Runs Turkey, Delicately	Robert Lincoln Editorial Letter	
42	16.03.1997	The Islamist Who Runs Turkey, Delicately	P. D. Spyropoulos Editorial Letter	
43	15.03.1997	Greece Doesn't Block Turkey's E.U. Entry	Georgios Ellinas Editorial Desk	
44	15.03.1997	Greece Doesn't Block Turkey's E.U. Entry	Anne M. Rice Editorial Desk	
45	11.03.1997	Brussels Meeting Dims Turkey's Bid to Join European Union	Stephen Kinzer	
46	08.03.1997	Kurdish Rebels in Turkey Are Down but Not Out	Stephen Kinzer	
47	23.08.1997	Turkey Finds European Union Door Slow to Open	Stephen Kinzer	
48	23.08.1997	The Islamist Who Runs Turkey, Delicately	Editorial Letter	
49	16.02.1997	Turks March In Campaign To Preserve Secularism	Stephen Kinzer	
50	13.02.1997	Secular Turks Alarmed by Resurgence of Religion	Stephen Kinzer	
51	08.02.1997	Turkish Aide Seeks to Shed Image of Islamic Militancy	Stephen Kinzer	
52	02.02.1997	U.N. and U.S. Pressed on Rights Stance	Paul Lewis	
53	03.01.1997	Drift to Dictatorship Clouds Armenia's Happiness	Michael Specter	
		2007 Yılı Haberleri		
1	30.12.2007	Deaths ALGRANT, ROLAND		
2	18.12.2007	64 Journalists Killed Worldwide in 2007, Most Since '94	Adam B. Ellick	
3	18.10.2007	House Speaker Now Unsure if Armenian Genocide Motion Will Reach a Vote	Carl Hulse	
4	04.10.2007	Turkey's President Seeks to Change Law That Criminalizes Insults to Turkish Identity	The Associated Press	
5	30.09.2007	A View of the Bosphorus	Pico Iyer	

6	24.07.2007	Democracy Affirmed	Editorial Desk	
7	20.07.2007	Alliances Shift As Turks Weigh A Political Turn	Sabrina Tavernise	
8	08.07.2007	The Road Home	Editorial Desk	
9	20.05.2007	A Rumble Is Heard InAtaturk's Grave	Sabrina Tavernise	
10	19.05.2007	Sarkozy's Top Diplomat Is the Undiplomatic Non-Sarkozy	Elaine Sciolino	
11	03.05.2007	A Difference of Opinion On a Memoir of Her Mother	James Barron	
12	01.05.2007	World Briefing United Nations: Revised Genocide Exhibit Opens	Warren Hoge	
13	17.04.3007	Turks and Armenians, Still Not Eye to Eye	Editorial Desk	
14	10.04.2007	Objections Lead U.N. to Delay Genocide Exhibit	Warren Hoge	
15	05.04.2007	Correction	Correction Desk	
16	30.03.2007	Planned House Vote on Armenian Massacre Angers Turks	Sebnem Arsu and Brian Knowlton	
17	10.03.2007	Swiss Convict Turkish Politician For Denying Armenian Genocide		
18	09.02.2007	Civic Groups Seek to Amend Law on Insults To Turkish State	Sebnem Arsu	
19	01.02.2007	Pamuk Cancels Trip to Germany	Lawrence Van Gelder	
20	31.01.2007	Correction	Correction Desk	
21	27.01.2007	A Novelist Under Threat	Julie Bosman	
22	26.01.2007	Screamers	Jeannette Catsoulis	
23	25.01.2007	Official Ready to Re-examine Law Shielding Turks' Identity	Sebnem Arsu	
24	23.01.2007	Armenian Editor's Death Leads to conciliation	Susanne Fowler-Şebnem Arsu	
25	21. 01.2007	Turkish Police Arrest Teenage Suspect in Editor's Killing	Şebnem Arsu	
26	20.01.2007	Editor Who Spoke for Turkey's Ethnic Armenians is Slain	Sebnem Arsu-Susanne Fowler	

ÖZGEÇMİŞ

H. Esra ARCAN, lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tamamladı. Ardından City College of San Francisco'da Televizyon Yayıncılığı ve Medya Bölümü'nde eğitim aldı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Gazetecilik ve Malta Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde İnsan Hakları ve Demokratikleşme Master Programlarını tamamladı. The University of London İleri Hukuk Araştırmaları Enstitüsü'nde burslu değişim öğrencisi olarak araştırma çalışmasını tamamlamış olan H. Esra Arcan halen İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.